

ПРИРЕДИО
Зоран Милошевић

РУМУНИЈА И РУМУНИЗАЦИЈА СРБА

ЦЕНТАР АКАДЕМСКЕ РЕЧИ

РУМУНИЈА
И
РУМУНИЗАЦИЈА СРБА

Румунија и румунизација Срба, зборник радова
Приредио Зоран Милошевић (1959)

ИЗДАВАЧ

Центар академске речи доо

Шабац

www.carsa.rs

e-mail: zoran.milosevic@yandex.ru

Телефон: 064/224 3 349

ЗА ИЗДАВАЧА

Зоран Милошевић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Др *Момчило Суботић*, научни саветник
Институт за политичке студије, Београд

Проф. др *Лазо Ристић*

Факултет политичких наука, Бања Лука

Др *Сања Шуљагић*, виши научни сарадник
Институт за политичке студије, Београд

ПРЕВОДИОЦИ

Зоран Милошевић

Стефан Милошевић

КОРИЦА:

Павел Тихомиров

ЛЕКТОР

Младен Радуловић

ШТАМПА

Маркос, Бања Лука

ТИРАЖ

1000

ISBN 978-86-80142-18-0

РУМУНИЈА
И
РУМУНИЗАЦИЈА СРБА

ПРИРЕДИО
Зоран Милошевић

ЦЕНТАР АКАДЕМСКЕ РЕЧИ
ШАБАЦ, 2018.

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i> У РУМУНА КОЗЈЕ УШИ	9
--	---

I

ЗАПАДНА ОСВАЈАЊА НОВИХ ТЕРИТОРИЈА ИЗГРАДЊОМ ЛАТИНСКИХ ИДЕНТИТЕТА

Зоран Милошевић, СРПСКО ПИТАЊЕ И РУМУНИЈА (Или зашто је праведно да Србија и Русија имају заједничку границу)	15
Душан Ковачев, ПРЕГЛЕД РОМАНИЗАЦИЈЕ ПРОСТОРА РУМУНИЈЕ	42
Свјатослав Мазур, РУМУНИЈА – ДРЖАВА – ПАРАЗИТ СТВОРЕНА ПО КАНОНИМА ДРЕВНОГ РИМА	70
Кирил Шевченко, ОД ЈЕЗУИТСКЕ ИСКРЕ ДО „РУМУНСКЕ БАКЉЕ“ (Трансилванијска Школа Ардељана као катализатор „румунског пројекта“	77
Петр Михајлович Шорников, ИДЕОЛОГИЈА ОКУПАЦИЈЕ Шта је то „румунизам“ и шта он доноси народима?	91
Иља Полонски, ТРИ ГОДИНЕ АРОМУНСКЕ ДРЖАВНОСТИ, Како су италијански фашисти створили Пиндско кнежевство у окупираној Грчкој?	104
Срђан Новаковић, МОРЛАЦИ И ИСТРОРУМУНИ, Стварање лажних нација и латинских идентитета	120
Срђан Новаковић МЕГЛЕНСКИ ВЛАСИ - Фабриковање још једног латинског идентитета	127

II РУМУНИЗАЦИЈА МОЛДОВЉАНА И МАЂАРА

Зоран Милошевић, ХОЋЕ ЛИ МОЛДАВИЈА 2018.
НЕСТАТИ СА МАПЕ ДРЖАВА? 149

Олег ГенADIJEВИЧ КАЗАК, ПОЛИТИКА ВЛАСТИ
МЕЂУРАТНЕ РУМУНИЈЕ ПРЕМА
МАЂАРСКОЈ НАЦИОНАЛНОЈ МАЊИНИ (Према
материјалу мађарског ревизионистичког
листа «Danubian review») 160

Иван Чарота, ДА ЛИ ЈЕ СКОРИНА БИО У МОЛДАВИЈИ? 174

III КА ИДЕОЛОГИЈИ ОТПОРА РУМУНИЗАЦИЈИ

Петр Михаилович Шорников, ИДЕОЛОГИЈА ОТПОРА
РУМУНСКОЈ ОКУПАЦИЈИ БЕСАРАБИЈЕ 191

Срђан Новаковић, СРПСКИ ЕПИСКОП ВЛАШКЕ ЛОЗЕ
ГЕРАСИМ ЂОРЂЕВИЋ 205

Срђан Новаковић, ВЛАШКА, КАРАВЛАШКА,
ЦИНЦАРИ И НАСТАНАК МАСОНСКЕ СРБИЈЕ 216

Зоран Милошевић, КАКО НЕСТАЈУ СЛОВЕНСКИ НАРОДИ .. 265

IV ПРИЛОЗИ

Милутин Милошевић, КО ТО ПРАВИ РУМУНСКУ
РЕПУБЛИКУ НА ИСТОКУ СРБИЈЕ? 277

УДРУЖЕЊЕ ВЛАХА «ПРИМОРАВА»: Наша отаџбина је
Србија, а не Румунија 280

Марко Албуновић, КАКО СУ РУМУНИ ПРИСВОЈИЛИ ТЕСЛУ..	282
Зоран Милошевић, РУМУНИЈА ПОСТАВИЛА «БОМБУ» ИСПОД НЕЗАВИСНОСТИ МОЛДАВИЈЕ	286
ВЕЛИКА РУМУНИЈА У ПРАКСИ: Румунија је званично објавила, да су сви романски народи изван границе Румуније – «Румуни»	289
РУМУНИЗАЦИЈА МОЛДАВИЈЕ – НЕКА СЕ СПРЕМИ СРБИЈА: Влада Молдавије предложила да званични језик у држави буде... Румунски	291
Петар Кочовић, ПУПИНОВИ СУ ПОРЕКЛОМ ВЛАСИ?	294
О СРПСКОМ ПОРЕКЛУ РУМУНА И МОЛДАВАЦА	299
Добривој Николић, ЦРКВЕНО-ЈЕРАРХИЈСКА И ИМОВИНА ЗАЈЕДНИЦА ПРАВОСЛАВНИХ СРБА И РУМУНА У БАНАТУ И ПРЕКИД ТЕ ЗАЈЕДНИЦЕ (1700-1872. године)	306
Горан Игић, КАД ЈЕДНОМ ПОЧНЕТЕ ДА ПОКЛАЊАТЕ ТЕРИТОРИЈУ...	315

ПРЕДГОВОР

У РУМУНА КОЗЈЕ УШИ

Српска политичка елита није ни раније, а на жалост ни данас, разумела идеологију румунизма и смисао формирања државе Румуније. Њен освајачки, антисловенски, антисрпски и антиправославни дух и потенцијал нанео је веће штете Србима и Русима него освајање Турака и напади Немаца у оба светска рата заједно. Но, идеологија румунизма и држава Румунија је под невероватном, «невидљивом» заштитом, не само у Србији и зато наставља несметано ширење, како ка Истоку Србије и Јадрану, тако и ка Републици Молдавији и Украјини. На тај начин простор који раздваја Србе од Руса (и обрнуто) се стално увећава, а сами Срби су изложени даљој деструкцији, прво одузимањем територија уз помоћ «држава» које су откинуте од Србије и друго, уз помоћ изградње нових идентитета становника тих простора. Некада, тачније до XVII века, како показују историјска документа, Срби и Руси су имали заједничку границу на Карпатима и простору данашње Молдавије. Уколико се разбије магла румунизма, открива се стварна историја Срба, али и сви они појединци и организације, који су свесно или несвесно, наводили и наводе Србе на погрешан пут.

Зато је потребно разобличавати језуитску лаж румунизма, коју је створио поменути римокатолички ред у Школи Ардељана, те преко уније и посебно одшколованих световних мисионара ширили даље, јер као и свака лаж, пре или касније, мора бити разоткривена. У том смислу подсетили бисмо на народну бајку «У ЦАРА ТРОЈАНА КОЗЈЕ УШИ».

Наиме, цар Тројан је имао козје уши и сваки берберин који би то признао био би убијен. Али, деси се да један млади помоћник берберина слаже цара и за то бива награђен са дванаест ду-

ката. Међутим, временом младих поче да се губи и вене, а мајстор га посаветова да тајну каже некоме. Он је одабрао да каже земљи (ископао је рупу и њој поверио тајну). После неког времена из рупе израсте трска, а чобани од ње направе свиралу. Но, кад почеше свирати, свирала шаље глас:

– У цара Тројана козје уши!

Зато и ми данас када је у питању Румунија и румунизам говоримо **«У РУМУНА КОЗЈЕ УШИ»**, како би разобличили једну планетарну лаж у коју данас верује не само већина становника (19.599.506) несрећне државе Румуније, бројни доктори наука, већ и 99,5 посто остатка човечанства. Та лаж звана Румунија је и чланица Уједињених нација и других међународних институција, јер је сви прихватају у њеном лажном идентитету. Лаж је тотална и добро заштићена. Но, да поновимо, време је да се каже **«У РУМУНА КОЗЈЕ УШИ»**,

Друго, када заинтересовани читаоци буду листали странице овог зборника, неће моћи да се отму утиску да у наредних 2000 година римокатолици са папом на челу, кад год сретну преживелог православног Србина и Руса треба на коленима да их моле за опроштај за зло које су им нанели стварањем Румуна и румунске државе. Јер, Јасеновац је само бледа сенка онога шта је учињено од стране језуита и Западне Европе Србима и Русима на територији данашње Румуније. Извршен је потпуни етноцид – што физичким уништавањем, што асимилацијом. И та звер, коју су смислили и створили језуити, данас и даље живи, мада је данас не користи само Ватикан, већ и САД, НАТО и Европска унија. Другим речима, **Румунија је вечити и универзални слуга антисловенске и антиправославне политике.**

Надамо се да живот монструма званог Румунија неће дуго још трајати, али то од нас тражи да се припремимо за дан после. Да ли ће се после смрти геополитичког монструма Румуније обновити традиционална државност Влашке, Ердеља и Молдавије, заједно са старим српско-словенским-руским идентитетом или ће се ићи на нека друга решења, питање је које морају решити политичари заинтересованих православних држава. Ми им нудимо информације које им могу помоћи у доношењу одлуке. Једно је сигурно, за Словене, посебно Србе и Русе, али и остало добронамерно човечанство, нестанак Румуније је питање правде и мира.

Данас знамо да појам Румунија значи «држава римских војника» и да нема, како се мисли, везе са народом, већ иронијом и потцењивањем интелекта Срба. Да је тако сведоче бројне чиње-

нице. Прво, ни на једној мапи објављеној вековима уназад нема ни једног топонима «Румунија». Влашка се називала на тим мапама Угровлашка или Мунтенија, а Молдавија – Молдавија. Такође, путописци који су пролазили територијом која данас улази у састав Румуније нису у Влашкој, Ердељу (Трансилванији) и Молдавији видели Румуне, него најчешће говоре о Власима и Молдавцима, а често их називају и Молдовласима, који говоре српски језик (на пример Евлија Челебија – XVII век). Челебију спомињемо, јер је овај век, како ћемо видети у зборнику, управо кључан за развој румунизма. Сви остали путописци (ранији и каснији) слично пишу, с тим да је разлика у именовању језика. Једни говоре о српском, а други о словенском језику. Треће, када се појам «Румуни» појавио био је више књижевни (за именовање оних који следе романску књижевну традицију) него појам којим се означава неки народ.

Шта се догодило са Србима Влашке, Ердеља (Трансилваније) и Молдавије?

Алек Русо, који се родио у Кишињеву, а потом се преселио у Молдавско Књажевство оставио је следећи запис о томе шта се збило после уједињења дела Молдавије и Влашке у Румунију. Да подсетимо, модерна Румунија је настала као персонална унија уједињењем кнежевина Молдавије и Влашке за време кнеза Александра Јоан Кузе (нажалост-полусрбина) 1859. године. После Берлинског конгреса 1878. Румунија је добила независност од Османског царства и немачку династију, показавши чија је то творевина.

После првог светског рата Ердељ (Трансилванија), Буковина и Бесарабија су се «ујединиле» са Румунијом, чиме је ова анτισрпска и антируска творевина добила додатну снагу.

Међутим, запис Русоа се односи на 16 година после 1859. године. „За 16 година Молдавија је доживела корените промене, буквално од главе до језика, одеће, обичаја, до имена народа... Ми више нисмо Молдавци већ Румуни“. Русо себе сматра Молдавцем и избацавање ћирилице и српског (словенског) језика сматра „уништењем молдавског језика“. Иако је Русо студирао у Швајцарској и Аустрији, он се борио против претеране латинизације и истицао је значај словенско-српског утицаја на језик свог народа.¹ Но, узалуд.

Управо овај аутор даје одговор шта се догодило са становницима Влашке, Ердеља и Молдавије – **етноцид**, односно, уни-

¹ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, Ассоциация историков и политологов "Pro-Moldova", Кишинёв, 2014, стр. 21.

штавање српско-словенског идентитета, што физички (догодиле су се три веома бруталне фазе румунизације током којих су многи страдали, јер нису пристајали да буду Румуни), што асимилацијом, при чему у једно и друго улази у дефиницију етноцида.

Са Србима се у Влашкој, Ердељу и Молдавији, да поновимо догодио етноцид, и данашњи Срби, ма где живели, самим тим, имају право да поставе не само питање одговорности за уништавање бројних сународника, културе, докумената итд., него и да траже назад етноцидом отете територије. Наравно, најважније је да геополитички монструм – Румунија престане да постоји. Да ли ће се то спровести обновом Влашке и Молдавске (на целој територији) државности или на неки други начин, остаје отворено питање. Но, оно се мора решавати са уважавањем српских и руских права проистеклих не само из етноцида, већ и других аргумената, које ми овде износимо.

Управо је ово циљ нашег зборника, који је наставак рада на српском питању у Румунији и Балкану уопште, које смо отворили претходним делом „Анатомија румунске политике“. Јер, Римска империја је нестала са мапе света, али њен дух није. Наставио је да живи у Римокатоличкој цркви. Отуда потреба да се на њега укаже. Јер ако се непријатељ не види, ако је он «нематеријалан», онда он може да и даље несметано разара, не само Србе, него и Русе.

Посебан квалитет зборника је чињеница да је део аутора из Молдавије (Придњестровља), државе коју Румунија планира да «прогута» 2018. године или неке следеће. Иако аутори немају са знања о својим српским коренима, они јасно виде зло у лицу државе Румуније и румунизма који напада не само на њихов идентитет, већ и државу.

Захваљујемо се Срђану Новаковићу (Београд) и Младену Радуловићу (Добој) за пружену помоћ током рада на зборнику, док су неке колеге запослене у званичним државним научним институцијама својим, благо речено, реметилачким, омаловажавајућим и потцењивачким активностима само подстакли на рад.

И њима, наравно, хвала на томе.

ПРИРЕЂИВАЧ

I ЗАПАДНА ОСВАЈАЊА НОВИХ ТЕРИТОРИЈА ИЗГРАДЊОМ ЛАТИНСКИХ ИДЕНТИТЕТА

Зоран Милошевић, СРПСКО ПИТАЊЕ И РУМУНИЈА
(Или зашто је праведно да Србија и Русија
имају заједничку границу)

Душан Ковачев, ПРЕГЛЕД РОМАНИЗАЦИЈЕ ПРОСТОРА
РУМУНИЈЕ

Свјатослав Мазур, РУМУНИЈА – ДРЖАВА-ПАРАЗИТ
СТВОРЕНА ПО КАНОНИМА ДРЕВНОГ РИМА

Кирил Шевченко, ОД ЈЕЗУИТСКЕ ИСКРЕ
ДО „РУМУНСКЕ БАКЉЕ“ (Трансилванијска Школа
Ардељана као катализатор „румунског пројекта“)

Петр Михајлович Шорников, ИДЕОЛОГИЈА ОКУПАЦИЈЕ
Шта је то „румунизам“ и шта он доноси народима?

Иља Полонски, ТРИ ГОДИНЕ АРУМУНСКЕ
ДРЖАВНОСТИ, Како су италијански фашисти
створили Пиндско кнежевство у окупираној Грчкој

Срђан Новаковић, МОРЛАЦИ И ИСТРОРУМУНИ
(Стварање лажних нација и латинских идентитета)

Срђан Новаковић, МЕГЛЕНСКИ ВЛАСИ - СТВАРАЊЕ ЈОШ
ЈЕДНОГ ЛАТИНСКОГ ИДЕНТИТЕТА

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

СРПСКО ПИТАЊЕ И РУМУНИЈА**
(Или зашто је праведно да Србија и Русија имају
заједничку границу)

Сажетак

Етноцидом над Србима, који се одвијао више векова на подручју данашње Румуније (од XVII до XX века), омогућено је стварање, уз помоћ социјалног инжењеринга, Румуна и њихове државе Румуније као геополитичког пројекта Аустро-Угарске, Француске, Немачке, Италије и Ватикана ради физичког раздвајања Срба и Руса. Истовремено, политички центри моћи су унутар Србије онемогућили научнике и медије да истражују друштвене процесе на подручју Влашке, Ердеља (Трансилваније) и Молдавије, тако да се створио скоро потпуни вакуум, односно потпуна необавештеност о стварном стању на овом простору.

Пошто је интерес Запада (овог пута у лику САД, Европске уније и НАТО-а) поново актуелизовао молдавско питање, желећи да проруску Републику Молдавију присаједини прозападној Румунији, то је и прилика да се српској научној и другој јавности скрене пажња на тзв. румунско питање, како би се поново осмислио властити опстанак и нова геополитика Балканског полуострва. Другим речима, то значи да савремена Србија и Срби морају покренути питање етноцида над Србима Влашке, Ердеља и Молдавије, са-

* доктор социолошких наука, научни саветник, редовни професор теоријске социологије

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

мим тим поставити и питање дерумунизације ових територија, која треба да води ка успостављању заједничке границе са Русијом, чиме би се успоставила историјска правда, тако неопходна за опстанак Срба на Балкану.

Кључне речи

Молдавија, Влашка, Ердељ, Трансилванија, етноцид, Срби, асимилација, Румунија, граница, геополитика

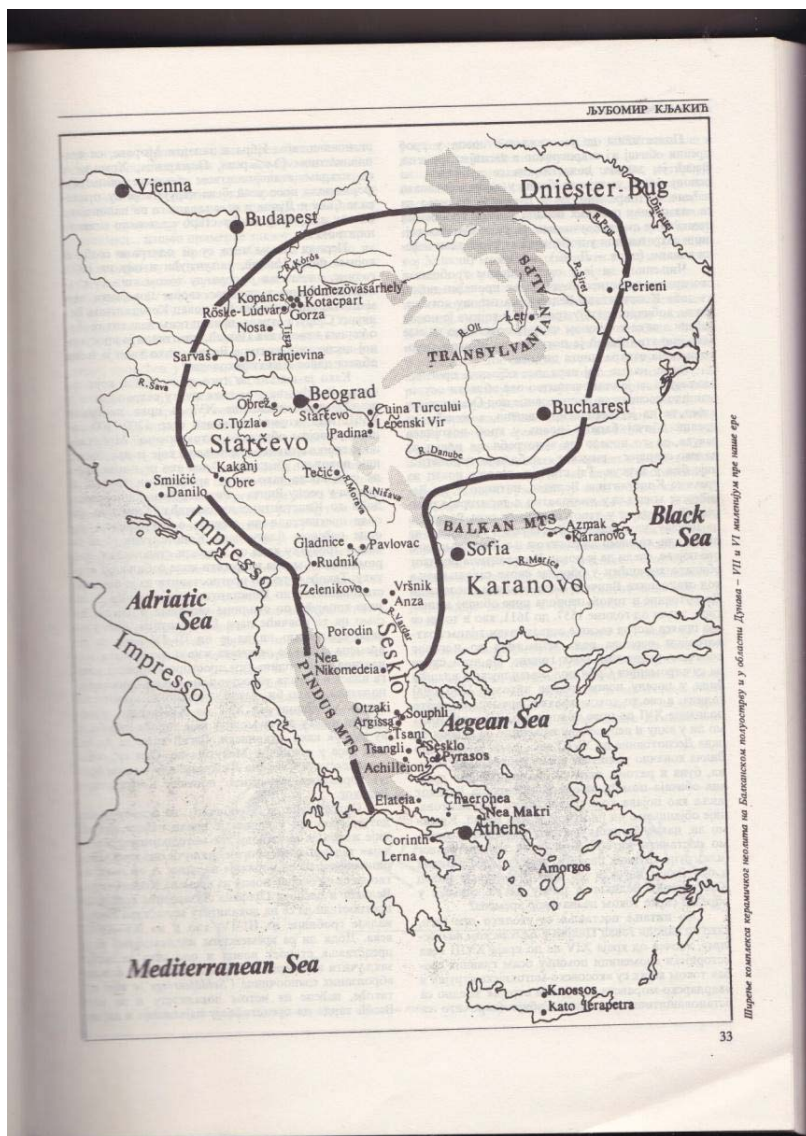
Српска елита и медији не обраћају пажњу на збивања у Молдавији, што је вишеструка културолошка, идентитетска и, наравно, геополитичка грешка.¹ Према објективним изворима становништво Молдавије (као и Влашке и Ердеља/Трансилваније је српског порекла).² У савременој молдавској историографији постоји став да је оснивач Молдавије Драгош, који је дошао из Марамуреша, док је независност од мађарског краљевства добио Богдан, отуда су Молдовљани дуго носили име Карабогданци. Оба имена су српска,³ а Драгоши су у Марамурешу присутни од 1336. године. У молдавском летопису Григореа Уреке (условно 1359. године) пише да је «Драгош са собом довео мноштво својих сународника» који су се населили око реке Сучава и по Сирету. Поновни долазак Срба (овај пут са Карпата) забележен је са доласком војводе Богдана. У различитим сачуваним писмима од 1585 – 1623. године на територији Молдавије (као њени становници) се помињу следећи народи: Русини, Срби, Мађари, Власи, Мунтјани, Грци, «Љахи»

¹ О томе опширније: Зоран Милошевић, Извори румунске политике, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 13 – 27.

² «Од 15. до 17. века стално су текле сеобе преко Дунава у Влашку где је створена етничка симбиоза, тако да од Баната до Црног Мора, линијом запад – исток имамо романизовано словенско становништво или етнички комплекс балканских и Дачких Словена!» Види: Јован Пејин, Предговор приређивача, *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948 – 1949. године, приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012, стр. 9.

³ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, Ассоциация историков и политологов "Pro-Moldova", Кишинёв, 2014, стр. 6.; Николай Руссев, Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии, *Русин*, Кишинев, N° 2, 2005, стр. 97-98.

(Пољаци), Москвити и Турци. Но, данас мало који аутор из Молдавије, иако је јасно да у то време није било Румуна, а поред очигледних чињеница које указују на српско порекло Молдовљана, то и јавно призна.

ОДГОВОР ОДАКЛЕ СРБИ У ВЛАШКОЈ, ЕРДЕЉУ (ТРАНСИЛВАНИЈИ) И МОДЛАВИЈИ ДАЈУ И НАУЧНА ИСТРАЖИВАЊА. НА МАПИ ЈЕ ПРИКАЗАНА ОБЛАСТ ВИНЧАНСКЕ КУЛТУРЕ, КОЈА ОБУХВАТА И НАБРОЈАНЕ ПОКРАЈИНЕ, ДОК СУ ИСТРАЖИВАЊА ДНК ПОКАЗАЛА ДА СЕ РАДИ О СРБИМА.

Но, ако су српски корени Молдавије јасни, није јасно како се појављује и због чега назив Молдавија и Молдовљани. Област Марамуреш у састав римске Дакије није улазила, што значи да се романизовано становништво у Молдавији појавило знатно касније, али се не зна када, јер га до XVIII века није било. Доказа да је су романизовани Молдовљани потицали од самих Римљана нема, буквално ниједног јединог. Остали извори становнике Молдавије називају Власима, Каравласима, Карабогданцима, Молдовласима, али и Русовласима и Молдославима, а Молдавију - Молдославија тако да се за бројне научнике овде завршава истраживање порекла Молдовљана. Другим речима, истраживачи (из Мађарске, Немачке, Велике Британије, Пољске, Русије, Румуније итд.) све заинтересоване за етногенезу Молдовљана остављају без одговора.

Нико од њих не покушава да истражи да ли се ради о романизованим Србима. Професор Ђорђе Јанковић о том феномену пише: «У данашњој Румунији је са западних страна Европе још раније започето затирање словенских корена и ћириличног писма, тако да данас Румуни не умеју да читају своје средњовековне текстове написане у црквама (то ће се десити и Србима ако се одрекну ћирилице, како им намећу садашње власти). Мађари су заборавили да су им скоро сви краљеви из лозе Арпадовића били ожењени словенским женама, да им је матерњи језик био словенски, а у држави су им најбројнији становници били Словени».⁴

Знајући, дакле, да Срби непрекидно теже уједињењу и слободи, Рим и Немци предузели су пропагандне мере да такве тежње што више поремете, кроз наметање измишљене и лажне прошлости народима Југоисточне Европе. У томе су некада учествовали најмљени научници, а данас тај нечасни задатак обављају још увек, поред западних и неки наши «угледни» научници, али овај пут више из уверења него због новца. Из својих империјалних разлога, том раду се придружила претежно германска Велика Британија.⁵ **У самој Србији, истина о Србима, да су од почетка у хришћанству, да им је матични простор одувек био између Ибра и Уне и да су на истоку имали заједничку границу са Русима треба сакрити, тако да је чак и стручњацима данас тешко да прихвате да није тачно оно што нам се безмало сто-**

⁴ Ђорђе Јанковић, *Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије*, Хришћанска мисао, Београд, 2015, стр. 8.; Упор.: Николай Русев, *Славянский фактор в истории средневековой Молдавии*, *Русин*, Кишинев, № 4, 2006, стр. 91.

⁵ Исто.

леће понавља.⁶ Наравно, истина о Србима и њиховој стварном етничком простору сачувана је у оквиру аутохтонистичке историјске школе, а делимично и код неких романизованих Срба. Ђорђе Јанковић наводи: «Предања православних Словена, Срба и Руса, различите природе, записана у Средњем веку и данас усмено сачувана, сведоче да је још Апостол Павле проповедао Јеванђеље Србима и Словенима, а за њим и други апостоли».⁷ **Ето откуда Срби и у Ердељу, Влашкој и Молдавији. Ту су били од рођења, то им је била матична територија као што је то била и Босна или Србија.** Тачно је да је било сеоба са поробљених на слободне српске територије. То се може пратити од 1. столећа па све до нашег времена.⁸ Овоме је на руку и државно уређење Срба (које има и своје мане). Наиме, код Словена није постојала јединствена власт. Србима управљају жупани (кнежеви), а одлуке се доносе на скупштинама. То је одговор зашто је постојало толико српских држава, односно кнежевина.⁹ Управо такве су биле и Дунавске кнежевине.

О СРПСКИМ КОРЕНИМА МОЛДАВИЈЕ

Према немачком историчару Отокару Штиријском, године 1308. у Марамурешу владао је војвода Влашке земље, али се директно не наводи које становништво је овде обитавало, већ само индиректно.¹⁰ У мађарским изворима, на пример, посвећеним Влашкој, тачније у хроници Јована Тирнавског први пут се сусреће појам „Молдовљани“. **У овој хроници се говори о експедицији мађарске војске против Срба и Молдовљана,**¹¹ али без објашњења откуда Срби у Молдавији.

Најраширеније је мишљење да је Молдавија добила име по реци Молдова, а која је опет добила име по керуши Драгоша, ос-

⁶ Исто, стр. 9.

⁷ Исто, стр. 11.

⁸ Исто, стр. 13.

⁹ Исто, стр. 17.

¹⁰ *История Румынии*. Координатори Иоан-Аурел Поп, Иоан Болован, Москва, 2005, стр. 183.

¹¹ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 7.

нивача Молдавије, која се удавила у реци. Керушу су звали Молда. Остало је, наравно, питање порекла речи Молдавија. Једно је јасно да је у словенском језику та реч постојала, јер постоји, на пример, река Молдава у Чешкој, као и град Молдава у Словачкој. Интересантно је да у самој Молдавији нема насељених места са таквим именима, а има их у Русији, Словачкој, Чешкој и Банату (румунском делу). Но, овде се истраживачи не баве питањем да је Србин Драгош дао својој омиљеној керуши име Молда, те да истраживања усмере ка српском језику. Гросул наводи да чак има мишљења да порекло речи Молдавија потиче из турског језика, али он лично не истрајава на њој. Следећа верзија да та реч води порекло до романизованих Илира.¹² Но, сада знамо да су Илири заправо Срби.¹³ Другим речима радило се о романизованим Србима који су много раније поробљени од Рима.

¹² Исто, стр. 9.

¹³ Види: Драгослав Срејовић, *Илири и Трачани*, Београд, СКЗ, 2002. У поменутој књизи налазе се и неколике Срејовићеве, сасвим јеретичке мисли, достојне неких, до тада најзагриженијих *сербиста* – аутохтониста, али нешто боље подржане доказима.

Прва Срејовићева „јерес“ се наслућује већ у цитату на странама 22–23, у уводном делу поглавља *Територија, народ и језик*, где се уноси сумња у постојећи аксиом о огромној распрострањености Илира, као балканског народа, али се то чини издалека и опрезно: *Ослањајући се вероватно на податке из старијих извора, из 6. и 5. в. с. е., Псеудо Скилак (псеудоним античког анонимног земљописца) смешта Илире јужно од Либурна (Истра, прим. аут.), дуж југоисточне обале Јадрана све до Аоније и острва Коркире (данас Крф). Наведена су племена која ту живе – Hierastomnai, Bouilinoi. Hylloi, Nestoi, Manioi, Autariatoi, Enhelleis и Taulantoi, али су од њих само Енхелејци („народ јегуље“ прим.аут.) ближе лоцирани око Которског залива. У грчком миту о Кадму и Хармонији, Енхелеис су били племе око града Будуа – Будва, где их Хелени сврставају у Илире.*

Тек пошто је тако, навођењем више изворника, довео под сумњу далеко већу распрострањеност Илира од уског приморја, следи Срејовићева научна бомба са одложеном експлозијом: *У каснијим изворима (Псеудо Скимнус, Плиније, Страбон и др.) поменуто је поименце још неколико илирских племена, међу њима и Илири proprii dicti (прави Илири), племе настањено вероватно негде у области Скадра и Лисуса (северна Албанија), према коме су Грци назвали цео илирски народ, а Римљани пространу територију коју су освојили на Балканском полуострву, а која је у време Јулија Цезара чинила провинцију Илирикум.*

Ту је, дакле, реч о неоправданом, ненаучном уопштавању које није требало ни да буде усвојено од наше науке!

Друга јерес се односи на то да су такозвани Илири, заправо романизовани Старосрби и северозападни Рашани.

Истраживање цркве на простору Молдавије опет води до Срба. Наиме, литургија се обављала на црквенословенском (српском језику) који је дошао „са друге стране Дунава“, тј. Србије.¹⁴ Цркву у Молдавији устројио је монах Никодим (Прилепски), рођен у Прилепу од мајке Српкиње о оца Грка. Управо је Никодим изградио прве влашке манастире – Водице поред Северина и манастир Тисман у Олтенији.¹⁵ **Гросул наводи да је тај прекодунавски језик (српски) био званични језик не само у Молдавији већ и у**

Данас се Сармати, Далмати, Панони и Трибали већ бојажљиво признају за протосрбе, од којих су Сармати око Дунава, а остали испод Дунава и Саве.

Врло слично овоме, римски цар Хадријан је крајем 2. века, после такозваног, Дачког рата, такође увезао у царевину око 300.000 такозваних Дачана – етника са тог истог тла. Уз све преостале ратове и устанке, праћене заробљавањем домаћих етника (илирски ратови, далматски, панонски, сарматски устанци, македонско-акарнански и трачки савези против Рима), број присутних, прадавних Срба и Рашана у границама Римског царства, а посебно на Балкану, био је заиста за поштовање.

Ово нас води ка закључку о коначној бројчаној надмоћи античких Срба на балканском простору све до доласка нових пагана – Срба и Словена у 7. веку и њиховој улози у почетном враћању у паганство једног дела старинаца, а потом о важној улози хришћана у покрштавању свих пагана, изворних или повратника, до краја 10. или до 12. века.

Аутор приказа Срејовићеве књиге, Божин Јаневски, О лажним Илирима и Старосрбима, *Политика*, 28.10. 2016. свој текст закључује речима: **«Онда, господо научници, уколико сте поклоници истините историје, очистите наше уџбенике од тих ватиканских и коминтерновских загађења!»**

¹⁴ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 16.

¹⁵ Забрињавајућа је српска немарност према српству и српском православљу и цркви на територији Влашке, Ердеља и Молдавије. Ово манифестује и писац монографије „Српско православље у Румунији“, Стеван Бугарски, који почиње своје дело на следећи начин: „Још није утаношено када је и како установљена Темишварска епархија. Писани трагови досежу до XVI века, када се јавља у опсегу српске Пећке патријаршије“. Јасно је да су Румуни у више наврата уништавали историјска документа, буквално све што су налазили у државним архивама, манастирима и црквама (које су за ту прилику и конфисковали) на српском или црквенословенском језику, те да је заиста тешко пронаћи писане изворе. Међутим, ипак је понешто и сачувано, али је то ван научног интереса српских научника из заиста необјашњивих разлога. Види: Стеван Бугарски, *Српско православље у Румунији*, Православна српска епархија темишварска, Српска академија наука, Прометеј, Темишвар, Нови Сад, Београд, 1995, стр.11.

Влашкој, Ердељу, Бугарској, Србији, Московском и другим књажевствима, па чак и у Великом Књажевству Литванском. У Молдавији је српски био државни језик све до XVII века, када почиње борба против њега и његово истискивање из употребе. На тај начин “балканска теорија“ о пореклу Модовљана добија на значају, јер су, како каже сам Гросул, истраживачи Универзитета из Хамбурга доказали да су са аспекта генетике Румуни ближи становницима Балканског полуострва (Србима), него Италијанима.¹⁶ Нова истраживања ДНК становника Балкана и Европе потврђују закључке српске аутохтонистичке школе о томе, али и истраживача из Хамбурга.¹⁷

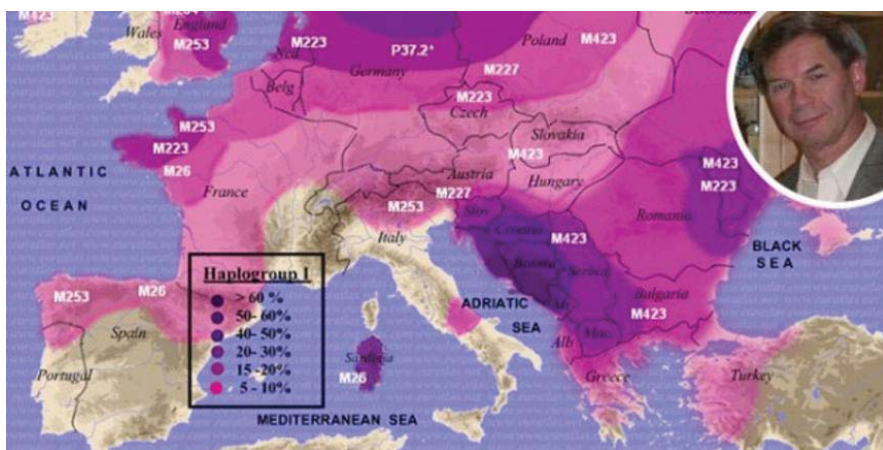
Из низа доказа ми ћемо подсетити на један. Наиме, 1512. године један (Бело)Рус Франциско Скорина, штампар и културни радник, иначе (и) велики борац против уније на територији данашње Белорусије пише свом митрополиту да је био у Молдавији код краљице Јелене Бранковић (коју Скорина у писму још именује Јелена Српска), од које је добио новац за штампање књига којим треба да оповргне тврдње да су Срби изгубили на Косову због издаје Вука Бранковића. И ова чињеница да су Бранковићи владали Молдавијом се прећуткује.

СПОМЕНИК СКОРИНИ ИСПРЕД НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ БЕЛОРУСИЈЕ

¹⁶ Владислав Гросул, *Молдавскоје движење до и после образовања Румунији (1821 – 1866)*, стр. 16.

¹⁷ Убедљиву аргументацију у прилог ове тезе дала је Сања Шуљагић, Поништавање националних идентитета на балканском полуострву у деведнаестом веку са посебним освртом на Румунију, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 28 – 67.

ПРИСУСТВО СРПСКОГ ДНК, ТВРДИ АНАТОЛИЈ КЉОСОВ, ЈЕ НАЈВЕЋЕ У БиХ, ХРВАТскоЈ, ПРИБАЛТИКУ И МОЛДАВИЈИ. ВЕЋЕ НЕГО У САМОЈ СРБИЈИ.¹⁸

„ДОБА СЛОВЕНИЗМА“ У РУМУНИЈИ

Др Илије Барбулеску,¹⁹ иначе „Румун“, професор универзитета и академик пише: „Иначе у целој Трансилванији (Ердељу), па и у целом Банату, указују нам се само Срби као најмногбројнији живаљ који преовлађује, а српски језик као прави словенски књижевни и црквени језик не само њихов, него и самих Румуна“. Од стране 89 до 95 говори да Срби преовлађују и у Влашкој и Молдавији (од XIV века), а већину су имали и раније (током XIII века, када се влашко племство сродило са племством из Србије, на пример 1274. године влашки војвода Олтеније, Љутивој удаје своју ћерку за Стевана Милутина, краља Србије, оног Милутина, који је кроз кратко време имао да распростире своју владавину над Босном и Македонијом све до Скопља.

¹⁸ ПРОФ. ДР АНАТОЛИЈ КЉОСОВ: Срби су Аријевци, потичу од Нојевог сина, <https://www.youtube.com/watch?v=JTAzeeBBfMI&index=213&list=LLyWv6pW-tg3R-WKQbccClhg>; АНАТОЛИЈ КЉОСОВ: Срби су Аријевци, потичу од Нојевог сина, <http://www.carsa.rs/anatolij-kljosov-srbi-su-arievci-poticu-od-noinog-sina/>

¹⁹ Илије Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна, Издање Задужбине Илије М. Коларца, Београд, 1908, с тр. 87.

Наравно, о овоме се у Србији и тзв. српским школама не учи!

Зашто би Срби данас знали да је из српске Молдавије 1567. године у манастир Милешеву „стигло“ *небо*, лични рад госпође Роксанде, жене Александра, војводе Молдавије? Зашто би данашњи Срби знали да је молдавски бољар Стеван Боул, велики дворник Доње Земље, имао на свом печату урезану годину 1655. и назив **Србин**.

**ФАКСИМИЛ ПИСМА СКОРИНЕ У КОМЕ СВЕДОЧИ О ПОСЕТИ
МОЛДАВСКОЈ КРАЉИЦИ ЈЕЛЕНИ БРАНКОВИЋ 1512.
ГОДИНЕ²⁰**

Управо поменути Илије Барбулеску овај период „Румуније“ назива „**ДОБА СЛОВЕНИЗМА**“. И у праву је. Српски владари Молдавије су за српско становништво доводили свештенике коју су школовани и рукополагани у Српској цркви (из Охрида, Пећке патријаршије итд.). Колико је у то време српство и православље било живо у Ердељу, Влашкој и Молдавији говори податак да су током XVI века (податак се односи на 1558. годину) из Западне

²⁰ Иван Чарота, Ці быў Скарына ў Малдове?, Звязда, 21 снежня, чацвер, Минск, 2017. <http://zviazda.by/be/news/20171121/1511257116-ivan-charota-azirayuchysya-na-skarynu;>

Малорусије, конкретно (данас унијатског) Лавова слали младиће да „уче српско црквено појање“ и наравно српски књижевни језик. У то време и у Влашкој, Молдавији и Ердељу (Трансилванија) језик се звао словенски или српски. Није било румунског ни било ког другог.

Зашто би то данашњи Срби знали?

Гашење српства у Молдавији, Влашкој и Ердељу (Трансилванији) започето је крајем XVII века у Трансилванији, где су језуити преузели мисију и брзо посвађали Србе. Знају се имена Срба који су радили у корист Римокатоличке цркве и Аустро-Угарске намећући Србима румунизам, као идеологију и румунство као нову националну припадност, лишену српског језика, ћирилице и истинског православља. Но, изгледа да је први корак у том смеру предузео српски племић **Михна Зли** из Ердеља (надимак довољно говори), који се посвађао са бесарабским (молдавским) племићима **Првуловићима** (из Олтеније), те је почео да прихвата језуитску антисрпску и антисловенску идеологију, што је значило и романофилску и унијатску (римокатоличку веру). Потом се јавља **митрополит Теодосије** 1680. године, који је пре тога прихватио унију (признао папу за поглавара цркве), који је штампао на некаквом „румунском“ „Литургију“ (пола језика је било српски, а друга половина италијанско-француска), а у уводу каже да је то урадио због оних свештеника који не знају црквенословенски и српски језик²¹. Наравно, румунизацији Молдовљана и Молдавије погодиле су још неке околности. Са кризом Османске империје значајно је појачан притисак (пре свега економски и културни) на Молдовљане, што је ове натерало да траже савезнике најближих држава – Аустрије и Пољске, посебно последње. То је значило и отварање врата римокатолицизму. Од тада се отварају врата римокатоличкој пропаганди и мисијама међу православнима Молдавије, а ови су као важан аргумент зашто треба прихватити римску веру и папу наводили да су римског, а не српског и словенског порекла.²² Управо су римокатолици натерали православне Молдавије (и Влашке) да изађу из јурисдикције Српске цркве (Охридске архиепископије – XVII век) и пређу под власт Константинопоља, где су лако корумпирани фанариоте и тако унели велику смутњу међу православне Молдавије, Влашке и Ердеља.²³ То је било неопходно у борби за православне вернике, како би се унеле унијатске и римо-

²¹ Исто, стр. 128.

²² Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 52.

²³ Исто.

католичке књиге, штампане на тзв. румунском језику. Са овим књигама почео се ширити и појам «румунски језик», који у првој фази није означавао језик «румунског народа» (кога још није било), већ назив за писани језик чије норме су биле формиране у Школи Ардељана од језуита (Трансилванији) за оне православне који су примили унију.

ЈЕЗУИТСКА ШКОЛА АРДЕЉАНА И РУМУНИЗАМ

О овоме наметању румунског језика, који није био народни језик, већ вештачки, специјално осмишљен ради мисионарских циљева Римокатоличке цркве, постоје бројни историјски документи. На пример, писац Т. Негруцу у једном чланку из 1837. године²⁴ «Како сам учио румунски језик» каже да су из Трансилваније стизали специјални учитељи «румунског језика» образованих у језутско-унијатској **Школи Ардељана**, а који су поред језика имали задатак да убеђују ђаке да су «Румуни».²⁵ Потом је следило убеђивање да је за румунски језик практичнија латиница, уз истовремено омаловажавање ћирилице као примитивног и «ђаволског писма».²⁶

Владислав Гросул о томе пише: «Још један фактор утицао је на зближавање књажевстава, а то су досељеници који су у Влашку и у Молдавију дошли из Трансилваније и из целе Аустро-Угарске империје, јер је на све снажно утицала Школа Ардељана. Представници романизованог становништва Аустријске империје у то време су у већини себе већ сматрали Румунима и међу њима се родила идеја о једној румунској нацији.»²⁷ Румунски новинар К.

²⁴ К. Негруци, *Избранное*, Кишинёв, 1973, стр. 61 – 66.

²⁵ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 53.

²⁶ Поред Римокатоличке цркве и западних држава на формирање Румуније велики утицај су испољили и масони, тако да се може рећи да је то римокатоличко-масонска творевина. Наиме румунски историчар Њ. Џувара тврди да је избор А. И. Кузе (бојарина средњег имовног стања, а српско-грчког порекла) дело масона. **Избор Кузе за господара Румуније је био у супротности са Париском конвенцијом од 7. (19) августа 1858. године, јер је предвиђала да и Влашка и Молдавија имају посебне господаре.** Види: N. Djuvara, *Intre Orient si Occident. Tarile romane la inceputul epocii moderne (1800-1844)*. Edita a VII-a, Bucurest, 2009, p. 347.; Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 133.

²⁷ Исто, стр. 76.

Бакалбаша је о томе писао: «Свуда су били учитељи из Школе Ардељана... Они су запалили румунску бакљу и ниједна друга није могла да је надјача».²⁸ ови учитељи су имали тако велики утицај на културу, образовање и националну свест, пре свега међу вишим социјалним слојевима. Ова Школа је утицала и на грчког историчара (унијату) Д. Филипидеа, који се у Влашку населио крајем XVIII века и који је на грчком језику у Лајпцигу (језуитским новцем) објавио 1816. године „Историју Румуније“ и „Географију Румуније“, што је прво коришћење у науци појма „Румунија“ за сво романизовано становништво на левој обали Дунава.

Представници Школе Ардељана били су заговорници латинске концепције румунске нације, а српску и словенску су сматрали штетном и предлагали су њену ликвидацију. Управо је „историјски и лингвистички латинизам Школе Ардељана дао основе румунске националне идеологије. Другим речима, Румуни нису етничка заједница (народ), већ политички конструкт, који је осмишљен да раздвоји Русе и Србе. Додатни аргумент овој тврдњи представљају и збивања током 1838. (и неколико година раније), када су новоформиране партије стварале своје програме. На пример, програм Влашке «националне партије» се залагао за ослобађање Влашке и Молдавије од Османлија (Турака) и проглашење независности, затим стварање заједничког руководства које би ујединило две државе у «Велику Дакију», а не Румунију.²⁹

Са овим се слаже и Јован Пејин, који у предговорима књизи «Власи», пише следеће: «За увођење румунског језика у цркви најзаслужнији су Власи унијати у Угарској. Један број Влаха из Ердеља под утицајем својих сународника који су се школовали на западу упознали су се са римокатолицизмом и античком историјом и латинством, **прихватио је унију 1698. године**, признали су папу док је већина остала верна Великој цркви у Цариграду, а у Банату су били под јурисдикцијом Карловачке митрополије Српске православне цркве. Затим је утицај унијата извршио продор на Влашку и Молдавију».³⁰

Додајмо да су Мађари силом натерали митрополита **Саву II Бранковића** (који је такође био тајни унијата) да „уклони словес-

²⁸ Према: Netea V. *Constiinta originii comune si a unitatiinationalе in istoria popurului roman*, Bucurest, 1980, p. 185.

²⁹ С. Bodea. *Lupta românilor pentru unitatea națională*. Bucurest, 1967, p. 209.

³⁰ Јован Пејин, Предговор приређивача, *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948 – 1949. године, приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012, стр. 8.

нски језик (који се зове српски из цркве) “, стр. 129. Исти тај митрополит Сава доноси одлуку: „**да се они свештеници који се не служе румунским језиком него само српским – не смеју рукополагати!**“ Тако је омогућио не само румунизацију Цркве (коју Румуни никада нису ни имали, па тако није било ни њиховог језика), већ и појаву тзв. румунске нације, која је стварана асимилацијом Срба. Такође, Румунска православна црква је добила самосталност, односно Томос (под веома чудним, чак неканонским околностима), од Цариграда, 1925. године, (до тада, да нагласимо, није постојала). Ово кажемо јер је црква у Ердељу, Влашкој и Молдавији била под јурисдикцијом Охридске архиепископије од XI до XVII века, а потом под влашћу Цариграда. Поменути Томос Цариградске патријаршије из 1925. године је упитан по многим основама. **Другим речима, мајка црква је требало да буде Српска православна црква а не Цариградска патријаршија, што су језуити желели да избегну и у чему су успели.**

Да подсетимо да је надлежност над територијама Влашке, Ердеља и Молдавије 1429. године преузела Пећка патријаршија. Унијати су се неканонски одделили од Српске цркве 1864. године, што је свесрдно подржала Аустро-Угарска и Римокатоличка црква, тако да су формирали посебну «румунску митрополију». Но, националну цркву нису имали, као што нису имали ни државу, јер до тог времена и није било румунског народа.³¹ Први румунски патријарх такве Румунске цркве био је Мирон, унијата, који се, по рукоположењу, «вратио» у православље. Но, то га није спречило да избаци црквенословенски језик из цркве, прихвати римокатолички календар у подржи латиницу за нови «румунски» језик, који је у првој редакцији имао 50 посто српских и словенских речи.³²

³¹ Исто, стр. 11 – 12.

³² Види: Властимир Трујић, Кратки архаични словар Влашке и Молдавије у савременом румунском језику, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 307 – 320; Упор.: Јован Стерија Поповић, Речи српско-словенске у влашком језику познате, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 321 – 349.

МИХНА ЗЛИ, кога Румунија својата као свог, али на натписима око фреске све је на српском језику и ћирилицы. Како је то могуће ако је Румун?

О стању румунског «православља» Огњен Војводић пише: Румунска црква је прешла на грегоријански календар 1924. године одлуком румунског митрополита, а према одлуци цариградског такозваног Свеправославног конгреса. Увођење папског календара изазвало је подјелу и протесте међу румунским вјерницима и свештенством. Систематско прогањање свештеника и вјерника вјерних православног календарском поретку трајало је до Другог свјетског рата. Срушени су сви храмови које су саградили `старо-

календарци`, а многи свештеници умрли у затворима. После Другог свјетског рата православни вјерници који поштују православну пасхалију нису потпуно онемогућени у вјерском животу, али су прогоњени и није им омогућена потпуна слобода богослужења. У Румунији је први румунски кнез после ослобађања од Османске окупације Александар Јоан Куза свргнут и убијен 1866. године, који је владао свега седам година. Послије њега до 1946. године Румунијом је владала римокатоличка њемачка кућа Хоенцолерн-Сигмаринген – рођаци њемачке царске породице. Римокатоличка династија је радила на прогону ћириличног писма и преласку на римокатолички календар. **О римокатоличком утицају у Румунији довољно говори податак да је румунска патријаршија 1942. године признала тзв. Гермогенову `Хрватску православну цркву `НДХ, и послала митрополита Банатског (Темишвар) Висариона (Пују) на устоличење у Загреб због чега је чувар Пећког трона, мјестобљуститељ патријаршијског пријестолола – митрополит Скопски Јосиф у име Сабора прогласио прекид канонског општења са Румунском црквом.**³⁴

Интересантна су сведочења француског научника Јакова Бонгарског, који је 1585. године пропутовао кроз Влашку за Цариград и оставио сведочанство да му је пасош у Букурешту издан на српском језику, како би могао прећи преко Дунава, а додао је и запажање да су се у то време становници Влашке служили «српским словима и српским језиком».³⁵

Зашто би то данашњи Срби знали?

РУМУНИЈА – СВЕЗАПАДНИ ПРОЈЕКАТ УСМЕРЕН НА РАЗДВАЈАЊЕ РУСА И СРБА

На формирању Румуније сложено су радиле средином XIX века све оновремене европске силе, а посебно Енглеска, Француска, Аустро-Угарска, Немачка и Римокатоличка црква. На руку им је ишао пораз Русије у Кримском рату, који је започет 1853, а завршио се 1856. године. Рат се водио између Русије и Алијансе (Уједињено Краљевство, Француска, Османско царство и Италијанска Краљевина Пијемонт) за превласт на Балкану, Дарданелима и Блиском истоку. Пошто је Русија поражена

³⁴ Огњен Војводић, Грегоријански глобализам (2), <http://www.ognjenvojvodic.info/gregorijanski-globalizam-drugi-dio.html>

³⁵ *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948 – 1949. године, приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012, стр. 77.

изгубила је део Бесарабије и протекторат над Дунавским кнежевинама (Влашком и Молдавијом) и право држања ратне флоте у Црном мору. Западне силе су пожуриле да победу крунишу мировним споразумом који је потписан у Паризу 18. (30.) марта 1856. године, који је утврдио нови поредак у Европи и имао је директне негативне последице по Влашку и Молдавију и наравно Србију. Мировним споразумом се судбина Дунавских кнежевина предала у руке Међународне комисије сила победница у Кримском рату.³⁶

Данас Владислав Гросул у интервју Мирославу Ротару, с правом, тврди да је Румунија формирана не по жељи становника Влашке и Молдавије већ жељом сила победница у Кримском рату, дакле насиљем над вољом становника дунавских кнежевина.³⁷ Зато је по формирању државна власт Румуније, састављена од језуита, унијата, новорумуна и странаца била крајње сурова према свима који нису прихватили нови румунски идентитет и државу.³⁸ Та државна репресија не само да је била дуготрајна, него и крајње нечовечна, што је оставило последице и на актуелне становнике Румуније, који су веома склони криминалу и криминалном понашању. То потврђује и статистика. Наиме, европски затвори су препуни Румуна и први су народ по криминалним делима у Европи.³⁹ Румуни доминирају у затворима Велике Британије, Италије, Шпа-

³⁶ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 101.

³⁷ Мирослав Ротарь, Как душили молдавскую идентичность в Западной Молдове, <https://ru.sputnik.md/news/20170330/11826575/moldova-valahia-rumynia-iazyk.html>

³⁸ Према подацима са Википедије (<https://sr.wikipedia.org>) становници Ердеља (Трансилваније); Влашке и Молдавије и у дорумунском периоду од Аустро-Угара па до Османлија су били дискриминисани и често «грађани другог реда» или «без икаквог статуса». Та радикална дискриминација је убрзавала њихову асимилацију, јер кад су прихватили да буду унијати или римокатолици, односно муслимани социјални положај се знатно поправљао, односно имали су статус нормалних грађана. Када се формирала Румунија ситуација се поновила, да би становници добили статус нормалних, а не грађана другог реда, морали су постати Румуни. Једноставно избора није било или је следила **тортура**. Они који то нису хтели били су затварани и мучени, а најупорнији и ликвидирани. Другим речима, у новоформираној држави Румунији није било могуће сачувати свој идентитет.

³⁹ CRNA STATISTIKA: Rumuni napunili britanske zatvore, <http://www.kurir.rs/planeta/1688094/crna-statistika-rumuni-napunili-britanske-zatvore>

није, Немачке, Аустрије итд.⁴⁰ Ову чињеницу истичемо да би указали да је главни генератор криминалног понашања сама румунска држава која је примењивала тортуру као средство румунизације, те је образац пренела и на грађане, који у борби за своје циљеве примењују методе као и држава, са разликом што појединци због тога одговарају, али не и румунска држава, бар не до сада за извршени етноцид.

Но, да се вратимо формирању Румуније. Велики отпор новој држави пружили су не само Молдовљани него и становници Влашке.⁴¹ Наиме, 3. (15) јуна 1856. заговорници очувања молдавске државности обратили су се турским властима (документ је потписало 82 угледних Молдовљана) са жељом да се подрже њихова антиунионистичка борба. Унионисти су Молдовљане прогласили „сепаратистима“, што није имало везе са стварношћу. Узалуд су Молдовљани тврдили да не постоји румунска нација, да је све то старо свега неколико година откако је створено име Румун и Румунија, да овај народ и држава немају историју, језик, а самим тим ни националну литературу.⁴² Узалуд. Аргументи нису помогли у судару са силом. Отпор антиуниониста је сломљен када је убијен митрополит Мелетие Истати (имао је 40 година), 31. августа 1857. године,⁴³ који је био велика подршка борцима против Румуније. Остали митрополити су били унионисти, тако да је и црква сломљена. Потом је уследила **забрана** антиунионистичке штампе, чиме је онемогућено да се чује глас противника румунизације, самим тим се стицао утисак да становништво подржава нову државу и стварање нове нације, што није било тачно.

Када је за господара Румуније изабран Александар Куза ситуација се за антиунионисте драстично погоршала. Куза је одмах по преузимању власти најавио конфискацију имовине цркве, што је навело православне да га назову **Јулијаном Одступником**, јер је био на страни римокатолицизма. Куза је закључио Уговор са папом у којем је прихватио покровитељство владе Руминије над Римокатоличким црквама. Такође је помагао отварање римокатоличких школа и других институција, као и њихово мисионарство међу православнима. Када су православни покушали да интерна-

⁴⁰ Види: ИНОСТРАНЦЫ В ТЮРЬМАХ ЕВРОПЫ И ИТАЛИИ, <https://andrenapoli.livejournal.com/136632.html>

⁴¹ Владислав Гросул, *Молдавское движение до и после образования Румынии (1821 – 1866)*, стр. 103.

⁴² Исто, стр. 108.

⁴³ Исто, стр. 114.

ционализују своје питање, у Цариграду, али и на Западу су то оценили „унутрашњим питањем државе Румуније“ и нису помогли. Због тога се у историји православља Куза оцењује „као производ папско-протестантског Запада који је радио против православља и Русије“.⁴⁴ Румунска православна црква је после тога настала државним интервенцијом, као и тзв. Македонска православна црква. Наиме, када је донет „Органски реголамент о стварању централних власти“ 3. (15) децембра 1864. године у првом члану је писало да „Румунска православна црква јесте и остаје независна од било које стране црквене власти“. **Ово се у науци сматра првим званичним озаконењем аутокефалности Румунске цркве.** Даље је румунска влада донела закон којим она бира митрополите и епископе, што је довело до даљег угрожавања цркве и православља. Колико је Куза био осион говори и чињеница да је понудио у писму француском императору Наполеону III у новембру 1863. године румунску војску и све војне ресурсе државе за потребе Француске, а такође и да Француска, у случају потребе, окупира Румунију.⁴⁵ Ипак, то није спречило да он буде свргнут, пре свега због своје антиправославне делатности. Нижу се редом протести и устанци, на пример, устанак сељака у Влашкој, јануара 1862. године, који је угушен уз помоћ војске. На следећи устанак није требало чекати, овај пут у Букурешту у августу 1865. године, при његовом гушењу војска је убила 20 људи и ранила на стотине. Када устанци нису дали резултата почео је политички тероризам (8. јуна 1862. године убијен је премијер Барбу Катарџиу), а потом су се ређала политичка убиства. Криза у новој држави је добила толике размере да су Британци предлагали Турској да је поново окупира.⁴⁶

Сам Куза је предложио да поднесе оставку (1865), а да се у Румунију доведе страна династија, што је, изгледа, и био прави циљ његове владавине. Ипак војска га је збацила следеће, 1865. године, прогласивши другог сина белгијског краља, грофа Филипа Фландријског господарем Румуније, али је гроф одбио да преузме нову државу. Зато је власт преузело намесништво од три човека (Л. Катарџиу, Н. Голеску и Н. Хараламбие).

Европске силе су потом организовале нову Париску конференцију да би решили судбину Румуније. Пошто је Молдавија била против нове државе, одузели су јој право гласа на конференцији. Потом је нађено решење да Немац Карло Хоенцолерн-Зигмари-

⁴⁴ Исто, стр. 157.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто, стр. 166.

нген преузме нову државу и прогласи се краљем Румуније,⁴⁷ а изјашњавање о томе је одржано од 2. до 8. априла 1866. године. Тиме је власт и идеологија румунизма стабилизована, наравно, како смо већ, нагласили, уз помоћ невероватног насиља и социјалног инжењеринга.

АЛЕКСАНДАР КУЗА ИЛИ ЈУЛИЈАН ОДСТУПНИК

После, дакле, велике (политичке) борбе, али ипак уз подршку аустријске војске, победили су унионисти, а на чело нове државе дошла је **немачка династија Хоенцолерн-Сигмаринген**. Ово, наравно, све објашњава. Нова држава са православном већином (становници су некако успели да сачувају бар искварено

⁴⁷ Исто, стр. 175.

православље и то је једини успех, ако је успех!) није смела да има своје аутохтоно политичко руководство. Нова држава је у свим ратовима и кризним ситуацијама, као што је и сада, била против Русије. Да подсетимо Румунија је само нацистичкој Немачкој дала на почетку напада на СССР 220.000 војника⁴⁸, а током рата још додатних 100.000.⁴⁹ Традиционалну, антисловенску политику Румунија је обновила уласком у НАТО и Европску унију, али и немачки утицај, када је на њеном челу поново изабрала етничког Немца, председника Клауса Јоханиса, иначе по вери протестанта. Тако долазимо до савременог периода Румуније.

Под влашћу Јоханиса, Румунија је зажелела да припоји Републику Молдавију 2018. године, о чему пишемо у другом чланку (овог зборника), али и да преузме Источну Србију (о чему дајемо информације у прилогу зборника).

Овим се отвара питање односа српске елите и српских институција према политици Румуније. Можемо само констатовати да у Србији имамо заиста ретке вести у медијима из ове некада српске земље, која се и сада бори да сачува бар остатке свог изворног идентитета. Територија Молдавије је подељена, већи део је предат Румунији, но остао је и један део који се налазио у саставу СССР-а и који је сачувао неке елементе традиционалног словенског идентитета, иако је народ прихватио молдавски (романизовани) језик и латиницу. Силна је пропаганда данас у Молдавији која тврди да су Молдовљани Румуни, чиме би се проширило НАТО и Европска унија (без референдума) и задао још један ударац Србима и Русима (физичким удаљавањем једних од других), што и јесте био један од геополитичких задатака стварања Руму-

⁴⁸ Рустем Вахитов, Хитлеровска «Европска унија» против Русије – СССР, у зборнику *Србија и Евроазијски савез*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Међународна словенска академија, Шабац, 2016, стр. 166. Додајмо и овај податак да је само 20 посто мушкараца рођених у СССР-у 1923. године преживело Други светски рат.

⁴⁹ Румуни су током Другог светског рата починили бројне злочине над словенским и јеврејским становништвом Румуније и данашње Украјине. Само за два дана окупације Одесе румунска војска је 1941. године убила 24.000 Јевреја. О убиству Словена, наравно нико није водио прецизну статистику. Види: Rumunija ne želi da se suoči sa prošlošću, <http://www.dw.com/sr/rumunija-ne-%C5%BEeli-da-se-suo%C4%8Di-sa-pro%C5%A1lo-%C5%A1%C4%87u/a-16426992>. Упор.: Михаил Борисович Смолин, Идеолошке претпоставке месијанског експанзионизма Румуније у Другом светском рату, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 89 – 117.

није и румунизма. Но, Румунизам се као идеологија користи и данас за ширење Румуније на територије непослушних народа, какви су са аспекта политике запада Срби. Зато их НАТО кажњава дозвољавањем да се „Румуни“ шире на Источну Србији проглашавањем да су Власи Румуни. Не само да Власи нису Румуни, него ни „Румуни“ нису Румуни, али зашто би то данашњи Срби требали да знају?

**ПОГЛЕД НА МАПУ КОРИСНИКА ЋИРИЛИЦЕ ОТКРИВА
ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗАДАТАК РУМУНИЈЕ – РАЗДВАЈАЊЕ СРБА И
РУСА, А ПОТОМ ОПКОЉАВАЊЕ И УНИШТАВАЊЕ, ПРВО,
СРБА, А ПОТОМ И РУСА**

НАТО, Европска унија и САД планирају да 2018. године целу Републику Молдавију припоје Румунији и зато „немају чак ни божићне празнике“. Амерички експерти за социјални инжењеринг уз помоћ домаћих „харвардских дечака“ (Молдовљана школованих на Харварду – З.М.) настоје да у 2018. години САД преузму тоталну медијску контролу на територији Молдавије. Другим речима, на овој територији не сме да се чује другачије мишљење, ни руско, ни српско, ни кинеско... само румунско и америчко (а оно је исто). Зашто?

Суштина сваког рата је да се на једном делу фронта обезбеди премоћ над противником, премоћ над формирањем јавног

мнења, премоћ у контроли људског духа и душа. Управо тиме се данас баве што владине, што полувладине и невладине организације, а које све контролишу и плаћају САД и НАТО.

Праве се листе неподобних новинара, а они који су се највише експонирали против америчке и НАТО политике се отпуштају. Управо док ви читате овај текст бројни новинари у Молдавији остају без посла. То мало ко зна (има и оних који неће да знају чувајући свој бедни конфоризам и спокој), јер је Молдавија медијски изолована, па и у Србији. Жртва нема право да се зна да је неко уништава, посебно ако тај носи медијски конструисани лик „демократе“ и културног човека. Жртва, дакле, нема права на помоћ, што значи да ће убиство бити „савршено“. Већи или мањи број људи ће бити убијено, а за то нико неће одговарати, јер нико и не зна да се догодио злочин.

Ко још мисли о томе да је у Декларацији Уједињених нација записано да је прво људско право – право на живот, а друго – ПРАВО НА РАД! Од чега ће људи без посла живети? Ко ће заштитити њихова људска права, посебно право на рад и, самим тим, живот?

Молдавска влада, која је сва прорумунска и проамеричка, покушала је да кроз парламент провуче закон о забрани руских тв канала и медија. За сада није прошло, али ово је тек први покушај. Други ће свакако бити „мудрији“ и аргументован већим насиљем и страхом.⁵⁰

Зашто би данашњи Срби знали да у Молдавији постоје бројни интелектуалци (аутор овог чланка је имао прилику да такве упозна) који се не слажу да буду Румуни, не слажу се са политиком владе, не слажу се са нестанком државе Молдавије, који износе такве примере терора и насиља, од којих вам се леди крв у венама, над онима који су јавно противе румунизацији и натоизацији Молдавије, али када их позовете на отпор „следе се од страха и одбијају било какав ангажман“.

САД и НАТО, наравно, неће стати када освоје Молдавију. Морају се вратити да докрајче Србе. Искуство са сламањем Молдовљана свакако ће бити у томе драгоцено. Но, за Србе се, уколико желе да преживе, постављају нови задаци. Учествовати заједно са Русима у ослобађању Влашке, Молдавије и Ердеља, јер оно мора доћи. У међувремену морамо Русима и «Румунима» објаснити да се на овим исконским српским територијама догодио

⁵⁰ Зоран Милошевић, Хоће ли Молдавија нестати?, Анексија или Олуја, *Печат*, бр. 449, 8. децембар 2017, стр. 44 – 46.

етноцид⁵¹ Срба и да је праведно да становници ових земаља ,ако не буде могуће да поврате свој српски идентитет (са аспекта западних интереса Румунизација Срба/Влаха је само «колатерална штета», важна је контрола (делте) Дунава, онда да се барем створи прословенска интеграциона идеологија која би омогућила федерално повезивање са Србијом и Русијом. Истовремено, то значи да мора доћи до краха румунског геополитичког пројекта, који је све време постојања Румуније био трн у пети Руса и Срба. Повратак Влаха и Молдовљана свом идентитету значио би и заједничку Руско-молдовљанско-влашко-српску границу, што би значило да је учињен први корак у успостављању историјске правде на овом простору.

Други је наплата штете од Римокатоличке цркве и западних држава које су помогле да се изврши етноцид.

Мислимо о томе!

ЛИТЕРАТУРА

- Барбулеску, Илије: *Румуни према Србима и Бугарима* нарочито с погледом на питање македонских Румуна, Издање Задужбине Илије М. Коларца, Београд, 1908.
- Vodea, C.: *Lupta românilor pentru unitatea națională*. Bucurest, 1967.
- Бугарски, Стеван: *Српско православље у Румунији*, Православна српска епархија темишварска, Српска академија наука, Прометеј, Темишвар, Нови Сад, Београд, 1995.
- Вахитов, Рустем: Хитлеровска «Европска унија» против Русије – СССР, у зборнику *Србија и Евроазијски савез*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Међународна словенска академија, Шабац, 2016.

⁵¹ Класична дефиниција етноцида (од греч. *ἔθνος* — народ и лат. *caedo* — убијање) — политика уништавања националног идентитета, самосазнања народа. Етноцид може да се реализује преко колонијалне политике асимилације, али и преко процеса стварања нових нација преко уништавања или промене самосазнања старих (или њихових делова). Више је него очигледно да је на територији данашње Румуније извршен етноцид над Србима. Види: Зоран Милошевић, *Када нација постаје жртва?*, *Печат*, бр. 270, 31. мај 2013, стр. 49 – 51.; Зоран Милошевић, *Словенски етноцид*, *Печат*, бр. 278, 26. јул 2013, стр. 46 – 47.

- *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948 – 1949. године, приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012.
- Гросул, Владислав: *Молдавско покретање до и после образовања Румунији (1821 – 1866)*, Асоцијација историчара и политолога "Pro-Moldova", Кишинев, 2014.
- Djuvara, N.: *Intre Orient si Occident. Tarile romane la inceputul еросии модерне (1800-1844)*. Edita a VII-a, Bucurest, 2009.
- Историја Румунији. Координатори Иоан-Аурел Поп, Иоан Болован, Москва, 2005.
- ИНОСТРАНЦИ В ТЮРЬМАХ ЕВРОПЫ И ИТАЛИИ, <https://andrenapoli.livejournal.com/136632.html>
- Јанковић, Ђорђе: *Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије*, Хришћанска мисао, Београд, 2015.
- Јаневски, Божин: О лажним Илирима и Старосрбима, *Политика*, 28.10.2016.
- КЉОСОВ, ПРОФ. ДР АНАТОЛИЈ: Срби су Аријевци, потичу од Ноевог сина, <https://www.youtube.com/watch?v=JTAzeeBBfMI&index=213&list=LLyWv6pW-tg3R-WKQbccClhg>
- КЉОСОВ, АНАТОЛИЈ: Срби су Аријевци, потичу од Ноевог сина, <http://www.carsa.rs/anatolij-kljosov-srbi-su-arijevci-poticu-od-noinog-sina/>
- Милошевић, Зоран: Извори румунске политике, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.
- Милошевић, Зоран: Када нација постаје жртва?, *Печат*, бр. 270, 31. мај 2013.
- Милошевић, Зоран: Словенски етноцид, *Печат*, бр. 278, 26. јул 2013.
- Милошевић, Зоран: Хоће ли Молдавија нестати?, Анексија или Олуја, *Печат*, бр. 449, 8. децембар 2017.
- Netea V. *Constiinta originii comune si a unitatiinationale in istoria popurului roman*, Bucurest, 1980.
- Пејин, Јован: Предговор приређивача, *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948 – 1949. године, приредили Јован Пејин, Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012.
- Поповић, Јован Стерија: Речи српско-словенске у влашком језику познате, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.
- Rumunija ne želi da se suoči sa prošlošću, <http://www.dw.com/sr/rumunija-ne-%C5%BEeli-da-se->

suo%C4%8Di-sa-pro%C5%A1lo%C5%A1%C4%87u/a-16426992

- Ротарь, Мирослав: Как душили молдавскую идентичность в Западной Молдове, <https://ru.sputnik.md/news/20170330/11826575/moldova-valahia-rumynia-iazyk.html>
- Руссев, Николай: Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии, *Русин*, Кишинев, N° 2, 2005.
- Руссев, Николай: Славянский фактор в истории средневековой Молдавии, *Русин*, Кишинев, N° 4, 2006.
- Срејовић, Драгослав: *Илири и Трачани*, Београд, СКЗ, 2002.
- САД: Срби најстарији народ из чијег гена потичу Аријевци, Хрвати, Данци ...!, <http://www.vaseljenska.com/vesti/sad-srbi-najstariji-narod-iz-cijeg-gena-poticu-arijevci-hrvati-danci/>
- Смолин, Михаил Борисович: Идеолошке претпоставке месијанског експационизма Румуније у Другом светском рату, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.
- CRNA STATISTIKA: Rumuni napunili britanske zatvore, <http://www.kurir.rs/planeta/1688094/crna-statistika-rumuni-napunili-britanske-zatvore>
- Трујић, Властимир: Кратки архаични словар Влашке и Молдавије у савременом румунском језику, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.
- Чарота, Иван: Ці быў Скарына ў Малдове?, *Звезда*, 21 снежня, чацвер, Минск, 2017. <http://zviazda.by/be/news/20171121/1511257116-ivan-charota-azirayuchysya-na-skarynu;>
- Шуљагић, Сања: Поништавање националних идентитета на балканском полуострву у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Zoran Milošević
SERBIAN QUESTION AND ROMANIA

(Or why is it just that Serbia and Russia
have a common border)

Abstract

Ethnocide over the Serbs, which has taken place during the course of several centuries in the territory of present-day Romania (from the seventeenth to the twentieth century), enabled the creation of the Romanians and their country Romania, with the help of social engineering, as a geopolitical project of Austro-Hungarian Empire, France, Germany and Vatican City State in order to physically separate the Serbs and the Russians. At the same time, the political centers of power within Serbia prevented scientists and media from investigating the social processes in the territory of Wallachia, Erdely (Transylvania) and Moldova, which created almost complete vacuum, that is, the complete lack of information about the real situation in this area.

Since the interest of the West (this time in the form of the United States, the European Union and NATO) has reactualized the Moldovan issue, seeking to join the pro-Russian Republic of Moldova to pro-Western Romania, which created all the conditions to draw attention of the Serbian scientific community and all other public communities to the so-called Romanian issue, in order to rethink the survival of the Serbs and the new geopolitics of the Balkan Peninsula. In other words, this means that modern Serbia and the Serbs have to raise the issue of ethnocide over the Serbs of Wallachia, Erdely (Transylvania) and Moldova, and therefore to raise the issue of the deromanization of these territories, which should lead to the establishment of a common border with Russia, thus establishing historical justice necessary for the survival of the Serbs in the Balkans.

Keywords:

Moldavia, Wallachia, Erdely, Transylvania, ethnocide, Serbs, assimilation, Romania, borders, geopolitics

Душан Ковачев

Београд

ПРЕГЛЕД РОМАНИЗАЦИЈЕ ПРОСТОРА РУМУНИЈЕ

Сажетак

Пошто у српској јавности и даље живи неистинито уверење о некаквом дачком или римском пореклу румунске нације, потребно је представити како је дошло до ових идеја и шта о њима говоре извори. Посебно је потребно приказати како је настала и развијала се ердељска црквена унија са Римом која је путем „Школа Ардељана“ довела до коначне романизације становништва данашње Румуније. Резултат овог процеса био је двојак. Иако је словенско наслеђе, језик и ћирилично писмо у Румунији сасвим потиснуто опсежним, систематским и дуготрајним радом Грkokатоличке цркве, језуита и франкофила, румунски народ је остао веран православној вери подвижништвом тројице Словена - двојице српских проповедника и једног руског исихасте - Висариона Сараја, Софронија Поповића и Пајсија Величковског.

Велики, ничим ометани успех римокатоличких кругова довео је у модерно доба до стварања румунске нације по Западним узорима, а та нација је скоро сасвим одбацила јединство с Римокатоличком црквом ради коначне верности православљу, иако је прихватила и грегоријански календар и латинско писмо. Успех процеса романизације којим је створена Румунија у себи садржи историјски парадокс. Велика политичка творевина је постала државотворна нација и потом одбацила Цркву својих твораца услед народне верности свом исконском вероисповедном наслеђу. Одакле год потицао романски чинилац данашњег румунског становништва, он је с почетка био православан, једнако као и многобројнији и у средњем веку напреднији словенски чинилац којег су романски становници затекли а потом асимиловали.

Питањем словенског културног наслеђа румунског подручја, а нарочито словенским пореклом у Румуне асимилованог становништва Влашке, Молдавије и Ердеља се овде нећемо посебно бавити, као ни бројним другим питањима: попут упорног настојања румунизације Влаха у Србији. Циљ овог рада је да укаже основе романизације и прикаже преглед главног историјског тока овог

процеса на простору данашње Румуније и Бесарабије која је данас посебна држава – Молдавија.

Кључне речи

Румунија, Срби, романизација, унија, православље, геополитика, Бесарабија, Молдавија, Ердел, Трансиванија, асимилација

Порекло романског становништва на тлу данашње Румуније

Археологија не даје никакве ваљане доказе у прилог дачком или римском пореклу данашњих Румуна. Проблем етногенезе становништва романског говора, на чијем организовано развијаном језику је створена румунска нација, и даље је нерешив науци и отуд велике политичке манипулације. Становништво романског говора на територији данашње Румуније може се условно пратити тек од XIII века, а безусловно тек од XV века до данас. Одакле се то становништво доселило на територију данашње Румуније непознато је. Систематска палеогенетска истраживања румунског народа до данас уопште нису вршена. Ипак, једно је сигурно: нема ни једног јединог доказа континуитета становања данашњег романског становништва у Карпатском басену са становништвом римске Дакије од повлачења Римљана у III веку. Политички режим Николае Чаушескуа пропагирао је да је словенско-сарматска култура Иподешти-Кандешти на територији Влашке прадачка археолошка култура, али је ту манипулацију научно оповргла сама румунска археологија¹. Пошто није могуће на територији Румуније наћи ма какве доказе о континуираном развоју античког становништва римске Дакије ка данашњем румунском становништву, у новије време оживљавају идеје немачког публицисте из XVIII века, Франца Јозеф Шулцера, модификоване тезом да су Румуни у ствари пореклом са централног Балкана². Те идеје надовезују се на румунске политичке претензије ка влашком становништву у Србији.

¹ Alexandru, Niculescu, Gjeorge - Archaeology and Nationalism in „The History of The Romanians, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne Romanians“, Revue d'archéologie et d'hi-stoire ancienne. 2001.

² Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen, vol. I-III, Editura Gräffer, Viena, 1781.

Историјски јаз, од евакуације римске провинције Дакије до поновне појаве становништва романског говора на источним Карпатима, дуг је читав миленијум и показује одсуство континуитета упркос теоријама румунских националиста који и даље хоће да су баш они потомци романизованих Дачана и/или Римљана³. Демографски потенцијал средишта карпатског басена био је у датом периоду врло низак. Археолошка испитивања тог подручја вршена су тек деведесетих година XX века и доказују да је само у области Муреш било насељеног становништва. Број насеља је углавном опадао од III до XI века када је у Мурешу⁴ насеља сасвим нестало, а у области Клуж и Алба се постојање становништва у истом периоду може утврдити само у повременим раздобљима и то само у VII веку. Ни тадашње, а ни касније археолошке културе становнишва карпатског басена, све до после 1000. године нове ере, не показују особитости које би могле да се повежу с древним романским становништвом Дакије. Само Комани-Круја (условно датирана од VII до IX века на Балкану) се врло натегнуто данас повезује с романским становништвом: једино по основу тога што се њени археолошки налази делимично налазе тамо где се претпоставља раније присуство античког романизованог становништва. Тек од XII до XIV века поново се лагано насељава упражњена област Клуж, али не и области Алба и Муреш. Потом је сву ову област захватила епидемија куге која се појавила у Европи (1346-1353). У три наведене области уопште није било изградње тврђава чак до X века. Бјелобрдска култура од X до XI века⁵, коју би неки аутори радо повезали са романским становништвом, је специфична за целу Панонију, а једини показатељ њене националне везе са Румунима исцрпљује се у сујеверном обичају стављања новчића на очне капке умрлог, што се и данас понегде јавља међу Румунима западно од Карпата.

³ Треба обратити пажњу да је у данашњој Румунској православној цркви одлично позната чињеница римске евакуације провинције Дакеје, чим су на територији Српске православне цркве неканонски установили црквену организацију у источној Србији, прогласили Неготин „старим седиштем“ и спојили са националним румунским парохијама у српском Банату као нову епархијску дијецезу под називом *Episcopia Daciei Felix*.

⁴ Археолошка група Сантана де Муре-Черњахов (I – V век) данас се сматра готско-гетско-дачко-сарматско словенском и део је шире, неспорно словенске Велабарске културе са готским утицајима (I в – до данас).

⁵ Bože Mimica Slavonija u XX. stoljeću 2009, str. 332 „Nalazište Bijelo Brdo I. arheološki je pouzdano datirao Zdenko Vinski (1913-1996) u sredinu ili drugu polovicu 7. stoljeća.”

Ни писани извори не дају основа о дачком или римском пореклу данашњих Румуна. Кекавмен (аутор „Стратегикона“) у XI веку бележи да је домовина Влаха близу Саве и Дунава где Срби живе. Кекавмен не говори о пореклу Влаха, нити о романском становништву - он је просто наводио Влахе као посебан народ уз суседне Србе, Даке и Бесе. Неистина је да *Несторов летопис* из XII века помиње Влахе, као што тврди румунски историчар Александру Мадегару. Његова заблуда почива на погрешној интерпретацији словенских непријатеља под именом Волоки, мада *Несторов летопис* бележи да су Волоки истерали из прапостојбине Словене који су себе најпре називали Норцима. Ради се о Норикуму (лат. *Noricum*) у централној Европи, а не о Карпатској области. Неоснована је и замисао немачког оријенталног географа из XIX-XX века Адолфа Амбрустера (Немца рођеног у Румунији) да је Влахе на Дунаву помињао персијски писац Абу Саид Гардизи. Хришћане Подунавља је Гардизи у XI веку назвао **Н.н.д.р.* Ни то не може бити аргумент за везу са каснијим становништвом романског говора. Пошто назив донекле наликује називу народа Неури које помиње Херодот, Олаф фон Далин (шведски просветитељ из XVIII века) је замишљао да су Неури мешавина Словена, Грка и Јевреја који су живели скитским начином живота као полуномадски сточари. Његова машта је развила тезу да су ти Јевреји потомци десет израиљских племена, а фабулирао је и о траговима јеврејског језика и њихових обичаја међу угро-финским народима, пошто је замислио да су Неури бежећи од Александра Македонског допрли до Балтика и измешали се са угро-финским народима. Наука, а нарочито филологија, сасвим је оповргла плодове Далинове маште. Павел Јозеф Шафарик је сматрао да су Неури Словени, а и водећи украјински филолог Константин Тишченко сматра могућим везе Неура са Келтима. Данас се међу британским археолозима јављају идеје (Брус Гордон и аутори часописа *The Cambridge Ancient History*) да Неурима припада Милоградска (или Пидхрици) култура која би могла имати везе са Балтима. Археологија сасвим пориче могућност да романско становништво Румуније потиче од Неура.

Шимон из Кезе (хроничар угарског краља Ладислава IV Куманца из XIII века) први је писао о вези Влаха са Римљанима⁶. Он је записао да су Власи најпре били пастири које су Римљани ангажовали у Панонији, али ни он не говори о језику тих Влаха. На основу записа Шимона из Кезе су се касније низале нове идеје да је краљ Ладислав у XIII веку довео романско становништво у Ердељ, али никоме није могло ни да падне на памет одакле их је

⁶ *Gesta Hunnorum et Hungarorum*, 1282.

могао довести. Италијан Пођо Браколини (секретар папске курије) је половином XV века био први који је (без доказа) тврдио да су Власи италског порекла (*genus Italicum*) и да их је у Дакију населио император Трајан. Овај Браколинијев став је (једнако без доказа) поновио Енеас Силвиус Бартолемеус Пиколомини (папа Пије II) у раду *Europe* 1480. године.⁷ Италијанско порекло Влаха је (једнако у форми става) поновио италијански археолог Флавио Биондо (секретар папе Евгенија IV). Италијански доминикански хуманиста Пјетро Ранцано је у XV веку (такође без икаквих доказа) наводио да Власи сами за себе тврде да су „изданак Римљана“. Ромејски аутор Лаоникос Халкокондил (сарадник Георгиоса Гемистоса „Плитона“) је први упозорио (већ крајем XV века) да се уопште не зна који је завичај становништва романског говора северно од Дунава. Данашњим научним приступом је лако утврдити да је став римске курије из друге половине XV века ничим аргументован, а на основу извора из XVI века ће се показати да је политички циљ ширења тог става био организована романизација Влаха. Већ у XVI веку је угарски језуита Стефан Санто (школован на Collegium Germanicum у Риму, па римокатолички мисионар послат у Ердељ ради сузбијања утицаја тамошњих реформата) без навода доказа „установио“ да тамошњи Власи потичу од римских колониста у Ердељу, па назвао њихов језик „Romandiola or Romaniola“, тврдећи да је „разумљив сваком Италијану“. Санто је у ствари развио раније тезе Браколинија, Пиколоминија, Бијонда и Ранцана. Ђовани Лучино (сабрат а потом председник Колегијума Св. Јеронима у Риму, најближи сарадник начелника Ватиканске библиотеке Стефана Градија /пореклом из Трогира, а хрватски историчари XX века су га преименовали у „Иван Лучић“) почетком XVII века је такође без доказа изнео став да су становници романског говора северно од Дунава потомци Римљана који су преживели миленијуме након пропасти римске провинције Дакије. Ни његова замисао није оригинална, јер се надовезала на ранију замисао језуите Стефана Санта. Влад Георгеску (румунски историчар XX века) доказао је да су мађарски, секељски и саксонски учени људи у Ердељу XV века били први који су северно од Дунава прихватили и ширили став о дачко-римском пореклу Влаха⁸ (Никола Олах, Јован Холцијус, Гаспар Хелати и други), али и да су бугарски историчари много каснијег доба (П. Русев, И. Дујцев и В. Велков) прихва-

⁷ Aeneas Silvius Piccolomini, *Europe* (c. 1400–1458). Editor: Nancy Bisaha, Catholic University of America Press, Washington, DC, 2013.

⁸ *Istoria românilor de la origini pînă în zilele noastre*, München, 1984, 394 p. (ed. a III-a, Editura Humanitas, București, 1992.

тили и популаризовали исти став из политичких разлога: како би сузбили популарност идеје о пореклу Румуна са Балкана. Став да преци Румуна потичу од романизованог стаовништва јужно од Дунава до данас веома заступа мађарска историографија, упркос одсуству било каквих доказа. И бугарски и мађарски историографи би из политичких разлога радо „открили“ стварни завичај данашњих романских досељеника на територију данашње Румуније „али не у својој кући“.

Римокатоличка акција на простору Влашке и Молдавије најављена је још 1227. године писмом папе Гргура IX којим изричито налаже острогонском надбискупу да покрсти народ „у Куманији и Бродничкој земљи“. Ваља се подсетити да је истог XIII века Шимон из Кезе први пут писао о досељењу Влаха у Панонију „у римско доба“.

Пошто су пред монголском најездом Кумани предали своју државу угарском краљу Бели IV, он је тамо послао витезове хоспиталце да утврде његову власт. Хоспиталци су тада нашли поверење господара најзападније области бивше куманске краљевине, неког Литовоја, којем су у име угарског краља 1247. г. дипломом декларисали власт над Северинским Банатом и Куманијом „под условом да му је препусти угарски краљ“. Литовој је несумњиво био словенског порекла, а хоспиталци су њега у дипломи назвали *Olati* (Влах). Поменутом дипломом половину краљевског пореза требало је утврдити да влашки кнез предаје хоспиталцима под патронатом угарског краља. Од тог доба се развија велики отпор влашких кнезова према Угарској.

Што се тиче Молдавије, већ је војвода Лацко (син и наследник Богдана I, владао данашњом Буковином 1367-1373. године) напустио православну веру да би прешао у римокатоличку 1369. године (жена и ћерка су остале у православној вери). Војвода Лацко се подвргао власти пољско-литванско-угарске уније на челу с Јагелонском династијом. Да би његова држава постала римокатоличка, војвода Лацко је одмах послао у мисију папи Урбану V двојицу пољских фрањеваца. Папа је ради установљења римокатоличке јерархије потом у Буковину (где је настала држава из које се развила Молдавска држава) послао комисију у саставу: Јан Очко од Влашима (прашки епископ), Флориана од Мокрса (вродцлавски епископ) и Пржеслава од Погорзела (краковски епископ). Они су 1371. године установили у буковинском граду Сирету римокатоличку епископију „кнежевине Молдавске, дела нације Влашке“ (*dux Moldaviensis partium seu nationis Wlachie*) на чије чело је рукоположио Пољака Андреја Јастребјеца. Војводу Лацка је наследио Петар II (владао 1375-1391. г). Био је одани сизерен литавско-пољског краља. Оснивач је манастира Њамц. Међутим, по-

што је задржао епископа Дњестарског Београда Јосифа, који је раније свргнут због преласка у римокатоличку веру, надлежни васељенски патријарх је Петра II изопштио из Православне цркве. Римокатоличко отимање Митрополије молдавске, подржано од стране молдавског војводе, је било директно насиље над правима Васељенске патријаршије. Православни васељенски патријарх Антоније IV је након изопштења војводе Петра II сво молдавско војводство изопштио тек када је њиме завладао Роман I (владао 1391-1394. г). Односе са Васељенском патријаршијом делимично је поправио тек трећи син Романа I, Александар I прозван „Добри“ (владао 1400-1432. г), који се вратио православљу и утврдио забрану да молдавски владари напуштају православну веру.

Прва историја Молдавије је изложена у документу којег су словенским језиком и ћирилицом 1518. године саставили калуђери манастира Путна (задужбина молдавских војвода) под именом *Сказаніе въ кратцѣ о молдавскихъ господарень*, а Румуни га данас на свом језику зову зову *Povestire pe scurt despre domniile Moldovei*, а Руси: *Путнянская хроника, Анонимная хроника* или *Путнянская летопись...* Нова римокатоличка акција развила се када се 1579. г. Молдавије докопао неки Јован Саксонац, лутеран, којег је кредитирао високи угледник Венеције, Албанац, рођак Синанпаше и језуит Бартоломео Брути. У високим круговима Цариграда је у корист Јована Саксонца све време успешно интригирала полусестра, влашка принцеза Кажана (удовица влашког кнеза Мирче Чобана). Саксонац се одмах обогатио свирепом пореском политиком којом је руководио Брути. Та пореска политика је толико оптеретила народ да је настало масовно избеглиштво ка истоку преко реке Прут.

Бартолемео Брути је био и папски агент који је добио задатак да у Молдавији установи трајну римокатоличку мисију. Међутим, као потпуно омраженог папског агента и зеленаша, молдавски војвода Арон је 1591. године наредио да га погубе. Пољска је војном интервенцијом у Молдавији управу над Молдавијом поверила сину бољара Јована Могиле и Марије, кћери Петра IV Рареша, Јеремији Могиле (војвода 1595-1600. и 1600- 1610. г) за обавезу да исплати 40.000 златних дуката. Супруга Јеремије Могиле је била Елизабета Костомортањи од Лошонца, а њеним радом је у Молдавији почетком XVII века нарочито ојачао утицај римокатоличке цркве. **Молдавски хроничар Григоре Уређе (писац Хронике земље молдавске⁹ 1647. године) био је први домаћи аутор са Карпата који је прихватио став да је народ романског**

⁹ Ureche, Grigore - Letopiseșul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara, XVII c.

говора на Карпатима римског порекла, тврдо верујући да су њихови преци дошли баш из града Рима. Његове идеје развијали су потом други аутори са територије данашње Румуније. Први међу њима је био Мирон Костин, језуит, Рус и син галичког унијатског пољског магната. Био је он први аутор који је на језуитске ставове додао недоказани став о романизовању Дачана под императором Трајаном, и по њему су ти романизовани Дачани били етнички преци Румуна.

Грк Константин Кантакузин је почетком XVIII века прихватио нетачни став Мирона Костина о Дачком етникуму који се романизовао као неспорну чињеницу. Међутим, раније поменути немачки историчар Франц Јозеф Шулцер је још 1780. године сасвим одбацио ма какву могућност континуитета романског становништва северно од Дунава са античким римским становништвом, али је први изнео замисао да становници романског говора на Карпатима можда потичу са Балкана.

Шулцорова хипотеза је, из разлога политичког интереса Аустрије и Немачке о аутохтоности романског становништва на данашњем румунском простору, дуго гурана у заборав. Уместо тога, почетком XIX века је немачки историчар Август Лудвиг Шлецер (иначе изразити русофоб) директно подржао двојицу историчара грчког порекла (Димитрија Филипида и Дионисија Фотина) који су поново популарисали став о дачко-римском пореклу Влаха, представљајући га као научну историјску чињеницу. Димитрије Филипид је у Лајпцигу објавио прву *Историју Румуније* 1816. г.¹⁰ на грчком језику, а Дионисије Фотин *Историју Дакије* (1818. г). Њихова дела штампана су на грчком језику (језик властеле је тада био грчки јер су владајуће велепоседничке породице биле фанариотске).

Ердељски Власи (описмењени и школовани у школском систему који су преко гркокатоличке јерархије контролисале Хабсбуршка власт и језуити) први су јавно иступили петицијом *Supplex Libellus Valachorum*¹¹ 1791. г, захтевајући да буду признати као посебна Ердељска нација - Власи. Све ово више нису биле заблуде историчара, већ смишљени национални инжењеринг представљен у облику „критичке историографије“ чије полазне поставке су утврдили претежно језуитски аутори. Преименовање историје Влаха у „румунску историју“ је почетком XIX века постао важан политички пројекат.

¹⁰ *Επιτομή των Ρωμαϊκών*, (Epitome of Roman history by Florus), Leipzig, 1818.

¹¹ Prodan, David - *Supplex Libellus Valachorum*, Bucharest, 1948.

Ердељска унија

Директна романизација становника на данашњем подручју Румуније је кроз народно образовање почела најпре на територији Ердеља, под контролом Хабсбурга. Најпре је почео рад на унији православне јерархије са Римокатоличком црквом, а потом кроз опште школовање омладине тог становништва. У модерно доба, гркокатолички учитељи су Ердељом ширили идеје румунског национализма, а по ослобођењу Влашке и Молдавије од Османлија, ови учитељи су исти рад проширили и у те кнежевине. Идеје румунског национализма су ширили у сарадњи са образованим људима који су, упадљиво, већином били страног порекла, уз подршку Хабсбуршке монархије, а касније Француске. Поља утицаја на народну свест су нарочито били: просвета, школство, штампа и књижевност.

Најпре је језуита Ладислав Барњаи, у име Римокатоличке цркве, повео преговоре о унији с Римом већ са митрополитом ердељског Београда (Алба Јулије) Теофилом Серемијем (митрополит 1692-1697. г) који је био потпуно решен да напусти јединство Православне цркве. Митрополит Теофил је у том циљу сазвао сабор Митрополије 1697. године да би прихватио унију с Римом. Након његове смрти, нови кандидат за митрополита Атанасије Ангел је морао, приликом рукоположења у Цариграду, да се закуне да неће прихватити унију с Римом. Атанасије Ангел је био син православног свештеника из Бобјајне (данас у области Хундедоара). Међутим, чим је приспео у Ердељски Београд, показало се да не мари за заклетву. Услови за спровођење уније остварени су када су јерарси на територији хабсбуршког царства званично прихватили унију с Римом на новом Сабору у Ердељском Београду 1698. године на челу с Атанасијем Ангелом (?-1713 г), а затим је 1700. г. унију с Римом на Сабору прихватила и сва остала православна ердељска јерархија. Сви сачувани документи овог Сабора су на словенском језику (Румуни данас ову чињеницу прикривају именујући словенски језик фразом „стари румунски језик“). У тој јерархији, Атанасије Ангел је био једини епископ, сви остали су били свештеници. Након приступања унији са Римокатоличком црквом, припадници поунијаћеног народа признати су за посебну политичку нацију под именом Власи, а њихова гркокатоличка митрополија у хабсбуршком поретку је стекла виши ранг: именована је Архиепископијом Алба Јулије и Фагараша¹². Међутим, ранг архие-

¹² „The Romanian Catholic Church“, by the printhouse of the Roman-Catholic Archdiocese of București, when Holy Pope visit Romania (May 7-9, 1999).

пископије након Атанасија Ангела није поново спроведен све до друге половине XIX века. Мора се посебно обратити пажња на чињеницу да је хабсбуршка администрација и Србе, као и поунијашено ердељско становништво међу којим се ширио романски говор, једнако именовала Власима. Атанасије Ангел је на себе навукао мржњу реформата Ердеља (Саса и Секеља) због тога што је свој народ као нови (влашки) политички чинилац увео у структуру власти кнежевине Ердељ, а због уније га је православна архидијецеза Букурешта сматрала отпадником. Изгледа је имао намеру да се врати у јединство с Православном црквом, пошто се зна да је 1701. г. позван на саслушање у Беч, где је изричито морао дати изјаву да не сматра православног архиепископа Букурешта за свога надређеног. Архиепископ Грkokатоличке цркве је након Атанасија Ангела требао да постане језуита Франциско Сињог, али је он ту „част“ одбио. Уместо њега разматрано је рукоположење личног секретара Атанасија Ангела, Венцеслава Франца. Ово је онемогућио лично хабсбуршки император Карло VI с образложењем да је Франц лаик.

Најзад, управу над Грkokатоличком црквом је добио Јoан Ђурђу Патаки (1680–1727) којег су од младости одгајали језуити, потом школован у Угарској, Бечу и Риму. Рукоположио га је папа Клемент XI 1721. године и то као епископа. Саборна црква из православног доба митрополије Ердељског Београда је у Патакијево доба до темеља уништена, да би на њеном месту била изграђена нова хабсбуршка тврђава. Седиште грkokатоличке епископије је премештено у Фагараш, где је 1723. године изграђена нова саборна црква Св. Николе. Грkokатоличка црква је са ранга архиепископије сведена на ранг обичне епископије под управом острогонског архиепископа, што је трајало све до друге половине XIX века.

Након Патакија је на место грkokатоличког епископа рукоположен Јован Инокентиу Мику звани Јохан Клајн (1728-1751), који је седиште епископије Фагараша пренео у Блаж (главни град Ердеља) и тамо основао школу и штампарију. Он је већ од 1740. године почео да шаље грkokатоличку омладину на школовање у Рим. Био је веома одлучан борац за права „Влашког национа“, па је брзо ушао у сукоб с ердељском владом у којој су преовлађујући утицај имали ердељски саски кнезови. Путовао је у Беч и Рим ради решавања политичких проблема. Пошто је спречен да се врати у Ердељ, приморан је да се одрекне својих права и препусти руководство епископије свом бившем викару Петру Павелу Арону (1752-1764. г). У доба Јована Инокентију Мику је српски патријарх Арсеније IV Јовановић Шакабента послао проповедника Висариона Сараја православнима у источном Банату и Ердељу

који су изложени притисцима да прихвате унију. Имао је изузетног успеха, али је 1742. године ухапшен и интерниран у Тирол, где је уморен у тамници.

Петру Павел Арон је био образован код језуита у Клужу, потом је филозофију изучавао у Трнави и богословље у Congregatio pro Gentium Evangelizatione у Риму. Ступио је у ред Св. Василија 1742. г. и следеће године постао јеромонах. За епископа Фагараша је рукоположен од стране папе Бенедикта XIV. Он је превео Библију са вулгате на језик романских становника (1760–1761. г). Основао је прву школу на романском језику у Блажу и потом развио мрежу од педесет таквих основних школа по Ердељу.

У време Петру Павела Арона дошло је до прве побуне становника који су се противили унији с Римом. Побуну против гркокатоличке јерархије је 1757. године на југозападу Ердеља повео монах српског порекла, вероватно из манастира Козја. Звао се Софроније Поповић (родом из Киоаре, данашњи Румуни га зову Софрониу Попа, а Румунска православна црква га је канонизовала као светитеља, као и Висариона Сараја). Аустријске власти су претходно разориле његов манастир. Добра прилика за борбу против уније се указала када је хабсбуршка империја донела прописе о верској толеранцији. Софроније Поповић се 1759. године обратио у име Влаха православаца из Бреда у Хундедоари, позивајући се управо на *Едикт о толеранцији* који је издала царица Марија Терезија, ради слободног избора за православну или гркокатоличку веру. Ухапшен је, али га је 1760. године силом ослободило 600 сељака које је предводио свештеник Јоан из Циоаре. Софроније је затим наставио да проповеда у одбрану православља, против уније с Римом. Власт у Бечу је тада одлучила да га ухапси и ликвидира. Ухапшен је у селу Златна, али се народ поново организовао ради његове заштите. Седам хиљада људи се окупило да би ослободило Софронија, па су га потом организовано скривали. Пошто је у Ердељу и источном Банату народ масовно хтео да остане у православној вери, Софроније је 1761. године успешно сазвао сабор у некадашњем седишту канонске православне митрополије, ердељском Београду. На том сабору је објавио захтев за пуну слободу православног богослужења. Сав народни покрет православних против уније у Ердељу био је изразито ненасилан, осим што су два пута силом ослободили Софронија из тамнице. Власт је потом против православних послала војску под командом генерала Адолфа фон Букова да угуши побуну и ухапси Софронија. Међутим, Софроније је тада избегао у Влашку, где је наставио монашки живот у области Арђеш, у манастирима Робаја, Виерози и Куртеа д`Арђеш. **За одмазду, Адолф фон Буков је**

спалио све манастире Ердеља који су се определили за православље. Ипак, Марија Терезија је издала други *Едикт о толеранцији* 1769. г. Међутим, ни тај едикт у Ердељу није спроведен. Тек у доба цара Јосифа I из 1781. године, након централизације државне управе, новим едиктом је коначно дозвољено да се православни врате Православној цркви. Иако православна вера није била призната за званичну државну вероисповест у Ердељу, већ само толерисана, ипак је суд у Бечу дозволио да православно становништво установи тамошњу православну митрополију. Они су се у том циљу обратили Карловачкој митрополији. За православног митрополита Ердељског Београда је у храму Св. Николе код Брашова рукоположен Србин, ранији епископ будимски Дионисије Бранковић. Резидирао је у селу Рашинари, а митрополија је канонски обновљена радом Карловачке митрополије. **Велики број верника се ипак није вратио у православље, већ је остао при грко-католичкој јерархији. По правилу се радило о онима који су касније кроз школску делатност гркокатоличких свештеника и учитеља надањивани романским идејама.**

Гркокатоличког епископа Петру Павела Арона је наследио Атанасије Редник (1765-1772. г). И он је стекао језуитско образовање у Клужу, а потом на Пазманианском институту у Бечу, где је дипломирао богословље. У Мукачеву је постао монах реда Св. Василија 1749. године и затим рукоположен за јеромонаха. Као сарадник епископа Петру Павела Арона, оснивао је нове школе и постао ректор гркокатоличке богословије, а затим постао епископов викар. Он је најпре рукоположен за гркокатоличког епископа Рутеније у Мукачеву. Тамо га је 1765. године у име папе Климента XIII рукоположио апостолски викар латинске диоцезе гркокатолика, језуита и чувени и прогонитељ православних у области Велике Јегре, Мануил Михаил Оилшавски. Након смрти Петру Павела Арона је Атанасије Редник упућен да постане епископ Фагараша. Од Редника епископ Фагараша стиче нову титулу – „примас румунске Гркокатоличке цркве“. Дакле, већ из титулисања наслова фагарашког епископа у другој половини XVIII века било је јасно да Римокатоличка црква намерава да фагарашки епископ постане национални поглавар свих будућих Румуна. Редник се нарочито старао о школству, особито да гркокатоличко свештенство врши улогу учитеља у средини где обитава. Наследио га је примас Гаврила Григоре Мајор (1715–1785) који се образовао у Клужу где је постао монах реда Св. Василија, потом јеромонах, а затим се школовао на *Congregatio pro Gentium Evangelizatione* у Риму и тамо до 1747. докторирао богословље и филозофију. Пошто је раније имао амбицију да он постане први примас румунске Гркокатоличке цркве, пре Петру Павела Арона, активно се про-

тиво његовом избору, па је био интерниран у Сибију, а затим затворен у манастиру Мукачево. Тако је остало све док није код царевића Јосифа II испословао да буде ослобођен и потом радио као царски цензор књига у Бечу.

По смрти претходника Арона, Григоре Мајор је постао примас вољом папе Климента XIV, а рукоположио га је гркокатолички крижевачки бискуп Василије Божичковић у личном присуству царице Марије Терезије. Веома се старао о образовању, али и о проширењу и спајању села са влашким становништвом. Када је подржао побуну сиротиње у областима Хореа, Клоска и Кришана, ердељске власти су га принудиле да поднесе оставку, што је 1782. и учинио, али је следеће године умро. За све ово време трајала је борба православних Влаха за напуштање уније у Ердељу и источном Банату коју су покренули Висарион Сарај и Софроније Поповић.

Следећи примас Гркокатоличке цркве постао је Јоан Боб (1783-1830), највећи од свих дотадашњих румунских националиста међу ердељским Власима. Његово животно дело је било *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae*¹³ на коме је радио од 1790. до 1792. године. Јоан Боб је извршио коначно латинизовање влашког националног питања у Ердељу, а романизација народа је потпуно постигнута. Примас Боб је био племићког порекла. И његово првобитно образовање било је језуитско, али није успео да положи пријемни испит за богословију услед болести. У Блажу је 1764. замонашен у ред Св. Василија. Био је пријатељ ранијег примаса Гаврила Григоре Мајора, па је овај изашао у сусрет његовом немирном духу који је тешко подносио манастирску дисциплину. Послао га је у Трnavу где је дипломирао богословље, па је 1778. године рукоположен за јеромонаха, а затим запослен као секретар дијецезе у Блажу. Потом је именован за декана у гркокатоличким манастирима Даја Романа и Таргу Муреш, а након оставке свог пријатеља, цар Јосиф II га је именован за примаса, што је потврдио папа Пије VI. Владао је Гркокатоличком румунском црквом врло самовољно. Пошто је подела на православне и гркокатолике постала неспорна, дошло је до политичког савеза међу њима. Заједно са православним митрополитом Ердељског Београда Герасимом Адамовићем (Србином), Јоан Боб је бечком двору поднео 1792. године већ помињани *Supplex Libellus Valachorum*. Написао је речник румунског језика који је садржао 11 хиљада речи, а објављен је у Клужу 1822. године. Штампан је издање новог превода Библије, који је превео Самуил

¹³ David, Prodan, . Încă un Supplex Libellus românesc – 1804, Cluj, 1970.

Мику (Клајн), познат под називом *Библија из Блажа*, такође на румунском језику.

Након Јоана Боба, примас је постао Јоан Лемени. Образован је у Блажу где је стекао звање професора филозофије и црквене историје. Свештеник је био од 1805. године, и од 1829. г. био је секретар примаса Јована Боба. Јоан Лемени је постао примас румунске Грkokатоличке цркве 1833. године, након смрти Јоана Боба. Током Мађарске буне 1848-49. г. је заједно са православним епископом Ердељског Београда Андрејем Шагуном подржавао уједињење Ердеља и Угарске, пошто је у сукобу монархије са побуњеном Угарском стао уз интересе владе Лајоша Кошута. Због тога је по пропасти буне аустријска власт принудила Шагуна да поднесе оставку 1850. године.

Фагарашка епархија је најзад уздигнута на ранг архиепископије 1853. године, непосредно пре него што је на њено чело дошао Александру Стерца Шулутиу. У састав грkokатоличке архиепископије су тада образоване епархије: Орадеа Маре, Герла и Лугош. Шулутиу је био племић, световно школован свештеник и најпре ожењен човек, али је рано остао удовац. Архиепископ је постао 1855. године, а рукоположио га је лично папски нунције у Бечу, кардинал Мишел Виале-Прела.

Следећи на челу архиепископије је био Јоан Ванкеа, у периоду 1868-1892. године, који је учествовао и на Првом ватиканском концилу, на коме се супротставио усвајању догмата о папској непогрешивости.

Њега је 1892. године наследио пијариста Виктор Михаљи де Апша, школован на *Congregatio pro Gentium Evangelizatione* у Риму. На месту Архиепископа остао је до смрти, 1917. године, после чега је неколико година место архиепископа остало упражњено услед окончања Првог светског рата.

Нови архиепископ је био Василе Шућу (1920-1936) у чије време је Краљевина Румунија закључила конкордат са Ватиканом. Наредни архиепископ је био Александру Николеску (1936-1941). И Шућу и Николеску су такође били школовани на *Congregatio pro Gentium Evangelizatione*.

Комунистичка власт Румуније је прогласила 1948. године да је унија са Римом незаконита, јер је сматрала да је унијатски црквени режим представљао патњу румунског народа. Спроводећи директно Стаљиново наређење, свргнуто је свих тадашњих дванаест епископа Румунске грkokатоличке архиепископије, а имовина, храмови и верници припојени су Румунској православној цркви. Грkokатолички епископ Блажа Јулиу Хосу је одбио предлог православног патријарха Јустиниана Марина да пређе у православље и у чину архиепископа буде упућен

на чело митрополије Молдавије. Умро је у кућном притвору и у Римокатоличкој цркви данас траје процес његове беатификације. Када је 1950. године Александру Тодеа тајно именован за викарног архијереја Румунске гркокатоличке цркве, ухапшен је и кажњен затвором до амнестије 1964. године. Тек падом Чаушескуа 1989. године је Ватикан потврдио да Тодеа постане нови архиепископ Румунске гркокатоличке цркве у својству митрополита Блажа. На челу архиепископије је остао до 1992. г. када је одступио услед болести.

Од 1994. г. архидијецезом Румунске гркокатоличке цркве управља митрополит Блажа Лукијан Мурешан у својству Архиепископа Фагараша и Ердељског Београда (Alba Iulia). Ипак, иако је у Краљевини Румунији било преко милион и по румунских гркокатолика, крајем XX века се Гркокатоличкој цркви вратило тек око 300 хиљада. Потомци некадашњих унијата су већином остали верни православљу.

Румунизација културе

Све до краја XV века на територији данашње Румуније не постоји документ који доказује постојање средњовековног романског језика или писма. Најстарији документи који садрже романски језик су *Псалтир из Шеја*¹⁴ из 1482. године и *Часослов из Воронета*¹⁵, а оба су штампана ћирилицом у Марамурешу. Шеј је место у Ердељу које је колонизовано из Бугарске још у XIV веку (отуд се изводи могућност да је романско становништво у данашњој Румунији колонизовано са територије данашње Бугарске). Први световни документ који садржи језик романског порекла је *Њакшувово писмо (Скрисорџ лџи де ла Кымплџне)* из 1521. године, из Ердеља¹⁶. Писмо садржи обраћање властелина Њакшу Лупа судији Брашова (Саксонцу) и писано је такође ћирилицом. Све штампане старе верске књиге на језику Влаха, укључујући и ердељске становнике романског говора назване Власима, биле су на словенском језику и ћириличне. Прву књигу на румунском језику која није богослужбена је ћирилицом штампао неки ђакон Кореш

¹⁴ Nojea, Trajan - Psaltirea Scheiana, Srestin Ortodox; <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/tiparul/psaltirea-scheiana-146205.html>

¹⁵ Codicele Voroneţean. Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

¹⁶ The letter of Neacşu from Câmpulung, CIMEC, <http://www.cimec.ro/Istorie/neacsu/eng/default.htm>

1559. године и то је био *Катихизис*. Већ молдавски митрополит Дософтеј¹⁷ (1624-1693. г, образован у лавовској гркокатоличкој богословији) штампа у Пољској први метрички *Псалтир* на романском језику 1673. године. Ђакон Шербан (син ђакона Корешаја) је са својим ђаком Мариеном штампао неколико првих књига *Старог завета* на романском језику, које је превео римокатолички епископ Михаил Тордаш са мађарског превода *Библије*. Међутим, комплетан превод *Библије* на језик романског становништва морао је да сачека до 1688. године.

У XVII веку европски хуманизам на територију данашње Румуније стиже из Пољске, преко већ поменутог руског језуите, молдавског племића и сина пољског магната Мирона Костина (1633-1691. г). Мирон Костин је похађао језуитски колегијум у Барију, потом у Каменец-подољском. Он је написао *Историју Молдавије* и то на словенском језику.

Кнез Крајове, Грк Константин Кантакузин, крајем XVII и почетком XVIII века, је покренуо међу аристократијом грчког порекла у Влашкој културну ренесансу засновану на ромејској политичкој успомени и у стилу италијанске ренесансе. Његове идеје су потом постале помодне међу владарским породицама Влашке и Молдавије које су биле фанариотског порекла а образоване на високим римокатоличким школама. У том периоду, тај утицај на инспирацију песника-бојара у Влашкој био је нарочито упадљив у стваралаштву породице Вакареску. Образован и полиглота, бољар Јењакита Вакареску (1740-1797) писао је песме. Написао је и штампао прву граматику романског језика за становништво Влашке 1787. године. Од тог доба се језик романских досељеника без изузетка назива влашким, а на словенском језику и ћирилицом писани ранији споменици Влаха предају се заборава. Јењакитин син Алеку Вакареску је на истом романском језику писао љубавне песме по узору на класичне античке грчке, а унук Јанку Вакареску (1786-1863) се сматра творцем румунске поезије. Константин Бранковеану, који је порекло водио од молдавског војводе Матеја Басараба и коме је ујак био Константин Кантакузин (око 1650-1716. влашки кнез грчког порекла), надахнут љубављу к ренесанси и нарочито римској антици захваљујући свом образовању у Италији (похађао универзитет у Падови), писао је прву (недовршену) „Историју Влашке“, прихвативши од ујака здраво за готово став да су Власи мешавина дачких староседелаца и Римљана у које су се

¹⁷ Абрамов Ф - Митрополит Сучавский Досифей, Журнал Московской Патриархии, 1974, 3, 50-52.

утопили Словени у VI веку као дошљаци. Није знао да је Јон Будаи Делеану раније одустао од дачког порекла Румуна.

Тако су од народа отуђени бољари страног порекла, надахнути западним политичким ставовима и помодарством, од словенских Влаха после хиљаду година одузели име, отаџбину, потиснули ћирилично писмо, прогласили словенске староседеоце дошљацима, романске досељенике прогласили старинцима, па почели свима да пропагирају идеје о римском пореклу, латинично писмо и романски говор. Здравом за готово уверавали су да назив Власи потиче од римског назива *Volcae*. Тада се није знало да је то назив келтског а не римског племена.

Улога „франкоманије“ руског племства

Идеје дачко-римског порекла Влаха је, захваљујући Константину Кантакузину, прихватио и син молдавског војводе Константина Кантемира, изузетно образовани Дмитриј Кантемир (1673–1723). Дмитриј Кантемир је писац дела *Велика хроника Романомолдаво-влаха*. Није га издао у Русији, већ га давао на читање заинтересованима у виду преписа. До једног преписа тог дела су дошли Немци и објавили га око 1770. г. у свом штампаном *Географском магазину*. Кантемиров рад одиграо је важну улогу у романизацији севера Подунавља. Кантемирово дело је Западним ауторима указало да нема руске сметње романизацији становништва северно од Дунава, чак ни у Молдавији, и да су образовани руски званичници и сами за то расположени. Дмитриј Кантемир (у два наврата био војвода Молдавије) први је објавио новелу на романском језику под именом *Historia Hieroglyphica* 1705. г. То је била богато илустрована фантастична историја којом је историју две владајуће породице у Влашкој представио као борбу митолошких звери – породица Бранковчану и Кантакузин. Овим је показао европској образованој и политичкој јавности да је и руска аристократија уверена у идеју романске припадности читавог подручја.

Веома је важно знати и ко је био учитељ и патрон веома популарног историчара и писца међу фанариотима, Константина Кантакузина. Био је то Трансдистријски епископ под именом Јеротеј (у миру Јован Комнин млађи, 1657-крај XVII в). Јеротеј је претендовао на историјски престо Константинопоља, пошто је потицао из династије Комнина који су након пада Цариграда успели да се неко време одрже на власти у Трапезунту. Јеротеј је био последњи наследник велике ромејске царске династије Комнина. Дмитриј Кантемир је био Јеротејев зет, ожењен његовом

сестром Касандром Кантакузином (након њене смрти поново се оженио). По предлогу Александра Безбородка, кнез Потемкин је, у доба док је на руском двору и међу властелом владала „франкоманија“, царици Екатерини II изложио пројекат укидања Отоманског царства ради обнове „грчког царства“. Царици се пројекат веома допао и 1782. године је ту идеју изложила аустријском цару Јосифу II. Пројекат је предвиђао уједињење Влашке, Молдавије и Бесарабије као својеврсне тампон-зоне трију великих сила под именом „Дакија“. На челу те државе био би монарх хришћанин, а она не би била у саставу ни Русије, ни Аустрије, ни Турске. Екатерина је планирала да владар обновљеног ромејског царства са седиштем у Константинопољу буде њен унук Константин (син Павла I) који би основао посебну династију обновљеног ромејског царства.

Наравно, „грчки пројекат“ је остао неостварена замисао, али је његова важна последица била у томе што је декадентно руско племство, обузето франкоманијом и хеленоманијом, сасвим пропустило рад на одржавању словенског наслеђа у Молдавији, Влашкој и Бесарабији. Шта више, тадашњој Русији нагло романизовање ових области није изгледало ни неприродно, ни опасно. Док је био актуелан Екатеринин „грчки пројекат“, чак су насељавали Грке на јужна ослобођена подручја Русије, обдаривали их властелинствима и замењивали имена градова грчким називима.

Школа Ардељана

Потомци гркокатолика из Ердеља стицали су образовање по римокатоличким установама на Западу (пре свега у Бечу), па су својим радом, стваралаштвом и пропагандом горљиво и истрајно убеђивали Влахе да су они потомци римског становништва Дакије, али и да су и сви становници Влашке, Молдавије и Ердеља једнако овог порекла. Тада су Ердељ почели да називају романизованим називом „Трансилванија“. Иако су хабсбуршке власти и Србе називале Власима, Срби су упорно остајали верни српском националном имену, установама, културном наслеђу, језику, ћирилици, својој помесној Православној цркви; одржали су и унапредили свест о словенском пореклу одлучно се борећи против црквене уније с Римом. Карловачка митрополија је братски прихватала, помагала и образовала становништво Ердеља и источног Баната које је било одано православљу, поштујући њихово име Власи, језик и писмо које су користили. Доказ тога је рад Клирикалног

училишта у Вршцу од 1822. до 1867. године¹⁸. Сви православни Власи на територији Угарске били су под јурисдикцијом Карловачке митрополије, све док, интригом угарских власти 1865. г, румунизовани православни Власи, задојени национализмом, нису отцепили своје области од Карловачке митрополије.

Припадници покрета „Школа Ардељана“ су веома утицали да се изради поменути политичка петиција романизованих Влаха Трансилваније (*Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*¹⁹) 1791. године, која је захтевала уједињење влашке, трансилванске и молдавске нације на идеолошким основама револуционарне Француске²⁰. То је био први пут да се појавио политички захтев уједињења народа који данас представља румунску политичку нацију. Припадници „Школе Ардељана“ су постали стварни творци румунског језика, правописа, граматике и румунског национализма.

Главни представници покрета „Школа Ардељеана“ били су: Самуил Мику (1745-1806)²¹, образовани гркокатолик и епископ Фарагаша, похађао римокатолички Collegium Pazmanianum у Бечу, веома је радио на унији православних с Римом. Написао је дело *De ortu progressu conversione valachorum episcopia item archiepiscopus et metropolis eorum*. У њему је у облику научне теорије образложио став да становници Влашке, Трансилваније и Молдавије потичу од Римљана античке римске провинције Дакије и веома је изучавао романски говор становништва северно од Дунава да би поменутој теорији дао филолошке аргументе.

Георге Шинцај²² је ширио просветитељске идеје. Полиглота, веома образован гркокатолик, био је пријатељ и сарадник епископа Самуила Микуа. Римска курија га је примила у Congregatio pro Gentium Evangelizatione у Риму. Истраживао је и пропа-

¹⁸ Gavrilović, Nikola - Srpsko-rumunsko klirikalno učilište u Vršcu: (1822-1867), Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju, 1983.

¹⁹ David Prodan - *Supplex Libellus Valachorum*, Editură Ştiinţifică, Bucharest, 1967.

²⁰ Kovács, Áron Kovács - Continuity and Discontinuity in Transylvanian Romanian Thought, *Hungarian Historical Review* 5, no. 1 (2016): 46–72; http://www.hunghist.org/images/volumes/Volume_5_Issue_1/Kov%C3%A1cs.pdf

²¹ Hitchens, Keith - Samuel Clain and the Rumanian Enlightenment in Transylvania", *Slavic Review*, Vol. 23, No. 4. Dec., 1964, pp. 660–675.

²² Popa, Dionis - *Gheorghe Şincai*, Blaj, 1944.

гирао идеје о римској историји Румуна. Писао је о томе, као и о граматички, правопису и ортографији румунског језика итд.

Петру Мајор (1761-1821)²³ је био гркокатолички свештеник који је радио на ортографији румунског писма.

Јон Будаи Делеану (1760-1763)²⁴ био је пети и најпопуларнији припадник „Школа Ардељана“. Отац му је био Соломон Будаи, гркокатолички свештеник. Био је најобразованији од свих наведених гркокатолика који су стварали основе културе будуће румунске нације. Најпре је завршио гркокатоличку богословију у Лавову, па Филозофски факултет у Бечу, затим Богословни факултет (Колегијум Св. Барбаре у Бечу). Заступао је идеју уједињења Влашке и Молдавије са Трансилванијом под влашћу Хабсбурга. **Свестан неодрживости идеје да су Дачани преци Румуна, сугеришао је да су Дачани преци Пољака.** Веома је инсистирао да ћирилична азбука буде замењена латинским алфабетом. Његов комично-сатирични спев (назива се и епом) *Циганијада или Цигански табор*, објављен више од једног века након смрти писца²⁵, вођен је идејом о једнакости свих људи, а радња је смештена у доба влашког кнеза Влада III „Цепеша“ Басараба из куће Дракулешти. Румуни Делеануа сматрају својеврсним „мудрим Соломуном“ своје нације. *Циганијада* је прво дело румунске модерне поезије XIX века (објављено тек 1895-97. г), али у румунској поезији модерног доба након Јона Будаи Делеануа зјапи огроман период без значајног поетског ствараоца на књижевној сцени, све до Михаја Еминескуа.

У време кад су гркокатолици „Школе Ардељана“ развијали румунизацију становништва Ердеља, Молдавије и Влашке, личним напорима руског светогорског монаха Пајсија Величковског (1722-1794. г, родом из Украјине) долази до обнове православног богословља, аскетског монашког живота међу монасима на простору данашње Румуније, и поновне популаризације светоотачке аскетске литературе, нарочито у области Молдавије где је живео у манастиру Њамцу. Светоотачке поуке, које је у зборнику *Добротољубље* сабрао Никодим Светогорац, постале су изванредно популарне управо захваљујући Пајсију Величковском, а румунско монаштво је до краја XX века давало подвижнике највишег угледа

²³ Dicționarul Teologilor Români – Petru Maior;
<http://www.biserica.org/WhosWho/DTR/M/PetruMaior.html>

²⁴ Balacsiu, Jana; Chiriacescu, Rodica - Dicționar de lingviști și filologi români, București, 1978.

²⁵ Țiganiada sau Tabăra țiganilor се пред румунском јавношћу појавио тек у Јашију 1875. и 1877. г.

у православљу. По коначном овладавању Басарабијом, после 1812. г, Русија је у Кишињеву засновала власт Руске православне цркве. Разуме се, у таквим условима није више никоме падало на памет да покуша отргнути народ од православне вере.

Ширење идеја Школе Ардељана

Године 1789. је Русија, по споразуму са Османским царством у Молдавији, успоставила Молдовлашку егзархију. Током руске владавине Влашком и Молдавијом 1808—1812 Русија је успоставила власт Синода руске цркве. Још 1808. године, умировљеног епископа Кијевског Гаврила (Брадулеску-Бодони) Руска православна црква упућује на дужност егзарха Молдавије, Влашке и Басарабије. Међутим, како је потом само Басарабија припала Русији Букурештанским миром 1813. године, митрополит Гаврило остаје на челу Кишињевско-хотинске епархије у чину митрополита.

Султан је 1822. године удовољио молби влашких и молдавских бољара да сами бирају своје управитеље. Идеје „Школа Ардељана“ су потом развијане, путем школства и медија, ка румунизацији обе земље. Након Букурештанског мира више никога није било да се ефикасно супротстави општој румунизацији. Међу следбеницима идеја Школа Ардељана и франкофилима развијан је и наглашено русофобни став. Идеје „Школа Ардељана“ прихватио је изузетно популарни влашки политичар, песник и публициста Јон Елијаде Радулеску²⁶ (1802-1872). Радулеску је био син влашког млинара и Гркиње. У раној младости га је идејама о латинском пореклу Влаха одушевио његов учитељ и ердељски гркокатолик Ђорђи Лазар (1779-1823) који је своје високо образовање стекао на римокатоличкој богословији у Бечу. Радулеску је неуморним радом сасвим романизовао језик становништва Влашке уносећи мноштво романизама и нарочито галицизама, у књиге и штампу, мењајући њима словенске речи где год је могао. Није он био само велики романизатор Влаха већ и лидер националистичког политичког покрета у Влашкој 1848. године. Основао је у Букурешту Народну филхармонију и Народно позориште. Нарочито се трудио да доведе ердељске гркокатоличке учитеље у Влашку како би у њој ширили румунски национализам. Влашка ми-

²⁶ Heliade Radulescu, Ion;
<https://web.archive.org/web/20070601045802/http://www.ohiou.edu/~Chastain/dh/heliad.htm>

трополија благословом Васељенске патријаршије стиче 1850. године наслов Митрополије све Румуније. Захваљујући ренесансном наслеђу ранијих фанариотских господара који су били књижевни ауторитети у Влашкој, идеје румунског национализма је прихватио и архитекта, инжењер, професор и политичар Јон Минку (1852-1912. г).

Исту улогу коју је у Влашкој одиграо Јон Елијаде Радулеску, у Молдавији је вршио Василе Александри²⁷, предводник покрета за уједињење Влашке и Молдавије и сакупљач народних песама. Василе Александри такође није био романског или словенског већ грчког порекла. Образовао се у Паризу, постао франкофил и много је путовао по Француској, Шпанији и Италији. Ердељски гркокатолик и велики пропагандиста романизације Влаха и румунског национализма, Арон Пумнул био је такође велики заговорник употребе латинског писма уместо ћириличног. Он је био учитељ великана румунске романтичне књижевности Михаја Еминескуа.

Развој румунизације у Румунији

Уз романизацију, румунски национализам и франкофилију, брзо се и русофобија раширила међу образованим Власима и Молдавцима, па су на прелазак руске војске преко реке Прут 1853. године кнежевине Влашка и Молдавија реаговале непријатељски, позивом отоманском султану да пошаље војску и заузме обе кнежевине како би онемогућио даље напредовање Руса.

Господар (dominor) Александру Јон Куза (син Молдавског бољара и мајке грчког фанариотског порекла) био је изразити франкофил. Коначно је ујединио кнежевину Влашку и Молдавију 1859. године у јединствену државу са већ сасвим романизованим школованим становницима и друштвеном елитом Влашке и Молдавије. Јединственој држави дао је име Румунија тек 1862. године. Угледни књижевни критичар (политички конзервативац), Титу Ливиу Мајореску основао у Јашију 1863. године књижевни кружок Младост (Juni-meа²⁸) којем су припадали Јон Лука Карађале, Барбу Штефанеску Делавранчеја, Јон Креанђа и други, захваљујући којима се модерна румунска књижевност сасвим развила на латинском писму и прихватила романску синтаксу. Писменост је захваљујући државном просветном систе-

²⁷ Nicolescu, G. C. - Viața lui Vasile Alecsandri" Bucharest, 1975.

²⁸ Călinescu, George - Istoria literaturii române. Compendiu, XII, „Junimea”, Minerva, 1983.

му постала општа и њома је коначно романизована култура и језик свог становништва на простору Румуније. **До данас је у румунском језику једва опстала петина словенских речи, а више од половине речи је неспорно романског порекла.**

Културни утицај словенског наслеђа у Румунији је у потпуности потиснут, а узорци су постали француски или аустријски. Куза је основао врховно управно тело јединствене Румунске цркве, Синод, састављен од свих епископа и по три представника свештенства и три представника лаика из сваке епархије. **Сваки акт црквених власти је могао постати правоснажан искључиво одлуком владара државе.** Куза је национализовао сва црквена и манастирска имања, а богослужбено писмо и језик Румунске православне цркве сасвим заменио румунском латиницом. Политиком Кузине власти, **Румунска црква је једнострано прогласила аутокефалност 1865. године, мимо воље Васељенске патријаршије.**

У немилост великих сила Куза је пао када је решио да спроведе аграрну реформу и по француском моделу национализује земљу румунских бољара. Куза је тада свргнут и протеран из Румуније коју је основао, а за кнеза Румуније 1866. г, против воље радикалних франкофила и либералних републиканаца а подршком прохабсбуршких чинилаца, позван је немачки католички принц Карл Ајтел Фридрих фон Хоенцолерн Зигмаринген (Карол I). **Карол I никад није прихватио православље.** Пошто је 1880. године основао централну Националну банку Румуније, кнез Карл се већ 1881. прогласио краљем Румуније. **Већ 1883. године је тајно увео Румунију у Тројни савез (Немачка, Аустроугарска и Италија).** Од тада је Румунија под политичком доминацијом Немачке. Куза је умро у егзилу у Хајделбергу, али је процес румунизације Влаха и Молдаваца под Хоенцолернима потпуно окончан. Под Карлом I, Румунија се претворила у аграрног извозника јефтиних производа у Аустроугарску и Немачку, од којих је увозила скупе индустријске производе. Том стању је нарочито ишао на руку конзервативни став румунске интелектуалне елите која је сматрала да суштина румунског друштва јесте и треба да остане аграрна привреда, чега су се нарочито држали поменути конзервативни припадници кружока „Младост“ Тита Ливија Мајорескуа.

Васељенска патријаршија је аутокефалност Румунској цркви признала тек 1885. године. Како је Бесарабију Румунија припојила себи 1918, Кишињевску митрополију је неканонски припојила Румунској православној цркви и прогласила је митрополијом Бесарабије. Већ 1919. г. је Румунска црква усвојила грегоријански календар, а Уставом из 1923. године је држава Румунску православну цркву прогласила националном црквом. Васељенска

патријаршија јој 1925.г. издаје томос којим она постаје независна патријаршија.

Када је СССР 1940. године припојио Басарабију, за Кишињевског митрополита назначен је Алексиј (Сергејев), некадашњи Алмаатски архиепископ (годину дана раније свргнут због неморалног живота). Током агресије на СССР је Басарабија опет припојена Румунији, а проширењем на Трансдистрију, Румунска црква је вршила отворену делатност мисионарења, па је на чело мисије Румунске цркве постављен архимандрит Јулије Скрибан. Румунија је тамо забранила делатност свих православних цркава осим румунске, укључујући делатност „Украјинске православне цркве“ (орган Рајхскомесаријата Украјина). Мисија је отворила румунску богословију у Дубосарију 1942, а и у Одеси 1943. године, где је на румунском језику и по правилима Румунске православне цркве пропагирала румунско православље.

Већ 1944. године, Трансдистрија и Басарабија су враћене под јурисдикцију Московске патријаршије. Године 1946, румунски и руски патријарх су потврдили канонску основаност васпостављања јединства Кишињевске митрополије у оквиру Руске православне цркве. По стицању независности Молдавије од СССР, током 1991. године се у Молдавској митрополији расправљало питање присаједињења Румунској православној цркви, али је на Сабору свештенства самосталне Кишињевске митрополије 1992. године ипак донета одлука да остану при Руској православној цркви. Руска црква је потом овој митрополији дала аутономију и назив самосталне митрополије је измењен у Православна црква Молдавије. На њеном челу до данас је митрополит Владимир Кантарјан. Румунска православна црква је извршила канонски преступ: неканонски је „доделила“ митрополији статус сличан оном који јој је неканонски био додељен и приликом анексије Басарбије 1918. године. Била је то такође аутономија, али под називом „Митрополија Басарабије“ и у саставу Румунске православне цркве. Рукоположила је мирополита Петра Педурару за митрополита. Руколожење тог митрополита био је акт изазивања раскола од канонски аутономне Православне цркве Молдавије. Влада Молдавије је одуговлачила, али је 2004. године ипак регистровала Митрополију Басарабије.

Синод Православне цркве Молдавије је поднео румунском патријарху објаву поводом неканонског мешања у област друге цркве тек када је Румунска православна црква својевољно обновила три епархије у оквиру „Митрополије Басарабије“ на територији Православне цркве Молдавије. Једнако је 2011. године иступио и Св. синод Украјинске православне цркве који у својој помесној области трпи слична неканонска дела Румунске правосла-

вне цркве. Румунска православна црква је потом и на територији Тимочке епархије Српске православне цркве успоставила неканонски протопрезвитерат чији свештеници врше румунску националистичку пропаганду међу Власима у Србији. Све те парохије су спојене са румунским парохијама у Банату у потпуно нову епархијску дијецезу Румунске православне цркве под називом *Episcopia Daciei Felix*.

Епилог или нови почетак?

Историјски преглед романизације подручја данашње Румуније даје наизглед парадоксалну слику. **Словенски народ, који је дуже од једног миленијума био већински и оставио за собом материјалне и писане културе, асимилован је у доцније досељенике романског говора.** Иако је тај процес још од XIII века систематски развијан подршком Римокатоличке цркве, данашња румунска нација је скоро у потпуности православне вероисповести. **Фигуративно, „старим језиком“ се преци данашњих Румуна „иза брда“ (*dura dealuri*) обраћају потомцима чијем разуму је њихов језик недоступан, али га њихово срце савршено осећа.** Пред њима је да разјасне како кованица цѣра румџнѣскѣ означава појам царства ромејског у смислу хришћанског а не паганског Рима.

У будућности ће стари епиграфи, хронике, писма, дрвене иконе и фреске исконских храмова престати да буду немужти народу чим постане вољан да се ослободи туђих предрасуда и „стари језик“ сопствених предака назове његовим правим именом: словенски језик.

ЛИТЕРАТУРА

Alexandru, Niculescu, Gjeorge - Archaeology and Nationalism in „The History of The Romanians, *Revue d'archéologie et d'histoire ancienne Romanians*“, *Revue d'archéologie et d'histoire ancienne*. 2001.

Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen, vol. I-III, Editura Gräffer, Viena, 1781.

Gesta Hunnorum et Hungarorum, 1282.

Aeneas Silvius Piccolomini, Europe (c. 1400–1458). Editor: Nancy Bisaha, Catholic University of America Press, Washington, DC, 2013.

Istoria românilor de la origini pînă în zilele noastre, München, 1984, 394 p. (ed. a III-a, Editura Humanitas, București, 1992.

Ureche, Grigore - Letopisețul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara, XVII c.

Επιτομή των Ρωμαϊκῶν, (Epitome of Roman history by Florus), Leipzig, 1818.

Prodan, David - Supplex Libellus Valachorum, Bucharest, 1948.

„The Romanian Catholic Church”, by the printhouse of the Roman-Catholic Archdiocese of București, when Holy Pope visit Romania (May 7-9, 1999).

David, Prodan, . Încă un Supplex Libellus românesc – 1804, Cluj, 1970.

Nojea, Trajan - Psaltirea Scheiana, Srestin Ortodox; <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/tiparul/psaltirea-scheiana-146205.html>

Codicele Voronețean. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.

The letter of Neacșu from Câmpulung, CIMEC, <http://www.cimec.ro/Istorie/neacsu/eng/default.htm>

Абрамов Ф - Митрополит Сучавский Досифей, Журнал Московской Патриархии, 1974..

Gavrilović, Nikola - Srpsko-rumunsko klirikalno učilište u Vršcu: (1822-1867), Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju, 1983.

David Prodan - Supplex Libellus Valachorum, Editură Științifică, Bucharest, 1967.

Kovács, Áron Kovács - Continuity and Discontinuity in Transylvanian Romanian Thought, Hungarian Historical Review 5, no. 1 (2016): 46–72; <http://www.hunghist.org/images/volumes/Volume 5 Issue 1/Kov%C3%A1cs.pdf>

Hitchins, Keith - Samuel Clain and the Rumanian Enlightenment in Transylvania", Slavic Review, Vol. 23, No. 4. Dec., 1964.

Popa, Dionis - Gheorghe Șincai, Blaj, 1944.

Dicționarul Teologilor Români – Petru Maior; <http://www.biserica.org/WhosWho/DTR/M/PetruMaior.html>

Balaccciu, Jana; Chiriacescu, Rodica - Dicționar de lingviști și filologi români, București, 1978.

Țiganiada sau Tabăra țiganilor се пред румунском јавношћу појавио тек у Јашију 1875. и 1877. г.

Heliade Radulescu, Ion;

<https://web.archive.org/web/20070601045802/http://www.ohiou.edu/~Chastain/dh/heliad.htm>

Nicolescu, G. C. - Viața lui Vasile Alecsandri" Bucharest, 1975.

Călinescu, George - Istoria literaturii române. Compendiu, XII, „Junimea”, Minerva, 1983.

Dušan Kovačev

OVERVIEW OF ROMANIZATION OF THE TERRITORY OF ROMANIA

Abstract

Since there is still a false belief in the Serbian public about some kind of Dacian or Roman descent of the Romanian nation, it is necessary to present how these ideas came about and what the sources say about them. It is especially necessary to show how the Erdelyan church union with Rome developed, union which through the 'School of Ardeljan' led to the final romanization of the population of present-day Romania. The result of this process was twofold. Although the Slavic heritage, the language and the Cyrillic alphabet in Romania were completely suppressed by the extensive, systematic and long-lasting work of the Greek Catholic Church, Jesuits and Francophiles, the Romanian people remained faithful to the Orthodox faith by the great ventures of the three Slavs - two Serbian preachers and one Russian hesychast - Visarion Saraj, Sofronije Popović and Paisius Velichkovsky.

The great success of Roman Catholic circles which was completely undisturbed, led in the modern era to the formation of the Romanian nation after Western models, and this nation has almost completely rejected the union with the Roman Catholic Church for the ultimate loyalty to Orthodoxy, although it accepted the Gregorian calendar and the Latin alphabet. The success of the process of romanization which resulted in the creation of Romania contains a historical paradox in itself. The great political creation has become a state-oriented nation and then rejected the Church of its creators due to loyalty of its people to their primordial confessional heritage. From wherever the Romanic factor of the present-day Romanian population originated, it was originally orthodox, as well as the more numerous and, in the Middle Ages, more advanced Slavic factor that the Romanic inhabitants found and then assimilated.

The issue of the Slavic cultural heritage of the Romanian regions, especially the Slavic origin of the population of Wallachia,

Moldova and Transylvania assimilated into Romanians, will not be specifically deal with here, as well as with a number of other issues: such as the persistent efforts of romanization of the Vlachs of Serbia. The aim of this paper is to indicate the basics of romanization and present an overview of the main historical course of this process in the area of present-day Romania and Bessarabia, which is now a separate state - Moldova.

Keywords:

Romania, Serbia, romanization, union, Orthodoxy, geopolitics, Bessarabia, Moldova, Erdely, Transylvania, assimilation

Свјатослав Мазур
„Индиго Лотос“, Глобални информативни центар
Кишињев, Република Молдавија

РУМУНИЈА – ДРЖАВА – ПАРАЗИТ СТВОРЕНА ПО КАНОНИМА ДРЕВНОГ РИМА

Сажетак

Румунија је створена на рушевинама Римске империје, што значи да у својој природи носи све задатке и одлике свог прародитеља. Познато је да неки паразити шире свој утицај уз помоћ дељења, при чему сваки делић у себи садржи својства и суштину целог организма. Уколико, дакле, проучимо сва својства и природу древног Рима, ми можемо успоставити паралеле између њих, по суштини, сличним државама и спознавши прошлост изградити тачне прогнозе њене будућности.

Кључне речи

Молдавија, Молдавци, Румунија, Римска империја, унионизам, румунизам, паразитизам, држава, државе-паразити

У природи постоје биљке које немају своје корене. Оне су зато оспособљене да добијају храну из стабљика и грана другог растиња. Такве су различите гљиве, имеле итд. Познато је 4100 таквих биљака-паразита. Оне не могу да постоје без биљака-донатора хране. Паразити, наравно, постоје и у животињском свету. Они се хране крвљу, лимфама, ткивима и свареном храном својих домаћина, при чему повремено или стално користе свог домаћина као станиште наносећи му већу или мању штету. Паразити обично изазивају болест код домаћина: његово слабљење, трошење, а понекад и смрт. У овакву врсту паразита спадају различите глисте, микроби, вируси итд.

РУМУНИЈА ДРЖАВА – ПАРАЗИТ

У људском микро-поретку постоје такође државе – паразити, које су се појавиле ниоткуда, пију туђу крв, користе се туђим ресурсима, краду и присвајају себи туђу историју и културу, ширећи се до огромних размера, а потом пукну и нестану у нигдини, да би се поново појавили у другој форми.

Најбољи пример такве државе – паразита је Румунија.

Створена је на рушевинама Римске империје, што значи да у својој природи носи све задатке и одлике свог прародитеља. Познато је да неки паразити шире свој утицај уз помоћ дељења, при чему сваки делић у себи садржи својства и суштину целог организма. Уколико, дакле, проучимо сва својства и природу Древног Рима, ми можемо успоставити паралеле између њих, по суштини, сличним државама и спознавши прошлост израдити тачне прогнозе њене будућности.

Шта се догодило на почетку древног Рима?

Из историје знамо легенду о вучици, која је одгајила два брата Ромула и Рема, од којих је један у борби за власт убио другог брата и тако постао једини владар. **Легенда нам казује о основном смислу Римске империје, о њеном стварању и моралу. Власт ради власти. Човек отхрањен вучијим млеком, на духовној скали вредности назива се вукодлаком и представља слугу мрачних сила.**

Сваки народ има своје традиције, своју културу и своје искуство. **Какви су били културни задаци Римске империје? Какви су њени корени?**

РИМ ИЗГРАДИЛИ ЕТРУРЦИ

Историја говори да Римљани нису имали своју културу. Становници Рима су били дивљи људи, без рода и племена. **Рим су им изградили Етрурци*** и они су у њега уложили све своје знање, а осим тога Римљани су преузели и грчку културу и митологију. На тај начин Рим је постао својеврсна мешавина култура народа с којим су се граничили. **Први владари Рима били су Етрурци, пошто међу Римљанима није било људи по образовању**

* Према српској аутохтонистичкој историјској школи, али и налазима савремене археологије, **Етрурци су били Срби**. Прим. прев.

и способностима за владарске функције. Када су им Етрурци предали све своје умеће, знање, технологије и могућности, незахвални Римљани су им уништили све велике градове и затрли чак и сећање на њих. Римљани нису прихватили стваралачку снагу Етрураца, који су темељно познавали законе универзума, већ су њихова знања и техничке способности примењивали само у изради савременог оружја и техникама вођења рата.

Од све ове људске разноликости, Римљани су прихватили само неизмерну гордост, властољубље и похлепност. Другим речима, **новац и власт су постали темељем изградње империје.** «Хлеба и игара» захтевали су Римљани, а њихови владари су им удовољавали уз помоћ поробљавања и пљачке суседних држава. **Главна идеја Римске империје је – светска власт. Управо је због тога оличење Римске империје постао орао, који је у својим канџама држао симбол света.** Идеологија и симболика Древног Рима на различитим историјским етапама рађала је клонове, јер је привлачна и блиска по смислу и данас неким државама, које проповедају идеју светске владе.

Древний Рим

Фашистская
Германия

Герб Наполеона

Герб США

Герб Румынии

Ове «цивилизације» је могуће лако препознати по римској симболици, по орлу који у канџама држи симбол света и оружје. Овај симбол је у темељ своје империје уградио и Наполеон Бонапарта, а исти тај симбол су обновили Бенито Мусолини и Адолф Хитлер.

Овај образац при изградњи своје државе и овај симбол узели су за основу и градитељи Сједињених Америчких Држава. Овај симбол је основа и главни детаљ грба Румуније. **Све набројане државе и империје уједињује исти квалитет – жеља да владају над целим светом, освајање и пљачкање туђих територија, присвајање туђих вредности, културе и уметности.** Није случајно да се током комплетне историје постојања Молдавског кнежевства вишенационалном становништву наметала потреба супростављања агресији Влашке, њеним претензијама на суверене територије суседних јој држава. Није нимало случајно да је велики молдавски владар, Штефан чел Маре, два пута спаљивао Букурешт,

престоницу Влашке, због издаје и агресије на Молдавце. Исте процесе запажамо и сада. **Нагло и агресивно руководство Румуније – вештачки створена држава-паразит, која обмањујући свету заједницу, покушава да освоји земље суверене старе државе Молдавије, која јој никада није припадала.**

РУМУНИЈА И МОЛДАВИЈА

Румунија, исто као и древни Рим који је прогутао културу Етрураца и Грка, безобразно присваја себи славну историју, културу, уметност и језик молдавског народа, називајући их румунским.

Они желе да униште и саму помисао на молдавски језик, молдавски народ, молдавску историју и, наравно, молдавску државу, јер схватају да ће савремени људи, стекавши приступ истинитим информацијама преко савремених средстава комуникације, веома брзо схватити да је Румунија ништа друго него велики блеф, држава-паразит, која је створена на рушевинама Римске империје од окупираних територија суверених и старих народа Мађарске, Бугарске и Молдавије, на које она нема никава права. Другим речима, доћи ће време када ће овај блеф бити разоткривен, а историјска правда успостављена.

Постојање Румуније могуће је само зато што је подржавају исте такве државе монструми каква је и сама – паразити који теже светској власти. Но, време њиховог постојања се примиче крају, управо онако како се урушила империја која ју је родила. Паразитима није познат морал и они умиру када више не могу да сваре све што преотму, када се преједу, при чему се и сами претварају у гомилу страшних створења које траже нове жртве.

Треба се подсетити да је Молдавија стабилна историјска заједница људи која постоји већ 650 година, а то друштво је и створено да би решило одређене задатке.

У заједници се народ преобраћа само тада када живот пред њега постави одређен циљ. Зато када је реч о уједињењу народа, увек је основа била општенационални задатак који је разумљив и близак сваком појединцу, а све то произилази из историјског контекста и представља симбол и смисао развоја конкретног народа. Свака непријатељска сила када жели да пороби неки историјски народ, лишава га историјског сећања, тј. уништава темеље народа преобраћајући га у гомилу без рода и племена, а потом му намеће туђе идеје као своје. На тај начин се управо и одвија тра-

нсформација светске заједнице. Уколико је нова идеја животна, тј. неопходна за развој конкретног народа она му доноси корист. Међутим, ако је идеја лаж, она се брзо распрши и обманутом народу доноси само страдање и муку.

СМИСАО РУМУНИЗМА

Управо овакав процес сада ми видимо на територији савремене Молдавије. Историјска Молдавија у себи садржи идеју развоја вишенационалног молдавског народа. Ова идеја је прошла тест времена. Она је у разним историјским етапама развоја молдавског народа створила моћну структуру Духа. Она је учвршћена смислом, заједничком религијом и зато је животна. Но, она је противречна са суседном државом – Румунијом, која настоји да ту идеју присвоји и на њој изгради стабилну државу. **Јер, као што знамо, сама Румунија у својој основи нема ни историјску свеобухватност, ни здрави смисао, ни план свог развоја, ни духовни стожер. Она је створена на европском континенту вољом три државе као фактор нестабилности и агресије на границама Руске империје, а са једним циљем – да стално провоцира конфликте.** А шта би друго и могла вештачки створена држава у којој је сваки од народа редом имао своју суверену и стару државу? Сада, да би се та на неприродни начин створена заједница сачувала, тој трећој држави потребно је да проналази начин како да контролише и одржава своју крхку стабилност.

Током претходних сто година ни Мађари, ни Молдавци, ни Бугари нису признали Румунију као своју отаџбину и нису се са Власима стопили у један народ, што стално доводи до центрифугалних тежњи ових народа да разруше Румунију и врате се својим историјским државама, тј. ка својим националним образцима развоја, сасвим другачијим од вештачки створених образаца.

НУЖНОСТ ДЕМОНТАЖЕ РУМУНИЈЕ

Јасно, власти Румуније схватају о чему се ради, те њени руководиоци покушавају да униште историјску свест и тежње Молдаваца, Мађара и Бугара, јер консолидација ових народа око на-

ционалних идеја ће моментално довести до краха Румуније. Међутим, ако је покушај освајања Молдавије од стране Румуније теоријски могућ, онда је сасвим другачија ситуација са Мађарима и Бугарима. Апсурдно је помислити да ће после суверене Молдавије Румунија освојити Мађарску и Бугарску! **Управо зато вишенационално становништво Молдавије не верује у могућност опстанка вештачки створене државе – паразита Румуније.**

Ако ми сами не будемо предузели активне кораке у смеру њеног мирног цивилизованог демотирања, то ће се она сама распасти, с обзиром на општеприхваћене норме и тенденције новог времена. Но, овај процес може угрозити стабилност и предвидивост светске заједнице, па су се због тога на територији Молдавије и Румуније сконцентрисали геополитички интереси свих глобалних структура и суперсила.

У интересу је целокупне светске заједнице демонстрирање добре воље на територији вештачки створене државе Румуније и решити судбину народа подељеног туђом вољом: Молдавије, Мађарске, Бугарске и Влашке, којима треба вратити територије, без војних конфликта и великих жртава.

У свету је «пуштен» процес самоидентификације народа који води ка редефинисању светских вредности и који ствара Нови светски поредак. Поједини субјекти и народи су се већ заморили замајавањима од стране система глобалне потрошачке идеологије и неколико паразитских држава. Они желе да буду духовно богати и спознају суштину ствари преко властите судбине, преко сопствене историје и културе, која им је остала у наслеђе од предака, јер је потрошачка идеологија као вештачка, синтетичка достигла дно, јер је увела човечанство у финансијско-економску и духовно-политичку кризу. Стални ратови за ресурсе и сфере утицаја глобалних играча, као и дупли стандарди, не одговарају људима који се више не сматрају машинама за ропски рад, већ индивидуама достојним праведнијег – права на срећу и слободу. Процес ослобађања и просветљења човека добија на снази.

Зато се већ у ближој будућности очекује крах система глобалног ропства. У том процесу, Молдавији је загарантована улога примера ослобађања народа од туђе власти.

У последње време Молдавију су посећивали, али и настаљају да је посећују, високи чиновници глобалне јерархије, само са једним циљем – уништити молдавски изузетак, тачније, жељу вишенационалног становништва ове државе да узме судбину у своје руке. Наравно, власт је још једном применила методе дрвне римске идеологије и у самој Молдавији, допустивши пљачку, праксу сведозвољености и духовне распуштености.

Познато је да се привремено може обманути било ко, али на дуге стазе приказивати црно као бело, а бело као црно није никоме успело. Иако је, дакле, Румунима пошло за руком да у центру Кишињева поставе споменик своје омиљене вучице, а на Ботаници изграде копију Тројанске колоне, њихов покушај да освоје Молдавију и припоје је као део Римског царства, несумњиво ће пропасти, као што је пропао и покушај државног преврата 7. априла 2009. године. Време преврата и глобалне лажи је већ прошло и више се неће вратити.

Покушаји који ће засигурно завршити крахом, пред очима целог света, показате неуспешност идеологија глобалних империја и само ће убрзати процес самоидентификације народа у свету.

Зато је данас важно овај процес довести до апсурда на територији Молдавије, до свог логичног краја, и распустити вештачки створену Румунију као последњи ослонац древно-римске власти на територијама које не припадају Риму, чиме ће се завршити период анахронизама једном и заувек.

*Превео са руског
Зоран Милошевић*

ROMANIA – COUNTRY-PARASITE CREATED ACCORDING TO THE CANONS OF ANCIENT ROME

Abstract

Romania has been created on the ruins of the Roman Empire, which means that, by its nature, takes upon itself all the tasks and characteristics of its progenitor. It is known that some parasites spread their influence by means of sharing, where each fraction contains properties and the essence of the whole organism. If, therefore, we examine the properties and nature of ancient Rome, we can establish parallels between them, in essence, similar countries and by knowing the past we can make accurate predictions about its future.

Keywords

Moldova, Moldovans, Romania, Roman Empire, unionism, romanianism, parasitism, state, countries-parasites

Кирил Шевченко

Руски хуманистички универзитет – филијала у Минску
Минск, Белорусија

ОД ИСКРЕ ЈЕЗУИТА ДО «РУМУНСКЕ БАКЉЕ» ТРАНСИЛВАНИЈСКА ШКОЛА АРДЕЉАНА КАО КАТАЛИЗАТОР «РУМУНСКОГ ПРОЈЕКТА»

Сажетак

Формирана у оквиру унијатске цркве у аустријској Трансилванији XVIII века, Школа Ардељана постала је идеолошки фундамент и културна основа «румунског пројекта». Кључна идеја поменуте школе, пре свега тумачење да романојезичко становништво Трансилваније, Влашке и Молдавије представља директне потомке римских колониста, који су дошли у басен доњег Дунава после освајања Дакије од стране императора Трајана, почетком II века н.е., одредила је политику румунских власти после уједињења Дунавских кнежевстава 1860. године.

Главна одлика ове политике постала је борба са словенским културно-језичким наслеђем у Влашкој и Молдавији, прелазак са, за Влахе и Молдавце, традиционалног ћириличног на латинично писмо, наметање француских и италијанских неологизама у процесу формирања румунског књижевног језика, формирање новог румунског идентитета код становника Дунавских кнежевстава, а такође и прогон православне цркве.

Кључне речи

Трансилванија, Влашка, Молдавија, Школа Ардељана, унија, идентитет, црква

Глобални «унијатски пројекат», који је распламсан почетком XVI века у пограничним зонама православља и римокатоличанства, посебно у областима Централне и Источне Европе, инциран од стране Рима, под број један, са циљем потпуног црквеног потчињавања православних народа и, под број два, са циљем

промене њиховог цивилизацијског кода да би се створили услови за њихову постепену асимилацију у будућности. Конкретни начин спровођења и даљих реализација црквених унија одражавао је како интересе римских папа и више римокатоличке јерархије, тако и интересе политичких елита тих држава, у чијем саставу су се налазили православни народи, чиме су постали објект етноконфесионалног инжењеринга Ватикана и римокатоличких држава.

Према убедљивом сведочењу знаменитог галицијско-руског просветитеља и делатника на њиви Господњој XIX века, О. И. Наумовича, Брестовска црквена унија 1596. године представљала је подухват, «наметнут ласкањем и насиљем странаца... не ради Истине Христове и спасења душа, већ због властољубља римских папа и политичких интереса Пољске».¹ При томе, коначни циљ Брестовске уније, према речима О. И. Наумовича, био је «дефинитивно поримокатоличавање и колонизација литванско-руске земље».² Интересантно је да су интелектуални и организациони мотор Брестовске уније били језуити, који су, будући да су одлични психолози који су до савршенства проучили особености православља и менталитета његових следбеника, «утврдивши се у домовима православног племства, ...нашли начин да утичу на умове најтврђих православца. ... Смислили су да створе мост, по коме православни неће одмах, него временом прећи са Истока на Запад, од православља ка актуелном латинству. Тај мост је била унија».³

Познати руски историчар-славист Н. А. Попов сматрао је да су за остварење овог циља «језуити... решили да учине одређене уступке православцима, ако се ови присаједине Римској цркви због чега су се придржавали Уније, као оне која мање захтева при преласку из православља у латинство. Мисли о Унији изложене су још 1582. године од стране језуита Антонија Посевина, значајно по свом вишеструком образовању и по ревности у мисионарским пословима... Да би брзо превео у Римокатоличку цркву јужно-руски народ, Посевин је предлагао дозвољавање Уније као прелазне фазе из православља на латинство».⁴ Говорећи о после-

¹ Наумович И. Пятидесятилетие (1839-1889) воссоединения с православною церковью западно-русских униатов. Санкт-Петербург: В Синодальной типографии, 1889. С. 1.

² Исто. стр. 8.

³ Исто. стр. 11.

⁴ Попов Н. Судьбы унии в русской Холмской епархии. Москва: В Университетской типографии, 1874. С. 12-14.

дицама Уније, Н. Попов је обратио пажњу на то да «само што се прихватила унија јужно-руских епископа ..., код пољског племства се већ појавила идеја о потреби преобраћања Руса, уз помоћ уније у Пољаке. ... Жалбе руско-унијатских јерарха због латинизације обреда у њиховој цркви и на полонизацију руског народа, кога су притисле што папе, што пољски краљеви продужиле су се током целог XVII века...».⁵

Канадски историчар-славист П. Р. Магочи указује на чињеницу да се идеја црквене уније, која је подразумевала прелазак под власт римског папе, али уз очување православних обреда, појавила и у том контексту током контрареформације у Пољско-литванској државној заједници, коју су водили језуити. Према речима Магочија, «брестовски образац црквене уније 1596. године»⁶ био је искоришћен пола века касније у делу Карпатске Русије која је улазила у састав Мађарске. Године 1646. у Ужгороду потписана је Ужгородска црквена унија, која је поставила темељ унијатске цркве међу источнословенским становницима јужно од Карпата, што је имало сличне последице као и Брестовска унија. Говорећи о узроцима ширења уније међу карпатским Русинима, Магочи указује на то да је за бројне православне епископе и свештенике прихватање уније било привлачно због стицања социјалних привилегија које су биле последица владајућег статуса Римокатоличке цркве у Мађарској и Пољској. Поред тога, важну улогу у томе имао је и пад Константинопоља 1453. године и с тим повезано «умањење статуса православља у условима турске власти».⁷

Прихватање уније у почетку је подразумевало потпуно задржавање православне литургије, укључујући и коришћење црквено-словенског језика у обредима и причешћивање у два облика, што је више пута потврђено од Ватикана, али је ипак «римокатолички утицај временом проникао у Грkokатоличку цркву и почео се примећивати чак и на нивоу сеоских парохија».⁸ У пракси је унија чињенично постала оруђе систематског и темељног поримокатоличавања, полонизације и мађаризације православног становништва Западне и Југозападне Русије. Констатујући постепену латинизацију Грkokатоличке цркве у Мађарској и Пољској, Магочи наглашава, да «у XX веку Унијатска/Грkokатоличка «привремена

⁵ Исто. стр. 25-27.

⁶ Magocsi P.R. With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest-New York: CEU Press, 2015. p. 81.

⁷ Ibid. P. 82.

⁸ Ibid. P. 86.

црква» постаје све више римокатоличка, а све мање православна».⁹

* * *

Продужавање глобалног «унијатског пројекта» у Централној Европи, тачније ка југу од Карпата, на крају XVII века значило је да су следећи на реду православци из Трансилваније, што се и догодило 1698. године, а унија је и потврђена од стране Синода локалних епископа у септембру 1700. године. Значајно за унијаћење Трансилваније је то што се организовала одмах после њеног освајања од Хабзбурга и прикључења Аустријској империји 1687. године. Са учврђивањем унијатске цркве у Трансилванији локални православни Власи постали су објекат активног етноконфесионалног инжењеринга, од стране власти и Римокатоличке цркве. Као и у Западној Русији, учврђивање уније у Трансилванији поклопило се са масовним доласком језуита, који су одмах почели енергичну борбу са локалним православљем, које се традиционално налазило под јурисдикцијом Српске православне цркве.

У оквиру унијатске цркве и под колосалним интелектуалним утицајем језуита у Трансилванији током XVIII века постепено се формирао утицајни национално-културни покрет, који је добио име «Трансилванска или Школа Ардељана». Значајно је то што су главни представници Школе Ардељана образовани непосредно у језуитским школама на територији аустријске Трансилваније или на универзитетима Рима и Беча,¹⁰ притом, припадници Школе Ардељана били су кадрови из реда унијатског свештенства.¹¹ **Симбол реченог јесте оснивач румунске историографије Георгиј Синкај, чији су радови о епохи античке Дакије до 1804. године били веома популарни међу образованим круговима Трансилваније, Влашке и Молдавије у XIX веку.** Синкај, «стопивши се у василијански монашки ред, провело је пет година у Риму (1774-1779), где је био секретар пропаганде Римске курије. По повратку у Трансилванију он је 12 година био директор унијатских образовних установа. ...Понајвише се бавио темом порекла Влаха... Овај посао је Синкај почео још у Риму, где је имао могућност да

⁹ Ibid.

¹⁰ Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. p. 255.

¹¹ Romocea C. Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania. Bloomsbury Publishing, 2011. p. 112.

користи материјале Ватикана...».¹² Тако је оснивач румунске историографије постао високорангирани и тајни сарадник Римске курије, а истовремено се бавио питањима пропаганде (мисионарства), што само по себи много говори.

Представници Ардељанске школе су посебно питање посветили пореклу романојезичког становништва Трансилваније и Влашке, пропагирајући мишљење да се ради о Власима који су директни потомци римских колониста који су дошли у Дакију одмах после њеног освајања од стране римског императора Трајана почетком II века наше ере. Ако су «савремени Грци своје корене тражили у древној Грчкој, онда су савремени Румуни као место свог порекла именовали Римску империју».¹³ Према мишљењу низа ауторитетних научника, степен чистоће латинског порекла романојезичког становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије се притом јавно и намерно преувеличавао, да би се нагласила припадност Румуна западноевропској цивилизацији.¹⁴

Међутим, приоритети представника Школе Ардељана се нису формирали одмах. На пример, супротно од концепције да становници Трансилваније, Влашке и Молдавије воде порекло искључиво од припадника Римске империје почетком XIX века у Дунавским кнежевинама била је јака и традиција која је наглашавала важну улогу аутохтоних дакијских племена у формирању идентитета становништва Влашке и Молдавије. Ово гледиште је заступао црквени историчар Н. Рјамничану.¹⁵ Ипак, силом различитих узрока, а пре свега снаге велике подршке од стране Римокатоличке цркве и влада западних држава, доминирала је латинска концепција представника Школе Ардељана.

Ова концепција се определила за систематску и доследну борбу представника Школе Ардељана против великог словенског наслеђа у традиционалној култури локалних Влаха. Посебно је

¹² Палаузов С.Н. Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859. стр. 4.

¹³ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. p. 352.

¹⁴ См. Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. p. 255.

¹⁵ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. p. 352.

објекат прогона и дискриминације постао црквенословенски језик, који се традиционално користио од стране локалних православаца и цркве. За разлику од православне цркве у Влашкој и Модлавији, која је користила црквенословенски језик све до 1863. године, трансилванијска унијатска црква је од самог почетка користила као свој званични језик локални романски дијалекат. Круна ове праксе је остварена 1761. године, када је епископ П. Арон, патријарх унијатске цркве у Трансилванији, превео Библију на језик локалног романизованог становништва.

Тежња да се наметну латинска начела и потисне словенско културно наслеђе манифестовани су у формирајућој књижевној норми прогона многобројних словенизама, наметањем неологизама преузетих из француског и италијанског језика, а такође и у убрзаном наметању латинице за ново румунско писмо. Прелазак на латиницу, створену по француском и италијанском обрасцу, значио је замену традиционалног средњовековног ћириличног писма које је доминирало у Влашкој и Молдавији у средњем веку. Притом, у Молдавији је ћирилица владала «целих пет векова.... црквенословенски језик је био званични и био је језик државне администрације, образовања и богослужења».¹⁶

ПРИПАДНИЦИ ШКОЛЕ АРДЕЉАНА КАО НОСИОЦИ «ОПШТЕРУМУНСКЕ НАЦИОНАЛНЕ ИДЕЈЕ»

Управо су припадници Школе Ардељана активно осмишљавали и пропагирали појмове као што су «Румун» и «румунски језик», те постали носиоци «општерумунске националне идеје» и, у суштини, наметали су нови систем вредности и идентитета романизованом становништву Трансилваније, Влашке и Молдавије, које, у то време, себе није сматрало Румунима.¹⁷ Године 1820. са почетком процеса националног препорода у Дунавским кнежевствима управо су васпитаници Школе Ардељана из тадашње Аустријске империје имали улогу енергичних културтрегера, ширећи своју идеологију међу становништвом Влашке и Молдавије. Према речима познатог историчара В. Гросула, «фактор који је утицао на зближавање кнежевстава јесте делатност и у Молдавији и у Вла-

¹⁶ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 г.). Кишинёв, 2014. стр. 145.

¹⁷ Исто, стр. 53.

шкој дошљака из Трансилваније, који су били следбеници идеологије Школе Ардељана. Представници романизованог становништва Аустријске империје претрпевши језуитски утицај су у већинској мери почели да себе сматрају Румунима и међу њима се родила идеја о јединственој румунској нацији. Из Аустрије у Дунавска кнежевства дошли су значајнији просветитељи Влашке и Молдавије – Г. Лазер, ...Г. Асаки, И. Костја, И. Манфи, В. Фабиан, В. Поп... Како је писао румунски новинар К. Бакалбаша, «свуда су били учитељи Школе Ардељана... Они су запалили румунску бакљу и ниједна друга није могла да је надјача...».¹⁸ Најјачу интелектуалну подршку и ослонац својим амбициозним политичким тежњама млади румунски национализам нашао је у радовима историчара Н. Јорге, који је «дао румунском национализму осећај историјског континуитета и културног јединства... и тиме формулисао нову етнополитичку и историјску легитимност».¹⁹

Колосални утицај представника Школе Ардељана осетио се у развоју културе и посебно литературе Дунавских кнежевстава. Управо су основе савременог румунског литерарног процеса утемељене од стране представника Школе Ардељана Т. Мајорескуа, који се сматра «организатором и реформатором румунског културног живота».²⁰ Ученици Школе Ардељана постали су на тај начин «кумови» модерне румунске културе која је формирана у XIX веку.

Симптоматично је и то што су власти Аустро-Угарске активно подржавале експанзију унијатства и римокатоличанства и у доминантно православној Буковини, насељеној углавном православним Русинима и Власима. Према сведочењу руског конзула у престоници Буковине, граду Чернивци, С. М. Горјаинова, који је на том месту био од 1891. године, па до 1896., у то време се тамо «развила снажна римокатоличка и унијатска пропаганда».²¹ Примећујући продор језуита у православној Буковини, С. М. Горјаинов је приметио да су «језуити... отворили у граду неколико добротворних установа као што су прихватилишта за незбринуту децу и

¹⁸ Исто, стр. 76.

¹⁹ Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. p. 352.

²⁰ Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. p. 255.

²¹ Горяинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12. стр. 671.

немоћне, тежећи да придобију могућност васпитавања девојчица. Пошто су сви језуити били пољског порекла било је очигледно да су са религиозном, истовремено водили националну пропаганду...».²² Оваква масовна и добро осмишљена римокатоличка и унијатска пропаганда имала је велики утицај на локално становништво, али и последице. Тако С. М. Горјаинов констатује да, ако се стара генерација следбеника румунизма, а која је чинила православну румунску интелигенцију, у потпуности са симпатијама односила према Русији, онда је нова (млада) генерација «била заражена другачијим ставовима... и одбацила је све оно што је било својствено њиховим очевима».²³

Традиционалистички настројени друштвени и културни посленици Влашке и посебно Молдавије покушавали су да се супротставе културној политици представника Школе Ардељана, пре свега, у језичкој и књижевној области. Тако су у Молдавском кнежевству «имали значајну снагу, како световни, тако и представници свештенства, који су иступили против смене традиционалног молдавског писма. Активно је, на пример, иступио против замене писма значајни румунски црквени делатник, епископ Романски Мелхиседек, који је 1861. године био министар вера и просвете... Мелхиседек је сматрао да ћирилица боље изражава матерњи језик од латинице, а у томе није био усамљен...».²⁴ После избора за господара Дунавских кнежевстава А. Кузе «један од главних идеолога антиуниониста Н. Истрати повукао се на своје имање... Последњи његови радови постале су сатире поводом вештачког језика који се користио у одређеним социјалним круговима».²⁵ Што се тиче Бесарабије ту је румунофилство «све до до 1917. године било слабо».²⁶

Међутим, доминирајуће друштвене и интелектуалне снаге, које су определиле идеолошки формат уједињења Дунавских кнежевстава, као и потоњи развој румунске државе биле су установе које су створене од стране представника Трансилванске школе (Школе Ардељана) и које су биле подржане од стране европских држава и Римокатоличке цркве. Посебно активну улогу у друштвено-политичком животу Дунавских кнежевстава од времена ре-

²² Исто.

²³ Исто, стр. 680.

²⁴ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 г.). Кишинёв, 2014. стр. 53.

²⁵ Исто, стр.145.

²⁶ Исто, стр. 58.

волуције 1830. године имала је Француска, која је брзо постала образац за опонашање у интелектуалним круговима Влашке и Молдавије. Према речима В. Гросула, «Француска је имала велики утицај на прихватање нове формације од стране молдовлашке омладине, која се приметно разликовала од старијег поколења».²⁷ Многобројни студенти из Дунавских кнежевстава студирали су у Паризу и «брзо се укључивали у друштвени живот Француске, јер су постајали чланови неке од многобројних масонских ложа...».²⁸ Резултат је био такав, како је то признао један од представника младог поколења Дунавских кнежевстава, да су «узори и мисли наших отаца били усмерене на Исток, док су наше стремиле ка Западу...».²⁹

Водеће улоге у процесу уједињавања Дунавских кнежевстава после пораза Русије у Кримском рату 1853-1856. године почели су играти дипломци западноевропских универзитета и припадници Трансилванске школе, одређујући даљи смер идејно-политичке еволуције румунског друштва. Притом се тежње елите и народа често нису поклапале. Како је то добро приметио један добро информисани руски савременик о стварности у Дунавским кнежевствима који је описивао тадашња збивања: «Куза је био слепи подржавалац Наполеона, завео је овде у свим сегментима француски поредак, док је збуњеној маси говорио било шта, јер се осећало да народ уопште не жели уједињење кнежевстава..., народ није имао помисли о окупљању земаља румунских...».³⁰ Бројни истраживачи оправдано указују на колосалну улогу француских масона у избору кандидата Париза А. Кузе за господара, истовремено и Влашке и Молдавије, после чега процес уједињења Дунавских кнежевстава постаје неповратан, при чему је Молдавија била фактички «прогутана» од стране Влашке.³¹ Улога и тежње елите показале су се одлучујућим факторима у процесу уједињења. Управо ова чињеница је условила дефинитивну победу и последичну брзу експанзију идеологије «румунизма», која је одбацивала како традиционално културно-историјско наслеђе и традиционални идентитет становништва Влашке и Молдавије, тако и

²⁷ Исто, стр. 80.

²⁸ Исто, стр. 87.

²⁹ Исто.

³⁰ Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. стр. 300.

³¹ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. стр. 133.

историјски формиране културе, црквене и књижевно-језичке везе Влаха са суседним словенским народима. Долазак у Влашку и Молдавију пољских емиграната после пораза пољског устанка у Русији 1863. године само је помогао ширењу у Дунавским кнежевствима антируских тенденција.

ПРОГОН ПРАВОСЛАВНЕ И ПОДРШКА РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ НОВИХ ВЛАСТИ РУМУНИЈЕ

Интересантно је што је одмах после уједињења Дунавских кнежевстава и образовања Румуније почео велики прогон и ислеђивање антиунионистички настројеног православног свештенства, пре свега у Молдавији. У то време се од стране господара Кузе спроводила политика секуларизације и конфискација црквене имовине, што се у пракси пребратило у прогон и потпуну антиправославну политику, што је представљао атак на традиционалне вредности становништва Молдавије и Влашке. **Тако је на иницијативу румунских власти био нанет удар Њамецком манастиру, који је био званични центар молдавског православља, при чему је манастир био лишен целокупне имовине, а била је конфискована и богата библиотека и штампарија манастира у којој је издавана, односно штампана молдавска црквена литература.** И више од тога, уведена је забрана помињања руских светитеља у литургији и молитвама, а међу њима и Света Олга и Свети Владимир. Бројни православни епископи и свештентсво били су подвргнути прогону од стране власти. Тако су 8. новембра 1860. године за време богослужења наоружани жандарми ухапсили митрополита Софронија, који је, након тога, заточен у Слатински манастир и на крају су га приморали да се одрекне митрополитске катедре. Резултат прогона бројних православних монаха био је тај да су на крају морали да беже у Русију.³²

Истовремено, са ударом на православље господара А. Кузе и власти Румуније које су јавно подржавали римокатоличанство, што се манифестовало подршком отварању римокатоличких образовних установа и сарадњи државних институција у спровођењу римокатоличке пропаганде међу становништвом. Букурешт је за-

³² Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. стр. 155-158.

кључио Уговор са Ватиканом, «у складу са којим је румунска влада пристала на покровитељство Римокатоличке цркве».³³

У XX веку идеологија «румунизма» била је главни узрок за прикључење Румуније групи земаља савезница Хитлерове Немачке, јер је тражила да тадашња елита реализује њене даље експанзионистичке циљеве. Окупација Бесарабије и Одесе од стране румунске војске, сурови румунски окупациони режим на тим територијама, а такође и активно учешће румунске армије у Стаљинградској бици на страни немачког Вермахта, представљале су једну од најмрачнијих страница новије историје Румуније. Симптоматично је да је управо у то време низ представника румунске политичке елите озбиљно разматрао могућност одбацивања православља и потпуног преласка свих Румуна у римокатоличанство. Тако се «1943. године министар иностраних послова Михај Антонеску... изјаснио за јачање веза са Ватиканом. Он је сматрао могућим и оправданим преобраћање румунске нације у римокатоличанство као инструмент јачања веза Румуније са римокатоличким Западом. У својој тежњи да преобрати румунски народ у римокатоличку веру М. Антонеску није био усамљен. Њега су подржавали, на пример, познати новинар, издавач званичног владиног листа «Курентул», Памфил Шејкару...».³⁴ Међутим, исход Другог светског рата и пораз нацистичке Немачке и њених сателита учинио је немогућим реализацију поменутог сценарија.

На тај начин научне и идеолошке поставке представника Школе Ардељана, рођених у недрима унијатске цркве, постале су главна компонента идеологије јединствене румунске државе, створене 1860. године, а у значајном степену су и формирале њен културни и политички облик. Парафразирајући познатог руског историчара-слависту Н. Попова, могуће је казати да, ако је у Западној Русији унијаћење било оружје преобраћања Руса у Пољаке, онда је у Трансилванији, Влашкој и Молдавији унија била успешан инструмент преобраћања локалног становништва у Румуне.

Наслеђе поменуте школе и даље наставља да одређује идеолошки «ландшафт» савремене Румуније, а такође и њене односе са суседним државама. Запаљена од стране «ардељанаца», а уз помоћ шибице језуита током периода XVIII-XIX века «румунска бакља» продужава да гори немилосрдно уништавајући и пре-

³³ Исто, стр. 157.

³⁴ Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003. стр. 184.

тварајући у прах и пепео богатије историјско-културно наслеђе и традиционалне идентитете древних народа историјске Трансилваније, Влашке и Молдавије.

*Са руског превео
Зоран Милошевић*

ЛИТЕРАТУРА

1. Горяинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12.
2. Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014.
3. Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.
4. Наумович И. Пятидесятилетие (1839-1889) воссоединения с православною церковью западно-русских униатов. Санкт-Петербург: В Синодальной типографии, 1889.
5. Палаузов С.Н. Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859.
6. Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003.
7. Попов Н. Судьбы унии в русской Холмской епархии. Москва: В Университетской типографии, 1874.
8. Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004.
9. Magocsi P.R. With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest-New York: CEU Press, 2015.

10. Romocea C. Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania. Bloomsbury Publishing, 2011.
11. The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Кирилл Шевченко

ОТ ИСКРЫ ИЕЗУИТОВ ДО «РУМЫНСКОГО ФАКЕЛА»

ТРАНСИЛЬВАНСКАЯ (АРДЯЛЬСКАЯ) ШКОЛА КАК КАТАЛИЗАТОР
«РУМЫНСКОГО ПРОЕКТА»

РЕЗЮМЕ

Сформированная в рамках униатской церкви в австрийской Трансильвании в XVIII веке Трансильванская (Ардяльская) школа стала идеологическим фундаментом и культурной основой «румынского проекта». Ключевые идейные наработки данной школы, прежде всего трактовка романоязычного населения Трансильвании, Валахии и Молдавии как прямых потомков римских колонистов, пришедших в бассейн нижнего Дуная после завоевания Дакии императором Траяном в начале II века н.э., определили политику румынских властей после объединения Дунайских княжеств в 1860-е годы.

Главными чертами этой политики стала борьба со славянским культурно-языковым наследием в Валахии и Молдавии, перевод письменности валахов и молдаван с традиционной кириллицы на латинскую графику, насаждение французских и итальянских неологизмов в процессе формирования румынского литературного языка, утверждение новой румынской идентичности у населения Дунайских княжеств, а также преследование православной церкви.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Трансильвания, Валахия, Молдавия, Трансильванская школа, уния, идентичность, церковь

Kiril Sevckenko
**FROM THE JESUIT SPARK TO THE «ROMANIAN
TORCH»**

TRANSYLVANIAN ARDELJAN SCHOOL AS A CATALYST OF
"ROMANIAN PROJECT"

Abstract

Formed within the framework of the Uniate Church in the Austrian Transylvania of the 18th century, Ardeljan School became the ideological foundation and cultural basis of the "Romanian project". The key idea of the forementioned school, which is, above all, an interpretation that the Roman-speaking population of Transylvania, Wallachia and Moldova represents the direct descendants of Roman colonists who came to the basin of the lower Danube after the conquest of Dacia by Emperor Trajan at the beginning of II century AD, determined the policy of the Romanian authorities after the unification of the Danube principals in 1860.

The main feature of this policy became the struggle with the Slavic cultural-language heritage in Wallachia and Moldova, the transition from, for the Vlachs and Moldavians, traditional Cyrillic to Latin alphabet, the imposition of French and Italian neologisms in the process of formation of Romanian literary language, the formation of a new Romanian identity in the population of Danube principals, as well as the persecution of the Orthodox Church.

Keywords

Transylvania, Wallachia, Moldova, Ardeljan School, union, identity,
Church

Петр Михајлович Шорников

Придњестровски државни универзитет Т. Г. Шевченко
Придњестровље (Молдавија)

ИДЕОЛОГИЈА ОКУПАЦИЈЕ

Шта је то „румунизам“ и шта он доноси народима?

Сажетак

Природа румунизма и идеологија румунизма може се проучавати и током окупације Бесарабије, где се оголила и постала јасна и најобичнијим грађанима. Антимолдавизам, антисловенизам (русофобија), антисемитизам и најпримитивнија асимилација националних мањина су постављени у темеље идеологије окупације.

Суровост коју су испољили румунизатори Бесарабије превазишла је и најпесимистичнија очекивања, те је произвела отпор окупацији који се у науци именује «бесарабијски фронт».

Кључне речи

Окупација, идеологија, Румунија, Бесарабија, Молдавија, румунизам, асимилација

Терор који се обрушио на становништво Бесарабије од стране војске и полиције Румуније, савезнице у светском рату, притом и православне државе, створене и уз помоћ Русије, није очекиван ни од становништва, ни од руководства Совјетске Русије. Шеф совјетске дипломатије Г. В. Чичерин покушао је да објасни његове размере и суровост класном мржњом буржоазије према радницима. У Бесарабији, изјавио је у јесен 1919. године, постоји „најбездушнији, варварски белоградејски терор“. Но, одакле се појавила мржња према сељацима и радницима Бесарабије код жандара и редовних војника потеклих од сиромашних румунских сељака? Да ли је ова мржња била класно мотивисана? Зашто су

окупатори пљачкали, мучили и убијали Бесарабијце њиховог социјалног положаја и националне припадности?

У годинама Другог светског рата окупаторност тероризма који је примењивала румунска армија и полиција у Молдавији и на Украјини превазишла је сва очекивања савременика од румунске армије и полиције, чак уважавајући и оно што учинили у Бесарабији 1918 – 1940. године. Очигледно, у политици Букурешта на окупираним територијама постојала је идеолошка матрица прихваћена од најширих слојева становништва Румуније.

АНТИМОЛДАВИЗАМ

Државна идеологија Румуније – румунизам, формулисана је у Трансилванији, у зони снажних међуетничких и религиозних противречности, и од почетка је служила националном разграничењу. Срж историјске концепције румунизма представљало је мишљење о заједничком пореклу, језику и историјској судбини Влаха и Молдаваца. Све бројне, а старе етничке заједнице познате у историји, а које су живеле на територији Румуније или у окружењу – Молдавци, Власи (Мунтјани), Аромуни (Каравласи, Куцовлаци), Мегленити, Истроити и Далматинци – проглашене су Румунима, ретроактивно придодане овој новој нацији, која се појавила тек у XIX веку. Зато румунизам није имао основу да поштује ни културну особеност Молдаваца.

Антимолдавизам интелектуалне елите Румуније имао је и своје социјалне корене. У уједињеној држави Влашке и Молдавије културну доминацију имали су Мунтјани, који нису били етничка већина, већ олтјански субетнос, који је уз помоћ власти задобио доминацију у економији и политичком животу државе. Румунизам, поставши државна идеологија био је позван да заснује социјалну маргинализацију осталих етничких заједница и наметне им културне стандарде олтјанског субетноса. Но, Молдавци су имали територију, историјску свест, молдавске културне традиције, са којима су, како сведоче, Алеку Русо, Јона Крјнге, Богдана Петричејку Хашдеу, Илие Богдана и многи други писци и историчари, нису желели растати. Због тога се у владајућим круговима Румуније одмах утврдио **дух антимолдавизма**. Године 1866, 25. новембра када је Михаил Когелничану, један од твораца „Уједињења“ и бивши премијер уједињене државе, напомињао о томе присутне посланике у сали, Мунтјани (Власи) су га грубо прекинули повицима „Ми смо сви Румуни, нема Молдаваца“. И само помињање Молдавије код

Мунтјана мењано је еуфемизмом „Партија динколо де Милков“ (део државе са друге стране реке Милке). Однос Мунтјана према Молдавцима М. Когелничану је јавно назвао чистим предрасудима. Као општерумунски представљени су мунтјанско-олтјански културни обрасци, а Молдавцима су добили статус имитатора, осуђени да вечно трчкарају за другима. На тај начин румунизам је од самог почетка проповедао нетрпељивост према молдавском националном идентитету. Пред крај XIX века у прутско-карпатском делу Молдавије етнокултурни „партикуларизам“ је лишен национално-државних перспектива, јер су румунизатори успели да преовладају.

Однос владајућих кругова Румуније према Молдавцима и другим националним заједницама Бесарабије формулисао је румунски маршал и премијер (1918) Александру Авереску: „Желим Бесарабију без Бесарабљана“. Историчар Н. Јорга, коме такође приписују ауторство ове фразе, на сличан начин је објаснио однос румунске државе према Мађарима и другим националним групама Румуније – Јеврејима, Мађарима, Русима, Украјинцима, Бугарима и Гагаузима. У Бесарабији румунска војска се понашала као у освојеној држави: без суда су стрељали осумњичене да су „бољшевици“, а тукли и пљачкали становништво, онако по нахођењу. За разлику од других провинција Румуније у Бесарабији током свег периода окупације очувало се ванредно стање, а полиција је примењивала мучење и тортуру. Писац и угледни политичар Румуније Константин Стере дефинисао је румунску политику у Бесарабији као „беспштедни рат против најмирније румунске провинције“. Открио је К. Стере и лажи у концепцији „антибољшевизма румунске политике у Бесарабији. „Свака појава незадовољства, сваки покушај да се добије правда, сваки протест, чак и свака жалба, говорио је 1930. године, наилазила је на кратки, но свеобухватни одговор: бољшевици! Сваки Бесарабљанин, од детета у колевци до старца на прагу гроба, живео је са опасношћу да буде проглашен 'бољшевиком' ради конформизма 'културтрегера' и носилаца (румунске) државне идеје“.

Декларативно прибројивши Молдавце у категорију „Румуни“ званични Букурешт отказао им је статус чак и другог по значају етноса у држави. Такав статус, у свој конфликтности румунско-мађарских односа, имали су трансилванијски Мађари, који су имали подршку мађарске дипломатије. Лишавајући Молдавце субјективности, окупатори су 1918. године укинули Молдавску Демократску Републику. Молдавска култура престала је бити призната реалност. Молдавцима није више било могуће да јавно покажу било какве знаке своје културне особености, јер није била достојна поштовања, према мишљењу доминирауће румунске културе. **Од 1.**

јануара 1919. године забрањена је и молдавска ћирилица. Језик Молдаваца, који је избегао реформе по стандардима трансилванијске лингвистичке школе, румунске власти су прогласиле „сељачким“, заосталим, „искривљеним румунским“ уз покушаје да се избаци из јавне употребе „лимба молдовенјаскэ“. **И, на крају, непостојећом је проглашена и молдавска нација. Молдавце су почели називати „Румунима“, или, уколико се нису одрицали молдавског идентитета, називали их „бесарабијским Румунима“.** Антимолдавски шовинизам је међу румунским политичарима изродио и специфичне увреде: „Молдавац – говеђа глава, „бесарабијска ваш“ итд.

Национално одступништво, укључујући и јавно показивање румунизма, као и имитација олтјанског понашања, није Молдавцима омогућавало укључивање у категорију Олтјана и какву-такву националну равноправност. **Избор, који је од званичног Букурешта постављен пред Молдавце, био је јасан: одрицање од молдавског идентитета, од молдавске културне традиције, помирење са понижавајућим статусом маргиналних румунских нација, признање да су њен део, при чему без шанси да имају националну равноправност – или, на другој страни борба за молдавски идентитет.**

Истовремено, курс власти Румуније на њено преобраћање у моноетничку државу био је неусклађен са привржености Молдаваца молдавским националним вредностима. Молдавци нису пружили подршку румунским властима у послу румунизације Бесарабије. **Цена блискости Молдаваца са Русима и другим националним заједницама, а не са Румунима, била је сиромаштво и обесправљеност.** Према својим социјално-политичким погледима радници-Молдавци се нису разликовали од бесарабијских радника других националности. Сељаци су презирали румунску власт и њихове слуге, чували су молдавску реч и молдавски национални идентитет, молдавски фолкор. Молдавски сељаци и радници учествовали су у Хотинском и Бендерском устанку, као и у другим масовним протестима. Број Молдаваца међу комунистима Бесарабије био је мањи у односу на процентуално учешће у структури становништва, али је био већи међу становницима градова у односу на друге. Ако су у Румунији у комунистичким организацијама преовладавали Јевреји и Мађари, онда је у Бесарабији међу комунистима било 40 посто Молдаваца, 35 посто Руса и Украјинаца и 25 посто Јевреја. Молдавска интелигенција је тражила легалну форму етничко-културне борбе и нашла је у Покрету бесарабијских регионалиста.

АНТИСЛОВЕНСКИ ШОВИНИЗАМ

Однос Румуна према Мађарима – римокатолицима и протестантима формирали су румунски националистички кругови Трансилваније. Но, Румуни су, као и Руси, православни народ. Да подсетимо, током 20-их година XX века међу Малорусима, Русинима и Гуцуима Бесарабије и Буковине етноним „Украјинци“ као самоназив није постојао, они су себе сматрали делом руског народа. Молдавци, па и они иза реке Прут (запрутски Молдавци)¹, нису разликовали Русе од Украјинаца, јер су их сматрали једним „родом“.

Током два века, сви су они, као и Руси, ратовали за ослобођење православних Молдаваца и Влаха из муслиманског ropства. Почетак европеизације Дунавских књажевстава почиње од Органских регламената, првих њихових устава, који су утемељили реформе, које су вођене од 1828. до 1834. године, под руководством руског генерала П. Д. Кисељева. Током 1849. године Руси су спасли трансилванијске Влахе (будуће Румуне) од уништења које су им наменили мађарски револуционари и оградиле од Турака Модлавску кнежевину. Године 1859. уједињење дунавских кнежевина се остварило и због залагања руске дипломатије. Године 1877 – 1878. Руси су подржали Румунију у њеној борби за независност, обезбедивши јој учешће у победоносном рату, а потом су јој предали Добруцу, чиме су јој омогућили излаз на море. У септембру 1916. године руска војска је оградиле од окупације део Прутско-Карпатске Молдавије и спасла румунску државност. **Зато ширење мржње у румунском друштву према православним словенским народима представља својеврсну ирационалност, историјски потпуно неосновану.**

Процес уношења антируских стереотипа у јавно мњење Влаха и Молдаваца започет је већ 30-их година XX века. Мржња према Русији и Русима код младог нараштаја у Дунавским кнежевинама формирао се у основи школи. У успоменама о Кримском рату, румунски писац Нику Гане, износи следеће сведочење: **„Тада сам много мрзео Русију, што сам стекао у школи и свим срцем сам желео да она буде уништена. Шта би наша корист од тога била, нисам могао себи да представим. Знао сам само да су речи Француз, Енглеz и Италијан за моје ухо лепо зву-**

¹ Leonte Ivanov. Imaginea rusului și a Rusiei in literatura română. 1840-1948.- Chșsinău. Cartier. 2004. p. 22

чали, много лепше него реч Рус, који је у мени будила представе о некултурном народу. И када је Русија од нас узела Бесарабију и толико пута нас окупирала својом армијама, док нас, истовремено, остале државе нису браниле. Тако сам читао у школским уџбеницима. О, бедна Русија није ни знала колико је противника у мени имала“. Било какво преузимање културних садржаја из Русије било је праћено од полиције. Било је веома тешко у Румунији говорити о Русији „без мржње, без пристрастности и без предрасуда“ неком ко је рођен у овој земљи, о чему сведочи и Д. К. Морози, аутор књиге „Руси и Румуни“, а који је у Бесарабији живео 18 година са жељом да је учини „румунском“ земљом. За њега је Русија „држава северног ветра, мрака и невоље“. Његово главно опредељење Русије гласи „грабљивица“.

Антируски постулати румунизма били су у супротности са историјским искуством Румуна и њихових предака, па је чак и класик румунизма, Петре Панаитеску, у књизи „Историја Румуна“, објављене 1943. године у периоду војно-фашистичке диктатуре и антисовјетског рата, каже да нема сумње да се румунска нација појавила на основу синтезе влашко-словенског етникума. Он је признавао словенско присуство у Карпатско-Дњестровској земљи, не само током периода од VI до VIII, него и током периода од XVI до XVII века, а словенски карактер мноштва топонима и хидронима Румуније, као и словенски утицај на формирање румунског језика. Од Словена, констатовао је историчар, Румуни су преузели хришћанство, али и своју „стару социјалну и политичку организацију“. У ратовима који су се водили на територији Дунавских кнежевстава, Молдавци и Власи су увек били на страни Руса. Зато је упад румунске војске 1918. године у Бесарабију и суровост румунских официра и војника за становнике била крајње изненађујућа. Међутим, ово не треба да чуди, јер је отуђење румунске нације од Русије било постављено у саму идеју румунизма, насупрот интересима народа наметнута је прозападна оријентација.

Да би отуђили „румунски род“ од словенског света, посебно од Русије, кругови који су формирали идеологију румунске државе, предали су заборау историјске заслуге Русије за очување Влаха и Молдаваца. Руски друштвени образац, близак социјалним условима Румуније, адепти румунизма су одбацили само због тога што је руски. Процес је започет још пре уједињења Влашке и Молдавије. Органске регламенте, који су отворили кнежевинама пут капиталистичког развоја, румунисти су оценили као препреке прогресу државе, које је „Румунима“ наметнула Русија. Улазак руске војске 1849. године у Трансилванију, што је урађено ради спаса-

вања православних Влаха од терора мађарских револуционара, Румуни су оценили су као „агресију“, а повратак у састав Русије 1878. године земље северно од делте Дунава у замену за Добруцу, чиме је Румунија добила излаз на Црно море, као националну трагедију Румуна. Од краја 70-их година румунисти су започели процес демонизације Русије прибегавајући и антисловенској реторици. Због тога што током 20-их и 30-их година XX века Русија није могла да помогне Румунију, румунска историографија је свалила кривицу за разбијање румунске армије 1916. године на Русе, али не само због тога, већ и због изласка из рата због последица револуције 1917. године.

Због идеологије румунизма о „румунским земљама од Дњестра до Тисе“ предвиђено је да статус националне мањине у румунској држави имају само они који прихватају румунство. **Због тога је Румунија постала скоро јединствена држава у Европи која је ефикасно спроводила политику националне асимилације.** Резултати ове политике су импресивни. У Добруци удео Румуна међу становништвом од 1880. до 1992. године порастао је са 28 на 91 посто, што значи да је спроведена тотална румунизација области. У Трансилванији проценат румунског становништва је са 53, (1910) уздигнут на 73,6 посто (1992).² На крају XX века већина немачког становништва Румуније, као и значајан број Мађара емигрирао је у Немачку, а до 90 посто Цигана и више од 60 посто Украјинаца, као и 35 посто руских старообредника-Липована, на питање о етничком пореклу давали су одговоре који су директно показивали да дају предност државној припадности, сматрајући себе Румунима.

Идеолози румунизма „засновали“ су и румунске претензије на Бесарабију, а владајућа елита одмах по стварању државе урадила је планове заузимања нових територија. У 1883. години премијер Румуније И. К. Бретиану је предложио Немачком канцелару Оту Бизмарку савез са Румунијом против Русије, под условом да Тројни савез помогне Румунима да добије границу на Дњестру. Почетком XX века историчар Николае Јорга објавио је формулу румунског национализма: „Румунија је држава Румуна, само Румуна и свих Румуна“, што је било усмерено на асимилацију мањина и анексију Трансилваније и Бесарабије.

Почетком XX века тајна румунска служба предузела је акцију организовања у Бесарабији прорумунске партије, сепаратистичку у односу на Русију. Покушај није дао резултата због неприхватања румунског националног пројекта од стране Молдаваца. Међутим, антируски ставови и митови интелигенције су продрли

² Boia Lucina. *Istorie și mit in conștiința românească*. - Bucuresti. 1997. P. 216

међу сељаштво и друге слојеве Румуније. Курс отуђења Румуна од Русије, прихваћен у XIX веку, идеолошки је припремио агресију румунске армије на Бесарабију 1918. године. Забрана традиционалног писма (ћирилице) Молдавцима је био образложен шовинистички – то су руска слова.

Сејући у румунском народу мржњу према мањинама, румунизатори су од њих захтевали, посебно од Руса, да воле Румуне. „Мањине, са невеликим изузецима, појашњавао је Онисифор Гибу 20-их година прошлог века, према нама се односе више са мржњом него са пријатељством“. Године 1944. идеолог румунизма К. Редулеску-Мотру размишљао је о Русима са великом мржњом културтрегера, посебно после уласка совјетске војске у Букурешт: „Тај народ са хаотичном душом ме плаши. Стојим пред њим као пред густом маглом. Да ли је испред мене звер или дете? Жестоки дечак, као сва деца, несумњиво, али са људском душом, или је испред мене неоформљена душа слична јутарњој магли? Покушавам да видим његове контуре, али он сваког минута мења форму“. „Неспособност да се схвати руска душа код нас је свеопшта, коментарише Леонте Иванов. Русија тада није схваћена, будила је страх или је доживљавана уз помоћ митологизованих представа. Ако се овоме дода да су одређене историјске коњуктуре подстицале овај страх, могуће је рећи само једно - да Руси нису омиљени на овом простору због онога што су учинили за Румуне и њихове претке“.

У периоду између два светска рата асимилација мањина је била стуб националне политике Румуније. Чак и либерална фракција владајуће класе Румуније није била сагласна са Румунијом као вишенационалном државом, јер су, према њиховом тумачењу, само Румуни аутохтоно становништво, док су други досељеници. Пошто је у Бесарабији руски језик и култура од XIX века преовладала у градовима и умногоме сачувала своје позиције у годинама румунске окупације, главни показатељ ефикасности политике румунизације становништва било је насилно укидање коришћења руског језика. После кратког периода оклевања, условљеним међународним обавезама Румуније, следиле су мере које су морале довести до социјалне маргинализације Руса, Украјинаца, Јевреја, Гагауза и Бугара. Етничко чишћење у државној администрацији Бесарабије спроведено је под видом непознавања румунског језика од стране локалних службеника, али су притом са посла удаљили и Молдавце који су знали језик, али су сумњали у њихову лојалност. Потом је уследило затварање школа на руском језику, затим забрана коришћења руског језика у администрацији и суду, забрана употребе црквенословенског језика у литургији и за црквене празнике. **Током 30-их година прошлог века, кадровска**

политика Букурешта у Бесарабији састојала се у одстрањивању службеника из састава националних мањина, затим из државне службе, ограничавања њиховог права на рад и насилна румунизација презимена. Године 1938., а после успостављања краљеве диктатуре биле су забрањене новине, књиге, брошуре итд. на свим језицима, осим румунском.

Све легалне партије Румуније подржавале су румунизацију. Румунска влада је спровела дискусију везану за доношење закона „*numerus valahicus*“, „*numerus clausus*“ – „о заштити националног рада“ – о увођењу за мањине законске обавезе о присуству на универзитету, економији и државној управи. Године 1934. када су на власт у Немачкој дошли нацисти, влада Г. Тетерескуа пошла је на усвајање Закона о коришћењу румунског персонала у предузећима. **Он је утврдио да у економији, производњи и трговини минимално 80 посто персонала морају бити Румуни, док у администрацији они треба да заузимају најмање 50 посто места.** Закон је био усмерен ка дискриминацији компактно живућих мањина у Бесарабији, Северној Буковини и Трансилванији. Године 1936. Г. Тетереску је низом административних одлука подржао курс удаљавања припадника националних мањина из сфере слободних професија, из сектора финансија и економије уопште, **при чему је „нерумунима“ ограничио приступ образовању.**

Систем образовања био је усмерен ка томе да омладина усвоји румунску шовинистичку идеологију. У школама, сећа се дописни члан Академије наука Молдавије Рубин Удлер, „неговао се национализам, мржња и презир према другим народима. Током осам година ученицима су наметали идеју да су Румуни директни потомци Римљана, да су у југоисточној Европи они најстарији народ, стуб европске цивилизације, те да Румуни по свим питањима надмашују Словене (Русе, Украјинце, Бугаре, Пољаке и друге) и Мађаре, који су у Панонију и Трансилванију дошли 1000 година после Румуна, али су при том угњетавали Румуне вековима итд.“ Учитељи-кузисти су заједно са легионарима „научно“ засновали и мржњу према Јеврејима, намећући деци мисао да је Јевреје потребно уништити или протерати из државе.

После краљевог увођења диктатуре, шовинистичке тенденције у румунском друштву су ојачале. Устав од 24. фебруара 1938. године донесен је по обрасцу Устава фашистичке Италије, а увео је принцип шовинизма у државну политику. На државне функције, као и функције у сфери привреде могла су бити именована само лица румунске националности. Само су Румуни имали право да буду власници земље и непокретности на селу. Парола „Румунија – Румунима!“ постала је владајућа, а штампа је тврдила како над

мирним Румунима странци и националне мањине спроводе насиље.

У то време, време почетка светског рата, екстремисти још јаче дижу главе, јер су добили подршку краља Кароља II, који је донео низ закона усмерених на даље одузимање права националних мањина. Дана 22. јуна 1940. године када је Француска, главни гарант задржавања Бесарабије у саставу Румуније, капитулирала, краљ објављује декрет бр. 2557 према коме државни службеници могу бити само чланови Партије нације. Другим речима, декретом је забрањено „нерумунима“ да раде у државној служби, укључујући и армију.

РУМУНСКИ АНТИСЕМИТИЗАМ И БОРБА ПРОТИВ „ЈУДЕО-БОЉШЕВИЗМА“

Ширење мржње према православним народима изазвало је у румунском друштву велике непријатности, јер су повећавање дискриминације националних мањина у влади правдали потребом борбе са Јеврејима. Ова политика је имала своју предисторију.

Румунски антисемитизам је створен средином XIX века, када је јеврејско становништво увећано због емиграције из Аустро-Угарске. Јевреји су се бавили углавном занатством и трговином, чинећи већину међу лекарима, адвокатима и новинарима. Услови живота провоцирали су национализам. Писац Богдан Петричејку Хашдеу, тврдио је да Јевреји провоцирају економски крах, пошто им је својствена «тежња да зарађују без рада, затим одсуство осећаја достојанства и мржња према свим народима» (1866). Давање од стране кнеза Александра Кузе бирачког права неким припадницима Јевреја створило је опозицију, која је била способна да га збаци са престола (1867). Конзервативци и либерали били су уједињени против јеврејског укључивања у устав државе и става да «Религија не може бити препрека за стицање држављанства». Премијеру Јону Братијану припада следећа изјава: «Јевреји имају за циљ не мање него да нас униште» (1870). Против интеграције Јевреја у румунско друштво изјаснио се и Михаил Еминеску, романист, есејиста Јоан Славич и историчар Александру Ксенопол. Године 1866. у Букурешту, Јасаху, Бирлади и Романи догодили су се погроми Јевреја и велики нереди.

Одлучујући допринос ширењу мржње према Јеврејима у румунском друштву догодио се 20-их и 30-их година XX века, када

су « румунски демократи» Национал-царанистичка и Национал-либерална партија унеле су у своје програме став да су Јевреји противници свих њихових бирача. На закупце – Јевреје историчари су указивали као на кривце за подстицање Сељачког устанка 1907. године. Према мишљењу национал-либерала, Јевреји се морају уклонити из контроле производње као и из банкарског система. «Јеврејску снагу» уобличио је песник и политичар Октавијан Гота, затим идеолог румунског нацизма Александру Константин Куза, те «ветеран национал-хришћанског покрета» филозоф и публициста, аутор концепције «етнократичке државе» Никифор Крајник. Н. Јорга у раду «Јеврејка», објављеним 1937. године написао је да Јевреји нису потребни Румунима. Бавећи се слободним професијама, радећи у образовању, науци, литератури, као адвокати, медицинари, архитекте, предавачи, филолози, филозофи, новинари, песници и критичари, тврдио је Јорга, Јевреји «једноставно прогоне нас из наше државе», они «фалсификују нашу душу, умањују морал посредством новинарског и литерарног опијума којим нас обасипају». Историчар је призивао Румуне да се организују против Јевреја «за рат сазнањем и радом». «Национал-либерални» министар Константин Арџеојану је рекао за све Јевреје да су «жидовска гангрена која се шири по градовима и трговима».

Најрадикалнију варијанту идеологије антисемитизма проповедала је Лига национал-хришћанске одбране А. К. Кузе, али и «Савез Архангела Михаила» и његово милитантно крило «Гвоздена гарда», коју је водио Корнељу «Зелеа» Кодреану. Они су проповедали, посебно и закључном делу програма «Антисемитизам присутни, насилни, расни и религиозни». Главни закључак и главна њихова идеја састојала се у томе да се Румуни на овај или онај начин морају спасити од Јевреја. Активно учешће Јевреја у комунистичком покрету Румуније и Бесарабије искоришћено је од румунских десничара да би се ујединили сви буржоаски елементи који су мрзели «бољшевице» са носиоцима традиционалних токова румунског антисемитизма у циљу «заснивања» концепције «јудео-бољшевизма», постављајући основну идеју да су они (Јевреји) главни носиоци комунизма. Највећу мржњу румунски националисти су испољили према Јеврејима у Бесарабији – многобројној заједници, која је углавном говорила на јидишу и руском језику. Управо су они послужили као образац за стварање стереотипа иностраног Јевреја код Румуна.

Но, политика румунизације била је неприхватљива за све националне мањине у Румунији. У Бесарабији ова политика је доживела отпор, масовнији него у Трансилванији где је постојао конфликтни међуетнички, међуконфесионални и међудржавни потенцијал. За разлику од Трансилваније у Бесарабији, национални и

културни идентитет штитили су и Молдавци, који су били већина. Неприхватање националне и регионалне политике Букурешта од момента уједињења било је присутно код свих политичких снага, а већ 1918. почело је формирање регионалне политичке нације.

У условима ванредног стања, легална заштита националних интереса мањина била је немогућа. Жандари који су без страха тукли становнике били су диктатори у селима, а функционери политичке полиције хапсили су по нахођењу, посебно угледније људе, уцењивали их, узимали мито, а непокорне убијали. Истовремено, официри граничних јединица су пљачкали и убијали избеглице из грађанским ратом захваћене Русије. О једном од руководилаца безбедности у Бесарабији, Ники Штефенеску, његов колега је оставио запис да је способан без колебања да «ликвидира» чак и неугодног сарадника. Све становнике Бесарабије Румуни су оцењивали као нелојалне и све су их оптуживали за «бољшевизам», а у свим становницима Бесарабије румунски политичари су видели потенцијалне бољшевичке агенте, док су студенте сумњичили за организацију комунистичких ћелија.

Тајне комунистичке организације заиста су биле најактивније у формирању Бесарабијског ослободилачког покрета. Но, бесарабијски фронт, званично неоформљен, али реалан, имао је међу припадницима заступљене скоро све нације и носиоце различитих идеја, од руских монархиста, покрета бесарабијских регионалиста, етнокултурних организација Јевреја, Руса, Немаца, Бугара, Пољака, заговорника богослужења по старом календару итд.

*Са руског превео
Зоран Милошевић*

Petr Mihajlovič Šornikov
IDEOLOGY OF OCCUPATION

**What is "romanianism" and what does it bring to
the nations?**

Abstract

The nature of Romanianism and the ideologies of Romanianism can also be examined in the time of the occupation of Bessarabia, where they have bared themselves and become evident even to

the most ordinary citizens. Anti-Moldovism, anti-Slavism (Slavophobia), anti-Semitism and the most primitive assimilation of national minorities are embedded in the foundations of the ideology of the occupation.

The brutality exhibited by the Romanizers of Bessarabia exceeded the most pessimistic expectations and caused the formation of the resistance movement to occupation, which is, in scientific circles, named as "Bessarabian Front".

Keywords

occupation, ideology, Romania, Bessarabia, Moldova, Romanianism, assimilation

Иља Полонски
Москва, Руска Федерација

ТРИ ГОДИНЕ АРОМУНСКЕ ДРЖАВНОСТИ

Како су италијански фашисти створили Пиндско кнежевство у окупираној Грчкој?

Сажетак

Територија Грчке током окупације за време Другог светског рата била је подљена на окупационе зоне савезника. Немачка је узела под контролу важније градове Грчке – Атину, Солун и Едесу, а касније и већи део острва Крит. Део североисточне Грчке, Тракију и Источну Македонију дали су Бугарима, то је била територија коришћена од немачке армије као упориште и база за напад на Грчку. Остали део државе – њене западне и јужне територије, у том смислу и град Пинд, где су живели Аромунски и Мегленорумунски, ушла је у састав италијанске окупационе зоне. Основе развоја арумунског идентитета, као важан задатак у слабљењу Османске империје, Грчке и словенског света дала је Аустро-Угарска монархија, сада је Италија на овим основама покушала да у брдима Пинда створи нову државу. Претпостављало се да ће под италијанским протекторатом заживети Пиндско-мегленско кнежевство. Ову марионетску државу је италијанска влада покушала да изгради као пример националног самоопредељења цинцарске и мегленорумунске мањине на територији Грчке.

Кључне речи

Аромунски, Грчка, Пиндска кнежевина, Алкивиад Диаманди, Италија, Грчка, Румуни, фашизам, Други светски рат

Период између два светска рата за државе Источне Европе био је крајње непокојан, ако не и буран. Активизирали су се националистички и сепаратистички покрети, а повремено су избијали и оружани сукоби и војни преврати. Многи народи који су живели у овом региону били су незадовољни постојећим границама, формираним после Првог светског рата, пре свега због тога што су биле вештачке и нису пратиле стварну ситуацију етничког и професионалног стања на мапи региона.

У Југославији су се појавили македонски и хрватски националисти, који нису били сагласни са концентрацијом државне власти у рукама српске династије Карађорђевића и њеног српског окружења. Хрвати су се непрестано сукобљавали са Србима, а Македонци су, подржавани од Бугара, тврдили да Македонија треба да буде у саставу Бугарске или самостална држава, све само никако у саставу Југославије у којој доминирају Срби. Иза леђа националиста и сепаратиста у многим источноевропским државама стајале су Немачка и Италија, које су желеле да поделе Источну Европу, а посебно Балкан, на сфере утицаја.

Италија је традиционално имала интерес за Јадранску обалу Југославије, те Грчку и Албанију. Са циљем да ојача свој утицај у региону, италијанске власти су подржавале неке локалне националистичке покрете, чак и у Грчкој, фактички моноетничкој држави у поређењу са Југославијом – активизирајући националне мањине – Албанце, Аромуне и Мегленорумуне. Уз њихову помоћ, Италија је хтела да разори Грчку и успостави хегемонију у југозападном делу Балканског полуострва. Тако се појавила марионетска држава о чијем постојању данас фактички нико ништа не зна.

АРОМУНИ И МЕГЛЕНОРУМУНИ — НОМАДИ ИЗ ГРЧКИХ ПЛАНИНА

Цинцари су невелика романизована народност у јужном делу Балканског полуострва и заједно са сродним Мегленорумунима (Мегленити), језички блиски Румунима, међутим због начина живота сачували су више архаичне и аутентичне црте. Аромун и Мегленорумун били су на Балкану познати под именом «Власи» (посебно су Румуне називали Власима). Данас на територији Грчке, Албаније, Македоније, Бугарске и Румуније живи око 300.000 Аромуна, а у Северној Грчкој и Македонији око 20.000 Мегленорумуна. Историјски, балкански «Власи» су исповедали православље, но део Аромуна у Албанији и део Мегленорумуна у Грчкој, за време Османске владавине на Балкану примио је ислам сунитског смера.

И Аромуми и Мегленорумуми традиционално су се бавили овчарством. Занимљиво је да су они сачували традиционална занимања и начине вођења домаћинства из доримског периода. Суштински, Аромуми у Мегленорумуми су потомци илирских (српских) племена са Балкана који су прошли постепену романизацију после освајања региона од стране Римске империје. Одсуство вискоразвијених домаћинства, културе и малобројност условила је да имају другостепену и чак трећестепену улогу у балканској политичкој историји. Мегленорумуми уопште нису знали ништа о државотворности, а Аромуми су у средњем веку имали неколико малих држава. Најзначајнија од њих је била Велика Влашка (коју не треба мешати са Влашком која се налази на територији савремене Румуније). Она је постојала на територији грчких области Тесалије и Пинда током XIII и XIV века, а појавила се после слабљења Византије, а фактички је представљала савез влашких племена.

МАПА ПОКАЗУЈЕ ПРОСТОРЕ НА КОЈИМА СУ ЖИВЕЛИ АРОМУНИ У ГРЧКОЈ

Године 1390. територија Велике Влашке освојена је од стране Турака. Но, Османлије су на овом подручју имали слабу власт, посебно у брдским пределима, насељеним номадима у полуномадским влашким племенима, због чега су очували аутономију у унутрашњим питањима, али нису имали важну улогу у политичком животу империје.

Аромуни

Поред Велике Влашке на Балкану је постојало још неколико државних формација ствараних од Аромуна – Мала Влашка, Стара Влашка, Горња Влашка и Влахоринија. Међутим, назвати их државама у дословном смислу речи је упитно. После дефинитивног успостављања власти Османске империје у овим регионима, историја влашких држава је прекинута за неколико наредних векова. За то време Власи су упили многе елементе култура суседних народа – не само Грка и Словена из Македоније, него и Албанаца, Турака и Цигана.

Без обзира на чињеницу да је код Аромуна био крајње неразвијен национални покрет, као и одсуство традиције државотворности, они су дали велики допринос у историји многих бал-

канских држава. Ради се о асимилованим Аромунима, тачније Грцима, Србима и Албанцима аромунског порекла, који су себе сматрали родољубима својих држава и нису изражавали интересе аромунског етноса.

МУСОЛИНИ ПОДРЖАВА АРОМУНЕ

Ситуација се мења у време пред почетак Другог светског рата. Италијанска влада је сматрала Грчку и Југославију сфером својих војно-политичких интереса и донела је одлуку да се ослони на националну мањину Аромуна и Мегленорумуна, јер се радило о романојезичким народима, који су се могли посматрати као сродници, у лингвистичком и етничком смислу, Италијанима. Везе са аромунским и мегленорумунским политичким круговима Италијани су успоставили уз посредништво Унутрашње македонске револуционарне организације (ВМРО), која је, такође, сарађивала са Италијом, јер је била противник Југославије и југословенске краљевске владе. Везе ВМРО-а са аромунским покретом су се успоставиле јер су Аромунци живели и на територији Македоније, а међу македонским Словенима и Аромунима постојале су доста чврсте културне везе. Лидер ВМРО-а Иван Михајлов био је ожењен Аромунком, Мелпоменом Димитровом Крничевом (1896-1964) – терористикињом, која је убила бугарског социјалисту Тодора Паницу.

Други светски рат на Балкану почео је нападом Италије на Грчку, 28. октобра 1940. године. Дуче је желео да заузимање Грчке изврши самостално, без помоћи Хитлера, јер је био увређен прекомерном немачком активношћу на Балкану, према мишљењу Мусолинија – у делу Европе који су Италијани сматрали зоном свог утицаја. У 5.30 ујутро италијанска војска је напала на Грчку са територије Епира. Бенито Мусолини је сматрао да ће марш италијанске армије на Балкану бити брз и да ће донети муњевиту победу над слабом Грчком. Међутим, Грци су показали високи борбени морал и уз то умели су да ратују. Италијани су се «заплели» у Грчкој комплетну јесен 1940. године, затим и зиму 1940-1941. године. У марту 1941. године из Италије су пребачене додатне јединице. Међутим, Грци су и овај пут умели да одбију агресора, после чега је Италија била принуђена да се за помоћ обрати Немачкој.

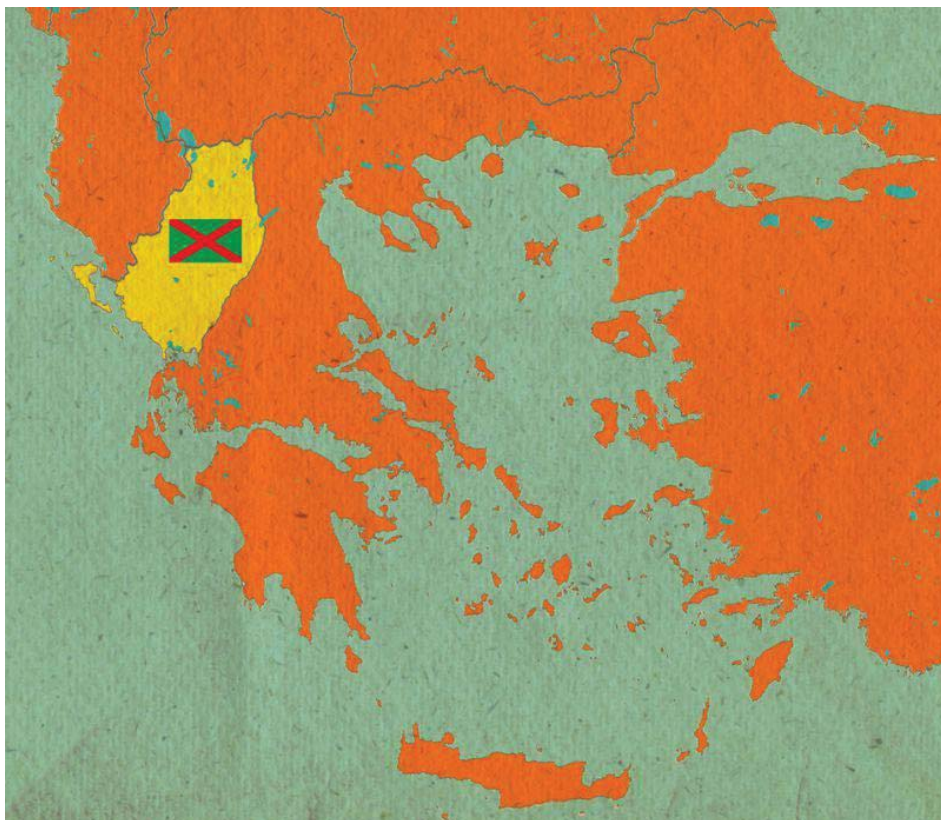
Неупоредиво боље припремљен и одлично наоружани Вермахт постао је одлучујући у рату држава «сила Осовине» против Грчке. Нарочито јер је већина грчких дивизија била усредсређена на италијански фронт – на граници са Албанијом, откуда је ишао

напад италијанске армије. Вермахт је, међутим, као базу за напад на Грчку искористио Бугарску. Грчки генералштаб није очекивао напад из Бугарске и није могао да против Вермахта мобилише више од шест дивизија. Слабост одбране на бугарском фронту имала је кључну улогу у поразу грчке армије. За кратко време Немцима је пошло за руком да разбију мали део грчких оружаних снага, којима су у помоћ дошли Енглези. Борбена дејства против Грчке и Југославије продужила су се на 24 дана, од 6. до 29. априла 1941. године. Немачка је овом приликом имала губитке од 2.500 војника и официра, 3.000 несталих и 6.000 рањених. Но, заробили су 375.000 војника и официра војске Југославије и 225.000 војника и официра грчке армије. Поред тога, велике губитке имао је и експедициони корпус Велике Британије, који се борио на страни Грка – од кога је погинуло, рањено или заробљено око 12.000 британских, аустралијских и новозеландских војника и официра.

Територија Грчке је била подељена на окупационе зоне савезника. Немачка је узела под контролу важније градове Грчке – Атину, Солун и Едесу, а касније и већи део острва Крит. Део североисточне Грчке, Тракију и Источну Македонију дали су Бугарима, то је била територија коришћена од немачке армије као упориште и база за напад на Грчку. Остали део државе – њене западне и јужне територије, у том смислу и град Пинд, где су живели Аромунци и Мегленорумунци, ушла је у састав италијанске окупационе зоне.

Сада је потребно понешто рећи и о националистичким тежњама међу Аромунцима и Мегленорумунцима. Основе развоја аромунског идентитета, као важан задатак у слабљењу Османске империје, Грчке и словенског света дала је Аустро-Угарска монархија. Међутим, у то време, када је аустро-угарска влада постала заинтересована овим питањем, многи Аромунци су већ били асимиловани од стране Грка, Албанаца и Словена. У време погоршања односа Румуније и Грчке у време пред Први светски рат, Румунија је покушала да користи аромунску националну мањину за своје интересе. Међутим, Аромунци су остали равнодушни према овим покушајима Букурешта и само је незнатни део грчких Влаха постао присталица румунске политике. После завршетка првог светског рата многи прорумунски Аромунци су емигрирали у Румунију. Ту су потпали под утицај румунских националистичких покрета с којим су се и поистоветили. Са друге стране, међу Аромунцима који су остали у Грчкој, било је много искрених грчких патриота. Овај фактор је у коначном резултату и био разлог неуспеха италијанског експеримента са стварањем аромунске државе у брдима Пинда.

У брдима Пинда предузет је покушај стварања нове државе. Претпостављало се да ће под италијанским протекторатом заживети Пиндско-мегленско кнежевство. Ову марионетску државу је италијанска влада покушала да изгради као пример националног самоопредељења аромунске и мегленорумунске мањине на територији Грчке. Природно, појавило се и питање ко ће бити кнез новостворене државе Аромуна и Мегленорумуна.

Територија и застава Пиндског кнежевства

АЛКИВИАД ДИАМАНДИ — ПРВИ КНЕЗ ПИНДА

Избор италијанске владе је требао да реши ко ће реално владати територијом Пинда, а пао је на лидера аромунске националистичке организације «Римски легион», грчког аристократу аромунског порекла, Алкивиада Диаманди ди Самарина (1893 – 1948). Потомак планинског села Самарина, које се налазило на

највећој надморској висини у Грчкој, Алкивиад Диаманди био је син аромунских трговаца. Пошто породица није била сиромашна, младић је могао да после завршетка основне школе, коју је завршио у родном селу, настави образовање у грчкој гимназији, а потом иде на студије у Румунију, која је у то време служила као центар за грчку влашку (аромунску и мегленоромунску) омладину. У Букурешту је Алкивиад завршио Трговачку академију и после уласка Румуније у први светски рат на страни Антанте пријавио се као добровољац у армију. У румунској армији Алкивиад је био официр, потом се демобилизовао и отпутовао у Албанију.

Године 1918. Алкивиад Диаманди је био међу оснивачима кратко постојеће Републике Корча, која је према изворној замисли требала да буде држава аромунског становништва Албаније и Грчке. Управо у годинама Првог светског рата Алкивиад Диаманди се повезао са Италијанима. Затим се повезао са активистима фашистичког покрета, који је подржавао долазак на власт Бенита Мусолинија. Односи са Римом су постали још снажнији после победе Италијанске фашистичке партије. У то време, Диаманди сарађује са румунском владом, пошто се и она налазила у трагању за покровитељима пројекта цинцарске државе. Романојезички Италијани и Румуни представљали су два већа учесника у балканској политици, који су способни да заступају малобројну аромунску мањину. Поред тога, Диаманди је био не толико националиста и борац за права цинцарског етноса, колико авантуриста и, врло могуће, сарадник италијанских и румунских тајних служби, који је извршавао њихове задатке у смеру слабљења грчке државности.

Алкивиад Диаманди је у Грчкој, где је званично живео, користио статус потпредседника Националне нафтне компаније Румуније, која се бавила извозом нафте. Упоредо са тим Диаманди се бавио и извозом производа од дрвета, тј. био је доста успешни предузимач. Трговину је Диаманди помешао са политиком, а такође је имао и ништа мање буран приватни живот, па је тако у тучи у једном од барова Пиреја са капетаном грчке војне морнарице исечен разбијеном флашом. Ожиљак који је остао после туче олакшао је грчкој контраобавештајној служби потрагу за Диамандијем.

Током боравка у Грчкој, Диаманди се налазио под пратњом грчке контраобавештајне службе, јер га је сматрала агентом румунске тајне службе, који ради под покрићем трговца, на распиривању антигрчких ставова међу Аромунима Грчке. На крају крајева, Диаманди је своје услуге понудио италијанском генералштабу, што је прихваћено и почео је да ради као преводилац код начелника генералштаба Алфреда Гуцонија. После првог пораза и по-

влачења италијанске армије, Диаманди се такође пребацује у Албанију, али у јесен 1941. године, са италијанском војском, поново се враћа у Грчку на територију Епира, Тесалије и дела Македоније да би водио «Аутономну државу Пинда». Управо је Диаманди аутор концепције формирања државе Пинда. Према мишљењу Диамандија и његових сарадника за државу Влаха мора се узети концепт швајцарске конфедерације – пошто Власи нису у потпуности владали државотворношћу у пуном обиму, пошто су били слободољубиви конгломерат племена, који је тек требало ујединити у кантоне који би чинили кнежевство – конфедерацију.

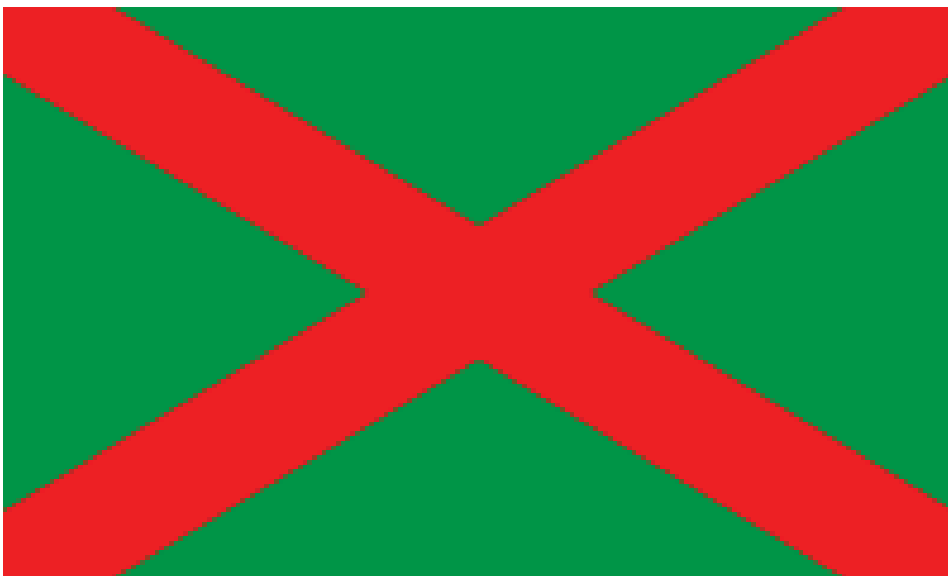

**Припадници Аромуна из састава италијанске дивизије
«Пинероло»**

У септембру 1941. године командант италијанске дивизије «Пинероло», генерал Ђезаре Бенели, предложио је организацију цинцарских војних јединица у неколико насељених места Пинда. Поред тога, према предлогу италијанског генерала било је потребно формирати и жандармеријске јединице, попуњене Аромунима и македонским Бугарима. Међутим, командант Трећег армијског корпуса није одобрио план генерала Бенелија. Чињеница је да се и сам генерал знатно разочарао у Аромуне, пошто се уверио да нису толико усмерени проиталијански, колико су тежили личном богаћењу и заузимању државних послова. У то време Диа-

манди ствара «Пети римски легион», од неколико стотина аромунских добровољаца. Већи део легионара чинили су обични планински разбојници, а такође и бивши полицијски доушници, људи без одређеног занимања. Диамандију је успело да окупи мање од 1000 људи, пошто је већина Цинцара који су служили у грчкој војсци одбило да приступи легији. Задатак легиона био је да створи створи аромунску државу на територији Пинда, Епира, Тесалије, Македоније и Јужне Албаније. Италијани су се иначе помирили са постојањем легионара Диамандија, пошто су били отворени противници грчког партизанског покрета и пружали су услуге Италијанима у извиђачким и борбеним дејствима против партизанског покрета.

Под руководством Диамандија радио је влашки парламент, који је додуше имао више декоративну, него стварну функцију. Ипак, он је усвојио низ закона којим је ограничено коришћење грчког језика, затим, на основу њих су преименовани градови и села, који су добили романска имена, раширена у аромунском и италијанском језику. Године 1942, а 1. марта Алкивиад Диаманди је објавио Манифест, одштампан у локалној штампи, а који је потписан од угледних аромунских интелектуалаца – адвоката Николе Матусија, професора Димаса Тиутраса, адвоката Васиљакиса Георгиоса, професора Толи Пасте, професора Косте Николескуа и неким другим ауторитетним представницима аромунске националне мањине.

Застава Пиндско-мегленског кнежевства садржавала је традиционалне италијанске боје — црвену и зелену

Делатност Диамандија, који је имао подршку у Италији, налазила је на симпатије и код руководства Румуније, где се у то време на власти налазио режим маршала Јона Антонескуа. Диамандију је предложено да формира Пиндско кнежевство, које би било повезано са румунском државом. Друга варијанта подразумевала је предају кнежевства под управу италијанске краљевске династије Савоја. После активизације партизанског покрета у Грчкој, Диаманди је био принуђен да бежи из Пиндског кнежевства у Румунију. После свргавања монархије и формирања комунистичке власти, он је ухапшен 21. фебруара 1948. године и у јулу исте године умире у полицијској станици у Букурешту (према свему судећи, аромунски политичар је био претучен од румунских контраобавештајаца, те је од последица батинања и умро).

Одлазак Диамандија у Румунију, поново је пред италијанско руководство поставио неопходност потраге за кнезом Пиндске државе. Привремено је руководство овом квази-државом дато адвокату Николи Матусију (1898 – 1981). Активист Аромунског националистичког покрета, Матуси је био земљак Алкивиада Диамандија из села Самарина у Пиндским брдима. Неко време, од 1923. до 1926. године водио је Комунистичку партију, али је потом искључен. После тога се Матуси примакао «Римском легиону» Диамандија и био је именован за премијера Пиндско-Мегленског кнежевства. У јуну 1942. године после одрицања од престола Диамандија, Матуси је постао регент државе, али је 1943. године такође био принуђен да напусти место и побегне у Румунију. После свргавања монархије, Никола Матуси је, као присталица фашиста, осуђен у комунистичкој Румунији на дугогодишњу затворску казну, а у различитим затворима је провео двадесет година. У Грчку се враћа 1964. године где је био ослобођен кривице за ратне злочине и потом је живео као слободан грађанин у Атини.

ПОТОМАК ПЕЧЕНЕГА

На месту владара Пиндско-мегленског кнежевства Матусија је заменио нови штићеник Италијана – гроф Ђула Иштван Чеснеки ди Милван (1914 – 1970). Како се може видети по карактеристичном имену и презимену, Ђула Чеснеки ди Милван је по националности био Мађар, тачније мађарски аристократа печенешког порекла, јер је своје порекло извео од имена древних Печенега, некада доминантних на територији савремене Мађарске, али који су се потом утопили у мађарској нацији. Симпатију италија-

нског командовања Ђула Чеснеки ди Милван стекао је својим доприносом у снабдевању италијанске војске дислоциране у Грчкој и Југославији, тачније, успешно је снабдевао хлебом италијанске јединице расуте на овом простору.

Гроф Ђула Иштван Чеснеки ди Милван

Ђула се родио у породици мађарског аристократе Ференца Чеснекија и ћерке трговца пшеницом Марије Ханџак, међутим после завршетка Првог светског рата породица Чеснеки је претрпела велике губитке, јер је значајан део њихове имовине био национализован од стране српских власти. Ђула потом ступа у мађарску армију, а учио је, између осталог, и на италијанској Војној академији, где се заинтересовао за фашистичку идеологију и естетику. Младом аристократи се свиђала и поезија, те је преводио на мађарски језик Габриеле Д'Анунџија. Године 1940. Ђула је учествовао у присаједињењу Мађарској Северне Трансилваније, за шта је добио од мађарског диктатора, адмирала Миклоша Хортија орден. Потом је, неко време, гроф био члан тајног савета код формалног монарха Хрватске, краља Томислава II, али је место напустио услед неслагања са усташама. У августу 1943. године, под именом Јулиј I гроф Ђула Чеснеки ди Милван био је проглашен за војводу Македоније и регента Пиндско-мегленског кнежевства. Грофа је подржавала италијанска влада Бадолџа, која је сарађивала с њим по питањима евакуације италијанске војске са Балканског полуострва.

У септембру 1943. године «кнез Јулиј» је смењен са свог места и ухапшен од немачког Гестапоа, а разлог за хапшење је био не толико сарадња Ђуле Чесникија са новим антифашистичким властима Италије, него сумњива, са аспекта Хитлеровог национал-социјализма, унутрашња политика, коју је кнез спроводио на територији где је владао. Политички погледи Ђуле нису били типични за источноевропског ултрадесничара тих година. Прво, он је тврдио да мегленорумунско и аромунско становништво Пиндског кнежевства нису Румуни, већ потомци Кочевника – Печенега, те сагласно с тим он, као представник мађарског аристократског рода печенешког порекла има сва права да влада кнежевством. Чињеница је да су Печенези заиста имали велику улогу у етногенези народа Источне Европе и Балканског полуострва, те је вероватно да су они и могли бити део пастира – Аромуна и Мегленорумуна у брдима Грчке, Албаније и Македоније. Друго, Ђула Чеснеки, као и многи други мађарски политичари нису се одликовали антисемитизмом, толико присутним код немачких и хрватских политичара. Да буде још сумњивији побринула се сестра Ђуле која је била удата за Јевреја, док је он сам спасао животе групи мађарских и хрватских Јевреја, због чега је касније добио и признање од израелске владе. Зато је Гестапо имао основа да ухапси сумњивог мађарског аристократу и аромунског монарха, али је ускоро, захваљујући подршци генерала Глеза фон Хорсте-науа, ослобођен из затвора. Емигрирао је из Мађарске и после рата је живео у Аргентини, а потом у Бразилу.

После тога, пошто је власт грофа Ђуле била срушена, неко време власт у кнежевству је припадала његовом брату Михају, међутим, он се никада није појавио на територији своје владавине. Потом су Немци, који су у то време сменили Италијане на Балкану и који су спроводили доста суровију политику, за шефа Пиндско-мегленског кнежевства поставили свог човека, М. Хација, који није заузимао кнежевски престо, већ је просто назван војним губернатором. Међутим, власт Хација није била дугог века. Грчки партизани су активизирали борбена дејства против немачке војске на окупираној територији Пинда. Министар одбране Пиндо-мегленске кнежевине, Василъ Рапутика, који је понудио своје услуге Немцима, био је ухваћен и убијен од грчких партизана, а онда су његово тело привезали за леђа магарца и водили кроз аромунска села Пинда, желећи да покажу цинцарском становништву да је кнежевству дошао крај и да је јединство Грчке обновљено.

Грчки пропагандни плакат

После ослобођења Грчке од стране партизана и савезничких војски, Пиндско-мегленско кнежевство престало је да постоји, оставши у историји као егзотичан пример стварања властите државе Аромуна и Мегленорумуна. Данас Аромунци и Мегленорумунци представљају националну мањину у низу балканских држава, а њихова постепена асимилација у титуларне нације Грчке, Албаније, Македоније, Бугарске и Румуније подстакла је Европску унију да додели велика новчана средства ради очувања језика и националне културе аромунског и мегленорумунског становништва Балкана.

ПРОПАСТ АРУМУНСКОГ ДЕСАНТА

Међутим, ослобођење Грчке од хитлеровске окупације није значило и потпуно уништење амбиција Хитлерових следбеника на Балкану. Иако је крај Хитлерове Немачке био на видiku, немачке тајне службе су настојале да наставе борбена дејства на Балкану. У фебруару 1945. године, предузете су акције продора парафашиста на територију Грчке, са циљем коришћења унутрашње кризе за властите интересе. Одред који је убачен у Грчку, формиран је од припадника Аромуна – грчких грађана, који су емигрирали из Грчке у Румунију, још после завршетка Првог светског рата. Многи

од ових Аромуна на територији Румуније учествовао је у раду «Гвоздене гарде» и неких других десно-радикалских организација. Нацисти су мобилисали из реда бивших припадника гвозденогардејаца своју агентуру на територији Немачке. Међу припадницима гвозденогардејаца, који су били у Немачкој, били су и исељеници из Грчке, аромунске националности. Хитлеровци су им веровали, јер су познавали фанатизам гвозденогардејаца, а са друге стране грчко држављанство и познавање грчког језика давали су аромунским добровољцима најбоље препоруке за убацавање на грчку територију у својству извиђача и диверзаната.

У децембру 1944. године у Хунтрамсдорфу, недалеко од Беча, почело је формирање специјалног одреда од грчко-језичких Аромуна. Три добровољца су упућена у Хунтрамсдорф, где су се придружили једанаесторици Аромуна, који су се повукли из Грчке заједно са немачком војском. Међу тим Аромунима били су припадници «Римског легиона», створеног за време Алкивиада Диамандија. Тих 14 бораца обучавано је под руководством оберлајтнанта (одговара нашем чину капетана – прим. прев.) Принца и поручника Кореа, да би научили да рукују свим стрељачким наоружањем, баве се маскирањем и диверзантским дејствима, те пре свега минирањем. Два добровољца су упућена у Мурау на курс обуке за оператере бежичних веза. Цео одред је прошао и курс падобранства.

Прво је било планирано да се диверзантски одред у Грчку спусти падобранима ноћи 30/31 јануар 1945. године, али је лет одложен због лоших временских прилика. Но, 13. фебруара одред је окупљен за лет. Предата су им била два радиоуређаја, два лака минобацача, два аутоматска пиштоља и минскоексплозивна средства. Сами диверзанти су били одевени у грађанско одело и сваки је имао пиштољ. Пред одредом је постављен задатак да после информисања немачке команде о политичкој ситуацији у Грчкој, поведу пропаганду и дезинформативну акцију међу становницима ове земље. У каснијој етапи диверзанти су имали задатак да пређу на рушење путева и мостова. Интересантно је да није било договорено никакво повлачење диверзаната. Судећи по свему, аромунски добровољци били су лоше информисани о реалном положају немачке војске на западном и источном фронту, јер су очекивали да ће се у скорије време Вермахт вратити у Грчку.

У три сата, ноћи 14. фебруара 1945. године, десант је извршен на територију Грчке. Група од седам људи није могла да се повеже са другим падобранцима, а 17. фебруара у Диакпону, два диверзанта су постала сумњива јер нису имали грчки новац да плате рачун у ресторану, па су покушали да плате доларима, те су одмах задржани од грчке контраобавештајне службе, а потом су

одали још пет диверзаната. Касније је ухапшено још неколико диверзаната, а њихово испитивање вршили су официри британске армије, који су се налазили у Грчкој. Сасвим је вероватно да овај диверзантски одред није био једини које је немачка команда послала у Грчку, али други случајеви сличног десантирања обавештајно-диверзантских група из реда аромунског становништва нису познати.

*Са руског превео
Зоран Милошевић*

Ilya Polonsky
THREE YEARS OF AROMANIAN STATEHOOD
**How did the Italian fascists create Principality of the Pindus
in occupied Greece?**

Abstract

The territory of Greece in the time of occupation during the Second World War was divided into the occupation zones of the allies. Germany took control of more important cities of Greece - Athens, Thessaloniki and Edessa, and later the greater part of the island of Crete. Part of northeastern Greece, Thrace and Eastern Macedonia, was given to the Bulgarians and it was the territory used by the German army as a stronghold and a base for an attack on Greece. The rest of the country - its western and southern territories, in this regard, the city of Pind as well, where the Aromanians and the Megleno-Romanians lived, became a part of the Italian occupation zone. The foundations of the development of Aromanian identity, as an important task in the weakening of the Ottoman Empire, Greece and the Slavic world, were given by the Austro-Hungarian Empire, the basis on which Italy tried to create a new state in the mountain range of Pindus. It was assumed that under the Italian protectorate Principality of the Pindus would come to life. The Italian government tried to build this puppet state as an example of the national self-determination of the Aromanian and the Megleno-Romanian minorities on the territory of Greece.

Keywords

the Aromanians, Greece, Principality of the Pindus, Alkiviadis Diamandi, Italy, Romanians, fascism, World War II

Срђан Новаковић
Београд

МОРЛАЦИ И ИСТРОРУМУНИ

Стварање лажних нација и латинских идентитета

Сажетак

Тек поразом Аустроугарске и припајањем Истре Краљевине Италији, настају бољи дани за латинску пропаганду у Чића-рији. 1922. године формира се истрорумунска општина Валдарса (Шушњевица) и, уз обданиште, пошту, продавницу и гостионицу, отвара се и једна румунска школа, стварајући својеврсни центар окупљања за скоро 4.000 декларисаних Чића. Андреј Главина постаје први градоначелник Шушњевице, која се сада зове Валдарса. Заједно са италијанским иридентистима и фашистима, Андреј Главина (!) ради на потискивању свега што има србословенски призив. Борба против Југославије и словенства је приоритет Мусолинијеве корпоративне државе, која ће, заједно са Ватиканом, радити на дестабилизацији Старе Србије и Македоније (финансирајући послератни бугарски и албански терор), све до атентата у Марсеју 1934. године и касније нацифашистичке окупације. И Главина ће пригрлити идеје италијанске ириденте, јер ће у Италији видети светионик латинства и нацију која ће најуспешније сачувати „румунство“ Чића.

Кључне речи

Морлаци, Истрорумуни, румунизација, Ватикан, асимилација Срба, социјални инжењеринг

МОРЛАЦИ

У савременом контексту, постало је сасвим уобичајено третирати тзв. Морлаке (гр. Μαυροβλάχοι, ит. Morlacchi) као некакву тобожњу влашку популацију Динарских Алпа и делова Истре. Само морлачко име означавало би Мавровлахе као Црне Влахе (Влахе са Севера, према турском обичају да Север обележавају

црном бојом). Међутим, овде термин Власи јесте већ схваћен као *Nigri Latini*, дакле као Црни Латини или Црни Римљани.

Морлаци се, према овој увреженој псеудонауци, даље описују као „племе које се првобитно бавило сточарством“ и као један од последњих полуномадских етноса Европе, било стално у потрази за новим пашњацима.

Даље, иако „сигурно порекло Морлака није утврђено“, ипак је „врло вероватно да они вуку своје порекло од стапања са римским колонима, остарелим легионарима којима су додељиване земље, са локалним полатињеним популацијама Илира и Келта“. Тако, према овом Ватиканском псеудоназору, „Морлаци бејаху свакако једна аутохтона група становника Босне и Балкана, која се пословенила током XIV и XV века“ (*Nicola Antolini, Le etnie slave e la prevalenza dei morlacchi in Istria*).

Према овој нарацији, „неолатински етнос“ (Власи) успео је да се одржи као већинска група у Динарским долинама и забитима, упркос инвазијама варвара, барем до краја првог миленијума Нове Ере. Потпуна словенизација овог „неолатинског“ аутохтоног народа, згодила се продирањем Турака на Балкан, када су равничарски Словени, у бекству од Османлија, масовно населили неприступачне брдске пределе морлачких „Латина“, односно полуномадских Влаха. Затим се тврди да су многи Власи примили исламску веру у XVII веку, те да су њихови потомци имали значајног удела у формирању тзв. Бошњака. Тако, наводи се као „доказ“ њиховог присуства топоним горе Романије на северу Сарајева, који би сведочио о присуству ових Влаха римског порекла, који су се међусобно називали „ромањ“ (*Silviu Dragomir, Despre identitatea morlacilor, Cosma Ela, Vlahii Negri*).

Међутим, прво помињање Влаха (у италијанском преводу: Морлаци) у даламатинским документима поклапа се са првим досељавањима Срба у Далмацију, јер се Старим Власима називала област између Босне и Новог Пазара а Доњим Власима део Херцеговине (проф. Марко Јачов). Тако да „*fra Bosna e Nuovo Bassar sono li Murlacchi maggiori...Trebigne, Popovo, e li Murlacchi minori, e Drina e Bunia*“ (из писма патријарха Јована из 1598. године). А Морлаци су ови хришћански народи српске вере („*Morlacchi ...sono questi popoli christiani di fede serviana*“), то јест ради се о „људима српске или илирске нације, које уопштено зову власима“ (из извештаја Конгрегацији за пропаганду вере у Риму, 1629. године), а понекад их називају „ускоци, што значи избеглице“. Свој извештај Конгрегацији католички попови су потписали „на илирском или српском језику“, а за млетачког штампара Ђинамија српска азбука је „влашка“ и „шизматичка“. Босански бискуп Иван Томко Мрнавић је 1633. г. написао да су „српске нације, уопштено названи вла-

сима“ („natione Serviana, chiamati comunamente Vallacchi“). Кијевски унијатски митрополит Јосиф Рутски је 1635. године поднео извештај Конгрегацији о „Рашанима које називају власима и ускоцима“, и истакао значај мисије „међу Рашанима, или власима, или ускоцима“. Загребачки бискуп Бенедикт Винковић 1639. године пише како „Рашани које друкчије називају власима“, говоре „влашким или српским језиком“, јер су они „Илири звани власи, или влахо-ускоци, или Срби“.

Србе у Боки Которској русински мисионар Павлин Демски у својим списима из 1649. г. назива „Србима и Морлацима“, а загребачки бискуп Петар Петретић је Србе звао „власи или Рашани“, док је сам секретар Конгрегације за пропаганду вере Дионисио Масари о њима говорио да су „Рашани или морлаци“.

У оригиналним документима Конгрегације за пропаганду вере из 1643. И из 1667. године, српски патријарх се помиње као „патријарх свих илира грчког обреда“ (“Patriarcha di tutti l’Illirici del rito greco”) и као „патријарх морлака“ (“Patriarcha de Morlacchi”).

Паметноме доста!

ЧИЋИ УСКОЧКЕ ПЛАНИНЕ

На још климавијим ногама, стоји друга латинска бајка о пореклу и настанку Истрорумуна.

Ови „Истрорумуни“ – Власи – Чићи, бежећи од Турака у XV веку, населили су се у подножју планине Учке, у Истри. Неки језикословци, као Денусијану и Нејеску, верују да су ови Власи избегли из влашког Београда (Алба Јулиа) око 1420. године, када су масовно населили пределе, опустеле од куге, око Ускочке Планине – Учке (ит. Monte Maggiore) у пределу Истре. Такође, према овој нарацији, после ужасне похаре Маџара 1412. године, страшних епидемија 1427, 1437, 1465 и 1466. године, као и бежећи од турског зулума, многобројне ускочке и влашке избеглице настанише Истру и помешаше се са малобројним преживелим „Ладинима“, створивши тако истрорумунски „народ“.

Ервино Куртис (Ervinio Curtis) је својевремено тврдио да „документи, сада врло јасно, сведоче многострана насеља популације коју називају морлачком, влашком и ускочком током XVI века у скоро свим интерним локалитетима Истре, са посебном густином у зонама Жејане и Муне, испод Ускочке Планине у Шушњевици» (La lingua, la storia, la tradizione degli istroromeni, Ervinio Curtis).

Чићи, односно «Истрорумуни», насељавали су простране делове Истре све до XIX века, али су претрпели «лингвистичку асимилацију од стране словенске већинске популације», тако да се некада бројно становништво данас редуковало на варошицу Жејане и неколико села долине реке Раше(!), која се на латинском каже Арсиа (ит. Арса). До данашњих дана се одржао назив „Чићарија“ за територију између Трста и данашње Ријеке (ант. Трстатика), коју су некада насељавали Чићи или Ћићи. О србскословенској етимологији ових имена, топонима и хидронима, није потребно посебно аргументовати са објективним научницима или са добронамерним знатитељницима. Али, изгледа да су такве врсте у изумирању...

Кључну улогу у стварању истророманске „нације“ имао је румунски професор и академик Теодор Бурада (1839-1923г., иначе Македовлах пореклом), чувени етнограф и музиколог, као и човек који је 1884. године открио фрагменте грнчарије на локацији Кукутени у близини града Јаша, иницирајући каснија расветљавања Трипољске културе неолитског периода(од 4800 до 3000 г. Старе Ере). Професор Теодор Бурада је 1893. године на студијском путовању кроз Истру, запазио бистрог дванаестогодишњака Андреја Главину из Шушњевице, повео га са собом у Румунију и омогућио му најпрестижније студије румунског језика и неолатинске лингвистике у Јашу и Клужу.

Вративши се у завичај 1901. године, Андреј Главина је већ формиран и „Латин“ и убрзо добија лиценцу за наставу италијанског и румунског језика у тадашњем Поречу и у околини Лабина, где ће се задржати као учитељ све до краха Аустроугарске, 1918. године. Већ 1905. године ће изаћи из штампе његов *Calendar lu Rumel din Istria*, збирка народних умотворина и приповетки свог краја, а његова супруга Флора (Фјорела) ће постхумно издати *Promemoria e Lettere* на италијанском језику. Главина ће постати „апостол“ Истрорумунства, али и борац за народнојезично школство у тадашњој Аустроугарској, у којој, са изузетком језуитске хрватизације живља, Хабзбурзи нису одобравали отварање неолатинских школа за Словене у близини Италије, због снажног иридентистичког деловања на подручју Истре и Далмације.

Тек поразом Аустроугарске и припајањем Истре Краљевини Италији, настају бољи дани за латинску пропаганду у Чићарији. 1922. године формира се истрорумунска општина Валдарса (Шушњевица) и, уз обданиште, пошту, продавницу и гостионицу, отвара се и једна румунска школа, стварајући својеврсни центар окупљања за скоро 4.000 декларисаних Чића. Андреј Главина постаје први градоначелник Шушњевице, која се сада зове Валдарса. Заједно са италијанским иридентис-

тима и фашистима, Андреј Главина (!) ради на потискивању свега што има србословенски призвук. Борба против Југославије и словенства је приоритет Мусолинијеве корпоративне државе, која ће, заједно са Ватиканом, радити на дестабилизацији Старе Србије и Македоније (финансирајући послератни бугарски и албански терор), све до атенатата у Марсеју 1934. године и касније нацифашистичке окупације. И Главина ће пригрлити идеје италијанске ириденте, јер ће у Италији видети светионик латинства и нацију која ће најуспешније сачувати „румунство“ Чића. Отишао је толико далеко да је сматрао Чиће за „потомке не само сточара Влаха (избеглица пред турском најездом у XV веку), већ и делимичне потомке легионара римског императора Августа, који су тада штитили источне границе Римског царства и Учку од варвара“. Исту историјску „мисао“ и мисију имао је и фашистички префект града Пуле, Убалдо Скампијо (Ubaldo Scampicchio), па су школу у Шушњевици назвали по римском императору Трајану, освајачу Дације! И румунска држава је помогла овај „пројекат“, пославши једног румунског учитеља. У све је био уплетен и Матео Ђулио Бартоли (Matteo Giulio Bartoli), лингвиста из Лабина и човек који је дао дидактичку подршку раду на интензивној латинизацији дотада већински неписменог становништва Чићарије. Колико је све деловало превише амбициозно, говори чињеница да се настава одвијала на три језика: румунском, влашком и италијанском. Иако неписмени, Чићи су са лакоћом говорили мешавином влашког, србског и венетског говора.

Као градоначелник, Андреј ће покушати да реализује сређивање речног корита Раше, као и поновно оживљавање рудника угља у близини Шушњевице. Ипак, галопирајућа туберкулоза ће однети његова настојања у гроб, тако да ће се, са свега 43 проживљена лета, 1925. године у пулској болници угасити Андреј Главина, не дочекавши остварење својих жеља. Оставиће потомцима и химну Чићарије:

Imnul Istro-romanilor
 Roma, Roma-i mama noastră
 noi români rămânem
 Romania-i sora noastră
 tot un sânge avem.
 Nu suntem siguri pe lume
 și ne-avem frați
 Italiani cu mare nume
 mâna cu noi dați.
 Ca să fim frate și frate
 cum a dat Dumnezeu
 să trăim până la moarte
 eu și tu și tu și eu

Химна истрорумунска
 Рим, Рим је наша мајка
 ми остајемо Римљани
 Румунија је наша сестра
 сви једну крв имамо
 нисмо сами на свету
 ако имамо браћу
 Италијани великог имена
 руку су нам пружили
 ми смо браћа и сестре
 како је Бог дао
 тако ћемо га подржати до смрти
 ја и ти, и ти и ја

Матео Бартоли ће га постхумно прогласити за „великог Италијана другачије лозе“.

Ствари, међутим, и овде стоје нешто другачије. Још је 1553. године писао инквизитор Ђанбатиста Ђустиниани да „ово мало становника није са територије, већ су Истриани и морлаци... народ српске и јеретичке вере“ (“Quei pochi abitanti che sono non sono del paese, ma Istriani e Morlacchi... genete di fede serviana et heretica”). У извештајима Конгрегације за пропаганду вере из 1671. године, ускоци су идентификовани са власима, а власи са морлацима (Марко Јачов, Срби у млетачко-турском ратовима у XVII веку, стр. 8).

Јанез Вајнкард Валвазор пише 1687. године да „Власи или Ускоци добили су име од речи СКОК, што на крањском значи „скок“, јер су пре неких 146 година ускочили (или добежали) са женама и децом из Турске и дошли у Крањску. Зато им се на Крањском каже да су Ускоци, што Немци изговарају Usgoken, такође и Uskoken или Viskoken. Пошто је „ускок“ исто што и „прескок“, значи Ускок исто што и пребеглица. Себе својим језиком називају Власи, или Ласи, баш као што су се под владавином грчких краљева називали Бласи, што се може прочитати код Лаоника... Vlah, или Vlach и Wlach, када се ради о Словенима, не значе „друго сем: слуга, радник, или беземљаш. Након што су Словени преузели целу Илирију и подредили покорности на томе простору живуће Римљане, потиснули су чувено име Римљана и почело је име Vlah означавати службујуће људе и Словене. Надаље је ово име попримило значење најлошијих и најбеднијих људи међу самим Словенима, као што су пастири, земљоделци и слични“ (Слава Војводине Крањске, Ј. В. Валвазор, Младинска књига, Љубљана, 2017).

Бечки је двор, нарочито у другој половини XIX бека, водио политику снажног притиска на Србе католичке вере да се одрекну своје народности, што је изванредно уочио Ђезаре Тондини, као и Србин католик Људевит Вуличевић, подржавајући Србе католике да сачувају своју крсну славу и национално име. Отада је прошло много времена, али се мистификаторски етнички инжењеринг Ватикана до данас није зауставио, увек третирајући Србе као непостојећи и неправни народ који геноцидом ваља „прерадити“ до непрепознатљивости.

Рим не мирује!

Srđan Novaković
**MORLACHS AND ISTRO-ROMANIANS (Creation of
false nations and Latin identities)**

Abstract

The defeat of the Austro-Hungarian Empire and the merging of Istria with the Kingdom of Italy resulted in better days for the Latin propaganda in Čičarija. In 1922, the Istro-Romanian municipality of Valdars (Šušnjeвица) was formed and, along with a kindergarten, post office, shop and inn, a Romanian school was established, creating a kind of gathering center for almost 4,000 declared Čići. Andrej Glavina became the first mayor of Šušnjeвица, now called Valdars. Together with Italian iridents and fascists, Andrej Glavina (!) was working on suppression of everything that has a Serbo-Slavic prefix. The fight against Yugoslavia and the Slavs in general is the priority of Mussolini's corporate state, which, together with the Vatican, would work to destabilize Serbia and Macedonia (financing post-war Bulgarian and Albanian terror), until the assassination of King Alexander I Karađorđević in Marseille in 1934 and later Nazi-fascist occupation. Glavina would also embrace the ideas of Italian iridentists, because in Italy he would see the beacon of Latin heritage and the nation that will most successfully preserve the "romanianism" of Čići.

Keywords:

Morlachs, Istro-Romanians, romanisation, Vatican, assimilation of Serbs, social engineering

Срђан Новаковић
Београд

МЕГЛЕНСКИ ВЛАСИ – ФАБРИКОВАЊЕ ЈОШ ЈЕДНОГ ЛАТИНСКОГ ИДЕНТИТЕТА

"Словенски печат географских имена Трибала посебно
ћемо обрадити,
те ћемо тако из хаоса трачко-илирских народа
извући још један словенски народ."

Павел Јозеф Шафарик,
"Порекло Словена"

Сажетак

На влашко-словенској крвавој позорници распада османлијско-фанарског феуда у Македонији, калила се државничка и дипломатска акција једне новостворене државе, формиране на прогону ћириличног писма и сулуде идеологије «римских» корена и латинског помодарства. Мегленски Власи, сада сведени на безначајну и фолклористичку варијацију «румунства», били су само «коллатерална штета» овакве непоштене игре.

Везе и конспирација каснијих челника румунске «дубоке државе» са Ватиканом и Берлином, уз стално бесмислено повлађивање великоалбанским шовинистима, учиниле су антисловенство препознатљивом константом политике Букурешта.

Кључне речи

Мегленски Власи, румунизација, идентитет, политика, унија, прозелитизам, Срби, Римокатоличка црква

Шта каже наука?

Мегленски Власи или Меглено-Власи (меглено-влашки: Vla-shi, Vlaheshte; грч. Βλαχομογλενίτες, Vlachomoglenítes) су мала источнороманска етничка група, чија се матица налази у области Меглен у Грчкој. Меглен је етно-географска област која се налази у северном делу грчке периферије (региона) Средишње Македоније уз границу са Републиком Македонијом. Област Меглена представља изузетно лепу котлину, оивичену планинама Ниџе (гр. Ворас, највиши врх је Кајмакчалан од 2.521 м.) са запада, Кожуф (гр. Тзена) са севера и Пајак (гр. Пајко) са истока. Кроз Мегленску котлину тече река Мегленица (гр.Могленицас) са својим бројним притокама, по којој се уствари зове овај предео (С. Гопчевић, Стара Србија и Македонија, стр.156). У најсевероисточнијем делу области, у горњем току Големе Реке (Γκολέμα Ρέκα), и по западним и источним падинама планине Пајак (чији се највиши врхови зову Поглед, Вртоп и Гроб!) смештено је неколико села, која образују крај познат као Влахомеглен (гр. Βλαχομογλενά), где има влашко-мегленских села као Ноти (Нотија), Лугунци (Лангадија), Бериславци (Периклија) и Ошин (Архангелос), али географски Влахомеглен излази ван географских граница Меглена и обухвата и села Љумница (Скра), Купа, Ливада (Ливадија), Црна Река (Карпи) и Баровица (Кастанери) у општини Пеонија, као и села Хума, Серменин и Конско у општини Ђевђелија, у Републици Македонији. Ова села традиционално су насељена православним Власима, а једно од њих – Ноти је 1759. године потурчено и одатле се формирала јединствена група Влаха-потурчењака, »мухамедовских Цинцара, о којима кажу да у фанатизму надмашују мухамедовске Србе» (С. Гопчевић, 1888 г.).

Мегленовлашки језик се веома разликује од језика осталих Македовлаха-Цинцара (Capidan, Theodor, Meglenoromâni, Istoria și graiul lor, vol. I, Cultura Națională, București, 1925). Њихова народна ношња разликује се од ношње осталих Влаха, а слична је словенској ношњи у Меглену. Већина обичаја овог народа слична је обичајима словенских комшија (Капидан Т., Македо-Романците, Историска и описна скица на романските населенија на Балканскиот Полуостров, Скопје 2004). Уосталом, још је Цвијић приповедао да у планинској области Маријово «има велики број влашких типова, што наводи на помисао о словенско-аромунском пореклу овог становништва. Свуда унаоколо по Маријовским планинама и на планини Ниџе станују полупословењени Власи сточари, а у суседном Меглену су стално настањени мегленски Власи». Власи Меглена се помињу у једном документу архива светогор-

ског манастира Велике Лавре још 1094. године, а Т. Папахађи (Tache Papahagi, Originea Mulovištenilor și Gopeșenilor, București, 1935), анализирајући специфичности локалног цинцарског наре-чја, сматра такође Гопеш и Маловиште за прапостојбину меглено-влашког говора и становништва.

Румуни их зову: *vlahi din Meglen, aromâni din Meglen, români din Meglen, români megleniți, megleniți, megleni, meglenoromâni*. Та-кође, Румуни и Молдавци признају да је топоним Меглен словенског порекла, од «бугарске» речи Магла («*Toponimul de Meglen este de origine slavă, derivând de la cuvântul bulgar Мъгла /Măgla (ceață, negură)*»), како истиче Дорин Лозовану, председник Географског и етнолошког друштва Републике Молдавије. Међутим, као што смо већ истакли, Гопчевић је, и то сасвим оправдано, сматрао да читав крај носи назив по реци Магленици, коју су Турци звали Кара-ца или Кара-азмак (одатле Карацова као турски назив ове области).

Мегленски Власи живе дакле у префектурама Пела и Кукуш данашње Грчке, и у селима Хума, Конско и Серменин у Републици Македонији. За разлику од своје влашке браће Цинцара, Каракачана и Фаршериота, они нису никада били номадски сточари, него седелачки сељаци који су живели од пољопривреде. Сматра се да их има између 12.000 и 20.000.

Они говоре «источнороманским» језиком који се зове меглено-влашки (грч. βλαχομογλενίτικα -*vlachomoglenítika*) или моγλενίτικα (*moglenítika*) на грчком.

Мегленски Власи нису признати ни у Грчкој, ни у Републици Македонији и сматра се да су, углавном, асимилирани у обе државе. Тачно порекло Мегленских Влаха није познато, а постоји неколико теорија. Претпоставља се да се ради о некој старијој етничкој групи Балкана која је «романизована». Вајганд је изнео претпоставку да су они «потомци оних Бугара-Влаха о којима се чуло у 12. и 13. веку и који су се после познате битке на Амзелфелду повукли у планине Меглена», док их је К. Жиречек (*Über die Wlachen von Moglena, Leipzig & Berlin, 1893*) сматрао за «потомке Печењега које је цар Алексије населио у област Меглена, после битке код Хоиреноја и Аевуниона 1091. године». И Јован Цвијић је сматрао да су се Власи мешали са Печењезима, који су, након пораза у бици против византијског цара Алексија I Комнина 1091. године, насељени као војни колонисти у подручју Меглена. Уз теорије о мешању са Печењезима, постоје и теорије о мешању са Куманима. Претпоставља се да међу овом групацијом има свакако примеса Словена или Печењега, а и у самом језику има утицаја «словенских језика». Васил Иванов Кинчов је тврдио да су, уз Влахе сточаре источне Македоније и Шатиста, Мегленски Власи једини

сачували средњовековни влашки континуитет старих Македовлаха. Ово је прихватио и Никола Бацарија, који у предтурска влашка насеља убраја и Гопеш и Маловиште.

Није могуће означити језик Мегленовлаха као дијалекат дако-румунског (М. Д. Пејфус, Цинцарско питање, Београд, 2004, стр.7), а тренутно се сматра јако угроженим јер га широм света активно говори свега неколико хиљада људи.

Године 1900. регион Ђевђелија, у коме је живело највише Мегленских Влаха, имао је 49.315, од тога су 20.643 Словени, 14.900 Турци, 9.400 хришћански Цинцари и Мегленски Власи, 3.500 муслимански Мегленски Власи, 655 Роми, и 187 Черкези.

Већина Мегленских Влаха су православне вероисповести, а један број их је исламизиран. Они су се преселили у европски део Турске 1923. године на основу договора између Грчке и Турске о размени становништва. У Турској су познати као Карађовалидес, што долази од Карађова (турски назив за Меглен). 1926. године, око 450 породица Мегленских Влаха преселило се у Румунију и настанило се у јужној Добруци.

Након што је Бугарска поново освојила Јужну Добруцу 1940. године, Мегленски Власи су се преселили у друге делове у Румунији, а многи од њих су се населили у северној Добруци. 270 породица Меглено-Влаха и 158 породица Цинцара настанило у овом делу Румуније између 1940. и 1948. године.

Током 1947. и 1948. године, нове комунистичке власти депортовале су 40 мегленских породица у суседне жупаније и у Банат, а само мали број њих се вратио у Добруцу. Данас има свега 1.200 говорника меглено-влашког. Други талас Мегленаца је емигрирао у Румунију и друге земље током Другог светског рата и Грчког грађанског рата, због тешких борби у региону Меглена. Веома мали број је остао да живи у Банату.

А КАКО ЈЕ БИЛО У ВРЕМЕ СТАРИНЕ?

Постоји обиље аргумената за формирање другачије слике Старе Европе (оне која је претходила римској и грчкој цивилизацији) него што је то слика данашње званичне историје, као и мноштво аргумената који указују **на то да је Винчанска цивилизација морала имати континуитет до историјског доба и током њега**. Винчанска култура је део опште културне баштине данашње цивилизације, а анализе континуитета указују на то да њен удео мора бити доминантан, с обзиром на то да је покривала велику

територију и да је ширила свој утицај на далеко веће просторе путем металургије и писмености.

Нема такође никакве сумње да је Винчанска цивилизација индоевропска. Вељтманове анализе, као и бројне наведене анализе које се уклапају у такав приступ, показују да је сродност србословенског народа са осталима била на простору који далеко превазилази простор Винчанске културе (онакве каквом је дефинисана у археологији). Ове анализе такође показују да се та сродност међу народима и племенима очувала све до периода распада Римске Империје и да се и до данашњих дана могу наћи бројни трагови код свих европских народа.

Новија истраживања показују да је појам «славе» код Словена (Срба) много старији од хришћанства и да је дубоко укорењен у народну религију и традицију и да су његови корени прас-тари. То је одавно аргумент изложен од стране Чајкановића о слави као најстаријем култу предака, као и М. Будимира. Кирил Фатјанов износи мишљење да су стари Руси од хиперборејских предака наследили веру (Северну Традицију) у којој је постојало 12 светских сила и 12 богова посвећених свакој од њих, али је владао принцип Откровења Јединог Бога и у коју је био већ усађен принцип Свете Тројице. По Фатјанову, то је разлог што је у време апостола Павла хришћанство (са принципом Дванаестице садржаном у 12 Светих Апостола) масовно и лако прихваћено код Словена без икаквог отпора и буквално се сјединило са старом вером. А Пелазги или Пеластии (М.Будимир), управо су најстарији супстрат етничког стабла из којег су се развили Словени, односно Срби као најстарије име. Британска енциклопедија појам Пелазга повезује са македонском Пелагонијом, која у себи чува појам „белог“ и „светог“, као што су распрострањени словенски топоними: „беле планине“ и „беле воде“. Најдревнији топоним је Бел-град, Бел-пел, Пела – једна од престоница илирско – словенске Македоније (Б. Вукушић). Антоније Шокљев (Праисторија централног Балкана, стр. 55-56) лоцира митолошку Бореју у централном делу Македоније, између Ематије и Пелагоније где и данас постоји ороним Бореј (oros Voras), на македонском Нице планина, са врхом Кајмакчаланом! Закључује Шокљев да су Бореади били племена која су заузимала простор у централној Македонији, северно од Ематије а дуж планинског венца Нице (Ворас)-Кожуф. То су, по њему, били митолошки и антички Бореји (Брсјаци?), док су северно од њих били Хиперборејци (Срби). Управо је Спиридон Гопчевић повлачио границу Старе Србије северно од Хлериана (Флорине), предела Моглене (Меглена), Белеш и Боз планине и сматрао да Македонци и Старо-Србијанци јесу чисто српског порекла. Археолог Марија Гимбутас је на чувеној мапи „Старе Европе“ из 1982.

године означила Македонију, Србију и Влашку. На ово се надовезују Јован Ердељановић и Јован Цвијић, правилно аргументујући да будући да је «слава» („светец“, „служба“ у Македонији) претхришћанска и врло стара установа код Срба, морала постојати „тесна сродничка заједница“ између северних и јужних Срба (Македонаца), као и да су северни и македонски Срби истог антрополошког типа. Тихомир Ђорђевић је указао да Срби и македонски „Словени“ имају обичај «преславе» (летње славе са мање гостију), као и «сеоске славе», када село слави свога свеца и дочекује госте из других села. И код Влаха у Источној Србији и Ресави постоји величанствени тродневни обичај славе („празњик“) са 44 метанисања пред колачем за здравље и за мртве, уз учешће „попа“ и жртвовање прасета или јагњета. Исте обичаје имају и Власи у другим крајевима Србије, као и Цинцари (Македовласи) у Македонији (М. Филиповић, Цинцари у Велесу, књ. X, Скопље 1936, стр. 180). Породична слава била је позната Власима из околине Струге, као и онима из Москопоља. Слава као празнични дан се звала Дзуа, а колач («литургија») са печатом носио се у цркву уочи славе, где се остављао. Примала се родбина исто вече на вечеру, а на сам дан празника ручку су присуствовали даљи рођаци, а после ручка долазили су честари, Власи и Македонци. Кувало се жито, али се није мешало са орасима. Вели М. Филиповић да «не само неки... него сви Цинцари имају или су имали породичну славу, коју су држали од старине и коју зову «служба» (Цинцари у Велесу). Најстарији писани помен о слави (Самуиловог војводе Ивца) потиче из 1018. године, из предела Девола, јужно од Охридског језера, влашкој области која и данас врви од српске топономастике. Миленко Филиповић је чак сматрао да су Власи североисточне Србије знатним делом потомци повлашених Срба пореклом из косовске области.¹

Ради лакшег фокусирања на проблем Меглена и народа који су насељавали ове старобалканске просторе, морамо укратко поменути многобројна стара српска племена ових подручја Старе Србије-Македоније: Брсјаке (помињу се као Верзети у делу „Чуда Светог Димитрија“ у вези са опсадом Солуна), Драговиће (Драгувите), Струмљане (Стримонце), Сагудате, Велезиће (Велегезите), Војиниће (Вајоните), Рухнине (Ринхине), Смолене, а затим ту су били Милинзи и Језерити. Још је давне 1906. године потврђено да су „од свих племена (били) Брсјаци најмногољуднији и најјачи.

¹ Наравно, у данашње време, имамо одређени број Срба, Влаха и Цинцара који не славе и не иду у цркву никако, али то није озбиљан аргумент којим би ико покушао да побије древну једнобитност ових племена. Бог јесте један, али у Тројици...

Они су становали на десној страни реке Вардара ширећи се на запад до иза Охридског језера и Црног Дрима, обухвативши Велес с Тиквешом, Прилеп с Моравом, Битољ и Лерин с Островом и Мегленом до Водена. «ЦЕО ТАЈ ПРОСТОР ДРЖАЛИ СУ БРСЈАЦИ (БРЂАНИ), А ДАНАС ЈЕ НАЗИВ БРСЈАК СМАЊЕН НА КРАЈЕВЕ ДЕМИРХИСАРСКИ, КИЧЕВСКИ И ПОРЕЧКИ» (Вардар, Шта је то Македонија?, Београд, 1905, стр. 24).² Старе енциклопедије (Народна енциклопедија СХС, Станоје Станојевић, Библиографски завод, Загреб) истицале су да „једно словенско племе зове се у изворима 7. вијека Брзити, а наводи се као насеље у јужној Македонији. Узима се данас опћенито, да су то Брсјаци око Охридског и Преспанског језера и око градова Велеса, Прилепа и Битоља. Они су 676. са сусједним словенским племенима напали Солун. У другој половини 8. вијека имали су сукоб с Бугарима, који су хтјели да их раселе. У 10. вијеку основана је међу њима словенска држава Самуилова“. - Б. Прокић, Постанак једне словенске царевине (Глас, 76, 1908).

Јован Цвијић је демирхисарске и поречке Брсјачке, прве комшије древних Мијака, описао као „старо словенско становништво са врло мало туђих примеса и једва нешто дотакнути(х) турско-источњачким утицајима“ (Балканско Полуострво, стр. 444). Иако простор „од Бакарног Гумна код Тополчана до Прилепа и Крушева, заузимају Словени који су припадали старом племену Брсјацима“, ипак су се унутар племена увукли многи досељеници који су га разбили изнутра, те тако „сељаци из околине Прилепа и Крушева не знају да су Брсјаци“ (Цвијић, нав. дело, стр.442). Та чињеница о непрепознавању порекла навела је Цвијића на песимистичан закључак :„ово је крајња фаза у распадању једног племена“ (нав. дело, стр.442).

Међутим, као што је већ речено, Брсјаци су некада били славно племе, толико моћно да је у 7. веку формирало кнежевину Склавинију, а у 10. веку имало и своју царевину, што потврђује и Милош Црњански, иначе историчар, када је сматрао да су тзв. Бористени које је помињао Агрикола, Тацитов таст, заправо Брсјаци. То су истицале и наше старе енциклопедије, пишући да су „Брсјаци једно од пет племена македонских Словена, која су се појавила у почетку седмог века пред Солуном; населили су се у пределима између Охрида и Велеса. Синови кнеза брсјачке обла-

² Иначе, (не)србска реч „вардара“ на санскриту означава воду, за разлику од старосрбске речи „апа“ за воду, која је преживела у влашком говору до данас. У савременом српском језику „апа“ је присутна кроз глаголске облике: „напити“, „напајати“, „напојити“ и „напијати“, али и у речи „кап“, „капљати“ и „искапати“, „покапати“ и „искапити“.

сти Николе: Давид, Мојсеј, Арон и Самуило, подигли су устанак против Византије и створили државу македонских Словена“ (Енциклопедија „ЈЛЗ, Загреб, 1958). „Самуило – цар македонских Словена 976-1014, син брсјачког кнеза Николе, заједно са својом браћом, дигао је устанак у Македонији (против Византије којом је тада владао Василије II) и формирао прву македонску државу са седиштем у Преспи и Охриду. После пропасти Бугарске у борби с Византијом проширио границе своје државе до Саве и Дунава на западу и до Црног мора на истоку, укључујући Зету, Босну, Рашку и северну Бугарску. После пораза на Беласици(1014. г.), умро у Прилепу“(књ. 2, стр. 493) Самуило је био сматран за оснивача Охридске патријаршије, мада Милојевић (Одломци историје Срба, стр. 203) тврди је он ту већ затекао постојећу српску патријаршију и патријархе Србо-Илире или Мизијце, што потврђује и Француз Пуквиљ који „изричито тврди да је Охридска архиепископија друго издање *prima Justiniane*, потпадала под српску власт од пола X века до 1019. године, и била под владом српских жупана и њихова краља Самуила“ (Ф. Петровић, Разматрање неколиких питања из историје наше, Весник Српске цркве, свеска VIII, август 1902 г., XIII, стр. 703). Свирепи Грци су ослепели 14.000 Самуилових поражених војника, оставивши тек сваком стотом по једно око. Грци ће се, од прастарог доба, подруживати Власима, називајући их „хромим“ и „ћоравим“.³ Василије је добио надимак „бугароубица“ по грчкој речи „волгарика“ која је означавала све словенско (србско). Брсјаци, Мијаци и Пољани су била стара претхришћанска племена за задружним животом, славом и задушницама, док у „Бугарској нема племена и задруга... нема славе са њеним дивним, топлим обичајима. Бугарин се не сећа својих далеких предака и не пада му на ум, да их спомиње“ (Цвијић, нав. дело, стр. 482). Слависта Петар Драганов, етнички Бугарин, у свом раду о песмама македонских Словена пише: "Веома је упадљиво да у кругу царева, краљева, војвода, хероја и других ликова ових песама налазе се само личности и значајни догађаји од средњовековне, нове и најновије српске историје“. Доброслав Јевђевић је цитирао Кедрина, који пише да је Самуило држао славу, а син му се звао Гаврило Радомир, ћерка је била Косара, зетови су се звали Добромир и Јован Владимир, Владислав је био син Самуиловог брата Арона, док су се војводе звале: Гавра, Драгомуж, Николица, Ивац и Богдан. Брсјаци су изнад свега били јунаци. Борбени, брзи на потег, темепераментни и тврдоглави, непосредни, написаће Г. Божовић за ма-

³ Куцовлах на грчком значи „ћопави Влах“.

кедонске Брсјачке. «Брсјачко име је веома старо и познато по чувену. Иако је корен чисто српски, њега је тешко објаснити. Мијаци у том имену често виде особину Брсјака да су плаховити и брзо спремни на свађу или да се боре... Међутим, чини се да име потиче због њиховог својства да брзо ходају у планинама. Отуда њихово име би значило Горјан(и), планинар(и), шумски људи, људи из планина ...“.

Значајан допринос дао је и Тома Смиљанић - Брадина, (иначе и сам Мијак) у свом докторату одбрањеном на париској Сорбони 1930. "Anciennes tribus serbes: les Mijaks, les Brsjaks et leurs voisins dans la Serbie méridionale: étude de gé[о]graphie historique / Tomo Smiljanić-Bradina, Скопље 1930." (Древна српска племена Мијаци, Брсјаци и њихови суседи у Јужној Србији). И чувени Јован Трифуновски сматрао је да су Мијаци и Брсјаци српског порекла. Ношња и народне игре Мегленских Влаха су сличније црногорској традицији (с тим што обувају опанке шиљкане и вунене чарапе), а користили су гајде, гусле и даире.

Постоји вероватноћа да су влахофони Мегленци одржали најстарију ношњу, обичаје и особине старих и славних Брсјака.

ПЕРИОД ФАНАРИОТА, ТУРЧЕЊА ИЛИ МУЧЕНИЧКА СМРТ

«У турској царевини све су народности подељене:

1. на муслимане,
 2. на Грке и
 3. на Бугаре,
- а нема Срба нигде,
иако су ове земље Турци узели само од Срба,
који су у њима живели и имали своју царевину,
а данас...
као да их никада није било!»

Скопски владика Фирмилијан,
српском конзулату у Скопљу, 12. августа 1903. године

Радослав М. Грујић (Православна Српска Црква, стр.108-110) описао је период фанариота: «Насилња грчких владика, тих злогласних Фанариота, додијавала су Српском Народу у јужним

крајевима већ и пре пропасти Пећке Патријаршије. А када би им народ ускратио послушност они би га проклињали и турском силом упокоравали. Због тога су читава села и крајеви наши десетинама година остајали без свештеника и богослужења; те је народ сам држао Крсну Славу своју и на развалинама храмова својих причешћивао се преломљеним крсним колачем заливеним вином. И није чудо што су у таквим приликама многи слабији Срби подали у очајање, и да избегну двоструко ропство напуштали веру оца својих па примали Мухамедовство. Тако је на пр. због таквих и других невоља прешло на Ислам око 50 наших села са више од 30.000 душа у околини Призрена, а у областима Гора и Опоље. А у Македонији, приликом укидања Охридске Архиепископије, пао је у очајање и сам митрополит мегленски Иларион⁴, те не могавши

⁴ Овај владика очигледно није био Свети Иларион Мегленски, који је био Словен и живео и подвизавао се у првој половини 12. века (упокојио се 1164. године), у време грчких царева Јована и Манојла Комнена (1118-1143 -1180. г.). Постојало је више краћих пролошких Житија његових (сачувано је једно на чистом старосрпском језику), која је Бугарски патријарх Јевтимије у 14. веку сакупио и према њима и осталим подацима написао опширније Житије (текст у оригиналу објавио Б. Даничић у "Старинама" у Загребу 1869, I, стр. 66-86). Рођен од родитеља знатних и побожних. Његова бездетна мајка дуго се молила Богу да јој да једно дете, и по молитви њеној јави јој се Пресвета Богородица и утеша је речима: „не тугуј, родићеш сина, и он ће обратити многе к светлости истине“. Кад је Илариону било три године, из његових уста чула се непрестано песма: „свјат, свјат, свјат Господ Саваот!“ Добро школован он се замонаши у 18 години, и основа манастир са типиком св. Пахомија. 1134. год. рукоположи га за епископа Мегленског Јевстатије архиепископ Трновски. Велику борбу водио је св. Иларион скоро целог живота против богумила и јерменских јеретика. Но својом ученошћу духовном и светошћу несравњивом посрамио их је све, и многе од њих привео Православљу. Упокојио се мирно и преселио у царство Господа свога 1164. год.

Велика је светитељка Меглена и Св. великомученица Злата Мегленска рођена у селу Слатини у Мегленској области, од сиромашних сеоских родитеља, који имаху још три кћери. Св. Злата беше кротка и побожна девојка, мудра мудрошћу Христовом и златна не само по имену него и по срцу богобојажљивом. Када Злата једном изађе на воду, ухватише је неки бесрамници Турци и одвукоше у своју кућу. Када јој један од њих нуђаше да се потурчи и да му буде жена, неустрашиво одговори Злата: „ја у Христа верујем, и Њега јединога знам као Женика свога; Њега се нећу одрећи никада, макар ме ви и на хиљаде мука метнули и на комаде исекли“. Тада јој дођоше родитељи њени са сестрама. И рекоше јој родитељи: „кћери наша, смилуј се себи и нама, родитељима својим и сестрама, одреци се Христа привидно, да будеш срећна и ти и ми, а Христос је милостив, опростиће ти грех, учињен у нужди живота“. И

спасти Цркву своју од насиља грчког и обести турске, издао је веру православну и прешао на Ислам са многим народом епархије своје... – Тако је ето отпочела власт Цариградске Патријаршије над Српском Црквом... За тих и таквих Фанариота пала је српска просвета у Турској Царевини на најниже гране, па је народом још јаче овладала празноверица. Грчке владике ишле су хотимично за тим, да би од неугог и празноверног народа што више користи могли извучити и што лакше и дуже над њим владати. Због тога нису допуштали Србима да подижу школе своје, чак ни под крај XIX в. И Срби у Старој Србији и Маћедонији имали су да издрже тешку борбу, док су успели да им се допусти подизати школе. Међутим, у свима већим местима где је било Грка отварање су грчке школе; а у Скопљу, Охриду, Јањини и Солуну отворене су биле и више грчке школе, у које су одлазили и понеки Срби. Иначе су Срби и даље учили се само по својим манастирима и код својих угледнијих парохијских свештеника; а тек по који ђак одлазио би у Сремске Карловце на науку.“.

Још су Фанариоти настојали да погрче Српску Цркву, а онда постепено и народ. Стога су у свима јужним крајевима нашим истисли словенско богослужење и увели грчко; а владике су и по другим крајевима служиле само грчки. Старе рукописе и књиге словенски и србуљски писане и штампане палили су и уништавали. А да убију народну свест и понос забрањивали су прослављање Крснога Имена и српских светитеља...

Што се тиче Мегленовлаха из села Нотије, јединих Влаха који су прешли на ислам у 18. веку, и њихова провера је била директна последица дефинитивног укидања Охридске патријар-

плакаху горко родитељи бедни и сестре и рођаци. Но витешка душа св. Злате не даде се победити ђаволским замкама. Она одговори родитељима својим: „кад ме ви саветујете да се одрекнем Христа, истинитог Бога, нисте више родитељи моји ни сестре моје; имам оца Господа Исуса Христа, и мајку Богородицу, и браћу и сестре — светитеље и светитељке“. Тада је Турци бацише у тамницу, где лежаше три месеца; и извођаху је сваки дан и шибаху док крв њена не затопи земљу. Најзад је обесише стрмоглав и подложише ватру, да би се од дима угушила. Но Господ беше са Златом и даваше јој силу у страдању. На послетку је обесише о дрво и исекоше сву на мале комаде. И тако ова мужествена девица предаде дух свој Богу и пресели се у рајска насеља, 1796. год. Комаде њених моштију разнесе хришћани по својим домовима ради благослова.“ **Доћи ће време кад ће вам непријатељи узети и пепео са огњишта, али ви немојте издати и променити веру вашу, као други што ће то да ураде“**, проповедао је Свети Равноапостолни Козма Етолки широм Македоније, све до своје мученичке кончине од Турака, 1779. године.

шије (N.Batzaria, Romania vazuta de departe, стр. 119). Такође, и код оне друге, очигледно пословењене (посрбљене), православне мегленске групе није запажена никаква свест о „романству“, и они су себе називали „Власима“, иако се нису никада посвећивали номадском сточарству (P. Parahagi, Megleno-Romanii, T. Capidan, Macedoromanii, стр.128).

„Велики део Цинцарских и Мегленовлашких села заиста је осетио сву тежину отоманског ига. Терор од стране Турака и оближњег потурченог села Нонте снажно се осећао код Мегленовлаха. Када је Густав Вајганд посетио Меглен 1890. године, забележио је ужасно сиромаштво, нетипично за остала влашка насеља која је претходно посетио. Бирислав је био чифлик села Нонте и сељани су бивали стално терорисани од стране господара, као и од полиције и војске. Ошин је био у власништву солунских бегова, Лугунци су припадали богатом Јеврејину Саулу Модијану, а све до 1901. године Хума је била чифлук Турака из Солуна, а Ливада од турских бегова Јанице. Чифлуци су били и већи део осталих мегленовлашких села.“, описао је ужасне услове у којима су битисали Мегленци крајем XIX века проф. Никола Минов (The Aromanians and IMRO, Скопље, 2011, види и P. N. Parahagi, Megleno-Romanii..., стр. 18-19). Она утученост, неповерење и стални страх које је Цвијић сусретао код популација ове области, изгледа да је постала ендемска и стална психичка особина ових људи, коју је приметио и Јован Ф. Трифуноски када је осамдесетих година 20. века посетио село Хуму на падинама Кожуфа. Власи из овог расељеног села, као избеглице у Ђевђелији и Солуну, углавном су „ситни и ћутљиви људи и код њих осећа се атмосфера бриге и потиштености, чиме падају још више у очи“ (Заборављени Старобалканци, Београд, 1994, стр. 77).

Окружени македонским селима и под снажним утицајем бугарске пропаганде, по селима Конско, Црна Река и Серменин су се певале словенске песме и словенски језик је био у свакодневној употреби код младих, док су млађи Власи села Баровице практично одустали од коришћења матерњег влашког наречја. Лугунци, Серменин, Конско и Баровица су била у потпуности егзархијска села, док је у Ошину и Купи преовладала бугарска пропаганда. По селима су свакодневно навраћали комите, а чак је и чета Аргира Манасијева била већински састављена од Мегленовлаха. Власи су дали и неколико војвода, уз значајан број бораца (Никола Минов, Влашкото прашање и романската пропаганда во Македонија 1860-1903, стр. 365-368). Треба истаћи да је претходно, приликом исламизације села Нонте, део сељана побегао у околна села а неколико породица Љапћева и Дорева се трајно настанило у Ресену (Кирил Младенов, Областџта Мегленџ вџ Македонија.

Историко-етнографски преглед и народностни борби, Софија 1936, стр. 12). Највише се процес словенизације укоренио у Конском, Црној Реци и Серменину, док је нешто мање захватио Влахе из великог села Ливаде, које су давно основали Власи полуномади из Грамоса. Као што је већ наговештено, мегленско село Баровица је било скоро посрбљено и ,када га је посетио Теодор Капидан 1909. године, само су старији мештани говорили мегленовлашки дијалект (Т. Capidan, Macedoromanii, Etnografie, istorie, limba, Bucuresti, 1942. str. 17).

Као што је већ примећено, у условима распада турске царевине, „болесника на Босфору“, Мегленци су били изложени јачим или слабијим утицајима грчке, бугарске и румунске пропаганде. **Димитрије Козаковић, родом из Мецова, јавља се као први пропагандиста романства међу Власима Македоније и иницијатор оснивања Македо-Румунског Комитета у Букурешту, 1860. године.** Комитет је штампао летке у којима се препоручивало Власима да се одрекну грчког језика у школама и да уместо њега уче на матерњем језику, те „да уче ароманске књиге и затим да се врате у своја родна места као аромански учитељи“. Тако, средствима обезбеђеним од стране Козаковића и Ђорђи Гоге, 1862. године, штампана је влашка граматика, наравно на латиници. Већ 1863. године, захваљујући новцима Костаће Негрија, излази друго издање старе ароманске граматике Михаила Бојаџија. **Димитрије БолинтинEANУ први износи идеју о јединству деловања Влаха и Албанаца, за чије остварење ће Румунија уложити напоре све до Балканских ратова.** Анастас Пану ће упутити меморандум Наполеону III, у коме ће алудирати на **успостављање једне латинске аутономије на Балкану у случају распада турске царевине.** Власима се упућују апели 1863. године од стране комитета, у којима се казује да су они део романског народа, и тиме део огромне римске нације. „**Ми хоћемо да видимо нашу браћу близанце из Македоније, Тесалије, Епира и из слободне Грчке... као део огромне и славне нације која се протеже од Атлантског Океана све до Црног Мора**“. (С. I. Cosmescu, Dimitrie Cosacovică și aromăniismul, Bucuresti, 1908). Средства за ову пропаганду биће обезбеђена конфискацијом манастирских и патријаршијских добара у Румунији, године 1863.

Апостол Маргарит, највећи влашки агитатор у Македонији и човек који је узнатредовао од места обичног грчког учитеља до свемоћног инспектора свих романских школа у Турској, **постао је кључна фигура латинске пропаганде на македонском терену.** Педагошки иноватор и национални радник, Апостол Маргарит је, заједно са Аверкијем Влахом, заслужан за ширење латинске писмености и румунске пропаганде у тешким условима фанариотског

ига и грчко-турског терора. Тачно је да је велики део Влаха у Македонији живео у духовној симбиози са грцизмом, као и да су многи Власи били задојени грчком културом и идеологијом и више од самих Грка. Богати погрчени Власи завештавали су огромне суме за Мегали идеју и били главни стожер будуће грчке националне реализације. Силни утицај Патријаршије и нужност познавања грчког језика зарад трговине, као и недостатак влашких образовних установа, чиниле су ризичном сваку промену вишевековне окренутости Цариграду и Фанару, посебно за богате Цинцаре. Грчко свештенство је фуриозно реаговало на ову врсту пропаганде и жигосало је влашки језик као «ђаволски», језик «недостојне, нечисте и зле романске расе», проклињани су ученици влашких школа и одлучивани од крштења и црквеног венчања. Због «сатанске романске пропаганде», више него Бугаре, треба «романског јеретика бацити дивљим зверовима» ,вриштали су атински листови, па су се појавиле андартске банде које су пребијале свештенике и учитеље влашког језика. Румунској пропаганди остало је само да се позива на «блиставу историју влашких предака – Римљана»...

Године 1880. у Превези долази до преокрета, када Апостол Маргарит одлучује да се удружи са Албанцима да би се оружаном супротставили грчким амбицијама, као што почиње и здружена медијска кампања против грчке анексије „влашко-албанске земље“ Тесалије. Дволичност Румуније и овде долази до изражаја, када она препушта Влахе злехудој судбини, у замену за грчку помоћ по питању будућег рата са Турцима, када је Румунија очекивала територијална проширења код Добруџе. С друге стране, Апостол Маргарит је самостално прихватио линију Албанске Лиге за независност и заступао је идеју аутономије Велике Влашке, насељене Власима и Албанцима (Кирил, Патријарх Български, „Принос към униатството в Македония след Освободителната война 1879-1895, стр. 226). И то управо у време појачаног зулума арнаутских банди широм западне Македоније, када су се већ формирале влашке християнске чете за заштиту села и сточара од Арбанаса!

Године 1880. су румунска скупштина и сенат признали Македо-Романско друштво за правно лице, придајући му културни карактер. Свима је било јасно да су се истински циљеви друштва састојали у политичким активностима диверзије на југу Балкана и фабриковању „Римљана“. Иначе, разлику између влашког и румунског говора, јасно је истакао Николае Јорга: „Два дијалекта, дако-романски и македо-романски, су као два потпуно различита језика. Румун из Букурешта не може да се споразуме са његовим братом из Македоније“. Влашки језик уопште није био коришћен у настави румунских школа, а у битолском лицеју 1905.

године било је уписано само четворо Мегленских Влаха. Мада је још 1879. године Фанар, преко митрополита пелагонијског Матејоса, захтевао одлучне репресивне мере за Меглен који је „заражен влашком пропагандом“ која се служи „митом, фабриковањем, провокацијом и подстицањем на нетрпљење и бунт“. Митрополит Ларисе је чак уценио главу Маргарита, а многа влашка села су била на удару грчких наоружаних банди. У Битољу 1881. године, приликом изласка из аустроугарског конзулата, Апостол Маргарит бива тешко рањен камом од стране маскираних лица, локалних гркомана.

У огроченој борби против Грка и Фанара, лукаво се укључио и Ватикан преко уобичајене унијатске пропаганде, нудећи Македовласима унију са Римом, у замену за политичко и безбедносно покровитељство и заштиту пред муслиманским Турцима и Албанцима. Баш по истом сценарију као и давне 1439. године када је, на озлоглашеном разбојничком сабору у Фиренци, ромејски император пристао на унију са Римом, зарад пуког обећања војне помоћи. Што се Румуније тиче, са краљем католиком и германским васпитаницима у самом Букурешту, од којих се посебно истицао министар иностраних дела Димитрије Стурца као „либерал, германофил и симпатизер католицизма“ (М. Д. Пејфус, *Chestiunea aromanasca*, стр. 59), није се могло очекивати ништа више од лицемерне подршке православној вери Влаха, уз тајни рад на унији са Ватиканом. **Тако, већ 1880. године, румунске дипломате Крецулеску и Обеденару, са академиком Жоаном Караџанијем, изложиле су папској курији у Риму идеју према којој су Власи Епира, Тесалије и Македоније морали да буду стављени под јурисдикцију унијатског епископа из Кукуша, Нила Изворова (Кирил, Патриарх Български, „Принос към униатството в Македония след Освободителната война 1879-1895, стр. 227)! Већ 1882. године паписта Бонети је румунском конзулу у Битољу објаснио да „поред фанариотског клира, **сама православна вера је опасност за Румуне.** Католицизам, који нема никакве политичке аспирације, представљаће спас за овај елемент“. Апостол Маргарит користи познанство са битољским опатом Фавејриалом, и успева да објави књиге о влашком питању у Бриселу и Цариграду, а 1883. године, заједно издају двојезичну „Прокламацију албанском народу“, у којој се жестоко напада грчка пропаганда и тврди су истински пријатељи Албанцима били Румунија и Власи. Када, исте године, бивају ухапшена два побуњена Шиптара у Солуну, полиција налази код њих писма у којима се помиње и Маргарит. Он бива убрзо ухапшен у Магареву и спроведен у Солун, при чему му бива заплена и сва документација пронађена у његовом дому. Одмах се ангажују за његово ослоба-**

ђање румунски амбасадор у Цариграду, Бонети и битолски конзул Попович, који успевају да ослободе Маргарита, али уз полицијску заплону 15 писама из преписке, на даље испитивање. **Силну панику изазвало је задржавање три писма у којима Бонети честита Маргариту и Фавејриалу на успешно завршеном раду на покатоличењу свештеника Димитрија Констатинескуа.** Крајем маја румунски конзул издејствовао је враћање компромитујућих писама, вероватно уз знатно подмићивање солунских валија. **Очигледно, са активношћу покатоличавања Влаха били су упознати само највиши кругови Ватикана и Букурешта.** Ствар је била превише деликатна и било је неопходно да се сачува максимална дискреција (Н. Минов, Влашкото прашање..., стр. 205). Чак ни румунски конзули у Македонији нису били упознати са конспиративном унијатском делатношћу Апостола Маргарита, што нам потврђују и званични документи (Documente diplomatice române... str. 459-460, 491-492, 510-511). Унија коју је успоставио свештеник Константинеску у Периволи, трајала је свега месец дана.

Међутим, већ 1885. године, неколико влашких интелектуалаца је упутило захтев папи Лаву VIII, у којем се тражило да Власи буду прихваћени у католичкој цркви као „ароманска нација“ и да буду одбрањени од интрига грчког свештенства. Молило се и задржавање матерњег језика у литургији, као и признавање аутономије. Ипак, православље код Македовлаха је било превише снажно, а и руски конзул у Битољу, господин Ростовски, је преко свог конзулата снажно лобирао да буде онемогућена унија између Влаха и католицизма (Жеко Попов, Българският национален въпрос в българо-румънските отношения 1878-1902 г., стр. 391).⁵ Влашко „не“ Риму, можда ће се негативно одразити на животиарење под Грцима и у односу на словенску пропаганду (понајвише бугарску), јер би „латинска култура и католицизам створили културни развој и надмоћну позицију у односу на суседне народе на Балкану... Заштићени од Ватикана и од великих католичких сила Запада... Аромани би уживали силне привилегије“ (S. Diamandi, Oameni și fapte din istoria aromânilor, 1940, str. 323). Тако су резоновали Румуни...

У међувремену, избили су и крвави сукоби између самих Влаха гркомана и Влаха румунске партије широм Македоније. У самом региону Влахомеглена, грцизам је доживео потпуни пораз. Скоро све цркве су постале власништво румуно-

⁵ Санкт Петербург се чак супротстављао успостављању независне влашке православне цркве, јер, будући да је Румунија била сателит католичке Аустроугарске, у томе је оправдано Русија видела аустројске интересе у додатном разједињењу православних у Турској царевини.

фила и сви свештеници су били плаћени из Румуније, а кључни моменат је био када су влахомолдавски светогорски монаси купили манастир Архангела Михаила у близини села Ошин, као метох румунског скита Продрома са Атоса. **Отада се румунски утицај проширио и на околна села Влахомеглена**. 1891. године отварају се мушка училишта у Љумници, а кроз две године прорадиће румунске школе у Лугунцима и Хуми. Већ 1894. године прорадила је школа у Бириславу, а годину касније у Ошину у Ливади. У исто време, једанаест румунских школа основано је у Епиру, Косову и Албанији, у савршеном складу са политиком румунске владе **«Влах и Албанац, брат»**. У 1892. години је румунска влада издвојила 1500 леја за албанска друштва у Румунији и 4500 леја за албанска училишта на Балкану, сума која ће 1893. године порасти на 6000 леја, а 1894. године на 8000 леја. **Постојао је план о обједињавању влашког и албанског живља на територији аутономне области која би обухватала Албанију и велики део Македоније, као јакој брани против хеленизма и панславизма**. «Грци су дошљаци из Египта и Феникије, а ми, Албанци и Власи, смо браћа, наследници античких Пелазга... Грци су крадљивци... ми смо њихове жртве... наши преци и наши интереси су исти... Мо-рамо да се објединимо», писало је својевремено у «Прокламацији за албански народ» Маргарита и Фавејриала, као врхунски пример делирантне псеудоисторијске манипулације Букурешта и Ватикана.⁶

Ипак, ускоро ће румунска пропаганда у Македонији доживети крах, понајвише јер није имала нимало обзира према матерњем наречју Македовлаха, свуда фаворизујући «литерарни језик» Букурешта. Сматрало се да су Македовласи малобројни и да је «неговање аромунског дијалекта само моментални опортунизам и бескорисност». **Цинцари и, посебно, Мегленски Власи, нису уопште разумели румунски језик** па је славни Теодор Капидан морао да уведе наставу на ароманском дијалекту, а није без значаја ни чињеница да су влашке породице развиле аверзију према «пустој Влашкој» (Румунији), одакле се деца нису враћала завичају, па су огњишта остајала пуста а невесте без мужева. Солун и Атина су били ипак ближи, и ђачки контакт са породицом се није прекидао. «Ја желим мој језик, не желим туђ!», завапили су вла-

⁶ Овом ватиканско-берлинском псеудоисторијом о етногенези „Трачана“ и „Илира“, захваљујући корумпираности антисрбске бирократске псеудоелите, напајаће се умови српских ђака све до данашњих дана. Питање је само докле ће стићи великоалбанске и великорумунске тежње да се достигне Београд, који по преданости „послу“ надмашује Тирану, Букурешт и Рим?

шки писци, попут Марку Безе. Власи Македоније полако постају монета за поткусуивање Букурешта, пуки елемент компензације са Бугарском по питању Добруџе. Дотле предано супротстављена сједињењу словенског живља Македоније са Власима, године 1902. Румунија пушта Куцовлахе низ воду, препуштајући их на југу «пријатељској грчкој пропаганди», као што уопште «неће бранити Куцовлахе на северу од акција македонских Бугара». Исте године бива ликвидираан Апостол Маргарит. Широм су отворена врата бугарској пропаганди, која је већ уграбила мегленовлашка села Лугунци, Серменин, Конско и Баровицу. Ускоро под егзархијску власт падају и Ошин, као и село Купа. Меглен се враћа под окриље «инфериорних и варварских» Словена и Власи ће дати неколико војвода (В)МРО, као што су били Вани Симо и Танчу Џамбаз из Љумнице, Штерју Канаћеу из Ливаде и војвода Аврам из Ошина. Село Серменин ће касније дати познатог војводу Тодора Серменинског, а село Баровица војводе Христа Тртева и Константинова. Дволична политика званичног Букурешта дошла је и овде до врхунца свог цинизма, пошто је влада заузела пасиван став према крвопролићу и устанку и чак осуђивала Влахе да се «боре против својих интереса и тиме само придонесе победи славизма».

У закључку, дуготрајна румунска пропаганда инструментализације Македовлаха довела је до братоубилачког рата између Македовлаха гркомана и Македовлаха «латина», до значајног одлива влашког живља у Румунију, уз велики губитак по питању аутентичности влашког наречја и културе, и, у крајњем случају, до дефинитивног и масовног егзодуса у област Јужне Добруџе у Румунији. Мегленци ће изгубити своја вековна имања и свој прелепи завичај, који ће Грчка доделити избеглицима из Мале Азије.

На влашко-словенској кривој позорници распада османлијско-фанарског феуда у Македонији, калила се државничка и дипломатска акција једне новостворене државе, формиране на прогону ћириличног писма и сулуде идеологије «римских» корена и латинског помодарства. Мегленски Власи, сада сведени на безначајну и фолклористичку варијацију «румунства», били су само «колатерална штета» овакве непоштене игре.

Везе и конспирација каснијих челника румунске «дубоке државе» са Ватиканом и Берлином, уз стално бесмислено повлађивање великоалбанским шовинистима, учиниле су антисловенство препознатљивом константом политике Букурешта.

Srđan Novaković
MOGLENITE VLACHS - CREATING OF YET
ANOTHER LATIN IDENTITY

Abstract

On the Vlach-Slavic bloody stage of the dissolution of the Ottoman-Phanarion feud in Macedonia, the state and diplomatic action of a newly formed state was tempered, formed on the persecution of the cyrillic alphabet and the craze of the ideology of the "Roman" roots and Latin faddishness. Moglenite Vlachs, now reduced to an insignificant and folkloristic variation of "Romanianism" were merely a "collateral damage" of such unfair game.

The connections and conspiracy of the later leaders of the Romanian Deep State with the Vatican and Berlin, with the constant meaningless approbation to the great-Albanian chauvinists, made anti-Slavism a recognizable Bucharest policy constant.

Keywords

Moglenite Vlachs, romanization, identity, politics, union, proselytism,
Serbs, Roman Catholic Church

II РУМУНИЈА, МОЛДАВИЈА И МАЂАРИ

Зоран Милошевић, ХОЋЕ ЛИ МОЛДАВИЈА 2018.
НЕСТАТИ СА МАПЕ ДРЖАВА?

Олег Генадијевич Казак, ПОЛИТИКА ВЛАСТИ
МЕЂУРАТНЕ РУМУНИЈЕ ПРЕМА
МАЂАРСКОЈ НАЦИОНАЛНОЈ МАЊИНИ (Према
материјалу мађарског ревизионистичког
листа «Danubian review»)

Иван Чарота, ДА ЛИ ЈЕ СКОРИНА БИО У МОЛДАВИЈИ?

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

ХОЋЕ ЛИ МОЛДАВИЈА 2018. НЕСТАТИ СА МАПЕ ДРЖАВА? **

Сажетак

Румунија жели да 2018. године припоји Републику Молдавију и у том контексту је обезбедила подршку Европске уније, НАТО-а и САД. Тиме би се Румунија значајно територијално проширила и стекла статус регионалне силе, али и сам НАТО и Европска унија, које би се, без референдума, прошириле на Исток. Наравно највећа геополитичка штета била би нанета Русији и Србији.

Но, план Уједињење 2018. (Unirea-2018) је далеко од остварења, јер је актуелни молдавски председник, Игор Додон, својим антизападним и антирумунским политичким потезима нанео важне ударе који су пробудили јавно мњење.

Кључне речи

Молдавија, Румунија, унионизам, румунизација, идентитет, НАТО, геополитика, Србија

* доктор социолошких наука, научни саветник, редовни професор теоријске социологије

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УЈЕДИЊЕЊЕ 2018.

Unirea-2018 (Уједињење 2018) је званични назив пројекта присаједињења Молдавије Румунији. «План за брисање Молдавије као државе постоји. Постоји за то већ издвојен буџет, обучени кадрови, а све то извршавају румунске колеге под руководством САД, наводи директор Института безбедности Молдавије и бивши заменик министра спољних послова, Валерија Осталепа. Молдавски председник, Игор Додон, је сагласан са Осталепом, али додаје да би реализација овог плана преобратила Молдавију у «крваво језеро», јер би се одмах подигли Гагаузи, Бугари и Руси са севера Молдавије, којих има око 500 000 душа. Такође у Придњестровљу има и 200 000 Руса и руска војска. За Брисел то би био кошмар, јер би се рат из Украјине проширио директно у Европску унију. Но, Букурешт се не осврће на ова упозорења. Да је тако посведочио је бивши румунски премијер Виктор Понта (2012 – 2015), који је још 2016. године као председнички кандидат Социјалдемократске партије Румуније први најавио да ће се поводом 100 годишњице присаједињења Бесарабије Румунији догодити уједињење Румуније и Молдавије.

Главни «извођач радова» према пројекту Unirea-2018 треба да буде бивши румунски председник Трајан Басеску³³ (у периоду

³³ Председник Молдавије, Игор Додон, је 3. јануара 2017. године, Указом одузео држављанство Трајану Басеску, јер је «стечено незаконито». Супружници Басеску поднели су захтев за држављанство Молдавије 8. марта 2016. године, а Указом бившег председника Молдавије, Николаја Тимофтија, јуна 2016. године молба је уважена.

Но, посланик молдавског парламента, Григоре Кобзак, подено је жалбу Уставном суду Молдавије «о уставности Указа председника Републике Молдавије 16-VIII од 3. јануара 2017. године, о одузимању држављанства Трајану Басеску».

Иако је суд вратио жалбу Кобзак, уважио је жалбу Трајана Басескуа и поништио Указ председника Додона. Но, о каквом се «Уставном суду» ради говори и податак да је 2013. године прогласио неуставним молдавски језик и прогласио румунски за језик Молдавије, што је незабележено у правној историји и историји државе и права.

Јуна 2017. године одржан је оснивачки конгрес Партије националног јединства. За председника (почасног до разрешења питања држављанства) изабран је бивши румунски председник Трајан Басеску. Већ почетком године је било јасно да Басеску има планове да Молдавију припоји Румунији и да је зато и узео држављанство. Главна идеја са којом наступа нова унионистичка партија Басескуа је «Водим вас у Европу преко уједињења са Румунијом!», док за Румуне има другу паролу: «Ос-

од 2004 до 2014. године), који је због тога добио молдавско грађанство и формирао политичку партију, која на парламентарним изборима 2018. године, треба да победи и присаједини Републику Молдавију Румунији. Управо је овај политичар потврдио да је припајање Молдавије Румунији «национални пројекат», који има подршку Брисела, Вашингтона и НАТО-а у изјави порталу alfanews.md со, који активно популарише тезу «да данас постоје две Румуније које треба да се уједине».

УЈЕДИЊЕЊЕ СА МОЛДАВИЈОМ – ТРЕЋИ НАЦИОНАЛНИ ПРОЈЕКАТ РУМУНИЈЕ

«Уједињење са Молдавијом је трећи национални пројекат Румуније, док су први и други били улазак у НАТО и Европску унију», говоре у Букурешту, иако су свесни да је преко 70 посто становника Молдавије против ове идеје. Посебно је питање «цене уједињења», које према рачуну униониста износи најамње 20 милијарди евра. Против присаједиње Молдавије Румуније је не само становништво ове републике, него и неке политичке партије, које су у парламенту усвојиле декларацију «која потврђује неутралност, јединство и недељивост државе». Такође, парламент је преко усвојене декларације позвао међународне институције и органи-

тварујем вашу машту о Великој Руунији!». Партија, како истичу оснивачи, не жели само да уђе у парламент, него да победи уз помоћ харизме бившег председника Румуније на изборима 2018. године и освоји довољан број посланичких места да би могла да изгласа присаједињење Румунији.

Но, истраживачи јавног мњења не деле овај оптимизам (осим ако није заснован на крађи гласова), јер она показују да нова партија може да рачуна на максимално 15 посто гласова бирача, што значи да ће имати од 7 до 10 посланика.

Реагујући на унионизам судија Уставног суда Молдавије, група посланика молдавског парламента поднела је иницијативу да судије уставног суда не могу имати двојно држављанство, међутим влада није подржала ову ницијативу са образложењем да је Република Молдавија рафиковала Европску конвенцију о држављанству, 14. октобра 1999. године, без икакве примедбе на двојно држављанство, те се судије не могу изузети од тог правила.

зације да чувају независност Републике Молдавије. Но, званични Букурешт се не обзире на ово.³⁴

«Припрема присаједињења Молдавији Румунији мора се завршити 2018. године», сматра посланик румунског парламента, Константин Кодријану, упоредо са парламентарним изборима у Молдавији. Идеја Букурешта и НАТО-а је, како тврди, Кодријану, да се на изборима у Молдавији кандидује биши румунски председник Трајан Басеску, који је раније добио молдавско држављанство и изабран за председника Партије националног јединства. По победи, ујединио би «две Румуније».

Но, у све се умешао председник Молдавије Игор Додон, који је указом одузео држављанство Басескуу због његовог анти-уставног деловања. Међутим, Уставни суд Румуније (у којем се налазе грађани Румуније, пет од шест судија), указ је ставио ван снаге. Тренутно није јасно има ли или нема Басеску молдавско држављанство. Но, то њега не спречава да посећује универзитете и пропагира идеју уједињења. Формални повод за одређивање 2018. године, као године уједињења Румуније и Молдавије је тај, што се 27. марта 2018. године навршава 100 година од присаједињења Бесарабије Румунији, а после завршетка Првог светског рата, 1918. године.

Бројни румунски политичари и посланици пропагирају идеју присаједињења Молдавије Румунији, а лидер покрета *Actiunea* 2012, Ђорђе Симион, је то и сликовито објаснио: «Године 2018. у Молдавији ће се одржати парламентарни избори и све румунске и прорумунске политичке снаге треба да се уједине како не би дозволили победу Игора Додона и његове Партије социјалиста, јер би то значило катастрофу за Молдавију».

«КОНТРОЛНИ ПУЦАЊ»

«Контролни пуцањ» за идеју присаједињења Молдавије Румунији изведен је још 18. фебруара 2016. године, када је Национал-либерална партија Румуније на прес конференцији представила «Стратегију уједињења две државе». Да подсетимо, ову партију до ступања на дужност председника Румуније водио је Клаус Јоханис (етнички Немац и протестант). Документ предвиђа ства-

³⁴ Опширније: Зоран Милошевић, Извори румунске политике, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 13 – 27.

рање јединственог социјално-економског, културног и информативног простора, заједничко тржиште рада, новчану подршку из буџета Румуније молдавским медијима који подржавају идеју уједињења и развој румунског идентитета. Затим се говори о формирању заједничке војске, полиције и жандармерије. На документ нико из света није реаговао, што је заговорнике поништавања молдавске државности охрабрило. И актуелни председник Румуније, Клаус Јоханис, није против ове идеје, али сматра да питање уједињења треба да буде решено тек када се претходно стабилизује ситуација у Придњестровљу и отклони корупција са обе стране реке Прут.

Придњестровље је, наравно, велика препрека за «гутање Молдавије», јер се овде ратовало из истих разлога, а мир који је потписан 1992. године потписима председника Руске федерације и Молдавије, дао је право овом делу Молдавије да у случају гашења Републике Молдавије има право на самоопредељење. Но, румунски политичари полазе од става да то «не важи», већ сматрају да су на снази границе које су признале Уједињене нације (настале пријемом ове државе у састав УН), што значи са Придњестровљем. Неки од румунских политичара су спремни да Придњестровљу у оквиру Велике Румуније дају статус «републике», како би се помирили са уласком у састав Румуније.³⁵

ПРОЦЕС «ВАРЕЊА» МОЛДАВИЈЕ ОД СТРАНЕ РУМУНИЈЕ

Процес «варења» Молдавије од стране Румуније, према Ини Летјагиној (портал Kommersant Plus) започет је 90-их година прошлог века „формирањем чудног националистичког покрета, који се није дичио молдавством, већ румунизмом“. Ови људи су себе сматрали Румунима и свој (молдовлашки језик) називали румунским. Током рата у Молдавији, почело је конфликтом око Закона о државном језику 1989. године, а завршило се краткотрајним ратом 1992. године, Румунија је пружила Молдавији помоћ у оружју, техници, затим је обезбедила дипломатску и информативну

³⁵ Тамара Семјонова Гзенкова, Међународни статус и спољнополитичке претензије Румуније, у зборнику *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 79 – 88.

подршку, рачунајући да ће ова брзо „прогутати“ Придњестровље, а потом кренути ка уједињењу са њом. Но, сценариј није реализован. Формирана је Придњестровска Молдавска Република, против које званични Букурешт и данас води пропаганду.

Румунија је, ипак, наставила да води политику присаједињења Молдавије. Тако је у Молдавији од 2010. године почео да се слави Дан Румуније, затим Дан совјетске окупације и започет је процес негирања постојања каравлашког језика. Исте године Молдавија је омогућила Румунији слободан приступ бази државног регистра становништва. Од тада, како истиче политиколог Богдан Цирди, у Молдавији фактички функционишу румунски органи власти, а две армије активно сарађују под покровитељством НАТО-а и планирају уједињење. Румунске партије отварају своје одборе у Молдавији, групе политичара обе државе организовале су Савет за уједињење две државе (2013), а владе држе заједничке седнице. Румунија из буџета финансира „дискредитацију совјетског периода у Молдавији“ чија је главна манифестација „Дан совјетске окупације“, како би се данима пре њега о СССР-у говорило у најгорем могућем светлу. Затим, усвојена је Платформа Actiunea 2012, којом је сваки од 41 округа Румуније задужен да покрене пропаганду о природности присаједињења Молдавије Румунији у Европској унији. Наравно, на новоу округа, промовишући, како се то каже у документу, на локалном нивоу идеју - “Бесарабија – то је Румунија!”.³⁶

Са друге стране критичари уједињења истичу да «гутање» Молдавије од стране Румуније не би било нимало лако, те да би јој можда «запала кост у грлу» и тако се «удавила». Прво, са припајањем Молдавије Букурешт би добио борбене Гагаузе и Придњестровце (који су на спољној граници државе). Друго, ако Руму-

³⁶ У регистру који сведочи континуитет молдавске државе посебно место заузима политичко-правни акт донет 2. децембра 1917. године, којим је проглашена Молдавска Демократска република (Република Демократикэ Молдовенјаскэ). Молдавска државност је утврђена 1359. године и прошла је сурова искушења и велике територијалне губитке, преживела је османску империју, власт фанариота али је сачувала свој идентитет и обновила своју државност 1917. године, захваљујући сељацима и Русији.

После толико векова трајања, сада је идентитет становника нападнут од стране ново-старог агресора – Запада. Агресија се изводи на исти начин – социјалним инжењерингом – као и 1859. године када је од дела кнежевине Молдавије и кнежевине Влашке (чије становништво није било румунско) створена држава Румунија, која је најсуровијим методама асимиловала словенско становништво и претворила га у Румуне. Сада се та политика наставља нападом на Републику Молдавију и Исток Србије. Логика каже, ако су први пут успели, зашто не би и други?

нија жели да припоји себи Молдавију, зашто се из састава Румуније не би издвојила Трансилванија у којој живе Мађари и унијати који одавно желе да се врате у састав Мађарске. Треће, постоје снаге у самој Румунији (додуше тренутно слабе и политички нејединствене) које би да се «геополитички монструм Румунија» демонстрира на Влашку и Молдавску Републику, тј, да се поврати ситуација пре «уједињења 1859. године, а која би уласком нових Молдављана у састав Румуније добила нове присталице за своју идеју. Управо такав програм има политичка партија «Патриоти Молдавије», који се залажу за обнову граница историјске Молдавије (две трећине те територије се налази у Румунији) и који су отворили одборе своје партије на истоку Румуније.

ШИРЕЊЕ НАТО-а БЕЗ РЕФЕРЕНДУМА

Шта су мотиви да западни покровитељи о овој агресивној румунској реторици и плану ћуте? Прво, уколико би се Молдавија припојила Румунији то би значило да се проширила Европска унија и НАТО без референдума, који у случају расписивања очигледно не би довео до овог циља. Друго, «то би значило дефинитивно одвајање Молдавије од Русије и наметање румунског идентитета (који укључује у себе русофобију) под заставом Европске уније», како је у румунском парламенту објаснио посланик Еуџен Томак.

Молдавија, да подсетимо, као независна и суверена држава постоји од 27. августа 1991. године, када је парламент донео „Декларацију о независности“ којом је поништио пакт Молотов-Рибентроп и Закон СССР „О образовању савезне Молдавске СССР“. Но, да је тиме створен проблем политичари Молдавије су се сетили тек касније, јер са „Декларацијом о независности“ престала је да постоји и граница између Молдавије и Румуније, а две државе до данас немају потписаног договор о истој због одбијања Букурешта.

Историја проблема присједињења Молдавије Румунији почиње када је румунска армија, 1918. године, окупирала Бесарабију, а 1940. године СССР је ту територију повратио, заједно са Черновицком и Одеском облашћу и предао је у састав Украјине. У Букурешту се нису могли помирити са овим «територијалним губицима», јер су у политичким плановима имали идеју стварања «Велике Румуније», при чему је тренутно главна мета ове идео-

логије територија савремене Молдавије. Никоме није јасно шта би у том случају Букурешт радио са становништвом ове државе које се не осећа Румунима и који су словенског порекла. Да ли ће уследити хрватски модел са протеривањем Срба или насилна асимилација, то нико не говори јавно.

МАПА ИНТЕГРАЛНЕ МОЛДАВИЈЕ

Да подсетимо да су на територији савремене Румуније постојале две државе – два кнежевства: Влашко и Молдавско (Каравлашко), које је Османска империја освојила и укључила у свој састав. Становништво је у већини било словенско (писало ћирилицу, користило црквенословенски језик у литургији и књижевности). Према Букурештанском уговору из 1812. године источна област бившег Молдавског кнежевства припала је Русији и од ње је образована Бесарабијска губернија. Године 1877. на осталој територији кнежевства, које се налазило под суверенитетом Стамбола, образовано је независно краљевство Румунија са немачком династијом Хоенцолерн-Зигмаринген на челу. Династија је извршила радикалну румунизацију становништва, укинувши ћирилицу и црквенословенски језик, створила антисловенску и антируску идео-

логију и програм Велике Румуније од Волге до Јадранског мора, која се, како видимо, примењује и данас.

Године 1918. румунска војска је окупирала Бесарабију и 1919. прогласила анексију. СССР анексију није признао и повратио је територије 1940. године, образовавши на тој територији Молдавску Совјетску Социјалистичку Републику. Током Другог светског рата Румунија је узела активно учешће у рату против СССР, окупиравши не само Бесарабију већ и велике делове данашње Украјине. Румунска војска је у окупационим зонама починила стравичне злочине за које никада није одговарала.

После слома СССР-а «Румунија се вратила традиционалној немачкој политици» и почела политику ширења на Исток. Кампања о присаједињењу Молдавије (и не само ње) започета је 2006. године и траје до данашњих дана, без обзира на смену лидера ове државе,

Стално се публикују наводна истраживања јавног мњења у којима се потврђује спремност већине Молдаваца да се припоје Румунији, затим «Како би становници реаговали да се појаве билборди са паролама 'Бесарабија – румунска земља', односно 'Бесарабија – то је Румунија» итд. На другој страни молдавски и украјински медији објављују резултате истраживања «у којима се види да се становништво плаши уједињења са Румунијом». Истовремено, на попису становништва у Молдавији 2004. и године становништво се у 77,5 посто изјаснило да припада молдавском (каравлашком) народу, а само 2,2 посто Румунима. Нови попис становништва је урађен 2014. године, али резултати нису саопштени до данас, а аналитичари мисле да је то управо из овог разлога, јер не одговара политици румунизације становништва. Ово наравно није једини проблем за Букурешт, јер како објаснити припајање Молдавије када се становници не осећају Румунима? Наравно, то није једини проблем. Постоји проблем Придњестровља и Гагаузије (делови Молдавије) чије становништво у 98,4 посто случајева жели интеграције са Русијом, односно Евроазијским савезом. Јасно је, дакле, да без насиља (хрватски сценарио) нема припајања Молдавије Румунији.

Ова проблематика се итекако тиче и саме Србије, чије је територије и становништво одавно Румунија узела на нишан, тако да модел Олује може сасвим логично бити примењен и на делове Србије које је Румунија прогласила «окупираним територијама» на којима живе «румун» и које ће кад-тад морати да буду «ослобођене» од словенског ига. Грдно се вара Србија уколико мисли да јој Румунија не ради о глави у Тимочкој Крајини и Банату (за сада су узалудни протести Српске цркве због неканонског деловања Румунске православне цркве у Источној Србији, јер њено све-

штено-монаштво мисионари на овом подручју и успоставља своје парохије у црквене структуре), јер је ширење папског латинства и романизације вековни пројекат чија је једна од жртава био и сам народ Румуније. Једна од варијанти овог прастарог плана јесте и увођење НАТО «миротвораца» под плаштом војне сарадње на основу одавно парафираних Софа и Ипап споразума. Румунија би била пресрећна да јој из Вашингтона стигне зелено светло за војно преузимање контроле над целокупном делтом Дунава, старог Хитлеровог сна. Недостају само Србија и Молдавија.

МАПА ПРВЕ РУМУНИЈЕ

Zoran Milošević
**WILL MOLDOVA PERISH FROM THE GLOBAL MAP
OF COUNTRIES IN 2018?**

Abstract

Romania wants to join the Republic of Moldova to its state in 2018 and in this context has provided support from the European Union, NATO and the United States. With this, Romania would significantly expand its territory and gain the status of a regional power, while NATO and the European Union would, without a referendum, expand their influence to the East. Of course the biggest geopolitical damage would be inflicted on Russia and Serbia.

However, the plan of Unification in 2018 (Unirea-2018) is far from being achieved, because the current Moldovan President, Igor

Dodon, with his anti-Western and anti-Romanian political moves has caused significant blows that have aroused public opinion.

Keywords:

Moldova, Romania, unionism, romanization, identity, NATO, geopolitics, Serbia

Олег Генадијевич Казак
Минск, Белорусија

**ПОЛИТИКА МЕЂУРАТНЕ РУМУНИЈЕ ПРЕМА
МАЂАРСКОЈ НАЦИОНАЛНОЈ МАЊИНИ
(НА МАТЕРИЈАЛУ МАЂАРСКОГ
РЕВИЗИНИСТИЧКОГ ИЗДАЊА *DANUBIAN
REVIEW*)**

Сажетак

У чланку се разматра материјал мађарског часописа *Danubian Review*, који је излазио на енглеском језику од 1934. до 1944. године. Аутори издања посвећивали су значајну пажњу агресивној асимилационој политици румунских власти према мађарској националној мањини. У раду се подробно анализира испољавање те политике у различитим сферама друштвеног и културног живота Румуније.

Кључне речи

Danubian Review, национална политика, национална мањина, асимилација.

После Првог светског рата према Тријанонском споразуму значајан део Мађарске, који је насељавало скоро 1.500.000 етничких Мађара, припао је Румунији. Услед огромних територијалних проширења Румунија је од мононационалне постала мултинационална држава, у којој су скоро трећину становништва чиниле националне мањине. Политику румунских власти према мађарској мањини карактерисала је посебна суровост. **Под изговором да је потребно уједињење и брза унификација државе спроводиле су се, уз кршење међународних обавеза Румуније, дискриминационе мере према Мађарима: убрзана румунизација образовне сфере, отпуштање чиновника и службеника, који нису могли да положе „језичке тестове”, забрана већине мађар-**

ских културних иницијатива,¹ експропријација земље од мађарских земљопоседника и цркава у току аграрне реформе 1921. године, пресељавање румунских сељака у етнички мађарске регионе како би се убрзао процес њихове румунизације.² Спољна политика Краљевине Мађарске за време Миклоша Хортија, усмерена на ревизију тријанонских граница, наилазила је на подршку значајног дела друштва. У геополитичким концепцијама, које је разрадио истакнути научник и политичар Пал Телеки, износила се теза о томе да границе, које су успостављене Тријаномом, не одговарају „животној простору“ мађарске нације, о њиховој ускости за „мађарски национални дух“. Проблем самоопредељења мађарске нације, према наведеном приступу, директно је зависио од могућности ревизије целокупног версајског система на рачун суседних држава.³ Наравно, у мађарским ревизионистичким издањима информације су се представљале донекле тенденциозно, а у неким случајевима чињенице кршења права мађарске мањине у државама Централне Европе су преувеличаване. С друге стране, не може се негирати да су те државе (посебно Румунија) својом непромишљеном политиком саме изазивале раст реваншистичких расположења у Мађарској. Издање на енглеском језику *Danubian Review*, које је излазило сваког месеца у периоду од 1934. до 1944. године, требало је да упозна европске и америчке читаоце с положајем мађарске мањине у различитим европским државама и основним векторима спољнополитичког курса Хортијеве Мађарске. На страницама издања једно од кључних места посвећено је теми националне политике Румуније према мађарској мањини.

Аутори чланака у часопису *Danubian Review* осветљавали су различите облике румунизације мађарског становништва. Један од најозбиљнијих облика било је то што су многи представници

¹ Gábor Egry, „Megoldás vagy halogatás? A román királyi diktatúra és a magyar kisebbség, 1938–1940”, *Limes. Tudományos Szemle (Revízió, propaganda, kisebbségkérdés 1938–1944)*, № 1/2010, pp. 67–68.

² Т. А. Покивайлова, „Межнациональные конфликты в Трансильвании и румынском Банате в период проведения аграрных реформ 1921 и 1945 гг.”, в сборнике: *Национальные меньшинства в странах Центральной и Юго-Восточной Европы: исторический опыт и современное положение* (отв. ред. Е. П. Серапионова), Институт славяноведения РАН, Москва, 2014, стр. 174–175.

³ А. С. Стыкалин, „Трианонский мирный договор и идеи возрождения Венгрии”, в сборнике: *Авторитарные режимы в Центральной и Восточной Европе (1917–1990-е годы)* (ред.: Т. М. Исламов, А. С. Стыкалин), Институт славяноведения РАН, Москва, 1999, стр. 63.

румунске јавности негирали етничку припадност Секеља (једна од субетничких група, која чини мађарску националну мањину, а живи претежно у Трансилванији). Румунски универзитетски професор Н. Јорга 1926. године изнео је хипотезу према којој су Секељи потомци мађаризованих Румуна. Једини аргумент, који противници те хипотезе нису успели да оповргну, тицао се сличности плеса Секеља и Румуна.⁴ Године 1934. румунски доктори су узимали узорке крви од становника мађарских села региона Харомсек. Циљ тог експеримента био је да се докаже „крвно сродство” Секеља и Румуна.⁵ Румунски историчари и географи (А. Нистор, С. Опрану, Г. Поп-Лисану), антрополози раса (Г. Попович, П. Румнеанцу) трудили су се да докажу да етничку припадност одређују биолошки, а не културни или језички фактори.⁶ Међутим, та истраживања нису донела румунској страни жељене резултате.⁷ У јануару 1937. године на састанку румунског националистичког друштва *Actiunea Patriotica* (срп. *Патриотско деловање*) у Клужу истакнуто је да чиновници треба да разликују Мађаре и Секеље и да се према другима односе као према посебној националности.⁸

РУМУНИЗАЦИЈА МАЂАРСКОГ СТАНОВНИШТВА

Аутори издања ништа мање пажње посветили су и кампањи „анализе имена”. Министарство правде Румуније је током 1926. и 1927. године издало низ наредби, према којима се школска администрација обавезивала да се бави установљавањем лица, чија имена и презимена „звуче као румунска”. Та лица, чак и ако су се служила само мађарским језиком, била су обавезна да похађају румунске школе. Многобројне злоупотребе са стране румунских власти натерале су Мађарску партију Румуније (најутицајнија по-

⁴ L. Fritz, “The Re-rumanianization of the Szeklers”, *Danubian Review*, Vol. 7, № 3 (August 1939), p. 19.

⁵ *Danubian Review*, “A Few Data Relating to Situation of Hungarians in Transylvania”, Vol. 1, № 7 (December 1934), p. 21.

⁶ Stefano Bottoni, “National Projects, Regional Identities, Everyday Compromises. Szeklerland in Greater Romania (1919–1940)”, *Hungarian Historical Review*, № 2/2013, p. 497.

⁷ *Danubian Review*, “Unexpected Results of Blood Analysis”, Vol. 1, № 5 (October 1934), p. 19.

⁸ *Danubian Review*, “How an Extreme Rumanian Society Proposes to Curtail Minority Rights”, Vol. 4, № 9 (February 1937), p. 19.

литичка снага која је заступала интересе мађарске националне мањине) да се обрати Лиги нација 1930. године.⁹ Пред почетак школске 1936/37. године министар просвете М. Ангелеску издао је наредбу која је процедуру „анализе имена” учинила још ригорознијом. Деца родитеља, који себе сматрају Мађарима, али са именима која „звуче као румунска”, морала су да похађају румунске школе. Установљена је лична одговорност школских инспектора за „исправност” спровођења процедуре „анализе имена” (у том смислу да се није дозвољавало смањење броја ученика у румунским школама).¹⁰

ЗЛОУПОТРЕБА ШКОЛСКОГ СИСТЕМА

Кампања „анализе имена” била је само један од многих инструмената румунизације школског система. Закон о основном образовању из 1924. године предвиђао је постојање тзв. „културних зона” на територијама где су Мађари чинили већину становништва. Румунски наставници, који су радили у „културним зонама” (од којих апсолутна већина није знала мађарски језик), добијали су 50% већу плату у односу на остале регионе. Према наредби министра просвете из 1937. године, румунски свештеници православне и гркокатоличке вероисповести, који су десет година служили у „културним зонама”, имали су право да раде као наставници чак и без педагошког образовања.¹¹ Школе са мађарским као наставним језиком затворане су под различитим изговорима. Таквих школа је 1930. године било 427, а 1934. само 112. Школске 1934/35. године нешто више од 11000 ученика имало је право да се школује на матерњем мађарском језику, док 175000 мађарске деце није имало такву могућност. Многе мађарске школе су затворане „из хигијенских разлога” (премда су зграде већине школа биле чисте и простране), а у њиховим зградама осниване су држа-

⁹ *Danubian Review*, “Even the Rumanian Supreme Court of Justice Has Disapproved of the ‘Analysis of Family Names’”, Vol. 1. № 11 (April 1935), p. 19.

¹⁰ *Danubian Review*, “A Stricter Analysis of Names and Race”, Vol. 4. № 3 (August 1936), p. 18.

¹¹ *Danubian Review*, “Rumanian Priests to be Employed to Rumanianize the Szekler Districts”, Vol. 5. № 5 (October 1937), p. 53.

вне школе с румунским као наставним језиком.¹² У таквим услови-ма мађарске цркве (католичка и протестантска) пружале су мађарској деци једну од малобројних могућности да стекну образовање на матерњем језику. Уосталом, румунске школе су такође биле под притиском румунске администрације. Тако су власти града Свети Ђорђе (рум. *Sfântu Gheorghe*) 1939. године одбиле да издвоје новчана средства за две мађарске црквене основне школе, јединих мађарских образовних установа у граду у том тренутку.¹³ Редовно су се одржавали курсеви језика за наставнике чије је компетенције у румунском језику комисија оценила као недовољне. На пример, такви курсеви за наставнике мађарског порекла из градова Кристур у Секујеск, Таргу Секујеск и Георгени организовани су у граду Сибију у лето 1938. године, при чему су наставници морали сами да плате курс.¹⁴

„ТЕСТИРАЊЕ ЈЕЗИКА“

Важна тема часописа *Danubian Review* били су тестови из језика, које су у међуратном периоду морали да положи чиновници и службеници мађарског порекла. Према информацији, објављеној у децембарском броју часописа из 1937. године, почев од 1921. године отпуштено је 400000 мађарских службеника (укључујући 4000 запослених у Железницама Румуније) који нису положили „тестове из језика“.¹⁵ Као резултат „тестирања језика“, које се 1938. године спроводило међу запосленима на железници у граду Орадеа, око 5% запослених је отпуштено без права да претендују на исплату пензије, а још 6% запослених, који нису показали задовољавајући ниво владања румунским језиком, премештени су на службу у тзв. Старо краљевство (територија Румуније пре Првог

¹² *Danubian Review*, “Grievances of Hungarians in Transylvania Before Rumanian Parliament”, Vol. 4. № 8 (January 1937), p. 18.

¹³ *Danubian Review*, “Minority Schools in Sepsiszentgyorgy Receive No Grants”, Vol. 7. № 1 (June 1939), p. 43.

¹⁴ *Danubian Review*, “Language Courses for Minority Teachers at Their Own Expense”, Vol. 6. № 2 (July 1938), pp. 51–52.

¹⁵ L. Fritz, “The Situation of the Hungarian Minority Grows Worse from Year to Year under the Tatarescu Regime”, *Danubian Review*, Vol. 5. № 7 (December 1937), p. 6.

светског рата).¹⁶ Директор фабрике дувана у граду Свети Ђорђе 1939. године наредио је свим запосленима мађарског порекла, укључујући чистаче и возаче, да полажу „језичке тестове”.¹⁷ Слични случајеви су стално бележени.

Румунија је још 1919–1921. године преузела међународне обавезе да поштује језичка права мађарске мањине, међутим, та права су се често кршила на локалном нивоу. Тако је, на пример, у јулу 1935. године полиција града Деж посетила све занатлије и трговце и наредила да хитно замене све мађарске натписе онима на румунском језику.¹⁸ А полиција града Орадеа је у априлу 1938. године забранила уличним трговцима да своју робу предлажу на мађарском језику. У исто то време руководство Железница Румуније издало је наредбу према којој службеници железнице могу да комуницирају с путницима и међусобно само на румунском језику.¹⁹ Конфликти мађарских становника Румуније са поштанским службеницима постали су стална појава. Тако се у децембарском броју часописа из 1936. године саопштава да се у пошти града Мијеркуреја Чук прихватају само она писма, чији је адресат наведен на румунском језику.²⁰

Скоро сваки број часописа доносио је информације о ограничавању културних иницијатива мађарске националне мањине са стране румунских власти. Тако је 1936. године прекинута делатност Музејског друштва Трансилваније, а та организација је током седамдесет година била један од највећих културних центара локалних Мађара.²¹ Полицијске власти града Таргу Секујеск у децембру 1936. године забраниле су заједничку акцију католичке и протестантске цркве у том граду. Црквена администрација је планирала да организује курсеве мађарске књижевности и уметности за децу, која нису имала могућности да похађају школе на

¹⁶ *Danubian Review*, “More Language Examinations for Minority Employees”, Vol. 6. № 5–6 (October–November 1938), p. 81.

¹⁷ *Danubian Review*, “Magyar Employees of Tobacco Factory at Sepsiszentgyorgy to Undergo Language Test”, Vol. 7. № 1 (June 1939), p. 42.

¹⁸ *Danubian Review*, “Cases Illustrating Application of Provisions of Article 8 of Minorities Treaty”, Vol. 2. № 3 (August 1935), p. 15.

¹⁹ *Danubian Review*, “Hungarian Language Grievances”, Vol. 5. № 12 (May 1938), p. 56.

²⁰ *Danubian Review*, “Use of Hungarian Forbidden in Private Intercourse”, Vol. 4. № 7 (December 1936), p. 17.

²¹ *Danubian Review*, “A Series of Hungarian Meetings Prohibited”, Vol. 4. № 4 (September 1936), p. 21.

мађарском језику.²² У јануару и фебруару 1937. године румунске власти су без објашњења одбиле да продуже лиценцу Мађарском плесном друштву у граду Орадеа, Књижевном друштву „Ференц Келчеи” у граду Сату Маре, забраниле извођење позоришне представе на мађарском језику у граду Салонта.²³ У марту 1937. године власти града Кристуру Секујеск без објашњења разлога прекинуле су делатност локалног хорског друштва.²⁴ Таква догађања су стално бележена.

ПРОГОН МАЂАРСКИХ ПИСАЦА И НОВИНАРА

Дешавала су се и прогањања мађарских писаца и новинара. Велики одјек у друштву имао је судски процес из 1935. године против писца и протестантског свештеника из села Шимишна, Л. Дадаја, који је у Будимпешти под псеудонимом Székely Mózes (срп. Мојсије Секељ) објавио романе *Гребен* и *Четвртак*. У тим делима описује се тешка судбина Мађара у међуратној Трансилванији. Због „противдржавне агитације” Л. Дадај је осуђен на шест месеци затвора, казну од 10000 леја и губитак политичких права током десет година. Занимљиво је да су у заштиту осуђеног иступили многи румунски делатници, укључујући и политичара Александра Вајду-Воевода (био је румунски премијер у три наврата – 1920, 1932. и 1933. године). У свом сведочењу на суду он је истакао: „Често друге (представнике националних мањина – О. К.) називамо лоповима и непријатељима, али нам се не свиђа када неко од мањина чини исто то. Та књига има изузетну вредност као васпитно средство. Ја бих је и сам превео на румунски језик, како би је наши министри и државни посленици прочитали. То је потребно како би сви Румуни схватили како други гледају на свет. Дошло је време да се заврше политички процеси. /.../ Не сматрам Л. Дадаја кривим, тај роман је за мене био као огледало у ком сам

²² *Danubian Review*, “Hungarian Cultural Work Frustrated”, Vol. 4. № 7 (December 1936), p. 19.

²³ *Danubian Review*, “Hungarians Not Allowed To Go To Theatres, Literary Lectures, and Balls”, Vol. 4. № 10 (March 1937), p. 24.

²⁴ *Danubian Review*, “Fresh Blows to Hungarian Culture”, Vol. 4. № 10 (March 1937), p. 24.

видео своје политичке грешке.”²⁵ Међутим, познати политичар није увек показивао толерантан однос према националним мањинама. У току наступа 21. јуна 1936. године у граду Сибију Вајда-Воевод је изјавио: „Знам да живимо у земљи у којој неколико милиона становника не говори румунски језик. Не можемо да их ставимо у воз и отерамо из земље, али треба да донесемо такве законе који ће их натерати да сами то учине.”²⁶ Сличне изјаве редовно су се појављивале у румунској штампи. На пример, у новинама *Glasul Romanes cinregiunea securizata* од 12. новембра 1936. године стајала је белешка „Вартоломејска ноћ”. Аутор те белешке анализирао је говор италијанског вође Бенита Мусолинија о потреби да се мађарска мањина у Румунији заштити: „Ако сињор Мусолини жели да ослободи Мађаре од румунског ропства, радо ћемо му помоћи: можемо организовати савремену Ватроломејску ноћ, после чега Италијани могу доћи и преузети мађарске лешеве у Трансилванији. Мађари ће на тај начин бити ослобођени румунског ропства, а ми ћемо се решити важног проблема који нам задаје превише брига.”²⁷

Часопис је такође редовно објављивао вести о хапшењу новинара који су у својим чланцима информисали о злоупотребима румунске администрације према етничким Мађарима. Само у новембру 1934. године осуђено је пет мађарских новинара на затворску казну од неколико месеци до годину дана.²⁸

Важан елемент националне политике међуратне Румуније било је уништавање меморијалних објеката који су сведочили о улози Трансилваније као центра мађарске културе. Тако су 14. јуна 1934. године власти срушиле споменик у част учесника мађарске револуције из 1848. и 1849. године, који се налазио на раскршћу путева између градова Аугустин и Брашов.²⁹ У граду Орадеа су почетком 1936. године уклоњене спомен-плоче у част драматурга Е. Шиглигетија (1814–1878), правника Д. Силађија (1840–1901) и генерала, учесника мађарске револуције из 1848. и 1849.

²⁵ *Danubian Review*, “Heavy Sentence of Courtmartial on Transylvanian Hungarian Author”, Vol. 2. № 2 (July 1935), p. 17.

²⁶ *Danubian Review*, “A Former Rumanian Premier’s and a Public Attorney’s Attacks on the Hungarians”, Vol. 4. № 2 (July 1936), p. 20.

²⁷ *Danubian Review*, “Grievances of Hungarians in Transylvania Before Rumanian Parliament”, Vol. 4. № 8 (January 1937), p. 19.

²⁸ *Danubian Review*, “A Few Data Relating to Situation of Hungarians in Transylvania”, Vol. 1, № 7 (December 1934), p. 21.

²⁹ *Danubian Review*, “Summary of the Grievances of the Magyar Minority in Rumania”, Vol. 1. № 1–3 (August 1934), p. 42.

године, Ш. Нађа (1803–1849).³⁰ У јуну 1936. године у граду Баја Маре уклоњене су спомен-плоче посвећене познатим прегаоцима мађарске културе: писцу Шандору Петефију (1823–1849), историчару Д. Шонхеру (1864–1908), глумцу Мартону Лендваију (1807–1858).³¹ Власти су се бориле и против најмањих исказивања про-мађарских расположења. На пример, у децембру 1938. године војни трибунал у Клужу осудио је римокатоличког свештеника Г. Локолија на три месеца затвора и казну од 4000 леја јер је комисија за проверу у храму села Тијур открила слику *Дева Марија предаје круну Светом Иштвану* покривену мађарском заставом.³² У мају 1939. године калвинистички свештеник у граду Залау, М. Мези, ухапшен је јер се у његовој цркви налазила камена скулптура Турул птице (често се помиње у мађарској митологији, а у првој половини XX века као симбол користиле су је снаге десних конзервативаца у Мађарској).³³ Сличне чињенице описиване су готово у свим бројевима часописа. Оптужбе румунских грађана мађарске националности за државну издају изгледале су трагикомично. Млади земљорадник Ј. Загони оптужен је на војном суду у јулу 1939. године на једну годину затвора, казну од 10000 леја и губитак политичких права током шест година. А његов „злочин” састојао се у следећем – напао га је пас луталица, и како није нашао ништа друго, младић је узео румунску заставу с копља у близини да би се заштитио.³⁴

КОНФЕСИОНАЛНО ПИТАЊЕ

У међуратној Румунији национална и конфесионална питања била су тесно повезана. Већина етничких Румуна били су православци и гркокатолици, док су Мађари били католици и протес-

³⁰ *Danubian Review*, “Hungarian Memorial Tablets Remove”, Vol. 2. № 12 (May 1936), p. 21.

³¹ *Danubian Review*, “More Removals of Hungarian Memorials”, Vol. 4. № 2 (July 1936), p. 23.

³² *Danubian Review*, “Minority Clergymen Persecuted”, Vol. 7. № 2 (July 1939), p. 52–53.

³³ *Danubian Review*, “Minority Clergymen Molested and Persecuted”, Vol. 7. № 1 (June 1939), p. 44.

³⁴ *Danubian Review*, “Insult to Romanian Flag”, Vol. 7. № 3 (August 1939), p. 52.

танти. Румунске власти пружале су сваки вид подршке православној и гркокатоличкој цркви. Тако је 1928. године плата православних и гркокатоличких свештеника износила 3150 леја, а плата римокатоличких и протестантских свештеника 1250 леја.³⁵ Мађарске сакралне зграде рушене су под различитим изговорима. На пример, 6. септембра 1937. године затворени су црква и манастир Премонстратеншког реда у граду Санмартин.³⁶ Мађари су били изложени притиску власти (претње отпуштања с посла, физичка принуда и др.), које су их тако терале да пређу у православну веру. У селима која су насељавали искључиво Мађари, становници католичке и протестантске вере морали су да дају новчане прилоге за грађење православних и гркокатоличких храмова и да учествују у њиховој изградњи.³⁷ Министар просвете Румуније, М. Ангелеску, изјавио је на састанку Владе да „у сваком секељском селу треба да буде изграђена румунска црква, ако у том селу живи барем један Румун.“ Министар је такође истакао потребу да се у секељска села у Трансилванију упуте православни и гркокатолички свештеници из других региона Румуније.³⁷ Аутор чланка из новембра 1938. године саопштава да је у три трансилванијска села (Гимеш-Фажет, Лунка де Сус, Лунка де Жос) парохијски писар регистровао децу рођену у римокатоличкој породици као гркокатолике.³⁸ Религиозна политика власти била је један од делотворних инструмената румунизације мађарског становништва.

На тај начин су румунске власти у међуратном периоду доследно реализовале програм државне и етничке асимилације мађарске националне мањине. Сурови методи спровођења те политике изазвали су раст међусобног непријатељства Румуна и Мађара, а стварали су и одличан терен за реваншистичку пропаганду у Хортијевој Мађарској. Пресудом Друге бечке арбитраже од 30. августа 1940. године Румунија је била приморана да Мађарској

³⁵ G. Csiky, "Complaints of Unitarians in Transylvania", *Danubian Review*, Vol. 2. № 9–10 (February–March 1936), p. 13.

³⁶ *Danubian Review*, "All the Property of the Premonstratensian Order Confiscate", Vol. 5. № 5 (October 1937), p. 54.

³⁷ L. Fritz, "The Situation of the Hungarian Minority Grows Worse from Year to Year under the Tatarescu Regime", *Danubian Review*, Vol. 5. № 7 (December 1937)

³⁷ *Danubian Review*, "Every Siculian Village Must Build a Rumanian Church Evenit has Only One Rumanian Inhabitant", Vol. 4. № 12 (May 1937), p. 27.

³⁸ *Danubian Review*, "Birth Registers in Szeklerland Falsified to Detriment of Roman Catholic Hungarians", Vol. 6. № 5–6. (October–November 1938), p. 78.

преда Северну Трансилванију (територија површине више од 43000 квадратних километара и са становништвом око 250000 људи). Представници мађарске администрације на „враћеној” земљи нису узели у обзир грешке, које су починиле румунске власти у међуратном периоду. Првих месеци после успостављања мађарске власти у Трансилванији вршила се „реституција” имовине локалним Мађарима, коју су пратила пребијања румунских правника, наставника, свештеника, многобројни случајеви пљачке и скрнављења православних и гркокатоличких румунских храмова. На пример, 14. децембра 1940. године војни одред се целу ноћ изругивао румунском становништву. Истовремено, у области Калотасег војници су разбили прозоре на румунским кућама, извели мушкарце на улицу и натерали их „да љубе свету мађарску земљу”.³⁹ Слични случајеви, који су редовно бележени, стварали су атмосферу још веће отуђености међу Румунима и Мађарима. Северна Трансилванија враћена је Румунији после Другог светског рата. Драматични догађаји међуратног и ратног времена оставили су дубок и трауматичан траг у колективном памћењу како Мађара, тако и Румуна. Ни у садашњем периоду не може се говорити о „међунационалној хармонији” између два народа.

(са руског превео: Стефан Милошевић)

Литература и извори

Покивайлова Т. А., „Межнациональные конфликты в Трансильвании и румынском Банате в период проведения аграрных реформ 1921 и 1945 гг.”, в сборнике: *Национальные меньшинства в странах Центральной и Юго-Восточной Европы: исторический опыт и современное положение* (отв. ред. Е.П. Серапионова), Институт славяноведения РАН, Москва, 2014.

Стыкалин А. С. „Трианонский мирный договор и идеи возрождения Венгрии”, в сборнике: *Авторитарные режимы в Центральной и Восточной Европе (1917–1990-е годы)* (ред.: Т. М. Исламов, А. С. Стыкалин), Институт славяноведения РАН, Москва, 1999.

Balázs Ablonczy. *A visszatért Erdély 1940–1944*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2015.

³⁹ Ablonczy Balázs, *A visszatért Erdély 1940–1944*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2015, p. 63–64.

Bottoni Stefano. "National Projects, Regional Identities, Everyday Compromises. Szeklerland in Greater Romania (1919–1940)", *Hungarian Historical Review*, № 2/2013.

Csiky G. "Complaints of Unitarians in Transylvania", *Danubian Review*, Vol. 2. № 9–10 (February –March 1936)

Danubian Review, "Summary of the Grievances of the Magyar Minority in Rumania", Vol. 1. № 1–3 (August 1934)

Danubian Review, "Unexpected Results of Blood Analysis", Vol. 1, № 5 (October 1934)

Danubian Review, "A Few Data Relating to Situation of Hungarians in Transylvania", Vol. 1, № 7 (December 1934)

Danubian Review, "Even the Rumanian Supreme Court of Justice Has Disapproved of the 'Analysis of Family Names' ", Vol. 1. № 11 (April 1935)

Danubian Review, "Heavy Sentence of Courtmartial on Transylvanian Hungarian Author", Vol. 2. № 2 (July 1935)

Danubian Review, "Cases Illustrating Application of Provisions of Article 8 of Minorities Treaty", Vol. 2. № 3 (August 1935)

Danubian Review, "Hungarian Memorial Tablets Remove", Vol. 2. № 12 (May 1936)

Danubian Review, "A Former Rumanian Premier's and a Public Attorney's Attacks on the Hungarians", Vol. 4. № 2 (July 1936)

Danubian Review, "More Removals of Hungarian Memorials", Vol. 4. № 2 (July 1936)

Danubian Review, "A Stricter Analysis of Names and Race", Vol. 4. № 3 (August 1936)

Danubian Review, "A Series of Hungarian Meetings Prohibited", Vol. 4. № 4 (September 1936)

Danubian Review, "Hungarian Cultural Work Frustrated", Vol. 4. № 7 (December 1936)

Danubian Review, “Use of Hungarian Forbidden in Private Intercourse”, Vol. 4. № 7 (December 1936)

Danubian Review, “Grievances of Hungarians in Transylvania Before Rumanian Parliament”, Vol. 4. № 8 (January 1937)

Danubian Review, “How an Extreme Rumanian Society Proposes to Curtail Minority Rights”, Vol. 4, № 9 (February 1937)

Danubian Review, “Hungarians Not Allowed To Go To Theatres, Literary Lectures, and Balls”, Vol. 4. № 10 (March 1937)

Danubian Review, “Fresh Blows to Hungarian Culture”, Vol. 4. № 10 (March 1937)

Danubian Review, “Every Siculian Village Must Build a Rumanian Church Evenit has Only One Rumanian Inhabitant”, Vol. 4. № 12 (May 1937)

Danubian Review, “All the Property of the Premonstratensian Order Confiscate”, Vol. 5. № 5 (October 1937)

Danubian Review, “Rumanian Priests to be Employed to Rumanianize the Szekler Districts”, Vol. 5. № 5 (October 1937)

Danubian Review, “Hungarian Language Grievances”, Vol. 5. № 12 (May 1938)

Danubian Review, “Language Courses for Minority Teachers at Their Own Expense”, Vol. 6. № 2 (July 1938)

Danubian Review, “Birth Registers in Szeklerland Falsified to Detriment of Roman Catholic Hungarians”, Vol. 6. № 5–6. (October – November 1938)

Danubian Review, “More Language Examinations for Minority Employees”, Vol. 6. № 5–6 (October-November 1938)

Danubian Review, “Magyar Employees of Tobacco Factory at Sepsiszentgyorgy to Undergo Language Test”, Vol. 7. № 1 (June 1939)

Danubian Review, “Minority Schools in Sepsiszentgyorgy Receive No Grants”, Vol. 7. № 1 (June 1939)

Danubian Review, "Minority Clergymen Molested and Persecuted", Vol. 7. № 1 (June 1939)

Danubian Review, "Minority Clergymen Persecuted", Vol. 7. № 2 (July 1939)

Danubian Review, "Insult to Romanian Flag", Vol. 7. № 3 (August 1939)

Egry Gábor. „Megoldás vagy halogatás? A román királyi diktatúra és a magyar kisebbség, 1938–1940”, *Limes. Tudományos Szemle (Revízió, propaganda, kisebbségkérdés 1938–1944)*, № 1/2010.

Fritz L. "The Situation of the Hungarian Minority Grows Worse from Year to Year under the Tatarescu Regime", *Danubian Review*, Vol. 5. № 7 (December 1937)

Fritz L., "The Re-rumanianization of the Szeklers", *Danubian Review*, Vol. 7, № 3 (August 1939)

Олег Геннадьевич Казак
ПОЛИТИКА МЕЖВОЕННОЙ РУМЫНИИ В ОТНОШЕНИИ
ВЕНГЕРСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МЕНЬШИНСТВА
(ПО МАТЕРИАЛАМ ВЕНГЕРСКОГО РЕВИЗИОНИСТСКОГО ИЗДАНИЯ
«DANUBIAN REVIEW»)

Резюме

В статье рассматриваются материалы венгерского ревизионистского англоязычного журнала «Danubian Review», который выпускался в 1934–1944 гг. Авторы издания уделяли значительное внимание агрессивной ассимиляционной политике румынских властей в отношении венгерского национального меньшинства. В статье детально проанализированы проявления данной политики в различных сферах общественной и культурной жизни Румынии.

Ключевые слова: «Danubian Review», национальная политика, национальное меньшинство, ассимиляция.

Иван Чарота

Белоруски државни универзитет
Филолошки факултет
Катедра за словенске књижевности
Минск, Белорусија

ДА ЛИ ЈЕ СКОРИНА БИО У МОЛДАВИЈИ?

Сажетак

Знаменита личност Белорусије Георгиј Франциско Скорина је у овој земљи предмет сталних истраживања. Између осталог, велику забуну изазивало је то да су значајна лица у судбини Скорине били представници српског рода Бранковића, који су владали Молдавијом. Срби и Молдавија – немогуће!

Кључне речи

Георгиј Франциско Скорина, Молдавија, Срби, православље

Наша земља се достојанствено припремила за петстоту годишњицу белоруског и источнословенског штампарства, са одјеком у друштву и замахом који приличи петовековном јубилеју, који су свестрано подржале власти свих нивоа. Постоје озбиљни разлози да се поносимо многим планираним и већ оствареним делима. То не виде и не цене само слепи или они којима се то не свиђа.

Уосталом, то не значи да можемо да седимо скрштених руку и приказујемо свету своја висока достигнућа. Као и увек, при оцењивању резултата више је користи од здраве скепсе и самокритичног погледа на урађено. То се посебно тиче стања истраживања живота и дела главног кривца за славље – Георгија Франциска Скорине. И овде код нас, колико год се трудили да благо оцењујемо, стање је далеко од идеалног, а перпективе су доста неодређене.

Како бих избегао критику за претерану строгост, треба одмах да прецизирам: иако немам ту част да непосредно припадам групи научника који се баве животом и делом Георгија Скорине,

област њиховог истраживања сматрам за једну од најприоритетнијих за наше друштвене науке. Из тог разлога нисам склон да све празнине и недостатке те научне области приписујем само уском кругу стручњака. Према мом поимању, одређени део кривице лежи на свим научницима из области друштвених наука, укључујући и мене. Сада, када имамо прилику да будемо учесници петовековног јубилеја, управо то све нас тера да максимално мобилишемо постојеће снаге и ресурсе, а пре свега да покажемо трпељивост и обазривост, које традиционално карактеришу Белорусе, а које условљавају горе поменуто (само)критичност.

Колико год то било тужно, не можемо да не признамо да се у значајном делу наше науке о животу и делу Георгија Скорине учврстило недопустиво много стереотипа, који по својој природи противрече основним научним принципима, али су из неког разлога за нас постали априорни, чак и незаменљиви. Само се представници старије генерације сећају када се дата област богатила вредним налазима и открићима, када су се уводили раније непознати документарни материјали, када су на основу озбиљне научне анализе прихватане нове поставке и, уопште, када су се одржавале плодотворне научне дискусије. Чак и при осмишљавању фактолошке основе животописа Скорине, код нас су постале превише честе модалне речи и изрази којима се изражавају претпоставке и нагађања: *могуће, вероватно, највероватније, по свој прилици, изгледа, може се претпоставити*. На велику жалост, навикли смо да управо на тај начин објашњавамо питања која захтевају максималну прецизност и провереност. Још мање неоспорног може се наћи у оним размишљањима која зависе од тако интерпретиране фактологије. По правилу, она се обично заснивају на позивању на оне претходнике који имају сличне погледе: „Сложимо се са X”, „Како исправно мисли Y”, „Како је једнозначно сматрао Z”...

Морамо констатовати да су код нас скоро сва главна питања о животу и делатности Скорине још отворена, неразјашњена до краја, а понекад и замршена: године рођења и смрти, вероисповест, право крштено име, најближа околина, основни животни циљеви и реализована дела, круг професионалних интересовања и конкретне делатности, намена издатих књига, садржај и суштина преводилачког (или уређивачког) посла, језик његових издања и личног стваралаштва, место боравка и места на која је путовао, најважније везе са домаћим и страним посленицима свог времена итд. Према признању и самих активних научника посвећених изучавању живота и дела Скорине, настајали су огромни „слојеви фактографских грешака” (В. И. Доршкевич) који су скоро сасвим прекрили стварне чињенице. Посебно забрињава следећа опасна

тенденција: савремена поимања друштва, културе, вере и духовности, језика, науке, Цркве и осталог преносе се на реалије петстогодишње прошлости, тако се преиначују са савременим стереотипима и при томе веома вулгарно актуелизују. Примери таквих извртања не могу се чак ни набројати. Сви су обрасли вештачким стереотипима савремености, које обично подржавају ништа мање стереотипна објашњења, међу којима су и она потпуно неприхватљива за науку – оно што не одговара нашем разумевању проглашава се за грешке ондашњих хроничара, писара, гравера, штампара... Наравно, подразумева се да се то тиче и савремених неистомишљеника.

Укратко, сами смо учинили проблематичним чак и читање читавог низа важних докумената за науку о животу и делу Скорине, да не помињемо њихову интерпретацију. При томе су се скоро сви проблеми почели дубокомислено представљати као они који се тешко решавају или које чак у принципу и није могуће решити.

Како би се на адекватан начин разумео недостатак перспективе таквог стања, дозволићу себи да поменем један веома поучан пример из сопственог искуства. Када сам се срео с колегом, универзитетским професором математике из Словачке, кога давно нисам видео, питао сам га како је и добио одговор да ствари и не иду тако лоше: између осталог, његови студенти су на престижној међународној олимпијади освојили прве награде за решење својесврсног задатка. Наравно, честитао сам колеги, а он је појаснио да је његова заслуга у томе веома скромна – једноставно, није упозорио своје студенте да нема смисла решавати такав задатак, јер је општеприхваћено да га је немогуће решити. И не знајући у почетку за ту препреку, студенти су је савладали. А код нас је све обрнуто. Из неког разлога је потребно тврдити или чак измишљати да тобоже имамо посла с нерешивим задацима, док нам заправо светлост скривају већ поменути стереотипи, које и ми сами ширимо и утврђујемо.

Управо се под њиховим утицајем из публикације у публикацију преносе исте новине, чији је већи део одавно потребно проверити и исправити, ако ни због чега другог, због тога што не могу да издрже проверу ни елементарне логике. Обратимо пажњу на најочигледнију нелогичност у основним (!) информацијама које су утврдили савремени научници који се баве животом и делом Скорине. Ту нелогичност не пропуштају ђаци и студенти када задају елементарна (нерешена!) питања: „**Зашто познатог Полочанина, без било каквих напомена називају Франциском, када се његов отац звао Лука, брат Иван, син Симеон, нећак Роман, својаци Јефим и Сава, Васка и Јеска? Испада да он није из те породице и из тог рода!?**”

И заиста, испада да Скорине нису уопште из оног „насеља”³⁸ недалеко од Полоцка” и да он уопште није Православац по крштењу, јер се поменуто „насеље” налазило поред Саборног храма Свете Софије...

Истина, за сада још нико није доказао да су у тренутку рођења Лукиног сина у Полоцку постојали храмови у којима би при крштењу будућем источнословенском првом штампару дали име Фрациско. (То, што је управо њега сам Скорина користио много пута у својим издањима и што је оно присутно у званичним документима тог времена, чињеница је коју нема основа одбацивати. Међутим, потребно је објаснити и убедљиво аргументовати зашто се десило управо тако, а не другачије.) Ипак, сама по себи, та чињеница не може негирати чињеницу сигурног постојања другог крштеног имена. Зашто је то име одузето и у последње време буквално заборављено? Из којих разлога се оно сада чак ни не помиње, а његово коришћење се доживљава као изванредан маркер потпуног незнања или пак неслагања с правцем „напредне науке” чији су приоритети условљени западноевропском оријентацијом. Исто се отприлике може рећи и за објашњење православне животне средине нашег славног земљака. Оно је скоро у потпуности заташкано, тако да се скоро не проматра. На пример, у енциклопедијском речнику *Франциско Скорина* (1988) чак се ни не помиње да су издања Скорине укључивала грб Острошких, као ни веома важна информација за реконструкцију детаљне биографије да је „војвода троцки, наш хетман, управник брас(лавски) и вењиц(ки), кнез Константин Острошки” био међу члановима „панске раде”, када је суд позитивно решио питање власништва „над кућом у граду Виљнусу”. У документу који смо цитирали посведочено је, што је ретко за документе из области науке о животу и раду Георгија Скорине, да је тамо и тада „доктор Францишко Скорина од жене своје тражио и добио испис из књиге права...”. Или узмемо као пример другу информацију, која за сада није изазвала ни посебна неодобравања, ни исправке, мада је бесконачно пута понављају као једнозначну без потребне заснованости. То се тиче Скорине као преводиоца. Многи који су се бавили тим аспектом категорично и скоро без доказа износе мисао да је Скорина превео, а не само издао све књиге Старог Завета. А не би било лоше

³⁸ У оригиналу стоји термин *дворище* под којим се подразумева стара руска форма колективног власништва над земљом и сеоско насеље које су чинили сродници који су поседовали ту земљу. Чланови те заједнице заједно су обрађивали земљу, а род међусобно делили. У почетку је то била велика породица, која се касније распала на мање суседне заједнице. – прим. прев.

размислити или барем одмерити колико би времена захтевао такав превод и ком периоду нама познате биографије Скорине то време одговара. Ту неће бити сувишно прецизирати да се не ради о преводу било каквих текстова, већ Светог писма! Како бисмо се барем мало приближили разумевању суштине питања, можемо упоредити: „седамдесет преводаца“ су сличан посао радила током III и II века пре Христа, Јероним Стридонски (није познато да ли је имао сараднике) радио је латински превод Старог завета током IV и V века после Христа отприлике петнаест година; савременик Скорине, Мартин Лутер (по свему судећи, заједно с помоћницима), преводио је Стари завет на немачки језик око десет година... И тако испада да је наш познати земљак успео да заврши тај изузетно сложен и озбиљан посао за зачуђујуће кратко време? При чему је, поред свега тога, он сам, како тврдимо, успео да напише велики број предговора и поговора, да сам наслика свој познати портрет, да уради многобројне гравуре и остало? И при томе, како о томе код нас пишу, паралелно са бављењем науком и „самопожртвованим повећавањем научне квалификације“, заједно с медицинском праксом и пословно-издавачким пословима? Тако се непровереност свих тих информација спаја с још једним исто тако магловитим питањем: шта је послужило као оригинал за превод (која редакција писмености или штампано издање), тј. с ког контречно и на који језик је преводио наш Скорина? На то питање нема задовољавајућег одговора. По правилу, за многе нетачности налазе се делимично разумљива оправдања. Рецимо, не можемо одрицати да се својевремено све потчињавало идеологији атеизма, те су одређене теме биле забрањене или су се осветљавале у складу са поставкама агресивног атеизма. Разуме се, научни кадрови су се формирали и васпитавали под истим тим утицајем.

Међутим, не може се баш све објаснити директивном идеолошком линијом совјетског периода. Рецимо, Православље Скорине у складу с његовим пореклом и крштењем признавало се како пре Октобарске револуције (А. Викторов, П. Владимиров, Ј. Карски, М. Крупович, А. Петрушевич, А. Јарушевич), тако и после ње, све до перестројке и данашњег времена (А. Флоровски, В. Зајцев, В. Чапко, М. Прашкович, В. Аниченко, В. Дишиневич, М. Уљахин, В. Агијевич).

Што се тиче крштеног имена Георгије (напореда са другим – Франциско), оно је било враћено управо у совјетско време, после Другог светског рата, а 1967. године је чак „озакоњено“ специјалним указом Одељења за друштвене науке Академије наука Белоруске Совјетске Социјалистичке Републике (АН БССР). Међутим, у време перестројке име Георгије било је поново одбачено. Сигурно је деловала сила теже према „напредној идеологији“ ис-

пољивши веома негативну тенденцију. Добро је да је име Георгије остало још у многим књижевним делима и називима сликарских дела (посебно важно подсећање – натпис на споменику у родном Полоцку аутора А. Гљебова). Многи научници се с тим одлучно нису слагали. Такву тенденцију је као велику неправду доживљавао на пример В. В. Агијевич, један од најпреданијих истраживача живота и дела Скорине с краја XX и почетка XXI века. Покушао је да се успротиви томе свугде где је то било могуће. Између осталог, сачувано је његово званично обраћање митрополиту Филарету. Али главно средство борбе за Владимира Владимировича били су чланци и књиге, које је он као страствени полемичар верно посвећивао најзначајнијим неслагањима у сфери науке о животу и делу Скорине. Његови радови садржали су педантну анализу разних неслагања, као и заснивање могућности да се скрајну питања која се без основа убрајају у низ спорних и нерешивих. У вези са конкретним предметом наших размишљања посебну пажњу заслужује његова књига *Име и дело Скорине: у чијим је рукама наслеђе* (2002). Али пошто се мисли, које су тамо исказане, кардинално разилазе са оним, што је почело да доминира у погледима огорчне већине научника који се баве том облашћу, оне се нису примењивале и не примењују се. Према нашем мишљењу, сада би било веома корисно да се радови В. В. Агијевича врате у активну употребу и да се пажљиво и без предрасуда прочитају. Наравно, с потребном критичношћу.

Треба истаћи да нисмо случајно поменули обраћање Владимира Агијевича Православној цркви. У многим питањима науке о животу и делу Скорине њена позиција у најмању руку треба да се узима у обзир. А не да се прати само „лукавим” тврдњама усмереним на савремену секуларизовану свест: тобоже је Скорина својом делатношћу показао толерантност према свим конфесијама, а ето, Руска црква се непријатељски понела према његовим издањима, те сада није исправно везивати га за традиције Руске цркве. Ако бисмо се руководили таквом логиком, исто тако би било погрешно везивати га и за све духовно-културне традиције рода и народа, укључујући ту исконску белоруску и словенство. И ту мало шта мењају напомене да се то тобоже ради из предострожности, јер ширећи се на све конфесије, свака од њих може да „вуче на своју воденицу”. Наравно да може, али не би смела плашећи се Бога. А конкретне претпоставке и околности издавања религиозних књига без узимања у обзир религије као одлучујућег фактора није могуће схватити у таквом приступу тој појави. Једноставно је немогуће по одређењу. То је исто као што тачну температуру болесника није могуће одредити без медицинског термометра. Исто као када бисмо допустили да развој човековог ор-

ганизма посматрамо у категоријама развоја амебе. Али онда је такво разумевање и схватање сасвим безвредно. Чини се да је дошло време да се формулише објективни поглед на Скорину и превазиђе како совјетско безбожништво, тако и постсовјетски псеудотолерантни секуларизам не верујући стереотипима колико год они били присутни. И, наравно, дошло је време да се не плашимо да допунимо ново издање приручника чланком *Религија*, чије одсуство одмах упада у очи.

Наравно, све новине такође треба одмеравати и проверавати, пропатити научним дискусијама са одговарајућом аргументацијом. Чак и онда када су оне сасвим неочекиване. А у науци о животу и делу Скорине таквима се могу сматрати скоро сви подаци који противрече онима који су раније уведени у опис.

Управо на такав, заиста неочекивани материјал за нашу науку о животу и делу Скорине сам и хтео да обратим пажњу уважених читалаца и зато сам морао да изложим своје виђење савременог стања наших друштвених наука по питању Скорине.

А ту је читава једна прича. На обележавање Дана белоруске писмености и штампарства 2014. године **дошао је Русин из Молдавије – Јуриј Васиљевич Иванов**. Упознао сам се са њим за време округлог стола са страним учесницима још пре прославе. И у току три дана, које смо заједно провели у Минску и Заслављу, био сам буквално запрепашћен оним што сам чуо од тог човека: наследио је јединствене талкавинске рукописе који садрже детаљне податке о боравку нашег земљака, штампара Јурге (!) Скорине Полоцког у земљама савремене Молдавије. Искрено признајем да тада нисам поверовао ономе што сам чуо. Истина, узимајући у обзир да су у причама мог новог познаника осим Скорине били присутни и преподобна Јефросинија, игуманија полоцка, и Всеслав Чарадеј, полоцки кнез, одлучио сам да упознам нашег госта с епископом Венијамином, викаром Минске епархије, који је тада руководио одељењем за издаваштво Белоруске православне цркве и који је активно учествовао у свечаним догађајима и присуствовао на свечаности у Заслављу.

Представљајући Ј. В. Иванова, укратко сам препричао основни садржај његових сензационалних информација. Како се лако може приметити, те информације су владику такође веома заинтересовале. Али по свему судећи, ни поштовани епископ није стекао утисак да је све то истина. Ни ја га нисам имао. Наравно, оно што сам чуо о Скорини потрудио сам се да некако повежем с

оним што сам раније чуо. Али ништа није испадало, те су нова сазнања остала у статусу непроверене информације. Сумње је било све више. **Између осталог, велику забуну изазивало је то да су значајна лица у судбини Скорине били представници српског рода Бранковића.** Ствар је у томе да је његовом оснивачу, Вуку Бранковићу, српска епика приписивала издају у познатој бици на Косову пољу, те је стога носио осрамоћен образ кроз векове. А заправо нема историографске потврде издаје, а уз то, тај род ће касније дати и светитеље. Али, како је говорио песник: али ипак, али ипак, али ипак... У међувремену, док сам цела три дана размишљао о сумњивим моментима у причама за мене још увек невероватних рукописа, ипак сам се зближио с колегом Русиним. На крају смо разменили адресе и договорили се да заједно радимо на материјалима, које је он поседовао.

Испоставило се да је Ј. В. Иванов прилично активан коресподент – слао је своје објављене радове и оне спремне за штампу на различите теме о историји рода и родног краја. Захваљујући њима сам, као додатак ономе што сам усмено чуо, раширио представе о ономе што раније уопште нисам познавао. **Примио сам к знању да је та словенска духовно-културна традиција, која је настала у далекој прошлости и трајала све до средине XX века, али, истина, под утицајем различитих околности постала је затворена и скоро мрачна, а сада нестаје јер је практично само Ј. В. Иванов носилац те традиције (што је, наравно, код мене изазвало додатну сумњу – таква чудна комбинација услова и околности).** Али заједно с Ј. В. Ивановим сам жалио што конкретна суштина и историјски значај талкавинства као појаве остају непроучени. **Између осталог, само из његових радова може се сазнати да је оно одиграло изузетно важну улогу у животу молдавских Русина.** Одређене новости су биле поражавајуће. Нисам имао времена да проверавам њихову тачност, зато сам држао за реч да талкавине помињу још славни летописац Нестор, анонимни аутор *Слова о Игоревом походу*, и да су у етимологији тог појма највероватније присутне речи у значењу русинских *толк* и *толока* (место сусрета, веће).

Нашу сарадњу је у међувремену прекинула моја болест с озбиљном операцијом и дуготрајним опоравком. Због тога се нисам срео с Ј. В. Ивановим за време његове друге посете Минску. Но чим сам се вратио на посао, одмах сам предложио молдавском колеги да се усредсредимо на „талкавинску Скоринијану”, да дамо некакав општи уводни коментар о њему познатој историји сачуваних рукописа, да за наш рад сачинимо копије најинтересантнијих и најважнијих страница и, пошто је њихов језик тешко разумљив за савременог белоруског или руског читаоца, да преве-

демо одговарајућа места на савремени руски језик. Ј. В. Иванов је то прилично брзо урадио и послао ми наручене материјале. Тако сам добио копије трију страница и превод двају фрагмената. Било је потребно анализирати и барем некако осмислити све то како бих савладао неповерење које је још постојало.

Колико је оно објективно или субјективно условљено – нека суде читаоци. Сада је мој задатак да представим конкретне резултате наше сарадње.

Почнимо од „историјских и идентификационих информација”:

„Ове текстове с делом породичне архиве наследио сам 1981. године од деде по оцу, становника села Нагорјани Ришканског рејона Молдавске Совјетске Социјалистичке Републике, Василија Константиновича Иванова (1906–1980). Са своје стране, он је наследио архив тридесетих година прошлог века од свог оца, Константина Тимофејевича Иванова (1881–1933) и деде по мајци Јакова Дмитријевича Ратара (1851–1930), становника села Нагорјани Бељског среза Бесарабијске губерније. Архив је био наследни, припадао је великим талкавинима Молдавије током много година и векова. Ј. Д. Ратар и К. Т. Иванов били су последњи велики талкавини Молдавске земље.”

Размотримо сада послате копије:

Снимак 1. Предња страна листа. Ту су две фигуре. Једна с леве стране – на фотелји-трону с круном на глави (то је велики та-

лкавин), а друга је с десне стране у нешто скромнијој фотелји, с капом и пером (то је Скорина). Управо су то једнозначно забележили скраћени натписи над њиховим главама - „велики талкавин Твердобој” и „Јурга Скорина Полоцки”. Између две слике налази се трећа – свежањ књига на малом постољу (не може се рећи да ли су то штампане или писане књиге). У оквиру испод цртежа налази се следећи текст:

„И беху Велики гласници Великог Ра-Тата на Великој Капи 4520. године Великих Дарова. И у Велике Расконе Нагарјане дође Великом Талквину Твердобоју од господара Велике Земље Молдавске и Сучавског и Сиретског краја Петруча Штехвана (ава?) веома вешт и искусан мајстор за штампање лепих књига Јурга Скорина Полоцки.”

Ј. В. Иванов објашњава да је поменути датум („4520. године Великих Дарова”) према талкавинском рачунању времена одговара 1452. години од рођења Христа.

У оквиру испод стоји натпис: „Велика Чира Сињава – гласници нашег Великог Ра-Оца на Великој Капи, сјајној и светлој.”

А ево основног текста који је за нас изузетно важан, јер се у њему поново појављује Скорина и конкретно описује разлог његовог боравка у молдавским земљама:

„И беше Јурга Скорина Полоцки у Великој Сучави и Земљи Молдавској јер га је из Прага позвала добра царица (владарка) Јелена Српска, вољена жена великог владара (цара) и господара Петра Стефановича. А она се зарекла (обећала) да ће штампати лепе и живе описе својих великих предака: Јована (Ивана) Бранковића, великог владара и господара српског, његових великих родитеља – Стефана Бранковића, великог владара и господара српског, и његову свету жену, велику владарку Ангелину Српску, и цео њен владарски род (Бранковића), које су понизили, оклеветали и окривили проклетци и бесни Турци.”

Наша сарадња се наставила. У фебруару ове године Ј. В. Иванов је дошао на Сајам књига у Минск и са собом понео оригинале оних текстова о којима ми је причао и писао. На тај начин сам добио могућност да их држим у рукама и видим својим очима. Емпиријско искуство, што би се рекло, давало ми је право да о откривеним рукописима говорим другима. То сам учинио три пута у мају на конференцијама (у Шчучину и Минску). Када су „земљу испуниле гласине”, многи познаници су почели да ме зову и за време сусрета да се распитују за „сензационални проналазак”. А ја сам наравно желео да имам што више доказа његове аутентичности.

Жанр ове публикације не дозвољава да се темељно размотре сви нови моменти, а тим пре да се детаљније прокоментаришу. Зато ћемо дозволити себи да се ограничимо за сада на одломке електронских писама власника ретких архивских материјала после његове посете Минску у фебруару ове године:

„Стигао сам да се пречешљам архив и успео сам, до овог тренутка, да нађем још три документа. Један представља наставак разговора Скорине и молдавске кнегиње Јелене Српске. Узгред, у њему се говори о победи Срба на Косову пољу захваљујући храбрости самог Вука Бранковића и непоколебљивости његових ратника. Други је о доласку Скорине 1520. године (!) у престоницу Молдавске кнежевине. Трећа је о хитном бекству Јурге Луке Франциска Скорине Полоцког из Прага у Молдавију 1550. године.”

А још и ово:

„Нашао сам вести о смрти Скорине у предању (нисам га још превео); ако се пренесе на календар према Христовом рођењу, то се догодило 22. септембра 1572. године у данашњим Ришканама; отприлике знам место гроба према документу и ономе

што ми је деда показао седамдесетих година. Узгред, тада је тамо стајао правоугаони надгробни камен с натписима и знаком Скорине – месец који покрива Сунце.”

Последње писмо Ј. В. Иванова садржи следеће:

„Постоји шест листова талкавинског летописа о боравку Скорине и његовој делатности у Молдавској кнежевини 1520., 1542. и 1550. године. Нашао сам такође и осам страница талкавинског предања *Путовања великог Јурге Полоцког по Великој Трајановој Земљи*. У њима се говори о делатности Скорине у Молдавији после 1550. године до септембра 1572. године, када је умро. А још имам неколико десетина листова копија, које сам урадио на основу оригинала, а које је, према сведочењу мојих рођака, одштампао Скорина у Молдавији. /.../ Иако нису оригинали, представљају примерке штампаних радова Скорине у молдавском периоду. Још нисам пронашао: 1. Сведочанства талкавинских летописа о сусрету Скорине и Ивана Фјодорова, првог источноруског штампара, у средњовековним Расконима недуго пре смрти Скорине. 2. Талкавинско предање о путовању Скорине на исток, у Свету земљу, у Персију и Индију! Почетком осамдесетих година држао сам их у својим рукама.”

Наравно, такве информације су пале као снег на главу у јуну или јулу који су обично топли. Покушајмо зато да објаснимо опште „метеоролошке услове”. И подсетимо се ипак познатих ствари од раније, истина, које нису сви приметили и на одговарајући начин узели у обзир. У првом реду због тога да бисмо се убедили да по својој природи то није „краљедворски рукопис”³⁹ ни „расонски идол”⁴⁰.

Пре тачно педесет година, А. В. Флоровски, реномирани истраживач наслеђа Скорине, поделио је своја размишљања овакве садржине: „Сада се пред истраживачима Скорине појавио

³⁹ Један од најпознатијих примера мистификације у словенској књижевности и фолклору. Рукопис су сачинили чешки филолог Вацлав Ханка и писац Јозеф Линда како би истакли богатство чешке народне поезије по коме она не заостаје за наслеђем других народа. Рукопис је назван по месту где је пронађен – Двур Карлове над Лабом. – прим. прев.

⁴⁰ Стари пагански идол, који су рониоци случајно пронашли у реци Дриси 2011. године. Претпоставља се да се такође ради о мистификацији. – прим. прев.

нови неочекивани задатак – да се осмисли и истражи нови налаз, који је за сада загонетка. Ствар је у томе да су 1960. и 1962. године научницима постали доступни нови веома кратки записи о Скорини, у којима се он назива „secretaries regis Datie” или „Daciae” /.../ Желео бих да истакнем да ми је још од 1937. године познато ословљавање Скорине као секретара краља „Дакије” („Daciae”, варијанту „Datie” нисам знао). Али тада није било одговарајуће време да се тај документ објави. Чекао сам да га објави човек, који га је и открио. Ради се о томе да ми је једном у јесен 1937. године професор Еторе ла Гата показао у библиотеци Карловог универзитета рукопис кратког чланка, за који му је предложено да се објави у часопису *L' Europa Orientale*. И професор ме је тада питао да ли су у штампи познати падовански акти који се наводе у том чланку. Међу текстовима, са којима сам ту морао летимице да се упознам, налазио се и раније непознат текст који је упућивао на оно што нас сада интересује. Мислио сам да ће у најскорије време тај акт бити објављен, тако да се ни у једном од својих радова о Скорини у периоду између 1938. и 1946. године нисам позивао на тај документ, јер сам сматрао да приоритет треба да има онај ко је пронашао тај материјал. Међутим, тај акт је толико привукао моју пажњу, те сам преузео мере да добијем информације и осмислим тај изузетно занимљив проналазак.”

Нажалост, и та верзија, и њени носиоци, и наслов часописа, који је предложио да објави „изузетно интересантан” материјал чувеног италијанског слависте Етореа ла Гате, нестали су из видокруга науке о животу и делу Скорине. Не налазимо их ни у енциклопедијском речнику, а ни у другим издањима.

Са своје стране можемо само да додамо нешто у вези са материјалима Ј. В. Иванова: Дакија (лат. *Dacia*) провинција је коју је Трајан припојио Римском царству на самом почетку II века наше ере. Њене границе (Прут, Тиса, Дњестар, Дунав, Карпати...) укључивале су и знатан део савремене Румуније и Молдавије, укључујући и северо-западни погранични део према Румунији, где се налазе Ришкани, као и део Србије. Тако да се, иако није баш једноставно, крајеви ипак подударају.

И уопште, потврђује се заснованост пословице: **„Живимо у време када Истина више није сакривена од људи. Али сада се људи крију од ње.”** Хтео бих зато да завршим предлогом: Хајде да се не кријемо од Истине!

(с руског превео: Стефан Милошевић)

Ivan Carota
HAS SKORINA EVER BEEN TO MOLDAVIA?

Abstract

The famous personality of Belarus Gorgij Francisk Skorina is the subject of the ongoing research in this country. Among other things, the great confusion caused that significant individuals in the fate of Skorina were representatives of the Serbian lineage of Branković, who ruled Moldova. Serbs and Moldova - impossible!

Keywords:

Gorgij Francisk Skorina, Moldova, Serbs, Orthodoxy

III

КА СТВАРАЊУ ИДЕОЛОГИЈЕ ОТПОРА РУМУНИЗАЦИЈИ

Петр Михаилович Шорников, ИДЕОЛОГИЈА ОТПОРА
РУМУНСКОЈ ОКУПАЦИЈИ БЕСАРАБИЈЕ

Срђан Новаковић, ВЛАШКА, КАРАВЛАШКА, ЦИНЦАРИ
И НАСТАНАК МАСОНСКЕ СРБИЈЕ

Срђан Новаковић, СРБСКИ ЕПИСКОП ВЛАШКЕ ЛОЗЕ
ГЕРАСИМ ЂОРЂЕВИЋ

Зоран Милошевић, КАКО НЕСТАЈУ СЛОВЕНСКИ
НАРОДИ

Петр Михаилович Шорников
Придњестровски државни универзитет
Придњестровка Молдавска Република

ИДЕОЛОГИЈА ОТПОРА РУМУНСКОЈ ОКУПАЦИЈИ БЕСАРАБИЈЕ*

Сажетак

Румунија је 1918. године окупирала Бесарабију (Молдавију) и покушала да изврши румунизацију становништва. Када су у Букурешту закључили да се њихова политика не остварује започели су колонизацију Бесарабије најрадикалнијим Румунима, стварајући основе за десни екстремизам и мржњу према Бесарабљанима.

Бесарабљани су реаговали стварањем идеологије ослобађања која је окупила све социјалне слојеве, а та идеологија је довела и до прихватања и верности, током Другог светског рата, СССР-у. Другим речима, све присталице ове идеологије одбацивале су румунизам, дистанцирале су се од румунске државе и придруживале су се источној геополитичкој оријентацији.

Кључне речи

Румунија, Бесарабија, Молдавија, окупација, идеологија, отпор окупацији, ослободилачка борба

Карактеристика, али и парадокс Бесарабијског ослободилачког покрета 1918 – 1940. године, била је сарадња веома различитих политичких фактора по социјалној природи и идеологији. Тражење одговора на питања о узроцима који су то омогућили, о томе каква је била идеологија отпора државној идеологији државе која их је окупирала, приморава да се погледа и наличје тих општих задатака, а код становника Бесарабије посматра масовно ус-

* Излагање на конференцији „Руско становништво Молдавије: историја и савременост, Кишињев, 2006.

вајање новог регионалног политичког, културног и регионалног идентитета.

* * *

Претпоставке за појаву новог идентитета биле су коректни међунационални односи (жалосни изузетак је Кишињевски погром из 1903. године), уједињост Молдаваца и Словена на православним основама, те лојалност свих националних група Бесарабије руској држави, што је постојало све до XIX века. Судаћи према чланцима из бесарабијске штампе, посебно новина „Бесарабец“, „Бесарабија“, „Бесарабијски живот“ и другим у чијим називима је присуствовало име губерније и активностима бесарабијских посланика у Државној думи, већ тада је почело формирање регионалног идентитета. Међутим, одлучијући фактор за настајање овог идентитета дала је румунска окупациона власт.

О ИДЕНТИТЕТУ БЕСАРАБЉАНА

После 1918. године, регионални идентитет постао је саставни део глобалног националног идентитета Молдаваца Бесарабије. Отпорност молдавског националног идентитета, молдавске језичке и културне специфичности (укључујући фолкор, народну ношњу, архитектуру, ткање тепиха, традицију исхране итд.) историјски је условила отуђеност бесарабијских Молдаваца, чак и од запрутске браће, који су после 1859. године изгубили не само молдавско писмо, језик и културни суверенитет, дозволивши латинизацију писма и језика, унакажење обреда молдавског православља, него и , за њих најважнију, тежњу да се очувају као посебан народ, како би сачували прадедовско наслеђе и тако постали опозиција румунској политици културне унификације.

Духовном уједињењу Бесарабљана помогао је и руски дух саборности, а такође и наслеђена традиција из средњег века добрих међунационалних односа Молдаваца и Словена, створена у условима вишеетничког друштва, а под утицајем руске културе трпељивости између најважнијих националних група, затим двојезичности, не само код образованог градског становништва, него и код становника села.

Политичка реалност Румунске краљевине захтевала је регионалну солидарност, међутим, у тој држави за националне ма-

њине и регионализам није било места. Молдавска култура није била дозвољена, чак ни као сегмент румунске, а ни као самостална култура. Владајући кругови Румуније, као и културна елита титуларне нације тежила је да у потпуности размрви и конфискује молдавску културу, како би је распарчану укључила у састав румунске културе.

Укидање Молдавске Демократске Републике, крајем 1918. године, лишило је молдавски народ субјективитета. Превод ћирилице на латиницу, покушај румунске власти да истисну из употребе речи „Молдавци“ и „молдавски језик“ показали су да је молдавска култура престала да у Бесарабији битише као призната реалност. Молдавцима није омогућено да јавно искажу ни најмању дозу своје културне посебности, јер ниједна посебност, према мишљењу доминирајуће румунске културе, није била достојна поштовања. Најтрагичније за судбину молдавске културе није било потпуно игнорисање молдавског националног идентитета од стране румунске државе, већ етнокултурни конформизам молдавске интелигенције. Иако малобројна, смишљено маргинализована од стране румунских власти, интелигенција се брзо потчиниола диктату Букурешта. Њено прихватање олтенизиране и пофранцужене културне елите Румуније, те обавезу да потцењује молдавску историју и културне традиције, принудило ју је да имитира стандарде румунског литерарног језика, поставивши себе и све Молдавце у положај заосталих у културном развоју.

ТОКОВИ РУМУНИЗАЦИЈЕ – МОЛДАВЦИ НИЖА РАСА

Признавање румунског језика као искључивог државног језика у Бесарабији (1918) означило је увођење дискриминационих критеријума за све Бесарабљане, укључујући и Молдавце, приликом оцењивања професионалног и културног развоја грађана. У пракси, сваки дошљак из „Регате“ (тзв. Старог краљевства, тј. Румуније у границама из 1912. године, без Трансилваније, Бесарабије, Буковине и Јужне Добруце) имао је право да испитује било ког Бесарабљанина из познавања државног језика, намећући му комплекс ниже вредности преко става да је припадник маргиналне групе.

Култура и језик Словена, Гагауза и других националних заједница потискивана је и гушена. Што се тиче Јевреја, од почетка 30-их година XX века почела је да се води политика њиховог

исељавања из државе. Притом, положај култура националних мањина био је мање неповољан у односу на молдавску, јер је њихова интелигенција сачувала концепт суверенитета.

Иначе, у Бесарабији су одсуствовали услови за духовну интеграцију са Румунијом. Упознавање Молдаваца са Румунима допринело је њиховом језичком, културном, менталитетном, па чак и антрополошком размимоилажењу. Молдавске сељаке, како примећује почетком 20-их година прошлог века запрутски Молдавац, чија дела спадају у класике румунске литературе, Михаил Садовеану, као и други његови савременици, звали су – Циганима.¹ Бесарабљане није само шокирао шовинизам функционера румунске државе, него и умногоме нижи ниво међуетничке и културне трпеливости према њима у односу на остатак румунског друштва.

Још ефикасније средство отуђења Бесарабљана од Румуна представљао је систем коришћен од стране румунске владе у Бесарабији, а који се није примењивао у другим крајевима и који се називао „бесарабијски систем“, а који се састојао од примене терора, пљачке и произвољног понашања. **„Од момента оружане окупације, приметио је 1935. године румунски писац Скарлат Калимаки, али и до данашњих дана, Бесарабија се посматра као колонија насељена становницима ниже расе, а отуда се сматрала нормалном примена специфичних колонијалних метода владања“.**² Окупациони терор румунске полиције у периоду од 1918. до 1924. године однео је више од 30.000 живота. Све до последњих дана окупације, румунска полиција је масовно примењивала мучење у Бесарабији.

Терористички карактер румунске политике у Бесарабији био је условљен њеним криминалним циљевима и задацима, који су били у супротности са обавезама које је Румунија преузела пред светском заједницом и пропагираним декларацијама њених лидера. Становништву је наметана идеологија румунизма, која је у суштини значила одрицање од бесарабијских културних традиција и вредности свих народа који су овде живели, а што је био наставак политике конструисања румунске нације „са врха“.

Национална политика окупатора била је усмерена на гушење културе, Руса, Украјинаца, Гагауза, Бугара, Немаца и Јевреја Бесарабије. Молдавски партикуларизам као и прису-

¹ Sadoveanu M. Drumuri băsarăbene. – Chişinău, 1992. PP. 66-67; Stati V. Istoria Moldovei in date. – Chişinău, 1998. P. 260; Молдован П.П. Молдоване в истории. – Кишинев, 1994, С. 196.

² Procesul mişcării antifasciste din Roania. Opinia publică şi cazul P. Constantinesci-Iaşi. 1935. P. 38.

ство великог броја националних мањина, био је у супротности са државним митом о јединству румунске нације. Због тога су окупатори спроводили политику заборављања идентитета Молдаваца.

Од анексије Бесарабије од стране Румуније њено становништво је повезивало губљење свог социјалног статуса, као и грађанских слобода, националног достојанства и самопоштовања са овим догађајем. Радничка класа и већина сељаштва није могла да окупаторима опрости губљење плодова револуције. Масовно губљење позиција бесарабијске буржоазије, а што је било повезано и са опозиционим ставом према румунској власти, слабило је социјални антагонизам револуционарних времена. Етнополитичке чистке међу државним службеницима, њихова замена румунским кадровима и аграрна реформа 1920 – 1923. године биле су доживљене од друштва као политика усмерена на одстрањивање бесарабијске елите у целини. Богатији социјални слојеви такође нису могли да прихвате умањење свог статуса у друштву и нови румунски национални идентитет.

Румунска политика дискриминације по разним основама, од места рођења до припадности одређеној нацији је код народа у Бесарабији стварала огорченост и мржњу према румунизаторима. Заједнички општи интереси и увиђање заједничке судбине подстицали су народ ка јединству. Начине отпора Бесарабљани су пронашли у локалној традицији, мобилишући унутрашње потенцијале пред жестоких изазовима епохе, што је довело до формирања бесарабизма.

ИДЕОЛОГИЈА БЕСАРАБИЗМА: ПОЈАВА И ЊЕН ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Бесарабизам је представљао укупне представе Бесарабљана о себи и свом месту у свету, политичкој традицији, а такође и форму масовног политичког и културног идентитета у којем централно место заузимају интереси регионалне политичке заједнице. За разлику од румунизма, бесарабизам је садржавао уважавање према молдавском националном идентитету, као и културној и лингвистичкој специфичности Бесарабије и постојању у области молдавско-руске двојезичности. Суштина бесарабизма налазила се у психолошкој вези између Бесарабљана која је била доминантнија него територијална и која их је одвајала од Румуна. За ра-

злику од румунских националиста активисти бесарабизма нису тражили крвно већ духовно сродство.

Бесарабизам је садржавао регионални патриотизам и регионалну солидарност, опозициони став према румунској држави и симпатије према Русији, традиционалним у круговима буржоазије. Био је усмерен на заштиту регионалних економских, социјалних, национално-културних, политичких интереса од стране силе – Румуније.

Један од духовних основа регионалног идентитета, уједно и извор историјског оптимизма и убеђености у исправност става према румунским властима био је понос Бесарабљана на помоћ коју им је пружала Руска империја, повезана са великом руском културом. Једна од главних одлика бесарабизма била је оданост, не само Руса и Украјинаца, него и Молдаваца и других народа руском језику, литератури и уметности. Период пре револуције Молдавци су сматрали достојном страницом своје историје и већином су то време тумачили као «време части, изобилља и напретка».

Ниво културне зрелости Бесарабљана, који је постојао до момента окупације од стране Румуније, био је главна препрека тврдњама државних румунских идеолога да се ради о биолошком сродству са «регацјанима», становницима Румуније који за прве нису имали властиту историју и културу достојну поштовања. Мит о томе да су Молдавци део румунске нације за већину Бесарабљана је била лажна пропаганда. Узимајући у обзир своје сопствено историјско, политичко и духовно искуство, које је у себи садржавало и искуство две руске револуције, толико различито од румунског, Бесарабљани су сасвим другачије оцењивали политичке, економске и културне реалности у Румунији, као и њене перспективе.

Револуција 1917. године и краткотрајно постојање молдавске државе, обновило је историјску свест молдавског народа. Увереност да у новом систему Румунске краљевине Молдавци имају све гори положај је код њих изазивала све веће трауме које су тражиле нове договоре. Покушаје обнове молдавске државе, које су предузимале совјетске власти у оквиру грађанског рата (мај 1919. године), као и у време Татарбунарског устанка (септембра 1924. године) значио је признавање молдавске државне идеје као политичке реалности.

„РУМУН – НИЈЕ НАЦИОНАЛНОСТ, ВЕЋ ПРОФЕСИЈА!“

Идеја о обнови молдавске државности је супротстављена идеологији румунизма и политичке праксе унитарне Румуније. У то време је већ на левој обали Дњестра проглашена Молдавска Аутономна Република (12. октобра 1924. године) када су Молдавци усаглашени у идеји традиционалне оријентације према руској држави демонстрирали. Током периода од 1918. до 1940. године, идеја обнове молдавске државе, макар и у форми бесарабијске аутономије, учврстила се у идеологији молдавизма. Подршку овој идеји дало је чак и немолдавско становништво, које је све то преобратило у један од најважнијих политичких захтева бесарабизма.

Главна одлика бесарабизма била је њен наднационални и надкласни карактер. Ширење регионалне идеологије у становништву било је олакшано укључивањем истих у комплекс националних идеја, молдавске, руске, украјинске, јеврејске, бугарске, немачке и других, а такође и чињеницом да се суверенитет Бесарабије осмишљавао у идеологији бесарабизма као слобода Бесарабљана од стране власти.

Наравно, бесарабизам није избегао идеализацију Бесарабљана и њихове прошлости. Од краја 20-их година XX века, почели су да се формирају митови о националном покрету с почетка века и о Молдавској Републици (1917 – 1918). **ЈАВНО МЊЕЊЕ О „РЕГАЦЈАНИМА“, О КОЈИМА ЈЕ СТАНОВНИШТВО РАСУЂИВАЛО НА ОСНОВУ РУМУНСКИХ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА, ЖАНДАРА И ВОЈНИКА, САЖЕТО ЈЕ У ФРАЗИ: „РУМУН – НИЈЕ НАЦИОНАЛНОСТ, ВЕЋ ПРОФЕСИЈА!“** И сиромашење и понижавање Бесарабљана је због тога имало велики утицај на тражење њиховог идентитета у настајућој бесарабијској заједници, а не у сећањима на пропалу (Римску) имерију. Културни престиж Бесарабљана над „регацјанима“ сублимиран је у ставу да је то природно стање.

На тај начин, бесарабизам је одражавао представе Бесарабљана о себи као посебној заједници, поштовање молдавске историје и националних вредности сваког народа који живи у Бесарабији, одговарајуће унутар-регионалне међуетничке односе, приврженост молдавској државној идеји, идеји реинтеграције Бесарабије са Русијом и неприхватање румунске окуапције. Бесарабизам је, другим речима, представљао надетничку идеологију, која је поставила румунској држави одређене захтеве.

Бесарабизам се формирао у условима крајњег социјалног антагонизма. Већина Бесарабљана је сматрала да је уједињење са Русијом могуће само као резултат револуције. Са великим ентузијазмом у редовима Црвене армије борили су се тзв. хотински устаници против румунских интервенциониста (1918), те хиљаде избеглица током грађанског рата (1919) којима су на првим борбеним линијама, заједно са јединицама из Бесарабије, командовали С. Г. Лазо и М. В. Молкочанов (Малкочану), док је многим од њих у редовима поморских снага Совјетске Русије командовали А. В. Нимитц, а у оквиру уједињених јединица Црвене армије И. Ф. Федко, И. Е. Јакир и Г. И. Котовски.

Имућнији становници Бесарабије сматрали су да је залог ослобођења од румунске окупације обнова традиционалне руске државности. Депутат руске Државне думе, пореклом из Бесарабије, В. М. Пуришкевич, организовао је једну од првих антисовјетских завера. Он је, заједно са другим Бесарабљанином, новинаром М. Н. Бјалковским, руководећи „Освагом“, пропагандним одељењем Деникинове владе, постао идеолог руског државно-војног покрета на југу Русије. Старешина старог рода молдавских бојара, посланик Државне думе А. Н. Крупенски, руководио је патриотским „Комитетом ослобођења Бесарабије“ и у време париске конференције (1919) трудио се да спречи предају Бесарабије Румунији. Три сина Крупеског, три брата Туркул, три брата-бојари Семигравових (Шаптесате) и стотине других официра – Молдаваца, борили су се за јединствену и недељиву Русију у редовима Белогардејаца, посебно у саставу Дроздове дивизије, под командом генерала А. В. Туркула. Борбе на које су свакако значајан утицај имали Бесарабљани који су се борили са обе стране барикада, имале су за последицу да ни Бела гарда, а ни Црвена армија нису признале анексију Бесарабије од стране румунске државе.

Један од важнијих квалитета бесарабизма био је тај што је омогућио сарадњу различитих политичких снага и повезивање национално-државних очекивања етничке већине – Молдаваца са интересима немолдавског становништва, хармонизујући их. Бесарабизам је такође представљао и особену форму превладавања социјално-класног раскола на основу сарадње у борби за општезначајне патриотске циљеве. Бивши Белогардејци нису се слагали са комунистима у оцени Револуције и питању поретка у СССР-у, међутим, када се радило о односу према Румунији, у условима када је ова држава окупирала Бесарабију, разлике није било.

Са бесарабизмом, показало се, била је доста блиска комунистичка идеологија. Њен утицај није само утицао на социјалне пароле бољшевизма, него и на оцену режима румунске окупације, те жељу да се Бесарабија уједини са Русијом/СССР-ом. Си-

мпатије према социјалној политици СССР-а, која је, истине ради, доста идеализована, условила је подршку проруском иредентизму већине сељака и посебно радника. Идеје бесарабизма прихватале су и различите друштвене формације као што су буржоаски „Комитет спаса Бесарабије“, „Бесарабијска монархијска организација“ генерала старе руске армије Е. Леонтовича, „Савез православних хришћана“, који је водио адвокат А. Опреј, али и етнокултурне организације националних мањина. Бесарабизам је отворио могућности за паралелне активности, по класној суштини, различитих политичких снага у име општерегionalног политичког задатка.

Који је социјални слој дао суштину бесарабизму? Буржоазија и на њу ослоњена интелигенција су формулисале ову идеологију у доста опрезнијој форми уважавајући ситуацију у Молдавији. Но, његову политичку борбу на терену дефинисали су радници и сељаци, код којих се регионални идентитет преклапао са симпатијама према комунистичкој идеологији и социјалном поретку СССР-а. Неприхватање богатијих слојева захтева да се Бесарабија уједини са СССР-ом, те не искључује његову подршку другим садржајима бесарабизма.

Бесарабијски регионални идентитет постао је облик групне идентификације. Границе бесарабијске заједнице су се умногоме преклапале са границама нације, било да су у питању Молдавци, Руси, Јевреји или Бугари, који су своју припадност бесарабијској регионалној заједници сачували и када су емигрирали у друге провинције Румуније, СССР-а или негде другде. Значајан број становника Бесарабије (3,2 милиона 1918. и 2,9 милиона 1930. године) од којих је 300.000 емигрирало у СССР, а 150.000 у државе Западне Европе на крају 20-их година прошлог века, иако није био политички јединствен по многим питањима, био је јединствен по питању одбацивања румунске окупације Бесарабије и комплетне политике Румуније која је ту вођена. У СССР-у и низу држава Западне Европе емигранти из Бесарабије створили су мрежу друштвених организација.

Степен радикализма припадника бесарабизма одређиван је њиховим социјалним положајем. Средњи слој је захтевао социјална, лингвистичка и етнокултурна права, административну аутономију Бесарабије у саставу Румуније, док је већина Бесарабљана била за уједињење са Русијом/СССР-ом. Тако је бесарабизам био структурисан према степену радикализма, а не по програмским задацима: све присталице ове идеологије одбацивале су румунизам, дистанцирале су се од румунске државе и придруживале су се источној геополитичкој оријентацији.

Анализа бесарабизма и његових основних тенденција наводи на парадоксалну мисао: у суштини, он је представљао, не идеологију засновану на вери, већ објективну слику бесарабијске стварности у време окупације. Не стекавши због историјски кратког рока постојања традиционалну форму науке, јер се пропагирао само од стране штампе, иако је имао потврду у стварности, бесарабизам је постао код Бесарабљана облик масовног идентитета.

Створивши идеолошку основу за сарадњу политички различитих организација бесарабијске опозиције, регионални идентитет је себе пројавио као могуће средство мобилизације. У принципу, румунска политика требала је да испровоцира у Бесарабији ширење антирумунског шовинизма, као што је то било у Трансилванији, пошто је и она истовремено укључена у састав румунске државе. Међутим, проповедање мржње према другим народима, укључујући и титуларну нацију окупационе државе, било је неспојиво са национално-интегришућом функцијом бесарабизма. Због идеолошких разлога, а такође и због неопходности сарадње са левичарима из Румуније, појави национализма супротстављали су се бесарабијски комунисти, који су се ослањали на ауторитет СССР-а. Због тога је развој међунационалних односа према трансилванијском сценарију био блокиран у Бесарабији. Но, то није променило оријентацију Бесарабљана на уједињење Бесарабије са Русијом и само је појачало њихову жељу да се супротстављају румунској држави.

Маргинални карактер националног идентитета у бесарабизму ослањао се на традицију одбацивања национализма, што је имало и негативне последице. Румунске партије су искористиле ову карактеристику идентитета Бесарабљана у циљу фалсификовања њиховог порекла у материјалима за румунски парламент, што је било могуће, јер према информацији Константина Стере, трећина посланичких мандата који су припадали Бесарабији дата је другим провицијама Румуније.³ Ово је отежало законодавну заштиту регионалних интереса. Но, у целини се одбијање бесарабијског ослободилачког покрета од окретања ка национализму показало исправним. Бесарабизам је постао општеприхваћена идеологија Бесарабијског ослободилачког покрета. Бесарабљани су убедљиво сведочили своју жељу за самосталношћу:

- у оружаном борби против румунске интервенције почетком 1918. године, затим у Хотинском, Бендерском и Татарбунарском устанку, у партизанским акцијама и акци-

³ Stere C. Documentari și lămuriri politice. – București, 1930. PP. 110-111.

- јама активног супротстављања сељаштва румунској војсци и администрацији у првим годинама окупације;
- у масовном радничком покрету, у отвореним политичким протестима, у раду партијско-политичког подземља (комунистичких, есеровских, сељачких и других) и полуилегалним (монархијским, национално-патриотским) организацијама;
 - у етнокултурном супротстављању Молдовљана и националних мањина и у покретима молдавских регионалиста;
 - у заштити традиција Молдавске православне цркве, посебно Литургије по старом стилу.

ОДЛИКЕ ОТПОРА РУМУНСКОЈ ОКУПАЦИЈИ

Бесарабијски отпор је вишенационални. Сведочанство томе је не само присуство Молдаваца: Василија Рудјева, Георгија Барбуција, Николаја Попе, Георгија Паладе, Леонтија Цуркана, Константина Сирбе, Антона Оникија, Андреја Пелеирере међу организаторима оружаног отпора агресорима, већ и Руса: Александра Кљушникова, Павла Ткаченка (Ј. Ј. Антипова), Јустина Батишчева, Ивана Шимкова, Украјинаца: Никите Лисовог и Сергеја Бурлаченка, потомака руско-молдавске породице Григорија Борисова (Старог) и Јурија Короткова, Јевреја Јосифа Бужора, Хаи Лившица, Јосифа Моргенштерна и Бугарина Александра Ганева. Политички значајно је било то што је у мултиетничкој Бесарабији постојао међунационални мир, док је у устаничким одредима и илегалним организацијама и комитетима који су организовали протесте заједно марширали људи свих националности.

У бесарабијски ослободилачки покрет укључене су и све класе Бесарабије. У устанцима, посебно Хотинском, учествовали су не само радници и сељаци пролетери, него и средњи слојеви сељаштва и официри који су потицали из реда буржоазије. Опозиционе организације Румунији стварали су радници и сељаци, државни службеници и учитељи, свештеници, новинари, студенти. Другим речима, у Бесарабији се формирала таква ситуација реално постојећег патриотског фронта, а која је била уједињена неприхватањем окупације.

Саставни део патриотског Бесарабијског фронта представљао је и добар део молдавске интелигенције, која није признавала културни пораз. Она је ступила у заштиту молдавских култу-

рних традиција. Њен допринос у супротстављању румунизму био је у томе што је указивала на молдавске и опште бесарабијске традиције. Руси, Бугари, Јевреји и Украјинци штитили су институције културе које су сведочиле о њиховој националној самобитности – школе, цркве, штампу, позоришта, борећи се за очување руског језика као јавног.

Део Бесарабљана манифестовао је мржњу према бољшевицима сматрајући их кривима за „смуту“ 1917. године, што је дозволило Румунији да окупира Бесарабију. СССР су, на пример, оптуживали да је неспособан да прогна окупаторе. Неки су показивали мржњу и због конкретних материјалних мотива. Но, молдавски патриоти и чак молдавски националисти видели су у Русији ослонац за молдавску националну самобитност. Због тога се њихова мржња према СССР-у није преносила на руски народ. Истовремено, приврженост румунизму је била ситуациона, пројава „бесарабијске брзоплетости“. Зато су због политике терора која је вођена у Бесарабији, као и националне дискриминације и гушења националних култура протестовали чак и они људи који су учествовали у писању акта анексије Бесарабије – чланови „Сфатул Цери“ на челу са Константином Стереом. Штитећи позицију руског језика, око 20 угледних Молдаваца, а међу њима и бивши политичари Молдавске Демократске Републике Пантелејмон Ерхан, Данил Чугурјану, Василије Чижевски, Василије Цанцу и други који су били цензурисани на захтев румунских власти, тајно су уређивали руске новине.

Бројни су били чувари молдавских традиција. Петре Штефенуке је сабирао и објављивао све о молдавском фолклору. Пантелејмон Халипа основао је часопис „Вяца Басарабией“, те је и поред постулата румунизма, заједно са писцем Николаем Костенком, годину за годином чињеницама доказивао да Молдавци имају сопствену историју одвојену од Румуна, свој национални идентитет и аутентичну литературу, чиме су помогли да се формира нова генерација молдавских писаца, који су се усредсредили на везе молдавске културе са руском. Специјални број часописа (1938, N3/4) посветили су стваралаштву А. С. Пушкина, истражујући његов утицај на молдавску литературу.

У историјској литератури о Немцима постоје записи као о националној групи Бесарабије, који је 1918. године поздравила улазак румунске војске, а 1924. године одбила да сарађује у гушењу Татарбунарског устанка. Управо ти Немци, чија је немачка школа остављена нетакнута и који су имали национално-културну аутономију, разрадили су план масовног пресељења у Канаду. Немци су дали историји такве личности као што је градоначелник Кишињева Владимир Шмитд, један од лидера „Савеза спаса Беса-

рабије“, активни делатник Бесарабијске комунистичке илегале Самуил Бантке и новинара Хенриха Блока, заштитника руских школа и руске штампе.

Да ли су окупатори у Бесарабији имали социјални ослонац? Јединствена класа која је остварила неку врсту стабилизације свог положаја током 1918-1940. године била је средње сељаштво (до три посто становништва). Но, чак и кулаци, политички зависници од румунске власти који су били принуђени да је подржавају, нису се одрицали припадности Молдавцима. У свом националном идентитету васпитаном у духу румунизма колебао се део интелигенције, тзв. „поколење на раскрсници“, које није имало у бесарабијској заједници морални ауторитет. Схвативши то, влада Румуније је спроводила политику колонизације непокорне провинције. Већ 20-их година у Бесарабији је било насељено 80.000 румунских колониста. Они су и чинили социјалну базу деснорадикалних организација.

Становништво Бесарабије тако није улазило у састав румунске политичке нације. Бесарабљани су формирали регионалну политичку нацију – с посебним регионалним политичким интересима, регионалним друштвеним организацијама, регионалним лидерима са једнаким односом према интересима Румунске краљевине. Дистанца између њих и „регацјана“ није превазиђена. Одражавајући јавно мишљење, бесарабијска штампа је и крајем 30-их година наставила да пише о Румунији као о страни држави, а у центру њеног занимања су били догађаји везани за Бесарабију и Русију.

Вољом историје, државна моћ СССР-а показала се важнијим фактором у решавању бесарабијског питања, него политичка мобилизација становништва Бесарабије. Но, управо је бесарабизам створио духовне и психолошке претпоставке за брзу и успешну интеграцију области у састав совјетске државе. Колико је ефикасна била идеологија бесарабизма сведочи много више од одушевљења молдавског народа у јуну 1940. године када се овај крај прикључио СССР-у и његова верност Русији/СССР-у у време Другог светског рата. Последњих година, захваљујући бесарабизму, Молдавија је избегла регионални грађански рат, за разлику од Прибалтичких република и Западне Украјине.

Уједињење Бесарабије са Русијом (СССР) и преображај Молдавске аутономије у Савезну Молдавску Републику, државна подршка молдавској националној самобитности и обезбеђивање националне равноправности представљале су заправо решења која је дао бесарабизам. Са прогоном окупатора, идеологија супротстављања која се појавила у време окупације, изгубила је политичку актуелност. Но, поучно искуство борбе тих година ушло

је у свест народа. Догађаји из последње деценије XX века потврђују трајност бесарабијске традиције коректних међунационалних односа и источне геополитичке оријентације Молдавије.

*Са руског превео
Зоран Милошевић*

ЛИТЕРАТУРА

Procesul mișcării antifasciste din Roamnia. Opinia publică și cazul P. Constantinesci-Iași. 1935.

Sasoveanu M. Drumuri băsarăbene. – Chișinău, 1992. PP. 66-67; Stati V. Istoria Moldovei in date. – Chișinău, 1998. P. 260; Молдован П.П. Молдоване в истории. – Кишинев, 1994.

Stere C. Documentari și lămuriri politice. – București, 1930.

IDEOLOGY OF RESISTANCE TO THE ROMANIAN OCCUPATION OF BESSARABIA*

Abstract

In 1918, Romania occupied Bessarabia (Moldova) and tried to carry out romanization of the population. When the authorities in Bucharest concluded that their policy was not being implemented, they began to colonize Bessarabia with more radical Romanians, creating the basis for genuine extremism and hatred for the Bessarabians.

Bessarabians responded by creating the ideology of liberation that brought together all social strata and this ideology has led to the acceptance and loyalty to the Soviet Union during the Second World War. In other words, all the supporters of this ideology rejected the romanianism, distanced themselves from the Romanian state and joined the Eastern geopolitical orientation.

Keywords

Romania, Bessarabia, Moldova, occupation, ideology, resistance to occupation, liberation struggle

* Закључци научне конференције „Руско становништво Молдавије: историја и савременост, Кишинев, 2006.

Срђан Новаковић
Београд

СРБСКИ ЕПИСКОП ВЛАШКЕ ЛОЗЕ ГЕРАСИМ ЂОРЂЕВИЋ

Сажетак

Влашки Хомер, србенда Герасим био је и «сирак међу ви-хорове» Карађорђевог и Милошевог херојског доба, али и јединствена фигура монаха-састрадалника народног у епохалном сучељавању цинцарско-фанариотских сила са аустријским језиутима и слободним зидарством. Врло је лако тада било изгубити главу, али је још лакше било погубити душу, односно остати без Вере и без Спасења.

Герасим Студеничанин је истовремено архетип владике монаха и подвижника, сапатника и укрепитеља народног, исповедника и утешитеља влашкосрбског, народног приповедача и саучесника у нашем криво задобијеном праву на постојање. Антипод свему ономе што је владичанство, од укидања Патријаршије до Герасима Студеничког, било – фанариотско, антинародно, лицемерно, турско глобљење и кињење Срба и исмевање њихове народне, древне Вере, Славе, Часте и Говора. Али, истовремено, Герасим је сушта супротност и ономе што ће касније пустити дубоки корен у Цркви Србској – појави Владике као образованог доктора «теолошких наука», хладног и сувопарног человека «школованог» на западним универзитетима, слободоумника без монашког опита и без родољубља.

Кључне речи

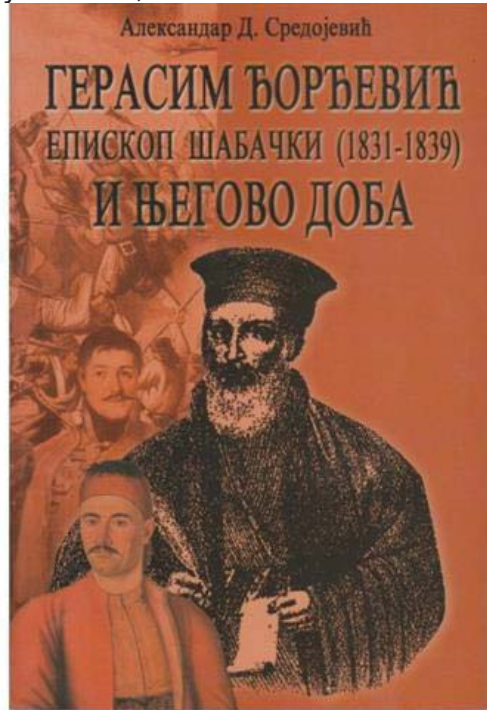
Герасим Ђорђевић, Србија, епископи, Српска православна црква, Милош Обреновић, патриотизам, идентитет

«Место мога рођења је град Видин. Мој деда и родитељи моје мајке били су из Влашке земље, влашког рода и језика. Дом мога оца Георгија у Видину налазио се у махали званој Гази-Баир код Шериф - агине баште. Он се родио у селу Тартарцик, код Ке-

нарове Ћуприје. Мој дед (очев отац) родио се у Влашкој, у селу Чуперчан. Моја мајка, која ме је у греху родила, била је Влахиња, по имену Ануца – ниједан други језик, јадница, није знала осим свог матерњег влашког говора.

Родитељ мој одведе ме, још маленог, у школу, и даде ме месном даскалу (тј. учитељу) да учим књигу. Мој учитељ се звао Цеко, био је добар и частан човек, у науци искусан, тако је касније постао и свештеник и произведен на степен видинског економа. У време Пазван-Оглуа, паше видинског, и Карађорђевог рата, славног овог човека Цеку, економа видинског, Турци обесише, због нас који смо се тада налазили у Србији, ратујући. Код овог изузетног човека и врсног учитеља у детињству учио сам до своје дванаесте године. У Видину се налазе, како од Јерусалима, тако и од Свете горе и из Студенице, па и од многих других славних манастира, такозвани метоси, тј. манастирске куће, у којима свагда по један јеромонах, сваки у свом метоху, зарад прикупљања прилога пребива, проси милостињу за свој манастир, а међу манастирима најглавнији беше манастир Студеница.

Видински руфети и еснафи, честити трговци и мајстори из старих фамилија, договорише се и писмено потврдише да сваки руфет и еснаф, понаособ, да по сто ока соли годишње манастиру Студеници као помоћ и прилог за прехрањивање јеромонаха и манастирских служитеља, а себи за вечити спомен.

Виђајући у Видину честита свештена лица са свих страна, и слушајући о славном имену студеничке лавре у Србији, зажелех да видим то место које ми је ноћу и дању лебдело пред очима.

Те исте године бијаше глад у Видину и неки тамошњи људи спремише се да пођу у београдски крај у потрагу за житом. Замолих једног знанца а и свог рођака, да и мене поведе са собом у Србију и он ми обећа да ће ми испунити жељу и повести ме до Београда.

Пођемо на пут и после спорог и дугог путовања дођемо у Грочанску нахију. У жељи да свој изабрани манастир што боље упознам, распитивао сам се непрестано за њега и, у једном разговору, кажу ми људи да има један духовник из Студенице који ту борави зарад прикупљања прилога за манастир и понајвише борави код попа Остоја у Великом Селу.

По казивању, и отприлике, дођем ја у то село, распитам се и нађем дом попа Остоја. Пријавивши му се, пољубим му руку, и код њега проведем неколико дана, након што му открих своју жељу и намеру. Кад је моју намеру добро разумео, буде и њему драго, те ми каже да ће и духовник ускоро доћи.

Не прође много времена, кад, ето ти нама нашег духовника Теодосија, дође из оближњег села. Сви му се обрадоваше, изиђоше пред њега, како поп Остоја тако и сви домаћи и њихова чељад. Особито ја пожелех да видим његово честито духовничко лице, потрчач с радошћу к њему и, учинивши му детињастим начином обично метанисање и поклон, пољубих му честиту руку. Он ме умилно погледа и, смешећи се благим лицем, поздрави се са мном маленим, као са својим сином, тешећи ме и бодрећи својим слатким и умилним погледом и разговором. Искусивши ову благод и љупку наклоност, обрадовах му се као неком анђелу, служитељу Божјем.

Поп Остоје и духовник Теодосије одавно су гајили велику љубав међу собом, а били су и кумови још од старина. Духовник је дошао само зато да се код попа Остоје, кума и омиљеног свештеника, одмори на неколико дана, па да онда пође натраг у Студеницу. Током свог боравка он схвати моју жељу и прими ме као свог сина. Кад дође време да се пође у манастир, осим мене, по древном обичају, беше још више гостију са жељом да крену у Студеницу, Светом Краљу на поклоњење. Речено је свим кметовима да свако ко има вољу може поћи с нама у друштву. И тако се духовник Теодосије опрости на одласку с попом Остојом и са осталом дружином одведе и мене малога са собом.

Путујући, ударимо ка Ваљеву, јер и онде бијаше значајан број поклоника, отмених кметова и осталих честитих хришћана који су намеравали да пођу заједно с нама. Кренувши оданде, пу-

товали смо здраво и мирно, и приспели у близину Студенице. Један дан пре Мале госпође преноћили смо у Чемернској планини, ујутро кренусмо отуда и тог истог дана стигосмо у манастир.

Сазнавши за нас, по древном обичају из манастира изађу свештеници са осталим служитељима нама на сретење, на тако звано Живичко пољанце поред Студеничке реке. После параде и испаљивања плотуна, сјахасмо и ми с коња да се поздравимо с јеромонасима, који су са своје стране поздравили народ добродошлицом за срећно поклоњење светом манстиру. После уобичајених поздрава пођемо даље. Кад угледасмо манастир и красна околна места, рају слична, бијасмо као ван себе од заноса, гледајући ретке красоте природе и људског мајсторства. У самом манастиру беху спремни свештеници обучени у црквене одежде, који, заједно са ђаконима и млађим клирицима, изишавши на велику капију пред град и ставши с парадним украсима у ред, очекиваше жељно своје госте. Приближавајући се лагано, угледасмо уважена духовна лица, украшена одеждом црквене службе, испред њих су стајали млади клирици носећи рипиде са насликаним херувимима и серафимима, окићене златним треперавим зрацима, израђеним још у време Светог Краља.

У манастиру, уместо звона, зујале су звечке испред цркве тако пријатно да је било милина слушати тихо благогласје, слично зујању пчелице док лети и са паше доноси мед у кошницу; разлеже се клепало по граду, доводећи потмулим својим одзивом срца смиренних богомољаца у занос и нежност. На тај начин оокчасмо у цркви молитвено појање, целивасмо иконе и Светога Краља, извршивши уобичајени поклонички помен.

По изласку из цркве би учињена сходна наредба, те се поклоници размести на уобичајени конак, на тај начин, у духовној радости и слави, окончана се наш пут и долазак у манастир Студеницу.

Будући да је манастир Студеница у време немачког рата око 1788. године био много порушен од Турака, поче братство да се труди да се од цара извади ферман за обнову цркве и околног града. У разговору и саветовању изабере братство између себе јеромонаха Теодосија, мог духовника, одреди га да иде у Цариград и да се тамо на све могуће начине потруди да тај посао изврши на жељени начин. Полазећи на тај пут, остави мене у манастиру, препоручи ме и као неки аманет преда ме свом, од детињства омиљеном, другу и пријатељу игуману Константину, те тако остадох код свог новог духовника и оца, красног човека, свете и блажене душе. Код њега сам, слушајући га и послужујући, провео време до доласка оца Теодосија из Стамбола, мог првог духовника, добротвора и вољеног оца.

Отац Теодосије се у Стамболу бавио три године, све док на двору није извршио поверено му дело и добио ферман. Треће године, за време Петрових постова, најпре нам је послат очекивани ферман, а после неколико дана дође нам и духовник Теодосије, мој драги добротвор и старац, чији су долазак сви у манастиру много поздравили.

После празника Св. Апостола Петра и Павла почеше се одмах сабирати мајстори за обнову грађевине Студенице, што се доиста, без икаквог одлагања, и предузело.

Почетком 1798. године, мој духовник Теодосије, који се о мени увек очински старао, поразговара се и саветова тајно са братством о мени, после чега ме братство, према установљеним правилима древних црквених отаца, прими у установу матере наше – манастир Студеницу, и закључи да постанем ђакон, од стране братства одреде ми јеромонаха Вићентија, доброг човека и у људским особинама савршеног, да пође са мном у Нови Пазар с молбом и препоруком за тамошњег архијереја, преосвештеног господина Јоаникија, да ме рукоположи за ђакона. У Петровој цркви, на Теодорову суботу 1799. године доиста је уследило моје постављење у чин ђаконства рукоположењем поменутог архијереја, поштовања достојног и драгог старца, рођеног у Београдској нахији у селу Тулежу. Мудрошћу и примерним животом превазилазио је многе људе, сличан самом Божјем јерарху Василију Великом. Проживео је 47 године као архипастир у Рашкој и Призренској епархији и, достигавши дубоку старост, престао се и у вечност преселио 1816. године, поживевши укупно 85 година.

Овај блажени архијереј, радост и утеха моја, рукоположио ме је и за свештеника. На служби и хиротонији био је, између осталих, и свештенојереј Хаџи-Јефтимије Вујадиновић, парох и економ београдски. Редак, смирен, mudar јереј, проводио је свој живот богоугодно, у добротворствима, идући у свему стопама свог блаженог родитеља. Ишао је и у свети град Јерусалим, Божјем гробу на поклоњење. После превеликих страдања у нашем војевању, најзад, судбом преблаготворца и милостивом наредбом светлог књаза о мом постављењу за архијереја, срећним случајем десило се да је овај мој драги добротвор, јереј, господин Хаџи-Јефтимије, присуствовао служби Божјој приликом моје хиротоније у Београдској цркви 1832. године; моје јеромонашко постављење десило се у време обнављања Студенице 1800. године. Наиме, омиљени наш старац и општепоштовани архијереј господин Јоанићије дође тада у наш манастир да види градњу и да се са своје стране, као архијереј, потруди да што боље управља зидањем цркве, том приликом посветио је нас четворицу: први дан посветио је и произвео у јереја ђакона Мелентија (који је око

1816. године био епископ шабачки); други дан посветио је мене, а Пајсија у ђакона, трећи дан рукоположио је Пајсија у јеромонаха, а Дионисија за ђакона, који и остаде ђакон на послужење матери својој светом манастиру Студеници.¹

Живот и прикљученија великог србског монаха Герасима Ђорђевића, потоњег епископа шабачког и аутора прворазредне историјске студије «Знаменитији догађаји новије србске историје», мало су познати нашој јавности. Истовремено писац и историчар, Герасим Георгијевић нам у овом летопису и хроници описује све најзначајније догађаје из Првог (1804) и Другог србског устанка (1815), као и важнија збивања у Србији до 1831. године. Сведочећи из прве руке о страховитим свенародним патњама и ратним разарањима током драматичних година Првог и Другог устанка Срба против турског зулума, Герасим нам даје драгоцену сазнања и о голготи своје обитељи манастира Студенице, која је, носећи мошти Светог Краља, благовремено избегла у манастир Враћевшницу, да би се, по слому Првог србског устанка, привремено склонила у Аустрију, у манастире Фенек и Гргетег. По турском проглашењу амнестије и зајамчењу слободе повратка, Герасим Студеничанин се враћа у Србију, где побеснели турски зулум порађа избијање Другог србског устанка 1815. Већ 1814. године Герасим је очевидац најгрознијих страдања србског живља после пропасти Србије 1813. године и сламања Хаџи-Проданове буне, када је погубљен и бивши игуман Каленића, отац Никифор, све до набијања на коље игумана Пајсија и ђакона Авакума.

Као особа од поверења кнеза Милоша и учесник у борбама на Морави, око Чачка и Љубића, Герасим Ђера Ђорђевић се креће по народу и бива међу устаницима, одржавајући духовну крепост и снагу Србаља. Он је и утешитељ народни, борац и богомолник, одржава везу војвода са кнезом Милошем, сахрањује мртве и опојава их, теши и куражи преживеле устанике. Током битке на Љубићу, отац Герасим сведочи јуначку смрт неодступног Танаска Рајића, искасапљеног турским јатаганима. Смрт Танаскова и

¹ Знаменити догађаји новије српске историје – Георгијевић Герасим, И. С. Јастребов ће дивно описати знаменитог Јоанићија: «Мир праху твоме добри и уважени пастиру, који си се много трудио у корист овдашњег народа, стењајућег под јармом турским и упропашћеног од грчких митрополита, који су га глобили, апсили, били, гњавили и сваке јаде чинили му, а никад ништа урадили нису у његову корист, да га сачувају у вери!», Податци за историју Српске Цркве, стр. 35 Средојевић, Александар Д., Герасим Ђорђевић, *Епископ шабачки (1831–1839) и његово доба*, Београд 2004.г., надахнута апологија

жртва његова даје управо снагу Србима да крену у противнапад и поразе душмане.

Опојавши га лично, Герасим предаје вечности речи Танаскове снахе Перунике:

»Духовниче е тако ти Бога,
кажи мене што за свекра мога,
ти си с њиме био војевао,
је ли близу тебе био погинуо,
јеси ли ми њега опојао,
јеси ли га лепо саранио»

Истинољубиве и сапатничке душе, Герасим је ревнитељ и христијанске племенитости и самилости чак и према немилосрдним агарјанима, јер «од Бога ће гриота вам бити». Гледајући спаљена села, јаук и лелек родбине за погинулима, он и сам рида и плаче. Идући ка Пожаревцу путем покрај села Влашки Дол, Герасим отпоздравља на влашком језику путнику у колима који вози управо издахнулог сина: «Син мој, оче, сад на Пожаревцу у боју би рањен, те га понесо на колима кући, па ево у путу растаде се са душом. Имао сам њега једног, па ево сад остадо и без њега, леле мени грешноме.» Зарад утехе, монах му одговори на влашком: «Немој тако чико, немој се толико задавати у жалост; син твој није погинуо у крађи или ајдучији, него је био с младим момцима и са својом браћом јунацима, па је јуначки на бојишту погинуо и пролио крв своју за правду, за рођено своје отечество, и за свету нашу веру христијанску. Његовој фамилији остаје славно име, а његова ће душа на оном свету с анђелима веселити се у рају Божијем. Тако је брате христијанине!»²

«Грешни јеромонах» Герасим Студенички постепено пролази више духовне степене синђела и протосинђела, па га после добијања Хатишерифа видимо у чину архимандрита манастира Благовештења, као кандидата за епископски чин. Када су, при патријарху Константину у Стамболу, произведени у архијерејство архимандрити Мелентије Павловић и Нићифор Максимовић, господар Милош Обреновић је позвао и Герасима у Топчидер, наводећи као изговор припреме за свадбу своје ћерке Савке. Намера Господарева је била пажљиво припремити терен како кротки и скромни Герасим не би евентуално одбио епископски чин. Тек после три дана боравка у Топчидеру, митрополит Мелентије обазриво саопштава Герасиму да њега «оће Господар да постави епи-

скопом», сутрадан му показујући Кнежево писмо у којем Герасим чита да «од народне стране... бејаху написане за мене лепе и похвалне речи, да сам ја, сирјеч, народ верно и ревносно послужио, испуњавајући дужности свјашченичке службе моје». Прочитавши писмо и «разумевши љубавне речи господарске, мило му бијаше и свега га сузе облише» .

Герасим се премишља: «не стоји ми да га примим, ал' опет, у исто време бојим се, по слабости мојој постаћу мож' бити и заглибити се у кал и златни мој драгоцен дар биће помрачен, па тешке жалости мени а јоште веће ономе, који ме је тако великодушно обдарио. Све сам то знао и себи живо представљао; но, опет, чествовао сам и благосиљао сваку наредбу књажеску, а купио и народну вољу... опоменуо сам се благочествог цара Теодосија и светог Амвросија, епископа, медиоланског... како је ... цар епископа у великој љубави имао, и како су се овога света дружески пазили и добродетелни живот проводили, тако су крепостју својом присвојили и себи и Царство небеско и душе њихове на оном свету с ангелима веселе се у Рају божанственом». Јер «Господ гордим противисја, смиреним желаеат благодат!», и «Он је сладост и надежда наша», говори Герасим одлучивши се да коначно прими чин, иако се боји да «неће бити кадар онако га носити и извершавати да би правелним ојиданијама светлога књаза и народа соотвествовати могао». Тек хиротонијом Герасима Ђорђевића за епископа пожаревачког у потпуности је обновљена србскославјанска највиша јерархија Србске православне цркве, јер је ондашњи митрополит шабачки, грк Герасим Домнин, дознавши да је и трећи Србин постављен за архијереја, одмах затражио отпуст од кнеза Милоша, да оде из Србије. По одласку Домнина, шабачку епархију преузима епископ Герасим Ђорђевић и, у периоду болести и лечења митрополита Мелентија, као и одсуства епископа Нићифора, једно је време био једини архијереј у Митрополији србској.

Присуствујући упокојењу тешко болесног митрополита Мелентија у Београду 11-ог јунија 1833. године, опојавши овог часног мужа којег је поштовао као духовног родитеља, брата и пријатеља: «Аз јесам черв а не человек», завапио је Герасим. Књаз Милош ће, по савету тадашњег митрополита Стефана Стратимировића (аустријског племића и слободног зидара), предложити Цариградском патријарху за посвећење «лепог Пају», дотадашњег писара Стратимировићевог! Наравно, једном устоличен, лепи Паја (Петар Јовановић) ће имати значајну улогу у доношењу изразито либералног Сретењског устава 1935. године, барем што се тиче девете главе о Цркви. Он ће поднети и предлог доношења Цркве-не «конституције», тзв. «Начертаније о духовним

властима књаже-вства Српског», документ који ће увести тзв. «свети» Синод и «конзисторије» 1836. године. Касније ће Лепи Паја, са делом свештенства, издати кнеза Милоша, отворено стати уз уставобранитеље јер је Милош «безобзирно утврђивао свој лични режим и стварао своју монархију». Герасим неће учествовати у издаји Господара и бавиће се предано црквеним пословима у Подрињу и Посавини, рукоположиће 48 свештенослужитеља, подићи шест нових храмова и имаће важну улогу у стварању велике Тимочке епархије. Мирно ће се предати у Господње руке, на Светлу среду 1839. године.

Епископ Герасим Влах дакле био је заиста духовни стуб неисквареног Православља у Кнежевини Србији, јеванђељски смирен и кротак архипастир, али и књижевник за чије ће дело «Знаменитији догађаји новије србске историје» следеће изрећи Милан Милићевић: «Када Србин узме и чита то што се излило из пера овог духовника, мора га подузети нека особна милина, прво што му се ту у низу казују догађаји који су му толико блиски, а друго што се све то лије из срца које је већ казало да је зачето у утроби мајке несрпкиње! О, свети утицају лавре Студенице, и свих других споменика минулог српског живота! Није ли ваша моћ толико бајна, толико крепка да од детета несрбина начини оваквог владику родољуба?!». Има ли већих Срба од Влаха, и има ли већих Влаха од Срба, питамо се ми данашњи, ослабљени и расрбљени...

Бранилац Србства и Србије, Герасим Студеничанин је био последњи исповедник и један од твораца новообновљене Србске Цркве, монах који је био и остао искрени присталица православног добротољубља те жива брана провали аустрорословенских и унијатских схватања која ће ускоро преплавити Србију. Остаје и последњи првосвештеник србски одан до смрти кнезу Милошу и идеји православног самодржавља, док ће се многи каснији јерарси лако приклонити уставобранитељима-западњацима и непријатељима монархијског апсолутизма. Књижевно дело Герасима Студеничког је од огромне важности за нашу повест и права је лабудова песма Старосрбства и беоцуг између старе средњевековне књижевности грандиозних личности-светаца и епског описа славних битака новопрослављених народних јунака и мартира.

Влашки Хомер, србенда Герасим био је и «сирак међу вихорове» Карађорђевог и Милошевог херојског доба, али и јединствена фигура монаха-састрадалника народног у епохалном сучељавању цинцарско-фанариотских сила са аустријским језуитима и слободним зидарством. Врло је лако тада било изгубити главу, али је још лакше било погубити душу, односно остати без Вере и без Спасења.

Герасим Студеничанин је истовремено архетип владике монаха и подвижника, сапатника и укрепитеља народног, исповедника и утешитеља влашкосрбског, народног приповедача и саучесника у нашем крваво задобијеном праву на постојање. Антипод свему ономе што је владичанство, од укидања Патријаршије до Герасима Студеничког, било - фанариотско, антинародно, лицемерно, турско глобљење и кињење Срба и исмевање њихове народне, древне Вере, Славе, Чести и Говора. Али, истовремено, Герасим је сушта супротност и ономе што ће касније пустити дубоки корен у Цркви Србској – појави Владике као образованог доктора «теолошких наука», хладног и сувопарног человјека «школованог» на западним универзитетима, слободоумника без монашког опита и без родољубља.

Чак и Вук Караџић, често бескруполозни и заједљиви критичар Милошевог окружења, шабачког владикау Герасима помиње као «доброг и поштеног човека». Епископ Јован Велимировић, црквени повесничар, о Герасиму Ђорђевићу пише да је био скроман и «веома побожан».

Ђерасиме, владико свети! Лака ти била земља србска, коју си тако синовски љубио, и коју си љубављу прославио!

Светао ти, до века, помен међу архијерејима, а вечита слава међу свим Србима!

Srđan Novaković
SERBIAN BISHOP FROM THE LINEAGE OF
WALLACHIA GERASIM ĐORĐEVIĆ

Abstract

Wallachian Homer, the great Serb Gerasim, was a "sorghum among the whirlwinds" in the heroic time of Karađorđe and Prince Miloš Obrenović, but also a unique figure of monk-martyr who was suffering together with his nation in the epochal confrontation with the Aromanian-Phanariote forces together with Austrian Jesuits and freemasonry. It was very easy then to lose head, but it was even easier to execute soul, or to remain without Faith and without Salvation.

Gerasim of Studenica was, at the same time, the archetype of the bishop - monk and venturer, co-sufferer and invigorator of his own nation, confessor and comforter of Serbian Vlachs, a national narrator and accomplice in our bloody but God-given right to exist. The Orthodox Episcopal order, from the abolition of the Patriarchate to

Gerasim of Studenica was an antipode to everything that was either - phanariotic, anti-national, hypocritical, Turkish gluttonation and the slaughter of Serbs and the derision of their national, ancient Faith, Glory, Honor and Freedom of Speech. But at the same time, Gerasim is the opposite to what would later leave deep roots in the Serbian Church - bishops would appear as educated PhDs of "theological science", cold and humorless men"educated" in Western universities, libertines without trials of monastic life and without patriotic feeling.

Keywords:

Gerasim Đorđević, Serbia, bishops, Serbian Orthodox Church, Miloš Obrenović, patriotism, identity

Срђан Новаковић
Београд

ВЛАШКА, КАРАВЛАШКА, ЦИНЦАРИ И НАСТАНАК МАСОНСКЕ СРБИЈЕ

Сажетак

Што се саме Србије тиче, у време Првог српског устанка чаршинлије, односно Грци и Цинцари, су у Србији били најписменији слој становништва. Како је у Србији тада владала општа неписменост, Цинцари су били као поручени за тај посао. Тадашњи Цинцари су Македовласи по језику, Грци по писмености и култури, са зарадом у Србији. Они су прилично владали језицима православних хришћана на Балкану, а добро су познавали и турски језик. Пошто су били разасути по читавој Европи, а са јаким везама и на Фанару, били су веома добро обавештени о дипломатској ситуацији на Балкану и у средњој Европи. Као такви, за дипломатске и обавештајне сврхе били су ванредно употребљиви.

Кључне речи

Власи, Срби, Цинцари, Османска империја, Србија, масони, политика

«У турској царевини све су народности подељене: 1. на муслимане, 2. на Грке и 3. на Бугаре, а нема Срба нигде, иако су ове земље Турци узели само од Срба, који су у њима живели и имали своју царевину, а данас... као да их никада није било!»

Скопски владика *Фирмилијан*,
србском конзулату у Скопљу, 12. августа 1903. године

Ко су Цинцари или Македонски Власи?

О самом пореклу Цинцара („балканских Хазара“) постоји много теорија; неки сматрају да су они потомци Пелазга или нека

мешавина Пелазга и индоевропског соја дошљака на Хелм. Пелазги су сродно племе са Илирима и Трачанима, а „они су дошли у Грчку са севера и целу је запосели“ (Victor Duruy, „Histoire de Grèce“), док „пелазгијски језик припада истој категорији језика као и трачки и можда словенски“ (Robert Gordon Latham). Пелашком племену Курића, близу Олимпа, у Пелазгији, се некада давно придружише Галилејци који побегоше из Јужне Галилеје, од својих насилника Јевреја, претходнице мисирске и остатака војске Серба Макеридовог (јел. Сезострис, Велики). Придошли Галилејци, мешавши се са старинцима Пелазгима, добише име Акарнанци, по називу области Акарнанија. Беху подељени на неколико племена и њихов језик је „старогрчки“, односно изворно пелазгијски (Слободан М. Филиповић). Иначе, још Апијан износи, да су сами Јелини називали Илирима народ од Македоније и Рашке (Тракије), преко Подунавља до Паноније и Јадранског мора па све до Алпа. Други их поистовећују са тзв. романизованим Трачанима и Илирима или их сматрају романизованим Грцима. Трећи (као М. Милановић) гледају на појам «Власи» као на општи назив за нероманско становништво Илирика, а име Цинцари за њих представља србски назив за поједине Влахе, оне досељенике који су чинили најбогатији слој ондашњег становништва. Истовремено, за њих, етнички, Власи и Цинцари јесу билингвална група србског порекла. Душан Поповић вели да је мишљење појединих Цинцара да су они „потомци старих Римљана и Латина“ погрешно, већ тврди да су они незнатно поромањени Илири и Трачани, и то само по питању културних утицаја а никако крвних. Сам бугарски краљ Асен звао је Македонију од Једрена до Драча – србском земљом, а И. Барбулеску тврдио да „језик, данашња народна веровања, као и старински историјски остаци словенског народа давно настањеног и убаштињеног у Македонији, представљају, у своме веома великом делу, српске етнографске и језичке особине“. Чувени језикословац Петар Скок је сматрао да су Власи и Куцовласи већином балкански прасловенски староседеоци словенског фолклора који су углавном из троугла Софија-Скопље-Ниш прелазили преко Дунава према Влашкој. Ову хипотезу снажно потврђује србски научник Јован Цвијић, истичући, међутим, чињеницу да је одувек Македонија била активно подручје емиграције, одакле се емигрантска струја преливала према северу, долином Мораве и Тимока, према Србији, Бугарској, али и Олтенији и Молдавији.

Илие Барбулеску иде корак даље, налазећи управо у досељеницима из Македоније прастановнике данашње Румуније, а опет вели „да су Срби а не Бугари они Словени који су староседеоци највећег дела Македоније“. То потврђују и Јорга Јордан и Јован Ерделјановић, критикујући Густава Вајганда као бугаро-

фила. Територија коју су од старине насељавали Цинцари налазила се на тремећи данашње Грчке, Албаније и Македоније и, поред Јањине, Костура и Влахоклисуре, главни центар њихове културе касније постаје град Москопоље који су крџалије разорили и опљачкали у више наврата, први пут 1769., други 1788. и, коначно, 1821. године. Унесређено Москопоље погађа и разорни земљотрес 1769. године. По предању, град је имао чак седамдесет две цркве. Лицеј у Москопољу је основан 1710. године, а 1744. и Нова Академија, универзитет где су предавачи били Цинцари – свршени ђаци са најбољих универзитета Европе. Око 1730. године у граду је основана и штампарија у којој су штампане књиге на грчком и цинцарском. Ту је издата и прва граматика цинцарског језика, као и вишејезични речник. Избеглице из Москопоља, Блаца, Шатиста, Влахоклисуре, Костура, Маврова, Кожана су такође засновале своје трговачке колоније у Београду, Земуну, Петроварадинском шанцу, Загребу, Будимпешти, Темишвару и Бечу.

Тамо су затекли раније приспеле „православне трговце“, који су колективно називани „Грцима“, али су међу њима најбројнији били Власи и Срби-Рашани и могли бисмо их назвати „балканском трговачком класом“. Ова група је доминирала у међународној али и домаћој трговини Османског царства, захватајући и делове Угарске, Хрватске и Трансилванију. У овој групи треба тражити зачетке србске буржоазије у Војводини и Славонији јер се већински Цинцари и малобројни Грци временом асимилирају у Србе, тврди Мирослав Ружица. Настанак београдске чаршије је великим делом дар несталих Цинцара који дуго доминирају у трговини, предузетништву, администрацији, а потом и у слободним професијама. У варошкој популацији Србије која је 1834. године чинила само 6,1% становништва, Цинцари су уз Грке били елита и виђени адвокати, лекари, професори и политичари. Међутим, сасвим је упитно порекло ових „Грка“, када су се већина варошких Цинцара, и без елементарног познавања грчког језика, изјашњавали као „Грци“, јер је „Грк“ тада подразумевао Цинцара „варошанина“, за разлику од Влаха који су били „планински пастири или чобани“. Овакви Цинцари-варошани знали су бити већи Грци и од правих Грка и, као такви, постајали најзадртији заступници грчких назора и интереса. Такви су били Цинцари у црним хаљинама-Карагуни (Црногуњци, гр. Карагунидес), већином трговци, занатлије и кафеџије. Фаршеријоти (гр. Арванитовласи) су били Власи беле ношње, већином сточари, номадског живота и практиковали су крвну освету.

У одсуству модерних корпорација, у Србији су видљиви цинцарски картели, повезани породичним везама као и препорукама у иностранству, контролишући трговину на велико и заметке инду-

стријализације. Након одласка Турака из градова 1867. године, долази до прилива Срба који полако преовлађују у београдској чаршији, али и у другим градовима. Расте културни јаз између гркоцинциарске елите и Срба, који су ситни трговци и занатлије, придошлице. Цинцари су виђени као изабљивачи и лихвари (М. Ружица). Тако, Мирко Косић је својевремено писао да балканска буржоазија “има један знатан део цинцарске крви, оне мешетарске и зеленашке класе која је у виду градских Куцовлаха или Аромуна заразила готово читаву балканску буржоазију. Она носи и тако многобројне пословне политичаре и пирате који су се окомили на концесије балканских парламената. Таква буржоазија, жељна пљачке налази се у највећем делу балканских држава.” Сами Цинцари никада нису имали свест о властитој припадности некаквом „румунству“, а још мање су имали везе са латинством. Грци су Цинцаре из македонских крајева звали Арванитовласима и Македонвласима, док су их Срби каткад називали Арнаутима. У време турске владавине имали су одређену аутономију и предводили су их старешине – капидани. Њихов владар, са седиштем у Москопољу звао се „василос тон Валахон“ – цинцарски краљ. За разлику од других Срба, нису славили славу већ грчки имендан¹, а деци су надевали имена светаца – Константин, Димитрије, Наум, Атанас, Анастас...

Јован Цвијић се позива на веродостојне путописце који су тврдили да их је у деветнаестом веку било око пола милиона, а у његовом времену су се свели на око 150.000. Он каже да се Цинцари јављају “као етнографска острва у основној словенској и грчкој маси становништва и то највише у југозападном делу Полуострва, поглавито у Македонији, Епиру и Тесалији.” Све до недавно их је било највише у Албанији, а у Бугарској и Влашкој су, на исти начин као у Србији у јавном и друштвеном животу напредовали до највиших положаја и стицали велике заслуге и почести. Цинцари су “подељени и живе у свим балканским државама, свуда као “ишчезавајућа мањина”, без везе између једних и других.”, а распоређени су били највише у оном делу Турске који сада чини тремеђу Србске Македоније, Грчке Македоније и арбанашког Епира (Битољ, Струга, Корча, Костур, Воден), вели Лаза Костић. Посебно од Пожаревачког мира између Аустрије и Турске из 1718. го-

¹ Душан Поповић, О Цинцарима, Москопољци су од старине славили славу. Мора се рећи да су некада постојали аутори, који су Цинцаре у потпуности поистовећивали са «нашим Македонцима», као Бор. М. Грашић. Код Бугара нема Славе, Преславе, Коледа, Додола, Лазарица, Прекада, Мобе ни Побратимства (види С. Гопчевић, нав. дело, стр. 259-264), као ни Сеоске Славе («Македонски Срби», Јована Ердџановића).

дине, креће значајније расељавање Грко-цинцара, па ће се један већи део обрети на територији Хабзбуршке монархије, где им је бечки двор (цар Леополд Први, још 1667.године) додељивао по-властице «да могу у тим местима становати, своју веру исповедати и отварати дућане, у којима ће изложити своје трговачке ствари», али се надлежни упозоравају да пазе «да се број ових трговаца не би сувише намножио, на штету ових места, као и да пазе,да на увезену и извезену робу плаћају правичну царину». Највише муке имала је аустријска државна власт са њима зато што су злато и сребро из земље износили, а из Турске уносили покварени метални новац, вели проф. Душан Поповић. Међутим, још крајем деветнаестог века, Спиридон Гопчевић их налази и диљем Старе Србије и Македоније, где их класификује као посрбљене «Гоге» у Призрену, «појелињене цинцаре», «Хришћанске Цинцаре» и «Мухамедовске Цинцаре». Далеко највише тада их је у Битољу, Демир Хисару и широм Солунског и Монастирског вилајета. Тадашњи град Солун имао је преко 121.000 житеља; од којих 11.000 Словена, 14.000 Грка, 25.000 Турака, 6.000 Муџахира, 3.300 Франака, 1.700 Цинцара и чак 60.600 Сефарда (потوماка Мараноса протераних из Иберије 1492. године)!²

Цинцари бивају званично признати као нација («Уллах милет» - влашки милет) у Османској империји у време султана Абдула Хамида Другог и 1905. године стичу право на школе, храмове и литургију на матерњем језику, као и на представника у Високој порти. Област Крушева прва је претходно прогласила своју независност од Отоманске Турске 1903. године, када чувени Цинцар-бугараш Питу Гули гине током борби за Крушевску Републику, прву републику тог доба на Балкану, која ће трајати десет дана. Национални херој Македоније и Бугарске у својству војсковође Илинденског устанка, овај Цинцар је родоначелник читаве плејаде фанатичних бораца против Срба у Македонији – од Шулe Гулија, Лакија Гулија, па до Стерије Гулија, погинулих у сукобима са србском (југословенском) војском и жандармеријом у периоду од 1913. до 1944. године.³ Идентификација са бугарашком погромашком

² Спиридон Гопчевић, Стара Србија и Македонија, стр.68-80

³ Спиридон Гопчевић, Стара Србија и Македонија, стр. 241-271,о томе како Бугаре «открива» Вук Караџић,како је Београд давао потпору Бугарима против Срба,о србској глупости,итд;види и «Срби и Арбанаси1804-1912»Владимира Стојанчевића,о томе како је Београд упорно одбијао да наш народ наоружа у време Арнаутске буне 1908,остављајући га беспомоћним пред арнаутским и турским зверствима,како су давали злато и оружје Арнаутима на «бесу» да ће штитити наше људе од турске обести, иако су примали свакодневне депеше наших конзула о арнаутским звер-

идеологијом, показаће се као погубна по интересе Македонских Влаха, изазваће стравичне турске и арнаутске одмазде, крваве ратове и библијска расељавања Цинцара широм света.

Један други Цинцар, Темистокли Гермењи постаће радикални арбанашки првак и префект краткотрајне арбанашко-цинцарске Аутономне Албанске Републике Корче, 1916. године. Биће стрељан «грешком» од стране Француза у Солуну, 7-ог новембра 1917, свега четири месеца после ликвидације Цинцара и црнорукца, Драгутина Т. Димитријевића Аписа (којему ће, преко Љубе «Патка», пресудити Цинцар Лакија Паску-Никола Пашић).

Далеке 1917. године Цинцар по имену Алкивијад Диаманди ди Самарина, агент румунских и италијанских служби, основао је Републику Пинда на југу Албаније. Под италијанском окупацијом, ова цинцарска Република трајала је свега један дан.

Током 1941. године, у време нацифашистичке окупације, на територији Грчке формира се марионетски Принципат Пинда и Војводства Македоније, који је обухватао Епир, Тесалију и западни део Македоније. Овај облик државности је пропао кроз три године, а имао је престоницу у Аминћу (Мецово), док се народна скупштина састајала у Трикали. Нешто Грка је протерано, а топо-

ствима, у којима се преклињало да се народ наоружава под хитно. Влада је уважавала притиске «међународне заједнице» и апеловала да се не «наседа на провокације»... Видети и «Рат на Косову и Старој Србији 1912, од Јаше Томића, види такође, «Рат после рата», Димитар Тасић, После 1918. године, дренички качаци и бугараши-комите, подржавани од Италије и ВМРО, воде прави рат против нове власти, док Београд расформира летеће четничке одреде чувених војвода Јована Бабунског и Косте Пећанца (учесника у четири рата!) и, у јеку комитске акције у Македонији и жестоких борби на албанском граничном фронту у августу 1920. године, врши припрему за изборе, тј. расподелу гласачког материјала – кутија и куглица! После срамног суђења Апису, бескрајно бесрамни Београд се намерачио на славног јунака Јована Бабунског, у намери да му суди за «ратне злочине»! Иако рањен, војвода Бабунски је радије изабрао лагану смрт него да се пријави властима у Београду и одговара на оптужбе против њега и његових четника. Свега двадесетак година касније, у «ослобођеном» Београду, стари војвода Петар Бојовић ће бити пребијен насмрт, а биће «суђено» и ђенералу Дражи Михаиловићу...

«У Србији прилике су такве
Бабе славе, презиру јунаке
Зато и ви не мучите се џабе

Српска децо постаните бабе.», написа давне 1887. године Цинцар Алкивијад Нуша и заглави две године робије у пожаревачком затвору, где му је управник био, по злу чувени либерал, Илија Влах.

ними су преиначени у цинцарске. Јевреји нису узнемиравани, чак их је било у пиндској влади.⁴

Што се етимологије тиче, србски назив за Цинцаре је Аромуни, у значењу Неромеји, што долази од цинцарског израза Арман, мн. Армањ, исквареног назива за Ариме, медске (сарбатске) староседеоце Хелма. Значење речи Влах је разрешила одавно филологија: Влах је *roman, sarac*, или у неким рукописима влашко-словенским «спрак», сиромах, као у чувеном документу Стевана Великог из 1481. године где се каже «од свих кнезова и свих Влаха» (*Despre snejii romani*, J. Bogdan). Народно тумачење имена Цинцар је по броју цинц, пет, у цинцарском језику. Неки опет изводе ово народно име од упитне заменице *ci*, шта, која се у цинцарском језику често чује. У етимологији имена Цинцар интересантни су каламбури: ст. срп. :цинцати, бити шкрт, циција или цинцла, окука, кривина цинцулирати: словеначки: *cincar*, онај ко је у недоумици (Слободан М. Филиповић). Вредна пажње је и претпоставка Радослава Грујића о томе да је назив «Чичи» за «полусловенизане Влахе, сточаре и кириције» касније преобликован у данашњи назив Цинцари. Милош Московљевић у свом речнику помиње реч Цинцар, Цинцарин као «припадник остатака поромањених Илира у балканским државама; син. Аромун, Куцовлах», док у Словенском етимолошком словару Марка Сноја стоји дословце ово: *cunctari, tardare, cincari, cincariti, cuncati počasi hoditi*(in kaj težkega nesti) tako, da hrbet miha gor in dol, obotavljati se, otavljati neodločen biti, negotov biti, tulat počasi delati, tuliti se, fle-cti, curvari kriviti se, skrivati se, potuliti se, pritajiti se. Дакле, у србском је гегати се (под бременим), цинцулирати, радити нешто на ситно и са оклевањем, скитарати, зијати, оклевати, полако делати; цинцо, тврдица (Слободан Реметић, Српски дијалектолошки зборник, Драгољуб Петровић и Јелена Капустина) кривити се, потуљен бити. Једно од имена за Цинцаре је и Гоге («ради као Гога»), Геге, а пословична је и грчко-цинцарска спорост и неодлучност у започињању каквог посла, као и огромни мимикријски капацитет. У Босни их често спомињу као «Арнауते», а Вук Караџић на једном месту каже «Арнаути, просто названи Цинцари», а, опет, другде вели да «у Каравлашкој се и данас зове Арнаутин сваки бољарски момак који је у турским хаљинама и с оружјем, макар кога народа био». Турци су у Стамболу Арнаутима звали становнике призрењске области, ма били то и прави Србијанци, јер су саму Србију звали Арнаутлуком (И. С. Јастребов).

⁴ Овидију Печикан, Историја Румуна, стр. 484-487.

Цинцари и устаничка Србија

Што се саме Србије тиче, у време Првог српског устанка чаршинлије, односно Грци и Цинцари, су у Србији били најписменији слој становништва. Како је у Србији тада владала општа неписменост, Цинцари су били као поручени за тај посао. Тадашњи Цинцари су Македовласи по језику, Грци по писмености и култури, са зарадом у Србији. Они су прилично владали језицима православних хришћана на Балкану, а добро су познавали и турски језик. Пошто су били разасути по читавој Европи, а са јаким везама и на Фанару, били су веома добро обавештени о дипломатској ситуацији на Балкану и у средњој Европи. Као такви, за дипломатске и обавештајне сврхе били су ванредно употребљиви.

Пошто су Цинцари били добри писари и хећими, Карађорђе и други виђенији прваци Првог српског устанка нису могли без њих. Тако је Миленко Стојковић 1808. године имао тумача Цинцара, а хајдук Вељков писар, Риста Димитријевић, био је погрчени Цинцар. Тај Риста је носио надимак «Лешко». Пореклом је био из Маловишта.

И Вујичин писар је био са знањем грчког и турског језика. Претпоставља се да је био Цинцар. Послове Совјета су водила два Цинцара (Грка) 1808. године. Обојица су као писари „седели са особитом гордошћу за столом и претурали по хартијама“. Један од њих је добро познавао и руски језик.

Хећим Тома Костић, син чувене видарке Ћира Мане, дошао је у Србију још 1804. године, из Кожана је био родом. Поставши војнички лекар 1806. године, Цинцар Тома прелази из Смедерева у Београд, где је 1807. године извидео грдне ране војводи Милошу Обреновићу, задобијене при освајању Ужица. Он и мајка Мана били су „ослобођени од сваке дације и кулука“.

Петар Ичко-Ичкоглија, Цинцар из Катранице и масон, оснивач је ложе у Београду и саветник Великог Везира београдског пашалука Мустафа паше, водио је преговоре с Турцима. Пореклом је из Егејске Македоније. Првобитно тумач и отправник турског посланства, Ичко се појављује као трговац (извозник) у Београду 80-их година XVIII века. У најприснијим везама са Цинцаром Ригом од Фере и војводом Јанком Катићем, још 1792-1796. године обављао је дужност београдског базарђаноше (трговачког конзула), а 1797-1799. године био је у дипломатској служби при драгоману у турском посланству у Берлину. Најважнији резултат његовог рада у Првом српском устанку свакако је дипломатска мисија у Цариграду 1806-1807. године, која се завршила склапањем позна-

тог Ичковог мира. Милићевић наводи да се говорило „да су Мустај-паша и Петар Ичко били Франкмасони и, као тога ради, да Мустај – паша није ни у чему никада хтео кварити Ичку воље!“. Био је и председник београдског магистрата. Умро је изненада 1808. године у Београду. Шпекулисало се уверењем да је Ичко отрован током једне гозбе у Топчидеру.

Познати Цинцари и масони, браћа Петар и Предраг Новаковићи-Чардаклије, били су Рекалије, војничког духа, пореклом из гостиварског краја Македоније, и припадали су сорти Цинцара-горштака, која је изнедрила доста хајдука и јунака. Трудољубиви и штедљиви, тврди и постојани на речи, задужили су Србију родољубљем и „њихове заслуге остају несумњиве“.

После Чардаклија, по заслугама су браћа Жикићи, Велчо и Кузман из Маврова. Велчо се прославио у првом устанку одбраном шанца Делиграда, који је он утврдио. Погинуо је на Велику суботу, 5-ог априла 1806. године. Пошто је Велчо погинуо, заменио га је његов брат Кузман.

Врета из Колара био је влашки Македонац, буљубаша у смедеревској војсци. Дobar јунак, постао је касније управитељ вароши Смедерева.

Крнар Наум био је такође Цинцар. Родио се 1780. године у Москопољу, у имућној кући трговца. Учио је грчке школе, познавао је више језика и бавио се трговином крзном и кожама. Трговао је храном и кожом. Женио се два пута, први пут у Москопољу, са Маријом, која му дарује сина Петрађија. Замеривши се нешто Турцима, Наум се преселио у Београд, где је купио кућу на Дорћолу. После мирног раскида са првом женом, Наумова нова жена постаје Марица „потурчена хришћанка“. После слома Првог српског устанка Крнар прелази у Земун, а одатле у Нови Сад, да би коначно завршио у Хотину у Русији, гдје је живео уз Карађорђа до 1917. године. Наум је описан као „омален, стар, бео у лицу, са више седом него плавом косом“. Потврђена је Крнарова припадност Хетерији и да га је она послала код Карађорђа, јер је он био главна веза између Карађорђа и Хетерије.

Сам Црни Ђорђе је пре Првог српског устанка био фрајкор, професионални војник у Аустрији, где се упознао са тежњом стварања српске државе на територији аустроугарске царевине, која је имала два пута више српског становништва од немачког. Свакако да је овим другима више одговарало да та тежња буде остварена на територији турске царевине.

Са овом идејом се Црни Ђорђе вратио у Србију под турском окупацијом, где диже устанак. Када је устанак пропао, Црни Ђорђе са устаницима прелази преко Саве, где му одмах одузимају новац, оружје и архиву, а вожд на изричит захтев Аустрије

прелази Русима у Хотин. Да је Аустрија будно пратила сва догађања и држала их под контролом, показује случај протеривања грчког митрополита Леонтија за време устанка, када је дотични враћен у Србију на изричит захтев Аустрије.

У Хотину Хетерија везује Црног Ђорђа за своје циљеве. Наум Крнар, члан Хетерије, постаје верна сенка Црног Ђорђа који се обавезао, новчано помогнут од србских и цинцарских трговаца-масона из Трста, да дигне Србе на заједнички устанак са Грцима.

И руска мисија, која је послана за Први српски устанак, била је састављена од Цинцара. Међутим, и народ и војводе су захтевали праве Русе, а не оне које представљају Цинцари. Када је Карађорђе сазнао да у руској мисији има Цинцара на челу са Родофиникином, био је веома разочаран и није ни присуствовао Родофиникиновом дочеку у Београду. Када му је Родофиникин послао у Тополу свог тумача Ростија, такође Грка, одевеног по цариградској моди, Црни Ђорђе му је љутито рекао: “Све би вас требало исећи; мени треба војска, а ње не видим. Шта ми је хасна од тога што су ми га (Родофиникина) послали? Што је он дошао?” Сам Родофиникин Константин Константинович, био је веома углађен човек, љубазан и препреден, а у свом стану окупљао је све виђеније Грке и Цинцаре Београда и Србије. Срби су га примили као «руског ђенерала» а најверљивији психолошки портрет дотичног дао је својевремено Лазар Арсенијевић Баталака у монументалној „Историји србског устанка“. Баталака мајсторски описује и „клетог владику“ Леонтија (Лазара) Ламброса, митрополита којег окривљује за све недаће србског свештенства пред устанак, као и за погубљење београдског митрополита Методија (највероватније масона) и Хаџи Рувима Нешковића. Леонтије је „подлац“, “сплеткареш“, човек „огрезао у злочину“, близак дахијама и десна рука Родофиникина, дволичњак који је покушао да изда србске интересе и склопи сепаратне споразуме са Турцима.

Од самог почетка устанка је Леонтије као турски и фанариотски шпијун гледао како да поново подјарми Турцима побуњену рају, па је Србљима претио да „ћеду сви врућим гвожђем на челу бити жигосани от Турака ако мусахила и пашу међу се не приме и Турцима се не окрену“. Главна му је струка ипак била ширење малодушности, поткопавање куражи устаника и подбуњивање раје против самог Вожда. Путујући широм Србије, овај фанариота је говорио народу да им је „сада горе него под Турцима, под Турцима вам је било много боље него сада. Под Турцима сте плаћали, али бар нисте војевали, а саде и плаћате и војујете и кулукујете, и прочитај“. Судбоносне 1813. године, он лично, а и преко својих ухода, ширио је лажне вести како је „Карађорђе болујући

у Тополи умро. Да Светог Краља кивот шкрипи; и да је то знак да Србија ове године мора пропасти“. Уместо да, по личном налогу Карађорђа, наложи свим поповима и калуђерима да чине молебан за победу србског оружја, овај Леонтије је на крају сваке службе заједљиво додавао „да ће Господ спасти онога, који има лађу, да се у Немачку преко Дунава превести може“.

Брзо је Црни Ђорђе потпао под њихов утицај, поверио је истом Родофиникину сина Алексу да га васпита и научи грчки а Петру Ичку је поверио дипломатију. Тако ће трећег октобра месеца 1813. године, озлојеђен и обрлаћен, Карађорђе напустити Србију, и то баш у друштву дотичног Леонтија и Недобе, оних које је сматрао за највеће виновнике пропасти устанка! При бекству у Аустрију биће му писар неки Јанићије Димитријевић, највероватније Македовлах, а „момак“ ће му постати Наум Крнар.

И сам Родофиникинов заменик, Недоба Теодор, највероватније је био Цинцар. Шеф «руске војске», пуковник Бала Палев (Атанасије), пореклом је из Москопоља, а иначе је био становник Новог Сада. Такође, осим ћифти и трговаца, било је Македовлаха арнаутске ћуди, сличних Гегама. Такав је био Цинцар Јанко Поповић, устаник родом из Охрида. Родио се 1779. године. Истакао се у устанку својим јунаштвом па га је Карађорђе поставио за бимбашу над неколико стотина бећара. Прославио се и приликом опсаде Београда, а нарочито на Мишару својим мегданом са Остроч-капетаном, кога је посекао. Већ 1811. године постаје војвода пожаревачки, да би пребегао 1813. године у Срем.

Наравно, највећи је јунак био Хајдук Вељко Петровић, храбар, прек и својеглави Влах, онај који је 1807. године, дигао на устанак свој родни крај, Црну реку. Хајдук Вељко Петровић, војвода Крајински, чувао је источну границу Србије, обезбеђивао ред и мир у Крајини, утврдио Неготин и шанчеве око њега. На тај начин Неготин је добио значајну улогу у обезбеђењу српске границе према турској видинској армији. 9. августа 1813. године, погинуо је Хајдук Вељко на Абрашевом шанцу, у тренутку када је бодрио своје борце да истрају. Отишао је у незаборав, а остао је његов животни мото „Главу дајем, Крајину не дајем“. Стеван Мокрањац му је посветио VI руковет.

Пауљ Матејић из Мелнице, био је народни устанички вођа у Млави. Прославио се у бици за Делиград 1806. године, и отада се за њега говорило да по јунаштву долази одмах после Хајдук Вељка и Курсуле, Карађорђе га због јунаштва 1807. године поставља за млавског војводу. Само се он усудио да окрене своје војнике ка „чегарској касапници“ и једини је војвода који је из свог шанца кренуо у одбрану Синђелића.

Цинцар Марко Костић је рођен у Белици око 1770. године. Дошао је у Србију око 1800. године. Када је букнуо Први српски устанак, међу првима је пришао устаницима. Стално се налазио уз Карађорђа. Између осталог, за Цинцар Марка, прота Матеја је написао да је био «најбољи јунак».

Из пустог јунаштва, дошли су у Србију; чувени Јоргач из Влахоливадије, те његови другови Загла и Фармакија. Јоргаћ је био код Хајдук-Вељка, а затим је прешао у Влашку, где је славно погинуо са србском дружином, као наш Синђелић, међу зидовима манастира Секуа. Иза њега остала је удовица, чувена Чучук Стана, са троје малолетне деце: Миланом, Александром и ћерком Јевросимом. Она се, заједно с децом, 1842. преселила у Атину, где се и упокојила 1849. године.

Ђорђе Загла родио се у Блацу. Дошао је у Србију са своја три брата: Димитријем, Павлом и Теодором. Првобитно се настањивао у Смедереву, а посебно се одликовао у Првом српском устанку, поставши буљубаша код Вујице Вулићевића. Поред њих, спомиње се и Петар Фоца, «скипетар» бећарских старешина, али и „јунак, где год је и кад год је ваљало“.

Поред наведених, у Првом српском устанку су се још одликовали и: Конда Бимбаша из Јањине, првобитно крџалија код Гушанца, касније један од најзаслужнијих главешина приликом заузимања Београда 1806. године, када је са деведесет бећара освојио Савску капију. Погинуо је 1813. г. са свега тридесет година и сахрањен је поред манастира Троноше. Баталака је „многе хришћане између ових (крџалија), Бугара, Гркоарнаута, и Цинцарарнаута познавао, који су, када је Гушанац отишао из Београда, међу Србима застали, и под најам, под именом „бећари“ служили, и на војску ишли“. Из Кондиног краја био је и Папазоглија, потоњи бимбаша у Црној Реци који је продирао дубоко у турску државу, пленећи све до Софије. Ту је био и Коста Цинцарин, такође бивши крџалија; Јанко Поповић из Охрида, Чолак Анта из Призрена, Вуле Глигоријевић, Коста Бег, Димитрије Кујунџић, Ћелеш Ђорђе, Томо Костић, Самуило Јаковљевић и многи други.

Међутим, Вук Караџић помиње и Косту Заку, родом Цинцара, којег је Милош поставио за учитеља, као „пропалицу и скитницу светску, који у свом веку није ни мислио бити учитељ“.

Највеће властелинство у Банату поседовали су Цинцари пореклом из Ђевђелије, браћа Христифор и Кирил Нако, који су платили 700.000 форинти за Велики Семиклуш, Комлош и Термију. Христифор Нако је постао гроф.

Тако су тада настала и нова цинцарска племства: Калиновићи, Ђуричко, Маленице, Бибићи, Моске, Дамаскини, Мочоњи, Папхази, Себини, Пачачи...

Поставши богати племићи, тежили су да освоје и већу политичку моћ, гледајући да се одвоје од Србске цркве највише захваљујући Патенту о верској толеранцији цара Јосифа Другог из 1782. године, којим постају мање зависни од Срба. У Бечу су се издвојили веома рано, још у првој половини осамнаестог века. Касније у низу црквених православних општина (у Трсту, Задру, Шибенику, Карловцу) почињу сукоби око превласти, све до великог сукоба на Темишварском сабору 1790. године, када су, малобројни а издашни, Цинцари тражили учешће у народним фондovima и управљању Карловачком митрополијом. Пошто тада ниједан од предлога цинцарских депутата није усвојен, Цинцари стрпљиво чекају повољније прилике за издвајање грколтургијске цркве из србског корпуса. Тек 1867. године, када долази до чувене деобе Србске и Румунске цркве, Цинцари траже издвајање из Карловачке митрополије и формирање посебне духовне заједнице. Ни ово није прихваћено, али Цинцари упорно истрајавају у настојањима све до Првог светског рата, остварујући коначно право на грчко богослужење у местима већинске бројности њиховог етноса. Вазда су Цинцари свештеника сматрали не као „презвитера пастви“, већ као њиховог „контрахента“, којег могу по својој вољи“ држати и отпуштати“. Иако, за разлику од Срба, много тврђи у вери и врло ретко потурице, велики добротвори и ревносни по питању црквене службе, Македовласи су црквену општину сматрали за „тело законое национално-гражданское и домоправително-економичесно братство“, дакле једну врсту националне слободнозидарске ложе. Сасвим у складу са политиком Фанара, који још тада беше одступио од васељенске мисије и догматских постулата, поставши објект ревноитељског приговора атонских манастира.

Период неизвесности, Карађорђе, Хетерија и Велика Школа

„Сава Србин, отац наш“,
Влашки војвода Александар у писму, 1566. године

Србски народ, нашавши се у још горој ситуацији после слома Првог србског устанка, масовно бежи од турског зулума преко границе у Срем, Банат и Влашку. “Турци се варварски односе према Србима, жене и деца нису остали поштеђени; све је посечено и пошто им сечење глава тражи превише рада, и пошто је доста

тешко слање отсечених глава у Цариград или у табор великог везира, они стога Србима секу уши, усољавају их и такве им шаљу. За то им султан, велики везир или паша морају да плате одређену суму... жене и децу злостављали... данас почели жене и децу да продају Власима јер их сматрају као свој плен“, извештавао је Ваберер, директор аустријског контумаца на Дунаву. И упркос свему, хајдуци одржавају ратно стање у земљи и, као одговор на дахијско насиље и пљачку, избија више спонтаних побуна. Војна победа Русије против Наполеона даје Србима ветар у леђа.

Прота Матеја Ненадовић пише молбу руском цару Александру Првом да припоји Србију Русији или да Србија добије положај какав су имале Влашка и Каравлашка, као руски протекторати. И Црни Ђорђе је тамо, са избеглим Србима, у Каравлашкој и Бесарабији (Белој Србији), где чека расплет ситуације у Шумадији. У Каравлашкој ће и Милош Обреновић пазарити огромна имања и постати крупни спахија, населивши на њих десетине хиљада избеглих Срба. Још 1813. године много је србског народа отишло у Влашку. Отуда се велика већина вратила чим су настале прилике за враћање: нешто кад је објављена амнестија, а нешто после ослобођења под Кнезом Милошем. Но у Влашкој је и остало доста нашега света. Тај народ је био већином из Источне Србије, коју устанак 1815. године није ни захватио. Прилике у Србији одмах после устанка 1815. године нико није могао сматрати за сређене и сигурне. Сем тога она је тада била заиста страшно исцрпљена и у немаштини. Уз то су, на несрећу, дошле три узастопне неродне године. Најзад, баш тих година, завладаше у Србији ужасне болештине.

Период између 1815. и 1833. године, у Србији обележава неизвесност и грчевита борба за контролу ситуације. На први поглед, све изгледа боље, међутим то је само привид. У Београду, Сулејман Паша Скопљак је замењен Маршали–Али Пашом, али се у Босну враћа као везир, овенчан славом јер је успео да покори Србију.

Маршалија са друге стране, је био човек на заласку свог живота те је стога тежио да нађе неко мирно место на коме би окончао своју каријеру и прилика за то му је била Београд и готово празна Србија. Милош Обреновић је добро проценио свог новог господара те су односи са њим били врло срдачни и присни, ако се изузме епизода шуровања Марашлије са Никшићем. Самој Порти није одговарало да се Српско питање поново покреће јер би то водило у конфронтацију са Царском Русијом, поготово након пораза Наполеона.

У међувремену, србска емиграција у Русији, долази у додир са Хетеријом („Philiki Etairia”), још 1796-97. године осмишљеном

завером Цинцара Риге од Фере, тајном грчком организацијом омасовљеном тек 1814. године у Одеси под почетним вођством грофа и масона Јоаниса Каподистиаса, да би је затим преузео Александар Ипсиланти (син господара Влашке и Молдавије-Константина), иначе масон ложе „Палестина“ од 1810. године. У вези са карбонарима, циљ Хетерије је био свеопшти устанак хришћана под Османлијама али и њихово потчињавање будућој грчкој републици сазданој на приципима Француске револуције (Л.Арш). После Бечког Конгреса, они су били у уверењу да су дани Османског царства одбројани и да је време за устанак дошло. Од 1816. године, Хетерија нагло појачава своје активности на припремама за устанак, дејствујући преко мреже ћелија (ефорија) са невидљивим старостом (архе) који је руководио „собраћом“ и „посвећенима“, преко „жречева“ и „пастира“. Била је то једна од варијанти масонских конспирација за покретање балканског устанка, која се наводно налазила под врховном контролом руског цара Александра Првог, такође масона. Карађорђе је требао да буде покретач и потпаљивач побуне која би захватила и саму Грчку, док су Јован Каподистрија (министар иностраних дела Русије и будући председник Грчке) и А. К. Ипсиланти (руски генерал мајор) били организатори иза кулиса. Међутим, и сам кнез Милош је још од 1817. године био у дослуху са неколико завереника из Хетерије, а све преко свог верног посланика Михаила Германа у Букурешту.

Настанак Хетерије пада у периоду када је фанариотско угњетавање и тлачење србског и влашког живља досегло свој историјски врхунац. Сам „толмач и секретар“ Милошев био је тада Марко Ђорђевић, Германов рођак и Цинцар, док му је „доглавни момак“ био Димитрије, Македовлах и крџалија...

Вожд Карађорђе је био остарио и постао некако малодушан, јер је добио конкурента у Милошу Обреновићу али и због тога што се цела ситуација примирила, јер су Руси и Османлије све спорове решавали преговорима.

У самој Србији, Милош Обреновић је стално подсећао народ на то да га је Карађорђе напустио и на стравични цех коју је народ платио у периоду 1813-1815 и наравно себе истицао као спасиоца. Са друге стране Карађорђе је за свој одлазак из Србије кривио стране утицаје, пре свега митрополита Леонтија, руског конзула Недобу, Младена Миловановића и Јанићија Ђурића. По Карађорђу, они су били ти који су својим одлукама и саветима, навели њега на одлазак. Стога, незадовољство Карађорђа је расло све више и више. У току 1816. године, Вујица Вулићевић у преписци охрабрује Карађорђа и говори му да у Србији још увек постоје људи који су му верни, нарочито после смрти Молера и Никшића, које је погубио Милош Обреновић. Карађорђе након ових увера-

вања, приступа Хетерији, организацији која је преузела палицу Риге од Фере и старог Константина Ипсилантија а према којој се руски двор односио са подозрењем.

Георгиос Левентис, хетериста, који је радио у Руском конзулату у Јашу, био је и срцем и душом загрејан за ову идеју. Преко свог пријатеља Јоргаћа, он овај план представља Карађорђу. Крајем маја, Карађорђе напушта Хотин и прешавши Прут, састаје се са Јоргаћем који га води у кућу Александра и Константина Ипсилантија. Одређен му је и пратилац, хетериста Михаил Леонардиос. Тако Карађорђе, његов писар Наум, Леонардис и Јоргач преко Буковине, Ердеља и Баната на Дунав стижу 11. јула 1817. године.

Аустрија је трагала за Карађорђем, но Русија није. Када се прочула вест о Карађорђевом бекству, начелник Кишињева одмах обавести Петроград. Митрополит Леонтије, преко Михаила Германа (надзорника знатног кнежевог иметка у Влашкој) обавештава Милоша Обреновића. Међутим Милош Обреновић је већ то сазнао и пре него што су ова писма стигла до њега.

Две-три недеље пред долазак Карађорђа у Србију, Милош Обреновић, добија писмо од Симе Милутиновића (масона ложе „Минерва“ из Лајпцига), у коме га овај обавештава да се у Србији спрема хетеријска завера и да је овај пут нешто велико посреди. Када је дошао у Србију, Карађорђе је дошао код свог кума, Вујице Вулићевића. Ту, он му излаже свој план, притом говорећи да је дошао по налогу руског двора да дигне устанак у Србији те да ће одмах по дизању устанка, Србију помоћи велика Руска војска.

Наводно, на састанку Народне Канцеларије, Милош је сазвао све кнезове и изнео им случај. Једногласно је донета одлука да се Карађорђе убије. Тек након овога Милош је обавестио Маршалију. Седмог јула, Милош је послао Тому Вучића Перишића са писарем Антом Протићем, Карађорђу. Пред зору 13 јула, Карађорђе и Наум Крнар били су убијени и њихове две главе су 15. јула биле послате у Цариград. Већ 29. јула, погранична стража код Нове Борче јавила је Аустријанцима у Панчеву да је Карађорђе убијен, и истог дана, генерал мајор Хагер, шаље капетана Турека у Београд како би сакупио информације о овом догађају. Због тога што је пренео Вујици Вулићевићу Милошеву наредбу за Карађорђево смакнуће, Вучић је касније подигао цркву покајницу у Закути.

Цела прича о вождовом убиству је нелогично протумачена и олако приписана властољубљу једног човека, који није имао правог разлога да убије кума и политичког супарника, осим можда због наводне Карађорђеве умешаности у смрт војводе Милана, Милошевог полубрата, 16. децембра 1810. у српској депутатској

устанничкој мисији у Букурешту, те могућа крвна освета. „Тровање војводе Милана наредио је Карађорђе, а извршио Лазар Војновић!“ - изричит је био Вук Стефановић Караџић у својој књизи "Историјски списи".

Али је зато потпуно занемарен јак мотив неоствареног интереса великих сила у решавању Србског питања, с прикривеним именом Источно питање, који је вешто претворен у дивљаштво читавог народа. Британски поданик, капетан Националне гарде Јонских острва, Николаос Галатис, који је вешто убачен у Хетерију зарад постизања увида у припреме велике побуне, биће осумњичен за повезаност са ликвидацијом Карађорђа и протеран на Пелопонез, где ће коначно бити погубљен.⁵

Сами програмски циљеви Хетерије, подразумевали су Велику Идеју - обједињавање свих хришћана под Османским царством и њихово уједињење под патронатом Грчке, тачније руског цара-императора Трећег Рима. Хетерија је Карађорђа, свог члана у њу иницираног исте те године у којој је по повратку у Србију и убијен не свргнувши књаза Милоша Обреновића нити преузевши власт, упорно наметала Србији као поновног вожда, упркос катастрофи: пропасти Првог српског устанка под његовом командом, страдању скоро сто хиљада Срба и, на крају, Карађорђевој беканији из Србије. Циљ Хетерије био је нови устанак у Србији. Тај рат био би нова погубељ Срба за пад турске моћи у Србији и на Балкану, али - ради коначног, на тај начин лакшег ослобођења Грка од Османлија! "Устанак" Грка – преко србских леђа....

Крајњи циљ свих ових напора могао је заиста да доведе до обнове Ромеје и поновног заузимања Константинопоља и његовог проглашења престоницом Трећег Рима. Овакав развој догађаја, никако није могао да прође неопажен у Риму.

Превасходно, евентуално обједињавање православних хришћана око Константинопоља као престонице Православља, створило би конкурента Риму то јест Ватикану, који је већ био знатно ослабљен појавом Протестантизма и утицајима Просветитељства – Слободног Зидарства. Да би се то спречило, религиозни мотив је морао бити скрајнут и на његово место је морао бити постављен национални. Због тога постоје индиције да су римски и бечки језуити осмислили панславизам (аустрославизам) као противтежу овом сценарију, уједињавању Словена под Османлијама, на религиозној, то јест православној основи.

⁵ Ово је постала општеприхваћена теза у руској (Г. Л. Арш), француској (Е.Дрио) и румунској (Нестор Камаријано) историографији. Види «Дуго кретање између клања и орања», Милорад Екмечић, стр. 198-199.

Можда управо због наведеног, још за време Првог србског устанка, на ослобођеној територији Београдског пашалука, формира се Велика Школа 31. августа 1808 године. Њу је основао Јован Савић под лажним именом Иван Југовић и као првог управитеља и једног од првих учитеља поставио Доситеја Обрадовића, пропагандисту масонства.

Карађорђеву главу, када је донесена у Београд, у конак велике цркве (где је сад митрополија) Кнезу Милошу, Књегиња Љубица је примила, ожалила, и опрала је вином, па ју је неки ћурчија одерао у мутваку који и сад стоји, и по том је Цинцар Наум Ичко на сребрном тањиру однео у град везиру Марашли Али Паши. За лубању те главе двојако се говори: једни веле да је она, с кожом, послана у Цариград, где су је неки побожни Грци украли и спалили, а други кажу, да је уз тело Светозара, умрлога сина Кнеза Александра, укупана у Тополи (М.Ђ.Милићевић).

Карађорђевој удовици Јелени и деци, кум Милош ће ставити на располагање своје имање у Малој Влашкој, у Чернецу. Ипак, по молби саме Јелене, Милош ће им обезбедити стан и нешто новца у Крајови (влашком Краљеву), где ће се они задржати све до 1839. године, тугујући за отаџбином.

Грци и Милош, Хатишериф, Фанар и стварање Србске Цркве

Крајем 1820. године, фанариота и потомак господара Каравлашке Александар Ипсиланти, званични председник Хетерије, обавештава Милоша Обреновића о припремама за устанак против Турака и тражи да и он учествује у њему. Милош, вероватно из неповерења према Ипсилантију и Хетерији, при којој је имао више доушника у самом срцу уроте (преко веза Михаила Германа, иначе Цинцара), избегава да пружи Ипсилантију било какав одговор на његов захтев. У марту 1821. године Турци хватају Ипсилантијевог изасланика са поруком кнезу Милошу са предлогом конвенције између Србије и Грчке. У писму Ипсиланти подсећа Милоша на велике заслуге његовог оца Константина Ипсилантија за Србију и тражи да Милош приступи припремама за борбу против заједничких душмана. У име Грчке обећава му да ће бити признат за вођа Србије и да га неће узнемиравати ни Карађорђеви потомци ни србски емигранти у Русији.

Не сачекавши Милошев одговор на понуду, кнез Ипсиланти је већ подигао устанак у Молдавији, који се преко Влашке

шири и на јужни део Грчке, тамо где ће почети дуга борба грчког народа за стицање независности. Тудор Владимиреску диже буну у Влашкој већ у јануару 1821. године, убрзо заузимајући главни град Букурешт. Вук Караџић био је живи сведок бројности Срба у Влашкој и Молдавији, тврдећи да је Букурешт тада „киптео њима“. Сведоци су наводили да Срба у Букурешту „има много, но осим тога полак града говори сербски или болгарски, а пола другим језицима“. Сама побуна је пропала, Владимиреску је ликвидирао, док је Ипсиланти избегао у Аустрију, где је и умро, после више година заточеништва у тамницама Закарпатја.

Србија под Кнезом Милошем, што се становништва тиче, почиње нагло да се пуни. Из свију суседних земаља навалили су Срби у Србију да се ту ослободе туђега ропства и да постану своји. Уз то је и Србија својим слабо настањеним, а плодним и у сваком погледу богатим, просторима нудила пуно услова за економско благостање свакоме досељенику. Кнез Милош, са своје стране, желео је да се Србија што више насели, да би, с једне стране била бројно јача ради одржања и одбране, а с друге да би се економски подигла и давала што већих прихода, који су били тако потребни за њену обнову и подизање, – те је сваком насељенику излазио на сусрет до крајњих могућности. Најзад, од значаја било је и осећање дужности управљача слободне Србије да пруже уточишта српскоме народу, који под туђином страда, и они га не само нису одбијали, већ су га обилато указивали. И за све време владе Кнеза Милоша у Србију је долазио српски народ са свих страна, тако да би евентуално подизање нових устанака Србији само донело неизвесност и нова страдања.

Милош се тада мудро није укључио у устанак, што доводи до омразе Грка фанариота према њему. Поједини Грци чак покушавају да окрену Србе против Милошеве управе у Србији и подигну буну против њега. Ове трзавице и наводе кнеза Милоша да затражи дуго прижељкивано осамостаљење од фанариота у избору митрополита и владика, уз званичну потврду Цариградске Цркве, што ће Porta и одобрити Хатишерифом из 1830. године.

Зарад освете, и данашњи историчари „следе Наполеонову опсаду Србске револуције и не сматрају је великим историјским догађајем, док Грчку револуцију из 1821. године сматрају...“⁶ Као у случају убиства Карађорђа, и у ове догађаје око дизања грчког устанка умешани су прсти британске „невидљиве руке“, преко лорда Бајрона, Чарториског, Уркварта...

⁶ Милорад Екмечић, *Огледи из историје*, стр. 47-48, као и Зоран Д. Нензић, *Масони 1717-2010*, стр. 231-271, као и «*Масони у Војводини 1785-1940*» Јосипа Шосбергера, стр. 451-453, 501.

Што се тиче верских питања, после задобијања особених права и слобода царским ферманом Махмуда Другог, једно од најважнијих питања у преговорима о оснивању аутономне Кнежевине Србије 1830. године било је и остваривање права на потпуну слободу исповедања православне вероисповести. Исповедање православља, као и других немуслиманских религија, дотада је било ограничено османским законодавством које је, упоредо са јачањем српских власти у Београдском пашалуку, од 1815. године све ређе примењивано. Хатишерифом из 1830, којим је утемељена Кнежевина Србија, и званично је прокламована пуна слобода исповедања православне вероисповести. Дозвољени су подизање нових цркава и манастира, проширивање и обнављање старих цркава и манастира, установљавање школа, болница, штампарије, али и јавно манифестовање вере, попут литија или звоњења (тек ће кнез Михајло Обреновић 1862. године заснивањем Министарства Црквени(х) дела које ће се управљати одредбом уставног карактера о додељивању статуса државне вере (*religio dominans*) православној вери, коначно Православљу признати у Србији првенство части у односу на друге вероисповести). Милош је успео још 1829. године да на старој Саборној цркви постави звоно, које ће први пут зазвонити 16.г фебруара 1830. године, што ће бити чудо невиђено за оно доба. Многи ће стари и изнемогли Срби бити донешени на носилима, само да чују црквено звоно и да спокојније умру.

Међутим, у тренутку настанка Кнежевине Србије 1830. на челу Цркве још су се налазили Грци фанариоти – београдски митрополит Антим и ужичко-ваљевски митрополит Герасим Домнин. Њихову делатност тада је већ чврсто контролисао кнез Милош Обреновић, јер, мада се у почетку Домнин понашао бахато, Милош га је «брзо укротио». Иако је од самог почетка Другог србског устанка смерао како да се ослободи грчких фанариота епископа и да за своју кнежевину задобије националну јерархију, ипак је са београдским митрополитом Антимом имао добре односе. То потврђује и чињеница да га је тај митрополит у београдској цркви миропомазео за кнеза Србије, по угледу на то како је чињено са кнежевима Влашке и Каравлашке.⁷ Што се тиче Влаха, Каравлаха и Цинцара(Куцовлаха), ваља свагда подсетити да је прва самостална црква која је потпала под турску власт на Хелму била Охридска Архиепископија, која је отада непрекидним турским одвајањима ширила и своју црквену надлежност на штету Цариградске, Трновске и Пећке Патријаршије. А после пропасти Буга-

⁷ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831*, 151.

рског Царства (1397. и 1398. године) и укидања Трновске Патријаршије, брзо је дошла под њену власт, бар за неко време, цела Бугарска Црква, као и Православна Црква у Влашкој и Молдавији. До пада Цариграда 1453. године, она је и најјача самостална Црква на Хелмском полуострву. Међутим, падом Цариграда 1453. и падом Смедерева 1459. године, бива разорена србска и грчка државност те су Турци установили две области – Цариградској Патријаршији су доделили источни и јужни део Хелма са Бугарском, Молдавијом и Влашком, а Охридској Архиепископији западни део са Србским Земљама и колонијама православних по Јужној Италији, Сицилији, Малти и Далмацији.

Грци, вазда поузданији Турцима него Срби и Власи, потискују ове са епископских столица и успостављају злогласни фанариотски зулум над србским и влашким живљем, уводе службу на грчком језику, купују владичанства од Турака да би затим цепали парохије и продавали их бољим купцима, а за свештенике би рукополагали сасвим недорасле и неписмене људе. Свештенике и народ су били и окивали у гвожђа, глобили новчано и претили анатемом или турским судом. **Старе књиге србуље су спаљивали а умало да спале и чувеног старца Дамаскина Србина на Светој Гори, јер им није хтео предати један древни србски рукопис.**

Фанариоти тежише уништењу народне свести код Срба и Влаха, те забрањиваху прославу Крсног Имена и србских светитеља, уводећи грчки језик и обичаје углавном по већим градовима, где је било јаких грчко-цинцарских колонија.⁸ Такав град је био и Београд у којем је за време Турака живело претежно несрбско становништво, од кога су знатан део чинили Грци или Цинцари са грчком културом. Познато је да су све србске земље после укидања Србске Патријаршије 1766. године биле под грчком црквеном влашћу, и да је у Београду била столица грчког митрополита. Иако

⁸ Радослав М. Грујић, Православна Српска Црква, 105-107, Др Илије Барбулеску, професор универзитета и академик, у монографији „Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна“, на стр. 87 пише: „Иначе у целој Трансилванији (Ердељу), па и у целом Банату, указују нам се само Срби као најмногбројнији живаљ који преовлађује, а српски језик као прави словенски књижевни и црквени језик не само њихов, него и самих Румуна“. Од стране 89 до 95 говори да Срби преовлађују и у Влашкој и Молдавији (од XIV века), а већину су имали и раније (током XIII века, када се српско племство сродило са племством из Србије, на пример 1274. године влашки војвода Олтеније Љутивој, удаје своју ћерку за Стевана Милутина, краља Србије, оног Милутина, који је кроз кратко време имао да распростре своју владавину над Босном и Македонијом све до Скопља.

грчки црквени великодостојници нису имали много везе са књигом, ипак су, и ради практичних потреба грчке пропаганде, основали још 1718. године грчку школу. Такве су школе постојале и у Неготину, Шапцу и Смедереву.⁹

⁹ Тихомир Р.Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, стр.86-87. Србских питомаца је највише било у Петрограду, Пешти, Бечу и Паризу. С јесени послато је тридесет питомаца у Русију да се уче војничкој вештини. Ипак, на двору кнеза Милоша,сећањем на буну Милоја Ђака из 1825. године, изгледа да је преовладавало мишљење «да школе не требају никако, јер учени људи буне подижу против свога правитељства». Милосав Липовац предлагао је јавно да се «побију сви који знаду читати и писати», а када му је неко рекао: «Па шта ћемо онда без писара? Како ћемо купити порезу и јављати другому којешта?», он је одговорио: «Порезу ћемо резати у рабош,а када имам што коме да јавим,ја ћу му по момку послати јабуку – поручити му оно што имам да му јавим» (Вукова Преписка II,стр. 654). Ипак, велика је лична заслуга кнеза Милоша отворено супротстављање Вуковој секти и одлучно одупирање „пропаганди и намерама унијатског прозелитизма и револуционарних покрета да школству и културним установама Књажевине Србије наметну реформисано `југословенско` писмо. Књаз Милош је издавао више указа о забрани уношења у Књажевину књига и употребе унијатског, Копитар-Караџићевог комбинованог правописа; савјетујући се са митрополитом Стефаном Стратимировићем, Владиком Петром Петровићем Његошем и српским националним и културним дјелатницима. Најзначајнији закон забране `хуле против божества и правитељства`, и `да се не штампају књиге правописом Караџића Вука`, који је Кнез Милош установио су Правила о цензурисању, објављеном 1832. године 22 децембра у Књажевској српској канцеларији у Крагујевцу. О томе још уверљивије сведочи сачувано кнежево писмо владици Његошу: „Има једна рђава секта, вуковска названа, која њ (дебело јер) изоставља, и још гдјекоја измењенија захтева, и све се бојим да не буде отров ученија ове секте и до у Црну Гору, досад свагда чисту и невредиму пребившу, приспео, а ако би то било, то би ми заиста врло тешко и жао пало, јербо је доста верно познато да та секта изостављањем њ и увођењем некаквог `ј` одводи од православља и приводи к римокатоличанству. (Познат ће Вам бити кустос Ц. К. Библиотеке, Копитар, римокатолик, овај је та ученија разврата дао Вуку, а Вук вуче туђу будалаштину не знајући ни шта вуче ни нашта. Но ово, мислим, сами за себе задржите да не дође до нечастивих ушију.) Та је секта и овде била почела исто учење распрострањивати, но ја сам то у согласију с Г. Митрополитом Карловачким Стратимировићем предупредио многе такве књиге у ватру бацивши, а многије читавим сандуком побацавши“. Писмо је штампано у публикацији `Известија – `Отделенија руског језика и словесности`; Царска академија наука (1903. т. VIII књ. 3, ст.333), према Огњену Војводићу “Писмо Књаза Милоша Владике Његошу против `вуковске` секте“.

Након стварања Кнежевине Србије, у складу са добијеном државном аутономијом и правима која су наведена у Хатишерифу, приступило се решавању српског црквеног питања. Начин на који је створена аутономна Православна црква у Кнежевини Србији био је директна последица стварања аутономне србске државе. Пре тога, такво нешто није било могуће, јер се с тим не би сложила ни Васељенска патријаршија, али ни османска власт. И њој је више одговарало да православне епархије буду под непосредном контролом патријаршијског центра у Цариграду, а не издвојене у посебну аутономну целину далеко од престонице. Тежак историјат дотадашњих односа Цариградске патријаршије према србском народу није слутио на добро, јер су још биле свеже ране од другог укидања Пећке Патријаршије током злогласног периода цариградског патријарха Самуила Првог (први пут од 1763.-1768.), инспиратора царског фермана од 11. септембра 1766, када је Пећка Патријаршија коначно укинута и подвргнута Цариградској Патријаршији. Тада је патријарх Самуило Први разрезао патријаршијски дуг Пећке Патријаршије на све србске епископе, свештенике, манастире и сам народ. Осим тога, када је оглобио Србе епископе, подметнуо им је разне кривице и послао их у манастире или заточења, а на њихова места поставио Грке. Против тога насиља потужио се црногорски владика Сава у име Срба епископа руском Светом Синоду, али без успеха. Тако је ето Стара Србска Црква постала робњом Грчке Цркве, а србски народ двоструким робом Турака и Грка, јер енергични Самуило издејствова код султана укидање и Охридске Архиепископије ферманом из 1767. године.¹⁰

¹⁰ Радослав М. Грујић, наведено дело, види и И. С. Јастребов» Податци за историју Српске Цркве», 1879..год. ,превод фермана о укидању Патријаршије. Уопште, «У образовању и управи фанариоти су наметнули стране структуре, ред и владаре који су пропагирали стране вредности, језик и чак одећу. Свим тим придошли владари и чиновници изазвали су мржњу не само широких маса, већ и племства, које је остало без функција и чак имања, која су све чешће заузимали Грци. Постепено су Грци-Фанариоти заузели високе јерархијске позиције у Молдавској Православној Цркви, тако да је крајем XVIII века Митрополија Молдавије постала својеврста грчка епископија, која је потчињења страним црквеним структурама. На тај начин наметање фанариотског режима сводило се не само на постављење људи пореклом из Фанара. То је стварно била коренита промена самог политичког система управе», види» Режим фанариотов (1711 – 1821)», m.moldovenii.md, као и Демьянов Сергей,» Эпоха фанариотов в Валахии и Молдавии».

Уместо Грка – Цинцари, а имања у Влашкој

Поучен, између осталих разлога, и овим искуством, Милош Обреновић септембра 1815. године понизно моли цариградског патријарха Кирила Шестог да Мелентија Никшића, Старовлаха – архимандрита Враћевшнице, хиротонише за митрополита београдског. Међутим, стамболски патријарх поставља Мелентија Никшића само за шабачког епископа, док је за београдског митрополита именовано Грка Агатангела. Свега годину дана касније, кнез Милош из властодржачких разлога наређује убиство енергичног и амбициозног Мелентија који му је радио о глави, јер се овај завео идејама о тетрархији у држави, имао тајне сусрете са Турцима, тукао свештенике, стављао их у окове и терао пред собом.

Ипак, народна скупштина србска већ јануара 1827. године обнавља свој старе захтеве да Србија добије од султана за свог митрополита човека Србина, и да се Милош Обреновић потврди за кнеза са правом наслеђа. Тек ће одлуком Хатишерифа и Бера-та из 1830. године, Србији бити одобрено да изабира за митрополита и за своје епископе етничке Србе уместо Грка фанариота. Кнез Милош је ликовоа због овог ослобођења и у једном писму изјављује да «с великом радошћу дочекасмо да место Грка синове нашег Отачства можемо имати за епископе». У међувремену, кнез Милош се енормно обогатио трговином сољу у време руско-турског рата и покуповао огромна имања и дворце у Галацу, Херештију (где је населио избеглице Србе из још неослобођених подручја) и Пољани. Вук му тада пише познато писмо: «Ви сте, на превелику срамоту своју, и народа Српскога, а на радост сви непријатеља ваши, сами јасно показали да је по вашем мњенију боље и поузданије у Каравлашкој бити спаија, него у Србији књаз». Још је оштрији био Баталака: «Да није Карађорђе, награбивши се у Србији новаца, и то посве лукавим и неправедним начином, куповао где у страним земљама спахилуке, па онда натеривао народ, да му кулуком грађу одсеку у Србији и креч испеку ради грађења у тим спахилуцима конака, дућана, магаза, кафана, ћуприја и других зграда, које су му око таквих конака нужне и потребне биле? Није!».

Природно, након свргавања са престола, кнез Милош ће се повући на имање у Херештију, одакле ће тежити повратку на србски престо. Једно време ће кнезу Милошу ортак у уносној трго-

вини¹¹ бити и чувени Цинцар Миша Анастасијевић, родом из Пореча, који је постао један од најбогатијих људи тадашње Европе и оснивач огромне пословне империје са сопственом трговачком флотом. У београдском капетан Мишином здању на Петровдан 1844. године родиће се и будући краљ Петар Први Карађорђевић.² Исте године, један велики Цинцар, Јован Стерија Поповић основаће у Београду Народни Музеј и Народну библиотеку.

Свега годину дана после «чика Пере», на свет долази мали Никола Пашић, Цинцар из породице Паску. Преци су му били из села Рогачева код Тетова.

Вазали турски и фанарски

И поред завидног привредног потенцијала за брзи духовни и демографски опоравак, у великој мери је и трибутарни однос Кнежевине Србије према Османском царству определио степен самосталности српске цркве јер Кнежевина Србија није имала три важна атрибута који су означавали државну независност: *Jus legandi*, право међународног представљања, *Jus contrahendi*, право склапања међудржавних уговора и *Jus belli gerendi*, право објаве

¹¹ Ову «трговину» Милошеву иронично и јаросно описује Баталака: «Да није Карађорђе заузео био трговину са сољу из Влашке, па ову, кад лађе с њом натоварене у Србију дођу, силом своје власти по свима местима наметао трговцима магацијама на силу, по цени коју је он наредио, не промишљајући ни најмање о том, да ли ће сиромашни народ моћи, за потребу своју, од магација куповати? Није!». Види Л. А. Баталака «Историја српског устанка», Београд, 1899., стр. 836-847. О огромним поседима Обреновића у Каравлашкој види Љубивоје Церовић, Срби у Румунији, стр. 246-251.

² И сам краљ Петар I Карађорђевић је био слободни зидар. Њему је 24. Јуна 1903. године, на дан заштитника масона светог Јована, приређен свечани дочек у Београду. Формиран је Одбор за дочек коме је председавао масон, професор Велике школе, Михајло Валтровић. Увече је приређен свечани програм у Народном позоришту, поздравну песму извело је Београдско певачко друштво коме је дириговао слободни зидар Стеван Мокрањац, иначе Влах. Све је завршено величанственим ватрометом и слављем на београдским улицама а велике количине пива, које је бесплатно дељено народу, поклонили су Вајферт и Бајлони. («Масони и сарајевски атентат», Драган Коларевић) Мада, неки масони упорно негирају да су Петар и његов син Александар били слободни зидари, види «Кнез Милош владар и масон», Александар В. Тодоровић и Бранко С. Божанић.

рата. То се јасно може видети када се упореде ситуације после добијене аутономије Србије 1830. и признања њене државне независности 1878. године. Православна црква у Кнежевини Србији је од Васељенске патријаршије добила аутокефалност тек 1879. године, а по њеном формирању као аутономне државе створена је само аутономна црква.

Вазални статус имале су и тадашње кнежевине Влашка и Молдавија-Каравлашка, и због тога је важно поређење права која је остварила Србија са оним које су имале те две старе аутономије, како у државном тако и у црквеном погледу. Током XVIII и у првој половини XIX века, на челу влахомолдавских кнежевина смењивали су се припадници грчких фанариотских породица (Кантакузини, Гике арбановлашке лозе, Ипсиланти, Маврокордати, Морози, Хангерли, Каламаки и Раковице влашке крви, Шуцу..), који су Порти плаћали своју инвестиру, а потом тешким фискалним мерама покушавали да уложени новац брзо поврате. Њихово миропомазање у XVIII веку вршено је у Цариграду од самог патријарха. О трагичном стању у Влашкој писао је Александру Влахуца: «Владари су окружени Грцима, Црква је под грчким ок-риљем – сви кључеви нашег живота су у рукама Грка и сви су на продају: високе службе, игуманства, скупљање пореза који одавно више немају мере – сам владар на лицитацији продаје господарске манастире. Бољари и свештенство се још и сналазе – а сељаку је тешко, јер су му само руке остале, а ни над њима више нема власти.»

Ко су били они? Грци звани «фанариоти» били су првобитно турски тумачи и посредници («дилери»), који су се касније развили у врло јаку и повлашћену класу, прави аристократски staleж, за који се може шпекулисати да је заперак, заоставштина из старе олигархијске и плутократске класе некадашње Ромеје, иако тек од осамнаестог века датира њихова превласт над сербским утицајем при Порти. Из овог овог staleжа се регрутовало првосвештенство које је господовало и паразитирало широм србских земаља, у Бугарској, Влашкој и Молдавији, а у Православљу је имало углавном само формалну укорененост; звања, чиновне и надлежности. Међутим, ваља свакако подвући да је само у Влашкој и Молдавији ова паразитска каста изродила и бојарски staleж отуђен од матичног словенкосрбског етноса, чак са усађеним презиром према «варварској» раји ћириличне писмености и влашко-србског говора. И овде, тек од осамнаестог века долази до превласти грчке струје над сербском, али само у погледу властелинства, јер ће сербска ћирилица и црквенословенска духовност преживети све до краја деветнаестог века. Из овог проклетог staleжа изродиће се читава плејада новорумунских државника и по-

литичара Грка и Цинцара, која ће касније, преко руског двора, из Молдавије и Влашке припремати – грчки устанак!?

Одређене сличности фанариота са нашом цинцарском елитом постоје, али су Цинцари већином староседеоци на овим просторима, док су фанариоти сталез грчких досељеника у Влашку и Молдавију за време турског ига. Такође, Цинцари су углавном одани и вредни поданици царевина у којима привређују на основама законитих повластица, никако по принципима уцене, наметања, симоније, сплетке или клевете. Мада има и знаменитих Цинцара који би данашњим речником могли бити означени као «олигарси» или «плутократе».¹³

С обзиром на овакве прилике, будући да је грчки утицај био превлађујући и супротстављен влахомолдавским народним тежњама, није било необично што је и влахомолдавска црквена аутономија у том времену била *de facto* непостојећа. Наравно да на пуној афирмацији црквене аутономије грчки владари у овим кнежевинама нису инсистирали.¹⁴ За разлику од Влашке и Молд-

¹³ Аделина Паулина Ирби у књизи "Путовање по словенским земљама Турске у Европи" о Цинцарима пише следеће: "Историја Цинцара врло је занимљива... последњих година заведоше се међу њима грчке школе, и Јелини су тако вешти били да их убеди да су они стари маћедонски Грци па само романисани за време царевине римске. Тако они деле с Грцима једне исте симпатије и антипатије и пристају уз фанариотске владике те им помажу да газе словенски живаљ. Лукави, подмукли и услужљиви карактер Цинцара у Турској потиरे сасвим оно поштовање које би човек иначе имао према њиховом труду и окретности", нав. дело, стр. 57.

¹⁴ Радослав М. Грујић, Православна Српска Црква, 108-110 « Читава села и крајеви наши су десетинама година остајали без свештеника и богослужења; те је народ сам држао Крсну Славу своју и на развалинама храмова својих причешћивао се преломљеним крсним колачем заливеним вином...И није чудо што су у таквим приликама многи слабији Срби падали у очајање... и напуштали веру отаца својих па примали Мухамедовство... сам митрополит мегленски Иларион, не могавши спасти цркву своју од насиља грчког и обести турске, издао је веру православну и прешао на Ислам са многим народом епархије своје...». «Турска влада мало је марила да буде ред међу поданицима немухамеданске вере; на против, потпомагала је њиховом разједињењу и религиозној свађи која је свагда за њу била од користи...» (Јастребов, нав. дело, стр. 204) «Горанину није остајало ништа друго него одрећи се хришћанства; да не трпи у исто време два зулума: од стране Турака и са стране деспот-ефендија – фанариота. Готово су сва села примила мухамеданство, само је још неколико фамилија заостало у хришћанству, не гледајући на то што одавно нису видели међу собом свештеника, а камо ли да су слушали божју литургију» (Јастребов, нав. дело, стр.141.). Фанариоти су чак узимали данак на силу и од католичких попова, па је султан Сулејман

авије, Кнежевина Србија је, поред унутрашње аутономије, добила и наследну домаћу династију, а Хатишериф из 1830. био је основа за договор са Патријаршијом о већој црквеној самосталности. У тим питањима, права Србије била су већа од оних која су имале влахомолдавске кнежевине. О уређењу аутономне српске цркве преговоре са Васељенском патријаршијом водила је Кнежевина Србија. Док су преговори трајали, на њу су црквени кругови у Цариграду гледали као на државу, попут бивше Млетачке републике, која је имала пун правни капацитет. Али, са Млетачком републиком Патријаршија је склопила Конкордат, којим су сви православни верници у тој држави стављени под духовну власт филаделфијског архиепископа Васељенске патријаршије. Филаделфијски архиепископ јесте боравио у Венецији, али није био поглавар некакве аутономне цркве.

Црквена аутономија за Кнежевину Србију била је од изузетне важности. Јер, уколико архиепископ београдски и митрополит Србије не би био у довољној мери самосталан, преко њега би тек истиснута османска власт могла покушати да поново утиче на прилике у земљи. У том смислу, посебно треба нагласити чињеницу да је митрополит Антим миропомазао кнеза Србије приликом ступања на државни престо.

Преговори око решавања српског црквеног питања почели су још пре успостављања Кнежевине Србије, и завршени су 1836. године. У преписци која је 1830. и 1831. вођена о томе, учешће су узели васељенски патријарх Константин I, руски посланик у Османском царству Александар Иванович Рибопјер и, преко српске депутације у Цариграду, кнез Милош Обреновић. Став руске дипломатије, која је потпуно подржавала српске интересе када је било у питању стварање државе, у погледу црквене аутономије био је мање искључив. Рибопјер је патријарху Константину I сугерисао да у интересу православља буде попустљив, али руска дипломатија у целини није била за то да патријархова духовна власт у Србији остане само формална. Имајући у виду жалосно стање српског свештенства, Русија је била за решење по коме би Патријаршија имала већа права у избору епископа, као и загарантоване приходе од епархија.

Основни захтеви које је у Цариграду изнела српска депутација односили су се на избор црквеног поглавара и епархијских архијереја, као и на решавање финансијских питања између Кнежевине Србије и Васељенске патријаршије. Када је о митрополиту

морао да донесе ферман 1565. године по којему «не сме нико, ни грчки нити другог обреда митрополити, потраживати мирију и друге њој сличне дарове од латинских попова». (Јастребов, стр. 199.)

реч, српски предлог је био да он мора бити Србин, изабран од кнеза, свештенства и народа. По том предлогу, Кнежевина би приликом сваког избора митрополита Васељенској патријаршији давала 150 цесарских дуката. Што се тиче епархијских епископа, Патријаршији би се за њихов избор плаћало по 100 дуката.

Митрополит и епископи не би морали да због рукоположења и устоличења одлазе у Цариград, већ би их патријарх писмено потврђивао. Васељенска патријаршија привидно није делила вернике по етничкој припадности, па је чињеница да је у преговорима прихватила да будући митрополит буде кандидат предложен од српског кнеза и народа била велик уступак. На другој страни, сам кнез Милош је оставио могућност да, уколико се у Кнежевини Србији не нађу одговарајући кандидати, епископи у Србији (али не и митрополит) у почетку буду Грци.¹⁵ Доказујући то и у пракси, он је позвао дотадашње грчке архијереје, митрополите Антима и Герасима Домнина, да остану на челу својих епархија, али су се они захвалили на понуди.¹⁶

Друга могућност кнеза Милоша била да се у избору епископа ослони на помоћ Карловачке митрополије. Тај пут је, међутим, био сложен. У почетку, на пример, још увек није постојала аутономна српска држава, која би кандидатима за епископе који

¹⁵ Реч Грци наводно није подразумевала искључиво етничко порекло архијереја, већ пре свега чињеницу да потичу из епископата Васељенске патријаршије. Барем нас тако убеђује Ђ. Слијепчевић. Мада, у Старој Србији и Македонији за владике су долазили све сами окорели Грци по народности са мржњом према Србима «варварима», који никада Србина не узеше у заштиту од турске обести, нити ма кога чим помогоше. Напротив, и они су Србину гулили кожу, као и аге и бегови. Трудили су се да Србима униште чисто србско обележје – Славу, а уведу «имендан» чељади и грчке школе. (види још о ужасним непочинствима у књизи «Живот Срба на Косову 1812-1912.» од Јанићија Поповића, стр. 222-227) Тек јуначким залагањем конзула Цинцара Бранислава Нушића (Алкибијада Нуше) и Владана Ђорђевића (Ипократа Георгијадеса), као и тадашњег руског амбасадора код цара Абдул Хамида («Проклетог Абдула») у Цариграду, Патријаршија се коначно смилова те 8. јануара 1896. за владикау призренског изабере Србина Дионисија Петровића, родом из Босне. У Приштини тада нови владика беше дочекан као Христос у Јерусалиму! Данашњи «источни папа», патријарх Вартоломеј (Грк) и његова десна рука, титуларни епископ пергамски Јован Зизјулас (Грк) сматрају такозвани «етнофилетизам» за смртни грех у православном исповедању вере... О tempora, о mores!

¹⁶ Према Н. Радосављевић, Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, 150. и Аутономија Православне цркве у Кнежевини Србији и арондација епископија 1831-1836., исти аутор.

би долазили из Карловачке митрополије могла да додели своје поданство. Сем тога, могуће су биле и политичке компликације, јер би резерву према томе могли да искажу и Хабзбуршка монархија и Османско царство. Ипак, кнез Милош Обреновић је имао намеру да једну архијерејску катедру повери архимандриту Павлу Кенгелцу, управо кандидату из Карловачке митрополије.¹⁷ Кенгелац је ту идеју прихватио, али уз услов да сам бира епархију, што је кнеза Милоша навело да га одмах искључи из избора. Други кандидат за епископа био је Неофит Рилски. По народности Бугарин, Неофит је одржавао јаке везе са Србијом, а Милош му је бесплатно омогућио штампу неколико књига. Али, и он се из скромности захвалио на указаној части. Предлог да за једног архијереја буде изабран архимандрит Неофит Рилски, познати бугарски просветитељ, је још једна потврда да је кнез Милош намеравао да устоличи неко иноплемено звучно име, али никако фанариоте. За њега је био можда прихватљив чак и један фанатични гркомрзац, попут Бозвелија.¹⁸

¹⁷ Павле Кенгелац (Кикинда, 29. јуна 1766 – Темишвар, 19. марта 1834), добро образовани архимандрит, који је у Шопрону завршио студије филозофије, а у Санкт Петербургу докторирао теологију. Образовање је наставио у Халеу, где је стекао докторат из природних наука. Због исказаних намера о унијаћењу, од чега је брзо одустао и покајао се, Синод му је изрекао епитимију од седам година, а митрополит Стратимировић му је остао трајно ненаклоњен. У Карловачкој митрополији никада није постао епископ. (Александар Грубић, Кенгелац, Павле, Српски биографски речник, 5, Нови Сад 2011, 37–38.)

¹⁸ Неофит Бозвели, хиландарски таксидиот, црквени и просветни радник, аутор граматика и школских буквара на бугарском језику, од којих су већина штампани у Кнежевини Србији, један од најактивнијих учесника у бугарском националном препороду (възраждане) у првој половини XIX века. Упокојио се у манастиру Хиландар, 1848. године. Пенчо Славейков о њему: "Ахасфер на нашето възраждане - дрипав и намръщен калугер, който на гърците е гледал с такова омерзение, с каквото на гадовете, що са го яли по затворите, дето, вместо да се смири, волята му е ставала по и по-опърничава." (П. Р. Славейков. Отец Неофит Бозвели. Сб.НУ, XII, 379 нт) «Ахасфер (стари назив Ксеркса, али овде Вечити Јуда пренесено) нашег препорода – одрпани и намрштени калуђер, који је на Грке гледао са таквом омразом, попут пацова који су га јели у затворима, где уместо да се смири, воља му је постајала све неразумнија (инаџијска)».

Тек у време револуционарне 1848. године јавила се идеја аутономне бугарске државе која би обухватила Стару Србију и Македонију. Зато су "Бугари" 1862. године добили црквену самосталност, која се 1870 претворила у егзархат, после кога су били признати као народ и добили државу Санстефанским миром 1878. године. (С. Филиповић, из књиге "Царски стареник" М. Димитријевића) Сами Срби су себе представљали

На крају су за митрополита и епископе ипак предложени кандидати из Србије, архимандрити Мелентије Павловић¹⁹ и Никифор Максимовић.²⁰ У циљу уређења црквених послова у Кнеже-

као «Бугаре» широм Старе Србије и Македоније, како би лакше поднели или сасвим избегли турски и арнаутски зулум. (види епохално дело «Стара Србија и Македонија» од Спиридона Гопчевића, као и «Православна Српска Црква» Радослава Грујића). Према Цвијићу назив Бугарин означавао је становништво ма које народности »чифчиског, грубог живота, које се одало тешком земљорадничком раду». «Велики бугарски научник и родољуб, Љубомир Милетић (бугараш српског порекла из Штипа, братанац нашег политичара Светозара Милетића) вели да се „име Србин проширило по Трансилванији и Румунији у прошлом и претпрошлом веку (XVII и XVIII век), по свему судећи са општим значењем „Југословен“, без разазнавања разлике између Срба и Бугара“. „За Румуне и за њихова схватања вековима је јужно од Дунава постојала јединствена словенска народност коју су они називали Срби.“, тврди он. Поред тога име „Бугарин“ у румунском језику има и значење баштован; bulgar значи повртар, bulgarie повртњак, а bulgari је глагол са значењем „бавити се повртарством“. О томе како је Београд финансирао студенте бугараше и србомрзце, види код С. Гопчевића, Стара Србија и Македонија, стр. 241-249

¹⁹ Мелентије Павловић (Врбава, Гружа, 1776 – Београд, 1833), монашки чин примио у манастиру Враћевшница, а 1810. постао игуман студеничко-враћевшничког братства. Савременик је оба српска устанка, у којима је имао значајну улогу. Неколико пута управљао је као администратор Београдском митрополијом. Био је иницијатор и председник прве српске Конзисторије 1822. Сава Вуковић, Српски јерарси од деветог до двадесетог века, Београд–Подгорица–Крагујевац 1996, 314. Герасим Георгијевић у књизи "Знаменити догађаји новие србске историје" о боју на Чачку пише: "Кад је Милош крајину почео и сву бригу на себе узео, Мелентије свуд је с њиме био, зато га је Милош возљубио... Мелентије напред потрчао, да би војсци храброст показао... Мелентије ту је рањен био, ал` замлого није боловао", а Јоаким Вујић је забележио овога као »један благороднога духа серпски муж, који код јего Књажескаго Сијателство у великој части и почитанију јест». Један натпис из манастира Враћевшнице га прославља: «Мелентије Павловић архимандрит враћевшнички, народољубац, трудни спутник, духовник, саветник, храбри војник, неуморан у раду, који претрпе ради општег благодостања рода српског». Отац Мелентијев Павле, и отац Томе Вучића, Периша, били су два рођена брата.

²⁰ Никифор Максимовић (Јежевица код Чачка, 1788 – манастир Сретење, 1853). Био је монах манастира Никоље кабларско, заслужан за обнову манастира Преображење и Сретење у Овчарско-кабларској клисури. У чин архимандрита произвео га је 1830. београдски митрополит фана-

вини Србији, кнез Милош Обреновић их је јула 1831. послао у Цариград ради рукоположења и устоличења, при чему је архимандрит Мелентије Павловић требало да буде нови архиепископ београдски и митрополит Србије, а архимандрит Никифор Максимовић ужички епископ. Кнез је патријарха Константина I такође обавестио и о томе да је трећи кандидат, архимандрит Герасим Георгијевић²¹, који је предложен за шабачког епископа, требало да буде рукоположен у Србији по њиховом повратку. Из тога је било јасно да су српске власти већ биле донеле одлуку да се Ужичко-ваљевска митрополија подели на две мање епископије. Разлог за то свакако је био и тај да убудуће нове архијереје, па и самог митрополита, у Србији, бира сабор архијереја који би чинила три, а најмање два епископа, јер, „један епископ не може сам рукоположити другога, једнак једнакога“. А управо је рукоположење у епископски чин Герасима Георгијевића било доказ да је црквена аутономија у Кнежевини Србији заживела.²²

Формирање нове аутономне или аутокефалне цркве у православном свету ретко се дешавало. Пре стварања Православне цркве у Кнежевини Србији то се десило 1557, када је обновљена аутокефалност Пећке патријаршије, затим 1589, када је Московска митрополија издигнута у ранг патријаршије, пете у поретку светског православља, и 1710, када је аутономију од Пећке патријаршије добила Карловачка митрополија. Промене у мрежи помесних православних цркава најчешће су биле резултат промена геополитичке реалности. Нова аутономна црква у Кнежевини Србији утемељена је 1831. с благословом Васељенске патријаршије, што јој је у будућности донело стабилне односе са њом, укључујући и коначно добијање аутокефалности. Финалну аутокефалност цркви у Србији подариће тек екуменски патријарх Јоаким Трећи Величанствени, масон и Македовлах пореклом из Крушева, 1879. године.

риота Антим. У Чачку је подигао епископски двор, мада је највише времена проводио у манастиру Сретење.

²¹ Герасим Георгијевић (Видин, око 1779 – Шабац, 1839), јеромонах манастира Студенице, у коме је стекао основно богословско образовање. У време слома Првог српског устанка прешао је са студеничко-враћевничким братством у манастир Фенек. У Србију се вратио у време Хаџи Проданове буне 1814. Био је близак кнезу Милошу Обреновићу.

²² Хиротонију Герасима Георгијевића извршио је архијерејски сабор 11. октобра 1831. у Београду. Сабор су чинила три архијереја. Први је био стари београдски митрополит Антим, који још увек није напустио Србију, затим нов српски митрополит Мелентије Павловић и ужички епископ Никифор Максимовић.

Тадашње освајање црквене аутономије у односу на Фанар био је велики дипломатски успех Србије оног доба. Касније формирање аутокефалне цркве у независној Краљевини Грчкој, на пример, текло је уз велике тешкоће и неспоразуме са Васељенском патријаршијом. У Патријаршији нису могли да се сагласе са идејама блиским протестантским учењима, да на челу цркве у Грчкој формално буде краљ Отон, иначе странац, баварски римокатолик. Аутокефалност Грчке цркве призната је тек 1850. године, на сабору који је сазван само за ту прилику, с тим што је и тада наглашено да се, ради решавања питања од заједничког интереса, грчки Стални синод увек обраћа патријарху. Ни Бугарска егзархија, чије су оснивање и границе 1870. одређени султановим ферманом, а чији је поглавар полагао заклетву султану, уз формалну обавезу да се само у канонским питањима саветује с патријархом, није призната. Чињеница да је на сабору у Цариграду 1872. Васељенска патријаршија одбила да призна егзархију, увела је бугарску цркву у стање отворене шизме, које дуго није било могуће превазићи.

Припајање шест нахија, Влашка и Фанар

Један од узрока избијања србске револуције 1804. године је био у томе што Србија Свиштовским уговором из 1791. није добила жељену аутономију по узору на кнежевину Влашку, иако су јањичари били прогнани из Београдског пашалука. Кнежевина Влашка је имала једног «хосподара», али је аутономија била под гаранцијом Русије. Ни Турска ни Аустрија нису хтеле да Србији подаре овим миром статус елементарне државности.

Затим се својевремено србска револуција у Срему прелила и на хабзбуршке територије. Због нејасне етничке границе између Срба и Влаха, јер је у влашком говору било половина словенских речи, аустријска полиција је интензивно уходила влашка села у Банату. Област Крајине у североисточној Србији, са влашким становништвом, такође је имала стечену аутономију у османлијској држави, са једним врховним кнезом, који се наслеђивао из породице Карапанџића. У самом почетку србске побуне, због поштовања аутономије од стране турске администрације јањичара Пазваноглуа у Видину, ситуација је била мирна. А већ од средине 1807. године, утопила се Крајина у србску револуцију и изгубила неки посебни идентитет, јер се и у етничком погледу народ није ни ра-

зликовао од Срба.²³ Долази до склапања чувеног Букурешког мира 1812. године.

Касније ће у Синодском делу из 1831. јасно бити наведено да ће се Србији дозволити припајање још шест нахија, које је у тренутку склапања Букурешког мира 1812. обухватала српска устаничка држава. То није било компактно подручје, већ су у питању били делови различитих санџака на источним, јужним и западним границама Србије. У црквеном погледу, тај простор био је у саставу четири митрополије Васељенске патријаршије: Зворничке, Рашко-призренске и скендеријске, Нишке и Видинске.

Слободоумље у Влашкој

Године 1818, у суседној Влашкој, првобитна грчка Академија Светога Саве из 1694. године, постаје прва влашка висока школа у Букурешту, а већ 1829. године штампане су и дневне новине на влашком језику, наравно ћириличним писмом. Помодарско позападњачење тридесетих и четрдесетих година XIX века у Влашкој и Каравлашкој постаје свеопшти и свеобухватни процес, чији смо почетак видели за време руске окупације од 1806. до 1812. године. «Румунска» елита завршила је са грчким симпатијама XVIII века, отргла се из византијског сна, кога ће се неколико будућих генерација сећати с презиром, и одлучно се окренула на страну Европе. Европска мода је постала норма. Путници са Запада су се чудили када би у земљама, за које им се чинило да су део Истока, видели позоришта, балове и аристократске салоне, чији су се организатори из све снаге трудили да подржавају петроградским, бечким и, најпре, париским обрасцима. Поред византијских манастира и турских караван-сараја појављују се прве виле у европском стилу. Младе аристократе, чији су небројене генерације предака за центар света сматрале Константинопољ, сада откривају Париз и Берлин, Рим и Лондон. Посећују западне престонице, а многи остају тамо и да студирају. Корисна је била и навика образовних «Румуна» да знају много страних језика, али се њихов избор мењао. Заборавља се старословенски, у прошлост одлазе грчки и турски. Влашка и молдавска елита сложено прелазе на француски. У XIX веку француски језик је био популаран у многим европским земљама, али се нигде није проучавао с таквим ен-

²³ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, стр. 127-203.

тузијазмом као у «румунским» земљама. Из разлога што се нигде у знање тог језика није улагао тако дубоки идеолошки смисао. Мисао о тобожњем сродству с једном од најнапреднијих нација света овладава у покондиреној свести влахомолдавске елите. Наравно да ће један од најважнијих аката новостворене Румуније 1859. године бити протеривање древног ћириличног писма...

Србија и Цариград, фанариотска управа

У међувремену, припајање подручја Шест нахија Кнежевине Србији извршено је 1833. године, у периоду када је руски утицај на прилике у Османском царству био велик и када је Порта била заузета египатском кризом. Побуне локалног становништва у областима-нахијама биле су прилика коју кнез Милош Обреновић није пропустио да у њих уведе војску. На западу, Кнежевине Србији припојени су Јадар и Рађевина, који су били делови Зворничког санџака и Зворничке митрополије. На југозападу припојен јој је део Старовлашке нахије, тада у Босанском санџаку и Рашко-призренској и скендеријској митрополији, оног Старог Влаха за који је још 1690. године аустријски генерал Хајснер доставио извештај да има «у земљи Србији, у планинском пределу на десној страни Дрине, Стари Влах (Starulla), у којему живе само Срби». На југу јој је припојен Крушевац са околином, некад средиште санџака Алаџа Хисар, који је припадао Нишкој митрополији. Цео простор од дотадашње источне границе до реке Тимок, раније у Видинском санџаку и Видинској митрополији, такође је постао део Кнежевине Србије.²⁴

Ове области, међутим, Кнежевине Србији нису припојене одједном. То се прво десило са Јадром, Рађевином и делом Старовлашке нахије, а потом и са околином Крушевца, Параћина и Тимочком Крајином. Кнежевина Србија тиме је проширила своју територију, и изашла на границе из 1812. Самим тим, државни разлог налагао је да се и нове области укључе у састав Православне цркве у Кнежевине Србији. Ипак, решавање тог питања кнез Милош Обреновић није пожуривао. Напротив, показао је

²⁴ Недељко В. Радосављевић, «Аутономија Православне цркве у Кнежевине Србији и арондација епископија 1831–1836.», као и Н. Радосављевић, «Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831» и Недељко Радосављевић, Шабачка епископија по Попису из 1836, Гласник Историјског архива Ваљево, Ваљево 2000. Радосављевић, Недељко, Тимочка епископија по Попису из 1836, Историјски часопис, 52, Београд 2005, 257–272.

добар дипломатски такт према Патријаршији, консултујући се с њом око избора новог митрополита Србије. Јер, ситуација је поново налагала да се Православна црква у Кнежевини Србији у избору, рукоположењу и устоличењу новог црквеног поглавара ослони на Цариградску цркву.

После смрти митрополита Мелентија, у Србији су остала два епископа, али они нису имали кога да изаберу за митрополита. Иако је постојао начин да епископи ужички и шабачки рукоположе неког кандидата у архијерејски чин, па да потом међу њима буде изабран и митрополит, или да у изборни сабор буде укључен неки од суседних митрополита, кнез Милош се определио за сигурнији пут. Кандидат кога му је Стратимировић предложио, новопечени архимандрит Петар Јовановић, у Цариграду је рукоположен за епископа, а потом су га патријарх и сабор архијереја у катедралној Цркви Св. великомученика и победоносца Георгија 6. (18) децембра 1833. хиротонисали за митрополита.²⁵

²⁵ Петар Јовановић рођен је као Павле Јовановић 18. фебруара/2. марта 1800. године у Илоку, у Срему. Основну школу, гимназију, филозофију и богословију је завршио у Сремским Карловцима, где је после тога радио и као професор. У Србију је прешао 1831. године, да ради као млађи секретар у кнежевој канцеларији, поред Димитрија Давидовића, који је био главни секретар.

После смрти првог Милентија Павловића 1833. године, пошто је остало упражњено место за београдског митрополита, на молбу кнеза Милоша да му препоручи неког школованог Србина монашког чина, Карловачки митрополит Стефан Стратимировић је препоручио Павла Јовановића, «лепог Пају» ,цивила и страсног пушача дувана ,као човека «поуздане богословске спреме». Павле се радо прихватио дужности. Најпре је отишао у Чачак, код владике Нићифора, који га је замонашио, променио му име у Петар и у врло кратком року, произвео у архимандрита. Патријарх Георгије га је онда у Цариграду, већ за Светог Николу, произвео у архиепископа београдског и митрополита српског. За време свог мандата, у Београду је 1836. основао и управљао Богословском школом. Први предавачи у школи су били карловачки богослови, а затим су примљена и два руска. Пошто ни једни, ни други нису задовољили митрополита, али и због сталног недостатка учитељског кадра, он је изабрао своје најбоље богословце (семинаристе) и послао их на свршавање наука у Русију.

Његовом заслугом је Београд добио Саборну цркву, поправљена је материјална ситуација свештеничке класе и заведен црквени ред. Помагао је Богословску књижевност и борио се за превођење са црквенословенског на народни српски језик. Управљао је српском Црквом од 1833. до 1859. г. У свом раду се угледао на уредбе карловачке митрополије у којој се родио, живео и радио пре него што је прешао у Србију. За Петровога времена подељена је црквена област у Србији на

Правно утемељење препуштања Патријаршији да изврши овај чин налазило се највероватније у поменутом Синодском делу из 1831. године, у коме се јасно наводи да „ако се догоди да у њиховом [српском] народу не буде достојног лица за високо првосвештеничко достојанство, тада ће Његова светлост господар Све Србије с целим народом српским искати од васељенскога патријарха лице из грчког свештенства, смеродостојно и подобно за тај архијерејски положај“.

Ова одредба, која говори о лицу из грчког свештенства, подразумевала је архијереја из структуре Цариградске патријаршије, и наводно се није односила на етничку припадност. А кнез Милош Обреновић чак је показао и намеру да је испоштује!²⁶

Занимљиво је питање како је у почетку изгледао црквени поредак у областима припојенима Кнежевини Србији 1833. године. Више прворазредних извора говори о томе да је у почетку опстала стара архијерејска структура, односно да није одмах извршено припајање ових области епархијама Православне цркве у Кнежевини Србији.

Јасно је да је још 17. фебруара (1. марта) 1834. део Рашко-призренске и скендеријске митрополије припојен Кнежевини (Стари Влаха) и даље био у њеним оквирима, јер је рашко-призренски и скендеријски митрополит Ананије присуствовао свечаности полагања заклетве представника становништва Старог Влаха кнезу Милошу у Ивањици. Том приликом он је позвао вернике на оданост новим државним властима. Митрополиту Ананију било је омогућено да прикупи владичанске приходе за целу 1833. годину. Одобравајући његово присуство на таквом скупу, а свакако уз знање османских власти, Васељенска патријаршија је показала да поштује кнежев гест када је реч о избору новог митрополита, и ис-

четири епископије. У свакој су засновани духовни судови за брачне спорове и свештеничку дисциплину. У Београду је био велики духовни суд који је стајао над епархијским. По његовој наредби почеле су се и у Србији водити књиге рођених, венчаних и умрлих (матице).

Митрополит Петар Јовановић није остао до краја живота на челу Цркве у Србији. Кад су настале борбе међу два династијама (1859.) он је као противобреновићевац принуђен да поднесе оставку, отишао је у карловачку митрополију и постао је епископ горњокарловачки. Као такав је умро, а сахрањен је у манастиру Крушедолу.

²⁶ Босна и Херцеговина решише се Грка тек пред крај деветнаестог века, а Стара Србија и Маћедонија тек после славне косовске освете 1912. године!, види Радослав М. Грујић, Православна Српска Црква, стр. 110

казала добру вољу да са Кнежевином Србијом брзо постигне споразум о црквеном статусу ових територија.

Фебруара 22. (6. марта) 1834. патријарх Константин II упутио је писмо митрополитима нишком, видинском, зворничком и рашко-призренском и скендеријском, да се споразумеју са српским кнезом „о уређењу дворског дуга делова њихових епархија који су придодати Кнежевини“. Тиме је отворен пут и за формално припајање делова четири митрополије Србској цркви у Кнежевини Србији.

Велика Тимочка епископија и откуп

Фебруара 1834. највећи део Тимочке Крајине, који је до тада припадао Видинској митрополији, организован је у нову, Тимочку епископију. За њеног епископа изабран је Доситеј Новаковић, архимандрит манастира Горњак, којег је сабор три архијереја (митрополита и два епископа) рукоположио у Крагујевцу 2 (14) фебруара те године. Центар нове епархије био је Зајечар, а од 1839. Неготин. На западу Кнежевине Србије извршено је припајање делова Зворничке митрополије Шабачкој епископији, док су Ужичкој епископији припојени делови Старовлашке нахије. Београдској митрополији (архидијецези) припојена је Крушевачка нахија, до тада у Нишкој митрополији. Тек устоличен, епископ Доситеј Новаковић започиње чувено народно прикупљање прилога за Јерусалимску Патријаршију, милосрђе које подржавају и епископ Герасим шабачки и митрополит Петар по својим епархијама. Јерусалимским хришћанима укупно је сакупљено и предато новца у износу од 745.985 гроша, огромна сума за ондашње јадне прилике у Србској Цркви и кнежевини.

Први свештеник из протопрезвитерата Рађевачког и Јадранског којег је рукоположио шабачки епископ Герасим Георгијевић био је јеромонах манастира Троноша, Захарија Николић, којег је рукоположио поменути архијереј 10. (22) априла 1833. То значи да је већ тада у ова два протопрезвитерата духовну власт вршио шабачки епископ. Године 1835. настављено је коначно одређивање граница појединих епархија Православне цркве у Кнежевини Србији. Почетком 1835. године, Тимочкој епископији припојени су Алексиначки и Ражањски протопрезвитерат. Ови протопрезвитерати, који су до 1833. припадали Нишкој митрополији, новом границом су се нашли одсечени од свог старог архијерејског средишта, и првобитно 1835. године су били припојени Београдској митрополији (архидијецези). Поречки протопрезвитерат, до 1835.

у саставу Београдске митрополије, такође је припојен Тимочкој епископији, чиме је њена територија добила коначан облик.

Стварање још једне епархије (Тимочке) у оквиру Православне цркве у Кнежевини Србији, као и одређивање нових граница између њених епископија, били су унутрашње питање аутономне цркве, и Васељенска патријаршија није се у то мешала. Међутим, када је реч о коначном утврђивању статуса области припојених Кнежевини Србији 1833, било је неопходно да Цариградска патријаршија и Кнежевина Србија реше то питање. Кнежевина је 12. јануара 1835. измирила све дугове које су према Патријаршији имале нове области. Њихов износ није био безначајан, и достигао је суму од 110.630 гроша!

Питање припајања предела Шест нахија Православној цркви у Кнежевини Србији решено је Патријаршијском и синодском граматом од 17. (29) јула 1836, коју су потписали патријарх Григорије и дванаест митрополита. Њоме је потврђено припајање подручја Шест нахија Православној цркви у Кнежевини Србији, а износ годишње суме која је плаћана Патријаршији увећан је на 9.000 гроша. Овим се Васељенска патријаршија и формално сагласила да се делови четири њене митрополије припоје аутономној Православној цркви у Кнежевини Србији. На тај начин заокружен је процес канонског уређења српске црквене аутономије. Изузимајући касније промене граница међу епархијама, стање које је тада утврђено опстало је све до 1879. године, односно до припајања нових области Православној цркви у Кнежевини Србији и њеног стицања аутокефалности. То је био и темељ каснијих добрих односа српске државе са Васељенском патријаршијом. Српски синод сам је бирао митрополита (уместо да то чини црквено-народни сабор), који је управљао Православном црквом у Кнежевини Србији, уз подручне архијереје који су такође били српски поданици.

Србска Патријаршија биће васпостављена тек 1922. године, и коштаће тадашњу Краљевину СХС чак 1.500.000 француских франака, које ће ова уплатити Цариградској цркви у виду «помоћи» у три транше на име исплате томоса о признању СПЦ.

Сретењски «устав» и масонска застава

Мистерија доношења Сретењског «устава» у Србији 1835. године спада у домен још недовољно истражених појава новије историје. Изненадна редакција и појављивање овог изразито ли-

бералног текста конституције, изазвало је прворазредни скандал широм тадашње Европе.

Номинални састављач овог документа, Милошев писар Димитрије Давидовић (масон), свакако је поступио по инструкцијама француског изасланика Боа Л'Конта (масона), који је због овога и дошао у Београд 1834. године. На насловној страни корица устава налазили су се добро познати масонски симболи и знаци, а рађен је по углед на француске уставне повеље из 1814. и 1830. године, као и на белгијску конституцију из 1831. године. Овај Устав није формално никада признат, а био је на снази само две недеље.

Сретењски устав је тадашња руска дипломатија дочекала на нож, називајући га «француским расадом у турској шуми» и «француско-швајцарском конституцијом», вероватно алудирајући на боје србске заставе, које су подсећале на боје француске републике. Руски посланик у Цариграду, Бутењев је револтирано одбио да узме на увид документ, понуђен му од србског изасланика Михаила Германа, скочивши са столице и вичући: «Како? Конституцију! То ја нећу да држим у канцеларији!» .Цинцар Герман се покуњен правдао пред Бутењевим, уверавајући га да устав неће ступити на снагу пре Ђурђевдана, док га руски двор не проучи и прегледа, и, евентуално, измени по царским сугестијама. Није било двоумљења да је устав био револуционаран и републикански, па га је турски министар иностраних дела назвао «заразителном конституцијом», док га је аустријски посланик на Босфору, у писму Метерниху, прогласио за једну од највећих заблуда деведнаестог века!

Наравно, Русија, Турска и Аустрија нису имале никакву «конституцију».²⁷

Осим тога, као што раније истакли, лепи Паја (митрополит Петар Јовановић) ће имати значајну улогу у доношењу оваквог, изразито либералног Сретењског устава 1935. године, барем што се тиче девете главе о Цркви. Он ће поднети и предлог доношења Црквене «конституције», тзв. «Начертаније о духовним властима књажевства Српског», документ који ће увести тзв. «свети» Синод и «конзисторије» 1836. године. Пар година после тога, Лепи Паја ће, са делом свештенства, издати кнеза Милоша, отворено стати уз уставобранитеље јер је Милош «безобзирно утврђивао свој лични режим и стварао своју монархију».

Тиме је србска црква одлучно направила заокрет према акефалији и устројила се на основу протестантских новотарија Петра Великог (увођење «светог» синода, форме много слабије

²⁷ Данашња Република Србија и Руска Федерација имају идентичне боје као и француска тробојка. Паметноме доста!

према световној власти и, тиме, фактичко укидање установе Главе Цркве – Патријарха), док је сама србска држава, од сељачке саборности устаника под Карађорђем, кренула широким путем ограничења власти монарха (совјетизације) и плаћене стајаће војске. Односи између државе и цркве ће се касније кретати уходяном путањом цезаропапизма – масонско и демагошко ће увек имати превласт над светим и догматским.

Првосвештеник и вожд ће тиме постати празне љуштуре, обезглављене парадне фигуре европског модернизма и помодарства.

Овај несрећни документ ће полазити од либертинског начела, према којему је: «Србин без сваке разлике једнак пред законима Србским, како у одбрани и у казни на свим судовима од најмањег до највећег... Сваки Србин има право, бирати начин живљења свог по својој вољи само који није на обшћенародну штету. Како роб ступи на србску земљу, од оног часа постаје слободним, или ко га је довео у Србију, или сам у њу побегао».

Турски устав, Вучић и Уставобранитељи

«Владачки апсолутизам који је карактерисао Милошеву владу био је уништен уставом од 1838».

Слободан Јовановић, масон ложе «Уједињење»

Из Карађорђевој војне монархије и Милошевој деспотији, Турским уставом настаје нова држава, где је највиша власт подељена између кнеза и државног совјета (тврђаве уставобранитеља) и тиме је коначно уништен кнежев апсолутистички систем владавине и заведена установа уставног монарха, тј. појавио се заматак погубног парламентаризма и будућег партијског партизанства. Велику улогу у доношењу овог акта одиграо је енглески изасланик Хоџес, због којег је чувени руски кнез Долгоруки морао да допутује у Београд и енергично интервенише код Милоша, због шуровања са Енглезима.

Турским уставом из 1838. године, у виду султановог хатишерифа, битно је ограничена кнежева власт и то преко Совјета који је био законодавно тело, састављено од 17 доживотних чла-

нова, које је само Porta могла сменити, чиме је само ојачао турски утицај. «Никаква уредба неће моћи бити примљена, и никакав налог неће моћи бити сабран, без да би он најпре и предходително од совјета одобрен и примљен био», рецитује одредба члана 11, која је увела владавину олигархије уместо кнежевине. Након проглашења Турског устава кога је Porta предала Србији 12. децембра 1838. године, одржана је Народна Скупштина на Калемегдану од 13. до 25. фебруара 1839. године, на којој је Устав свечано обнародован и прочитан. Тома Вучић, закулисни господар Србије, је поново именован за члана Совјета 14. фебруара 1839. Кнез Милош је био незадовољан уставом који му је био наметнут из Цариграда и ушао је у отворен сукоб са Совјетом и великашима. Вучић постаје народни бранилац и заштитник, иза себе има «широке народне масе» које га слушају и поштују, као и привилеговано чиновништво, израсло у моћни и корумпирани сталеж.²⁸ Као вешт демагог Вучић је успевао да убеди народ да су његове жеље заправо и народне. Говорио је да власт не треба поштовати и да је најбоља она власт која најмање кошта.

У време од 1839. па све до 1844. био је ударна песница Уставобранитеља у борби против кнеза Милоша и Михаила Обреновића. Уставобранитељи су се ослањали на његов утицај у народу, који је неоспорно био најјачи у Гружи. Поред снажног упоришта у народу, Вучић је поседовао војничка знања па су га и због тога Уставобранитељи истицали у први план. Кнез Милош је прижељкивао и потајно подстицао буну против Уставобранитеља али ипак је знао да не постоји ниједан војсковођа који би могао да порази моћног Вучића. Покушај побуне војске против Уставобранитеља избио је када су на Београд истовремено кренуле побуњеничке чете из Чачка предвођене Јованом Обреновићем и из Шапца Милосавом Калушевићем. Команда над војском која је требало да заустави побуњенике поверена је Томи Вучићу Пери-шићу лично. Милошеви саветници су вршили притисак на њега да изда наређење да се угуши побуна. У безизлазној ситуацији, кнез Милош је 23. маја 1839. донео апсурдну одлуку да изда пуномоћје свом највећем непријатељу Вучићу да угуши побуну. Вучић је и овог пута искористио своје преговарачке способности и успео да победи побуњенике без борбе. Убедио их је да се разоружају и предају, мудро је одлучио да не убија и не кажњава побуњенике али их је зато исмејао, наредио је да побуњени војници скину своја одела и тако их је спровео у Београд. Након овог догађаја, господар ситуације у Београду је постао Вучић са својим присталицама. Он је издавао наређења и организовао ред и безбедност,

²⁸ Љ. Кркљуш, Правна историја српског народа, стр.222-251.

испред кнежевог двора више није стајала стража редовне војске већ Вучићеви војници.

На улицама Београда су се окупљале масе народа које су тражиле Милошеву оставку. На Скупштини која се одржавала у Београду кнезу Милошу је био забрањен приступ. На Скупштини се говорило: “Нек наиђе овамо кнез да га камењем заспемо“. Абдикација кнеза Милоша је била неизбежна, 1. јуна 1839. године је дошло и до формалног акта. На Милошева врата је закуцао Прота Матеја Ненадовић и затражио од њега оставку, кнез је без размишљања одмах потписао и повукао се на своје огромне поседе у Влашкој.

Након што је кнез Милош био принуђен да абдицира, према Хатишерифу је предао престо свом старијем сину Милану. Милан, болешљив и слаб није био у стању да управља Србијом па је Скупштина одредила намесништво (кајмакамију) књажевског достојанства, које би му помагало. За намеснике су именовани Јеврем Обреновић, Аврам Петронијевић и Тома Вучић Перишић. Суштински, то прво намесништво је у ствари била прва уставобранитељска влада.

Вучић смањује порез са шест на пет талира, поред тога што је укинуо и неке свештеничке таксе. Вучић је тада сељацима говорио баш оно што желе да чују: “Ко ти устражи више од пет талира пореза, узми пушку, па за крушку, па у леву сису.“ Тиме је задобио огромну популарност у народу, свуда је био ред и мир. Одушевљени сељаци су узвикивали: “Живео Вучић“, а Вучић није седео скрштених руку, он је ишао понајвише по Грузи, и харангирао рају: „Ја се не бојим никога, ни књаза ни Савета, ни попечитеља ни митрополита, и нико не треба да се боји никога, ми смо сви равни, што је књаз то је и свињар, што свињар то и саветник, што саветник то и терзија, што терзија то и судија, што судија то и ја, сви смо ми једнаки; не треба да се само један греје на сунцу, а сви ми стојимо у ‘ладу и само један да подигне главу високо а ми сви да гледамо у земљу, но ваља да сви гледамо горе и сви да се грејемо на сунцу». Овом уходаном демагогијом, Вучић је само извршавао налоге странаца, између осталог, и онај Мустафа-ефендије: “Од Обреновића ни псето не сме да остане у Србији; цар је тебе изабрао да то извршиш. Он се у тебе узда да ћеш најбоље моћи јер си човек за ким ће се повести народ“. Са ослонцем на Порту и западне силе, господар Србије Вучић лако диже или исценира народне буне, смењује кнежеве или чак династије. О Вучићевој моћи у тадашњој Србији можда најбоље говоре речи кћери кнеза Александра Карађорђевића: “Бабо нам је кнез, мајка нам је кнегиња, а господар Вучић.“ Понекад је присиљен да оде у изгнанство, али то је само још једна прилика да се из Ниша, Цариграда

или Влашке боље организује завера против само формалних владара, обезвлашћених кнежева Србије.

После трећег изгнанства из Србије проведеног у Цариграду, Вучић се опет вратио у Београд. Тадашњи кнез Александар тера Вучића да се прихвати дужности команданта казнене експедиције и заведе мир у Шапцу, који се побунио против Карађорђевића. Брутално гушећи буну, Вучић је пуних петнаест дана и петнаест ноћи господарио Шапцем и сејао смрт, патње и страх. Људи око њега су се чудили, питали су докле ће зулум да траје али нико није смео да каже доста. Многи су се запитали да ли је Вук Стефановић Караџић био у праву пре десетак година када је Вучића назвао «народним крвопилцем». Када је, првог новембра 1844. године, Вучић означио крај казнене операције и наредио покрет ка Београду, његова популарност у народу је нагло почела да опада после свирепог угушења ове буне. Доскора одан Турској, Вучић почиње да тражи и добија подршку од Русије, тражећи сазивање Народне скупштине, која ће бити одржана на Петровдан 1848. године у Крагујевцу. Након Петровске скупштине Вучићев утицај полако почиње да слаби али он не одустаје од намере да обори кнеза Александра. Кнез и влада су спроводили политику његове систематске изолације и одстрањења. Илија Гарашанин одмах по ступању на место кнежевог представника пензионисао га је 6. октобра 1852. године. Руска дипломатија није била задовољна Вучићевим пензионисањем.

Против кнеза Александра Карађорђевића се ковала завера коју је водио председник Државног савета Стефан Стефановић Тенка. Завереници су намеравали да убију кнеза Александра. Најпре су намеравали да га отрују, па је Радован Дамјановић у једној апотеци украо отров. Затим је унајмљен убица Милосав Петровић, сељак из Крагујевачког округа, добио је пушку и сва потребна упутства, требало је да оде у Брестовачку бању и убије кнеза. Завера је откривена и спречена, завереници осуђени на смрт а касније им је казна преиначена у доживотну робију. Није било доказа, али сумњало се да је у ову заверу био уплетен и Тома Вучић. Након тог догађаја, Вучић је напустио земљу и отишао у Италију заједно са другим осумњиченим олигарсима Илијом Гарашанином и Мишом Анастасијевићем (цинцарским Ротшилдом), вероватно да се саветују са Мацинијем. Као да ништа није било, Вучић и дружина се враћају у Србију, а под притиском кнез преко ноћи саставља нову владу и нови Савет, и као круна свега, председник Савета постаје Тома Вучић Перишић! Мајстор сплетке, Вучић је са својим истомишљеницима приморао кнеза Александра да сазове Скупштину. Карађорђевић је сазвао скупштину под притиском опозиције на Светог Андреја 30. новембра 1858. године. За пре-

дседника скупштине 15. децембра изабран је Миша Анастасијевић, а за потпредседника Стевча Михаиловић. Светоандрејска скупштина је кнезу Александру Карађорђевићу одузела мандат кнеза. Иако првобитно није намеравао да се повуче, под притиском наоружане и раздражене руље, кнез Александар се препао и одлучио је да побегне код турског паше на Калемегдан. Током 23. децембра председник Скупштине Миша Анастасијевић је утврдио да је кнез побегао и да је тако издао земљу и народ, а то је онда поред Скупштине потврдио и Савет. На рушење кнеза Цинцар Миша Анастасијевић потрошио је фантастичних 100.000 златних дуката!²⁹

Кнез Александар је 3. јануара 1859. напустио Калемегдан и отишао на своје имање у околини Темишвара. Порта је потврдила Милоша Обреновића за кнеза, а та вест стигла је 15. јануара 1859. у Београд.

Тома Вучић је допринео и паду кнеза Александра Карађорђевића, али је након његовог пада кнез Милош, по повратку на србски престо, наредио да се Вучић стави у апс. Након што Вучић на Светоандрејској скупштини није успео да осујети повратак кнеза Милоша на престо, повукао се у своју кућу у близини Калемегдана. Ухапшен је на превару, његов пријатељ Филип Станковић га је намамио да се преда без отпора. Након што се у затвору разболео, пребачен је у Војну болницу, где је умро отрован или угушен, под неразјашњеним околностима 1/ 13. јула 1859. године, а наредног дана сахрањен је у обичном сељачком оделу, и у гробље црквене порте унет је на споредна, мала и уска врата.

Вучићевог имена одрицаће се сви већ током 1859. године. **Тада ће један посланик у Народној скупштини поднети предлог да се у Србији забрани име Вук, Вукашин, Вучић.**

Већ јуна 1862. године долази до дивљачког бомбардовања Београда, операцији која ће отада бити много пута понављана. Ово бомбардовање града је било повод за ново масонско повезивање Србије, Грчке и Италије, које је осујетио Гарашанин. Преговоре са Грчком у име Србије је тада водио Јован Кумануди, банкар и Цинцар, док се, исте 1862. године, угасила масонска ложа „Али Коч“.

Сви каснији покушаји организовања уставобранитељске владе ишли су у правцу утртих стаза из пређашњих времена, по ауторитативном закључку Милорада Екмечића. Сам кнез Милош је 1833. године образложио британском дипломатском емисару Уркварту да хоће Србију да изведе испод руског протектората и

²⁹ Слободан Јовановић, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), стр. 262-456, и М. Гавриловић, Милош Обреновић I-III

тражио је помоћ Енглеске и Француске у том смеру. Кнез Чарториски, уз подршку влада Енглеске и Француске, као и разгранате мреже масона словенофила и русофоба, долази у контакт са Дејвидом Урквартом који ће на расцепу у србско-руским односима засновати англофранцуску доктрину према Србији, као што ће и Милош своју политику ослонца на западне силе (Радош Љушић). **Корени и дубинска подлога идеје Гарашаниновог Начертанија стоје у уској вези са напорима Уркварта и Чарториског да се створи један «западни панславизам», уз активну подршку католичког клира тог доба. Прави творац ових аустрословенских идеја био је, међутим, Јернеј Копитар, језуита.**

Михаил Чајковски, пољски масон, генерал и књижевник, је међутим у Цариграду ступио у везу са изгнаним Томом Вучићем Перишићем и Аврамом Петронијевићем, иницирајући обојицу у масонерију (Д. Страњаковић), све у антируском кључу. 1841. године добијају задатак од Порте да се збаци влада Михаила Обреновића, што ови и чине подижући чувену буну 1842. године која ће, преко «привременог правленија» довести до промене династије и избора Александра Карађорђевића за новог кнеза. Према истрази аустријског генерала Апела, касније ће Вучић израсти у «нарочито опасног и агилног члана» београдске ложе «Али Коч», увезане са ложама из Видина, Свиштова, Рушчука, Варне, Ниша и Напуља, као и са свим револуционарним клубовима европских земаља. Старешина ложе је био Велики Мајстор свих ложа у европској Турској, Мехмед Саид Исмаил, и био је у блиској вези са Великом националном ложом из Париза. Ова «Али Коч» ложа била је у служби закулисног наметања страних утицаја француске и енглеске масонерије русофобног правца.³⁰

Лоза Вучићева и карактер, епилог

«Власи (се) у својим јавним грађанским и црквеним документима служе српским словима и српским језиком»

Јаков Бонгарисио, француски научник на пропутовању кроз Влашку, 1583. године

³⁰ Зоран Д. Ненезић, *Масони 1717-2010*, стр. 273-279.

За Тому Вучића се причало да га је мајка Стана, која је пореклом из грузанске Горње Врбаве, зачала у греху са неким Турчином. По рођењу је добио име Тома, био је болешљиво дете које нису могле да излече горке траве и свакојакe враџбине и бајалице. Нека баба му је терајући болести од њега променила име у Вучић из веровања да ће се давањем „вучјег имена” дете спасити од болести и смрти. Вучићеви преци пореклом су Чолаковићи из Шаховића код Бијелог Поља, одакле су се због сукоба са Турцима доселили у Горњу Врбаву у другој половини XVIII века. Отац му се звао Периша па је по њему понео презиме Перишић.³¹ Иначе, Милош Обреновић је одувек био гневан на оне који су своја стара, права презимена променили, па је својевремено издао наредбу «да се сваки пише како је ком презиме».

Тома Вучић Перишић се два пута женио, прва жена била је Перуника Жабарац из Раниловића, а друга жена, коју је отео од Грка Апостола, била је Агнија звана из милоште Нула, иначе кћерка Фармакија, чувеног грчког хајдука, кога су убиле турско-албанске снаге под командом Али-паше Јањинског, и била је пасторка Ђелешова. Са првом женом Перуником Жабарац, Вучић имао је два сина – Стевана и Илију, и две кћерке, Станку и Анку. Са другом женом Тома Вучић Перишић није имао деце. Јула месеца 1855. године, Вучића је задесила породична трагедија, умрла му је поменута супруга Нула, прелепа жена коју је он неизмерно волео и која је личном интервенцијом код пашинице, својевремено избавила од сигурне смрти тридесетак Грка и Цинцара који су запали у немилост током владавине Александра Карађорђевића. Говорило се да је Нула извршила самоубиство, отровала се јер јој господар није био веран, забављао се са другим женама. С друге стране, сам Тома Вучић је био главни помагач и подстрекач у доношењу одлуке кнегиње Љубице да убије Милошеву љубавницу, лепу удовицу Петрију из Сарајева. Кад му се једном Љубица пожалила на Милоша, Вучић је узвикнуо: “А камо ти кубура, па уби псето.” Лицемерни и подмукли Вучић је тако дао идеју Љубици да убије Петрију и помогао јој да после тога побегне из Милошевог двора.

Кнез Милош није благонаклоно гледао на пораст Вучићеве популарности и утицаја па је искористио прилику да га смени са положаја кнеза грузанског 1827. године, због недоличног понашања у породици када је приликом друге женидбе са Нулом Фармакакис претукао сина и своју мајку. Кнез Милош је схватао да Вучић може да буде изузетно опасан противник и да треба да га држи

³¹ Види Саша Зарић, Знаменити Грузани, сајт порекло.рс

што даље од себе и Крагујевца па је одлучио да га протера у Пореч. Вучић је у Поречу започео трговину сољу, постао је највећи трговац и веома се обогатио. Међутим ни то није одговарало Кнезу Милошу јер је и он сам трговао сољу, те Вучића премешта у Шабац за председника суда Шабачке нахије. Касније ће међу њима доћи до познате заваде око турског ордена покојног Јоксима Милосављевића, који је Милош желео да му уручи. Вучић је енергично одбио да прими орден са изговором да њему не требају туђи ордени и да од стида не може са мртвог човека узети орден. Орден је враћен Милошу са Вучићевом молбом за допуштење да напусти земљу и да се одсели у Мехадију у Влашкој, где се преселио како би боље организовао побуну против Милоша. У Мехадији је примао заверенике и са њима ковао план да збаци кнеза. Од заштитника кнеза Милоша, Вучић је постао његов жестоки противник и Уставобранитељ, касније најутицајнији члан Совјета. Убијен је по повратку кнеза Милоша из Влашке, у Београду, 1859. године.

Вучићева кћи Стана удаће се за београдског трговца Стерију Пачу, погрченог Цинцарина.

Све Вучићеве, све Карађорђевићеве и све Милошеве завере око србског престола коване су у Влашкој или из Влашке. Већина Карађорђевића и многи Обреновићи ће се родити на влашкој земљи.

Влашка Тајна Србије ће до данашњих дана остати недокучива и попримиће метафизичку и историјску форму некаквиог Вечног Враћања, по влашкој рецептури Мирче Елијадеа.

Srđan Novaković
**WALLACHIA, KARA-WALLACHIA, THE
AROMANIANS AND THE EMERGENCE OF
FREEMASONRY IN SERBIA**

Abstract

As far as Serbia is concerned, at the time of the First Serbian Uprising, the bazaar merchants and traders, ie. Greeks and The Aromanians, were the most distinctive in Serbia. Since there was general illiteracy in Serbia at the time, the Aromanians were as ordered for the job. The Aromanians of that time were Macedo-Vlachs by language, Greeks by literacy and culture, while they earned for a living Serbia. They spoke quite well the languages of Orthodox Christians in the Balkans, and they also knew Turkish well. Since they were dispersed

throughout Europe, having strong ties with Fanar as well, they were very well informed about the diplomatic situation in the Balkans and in Central Europe. As such, they were extremely useful for diplomatic and intelligence purposes.

Keywords:

Vlachs, Serbs, the Aromanians, Ottoman Empire, Serbia, freemasons, politics

Зоран Милошевић
Институт за политичке студије
Београд

КАКО НЕСТАЈУ СЛОВЕНСКИ НАРОДИ

Сажетак

Сложени процеси који су доводили до „нестајања“ различитих делова словенских народа започети су у далекој прошлости, али, нажалост, трају и данас, а да се притом словенски научници нису позабавили овим феноменом. Јасно је да су Словени нападани и да их је много изгинуло у различитим ратовима, али они, у суштини, нису доводили до нестанка неког њиховог народа, већ је то чинила (насилна) асимилација, која је мењала њихов идентитет. У неким случајевима асимилација је трајала дужи временски период и отуђивала је већу или мању групу неког словенског народа. У неким случајевима под утицајем страних центара моћи формирао би се нови (словенски) народ, али са потпуно новом идеологијом и латинским системом вредности, као и савршено новим културним одлицима, политичким тежњама и карактером.

По правилу нови идентитет је садржавао мржњу према матичном народу (Србима и Русима), као и према православљу и ћирици. Уколико би се православље и очувало као доминантна религија било је то «искварено православље» са папским календаром и латиничним писмом. Преко ових нових народа Запад би не само умањивао број Срба и Руса, него и одузимао значајне делове територија, чиме је раздвајао Србе и Русе, а прве и у буквално војничком смислу речи опкољавао и даље мрвио.

Кључне речи

Словени, асимилација, идентитет, социјални инжењеринг, Срби, Руси, држава, култура

Према подацима које даје „Аналитическая газета“, бр. 2, из 2013. године, словенски свет данас има између 300 и 350 милиона људи, а у друге народе асимиловано је исто толико. Асимилација

је, другим речима, словенски свет буквално преполовила, а нанела је веће штете него страдања у свим ратовима које је су Словени водили (углавном одбрамбене). Словени су се претапали у све суседне народе: Немце¹, Мађаре, Румуне, Турке, Албанце, Швеђане, Финце, Литванце... али и међусобно асимилovali. Најчешће су Словени римокатолици „гутали“ православне Словене (Пољаци Русе, Хрвати Србе итд.) или су носиоци „исквареног православља“ (Румуни) асимилovali православне Словене (Србе и Русе). Овај феномен асимилације православних Словена дуго је био табу тема, односно, тема о којој и ако се расправљало то се чинило на маргинама научних збивања, док су резултати таквих

¹ Шлески аутономисти у Пољској управо су последњих дана покренули један важан процес. Наиме, шеф партије «Савремена» (Nowoczesna) Катажина Љубнауер и посланик Моника Роса одржале су конференцију за медије на којој су објавиле план да у пољском Сејму (скупштини) представе пројекат допуне закона о националним и етничким мањинама и регионалним језицима, те давање у том контексту, шлеском језику статус регионалног. Засад такав статус има само кашубски језик (варијанта лужичкосрпског). Подршку идеји давања шлеском језику статуса регионалног дао је и покрет „Кукиз 15“ (Kukiz 15). «Савремена» је либерална партија, која је проевропска и пронатовка партија.

У Шлезији од маја 2017. године делује Покрет шлеских аутономаша (RAS), који се већ обраћао пољском председнику Анджеју Дуди са позивом да обнови шлеску аутономију, која је ликвидирана 6. маја 1945. године. Но, шлески аутономаша су се пробудили већ 1990. године и све време траже најширу аутономију у оквиру Пољске. Према њиховој замисли, Шлезија мора имати свој парламент, владу и пореске институције за прикупљање пореза и такси. Већина тог новца треба да остане у Шлезији, а не да се предаје Варшави.

Варшава је после 1. октобра 2017. године и збивања у Каталонији и проглашења независности почела да обраћа пажњу на Шлезију. Пољски министар унутрашњих послова, Мариуш Блашћак, изјавио је да је каталонски референдум упозорење Пољској, јер у држави постоје такве асоцијације код којих аутономија постоји у имену. Тако би се у пољској отворио и други фронт (први је кашубски), а други немачки (у Шлезији живи немачка мањина). За сада надлежност за националне и етничке мањине припада државама чланицима Европске уније, али је Федерални савез европских националиста (FUEN) поднео предлог да се надлежност измести из држава на институције Европске уније. Савез управо прикупља број од милион потписа (рок за привођење посла је до 3. априла 2018. године), али према свему судећи ће у томе и успети, а онда ће се, не само у Пољској, већ и у осталим земљама Европе, отворити питања националних и етничких мањина. Оно што је пољске медије «заболело» јесте да су идеју Савеза подржали пољски Белоруси, Кашуби, Татари и Јевреји потписујући иницијативу, а што је власт доживела као издају, преноси агенција «Регнум».

размишљања скривани од научне и друге јавности. Но, изгледа да је дошло време да се и тема несметане асимилације Словена постави на дневни ред.

АСИМИЛАЦИЈА СЛОВЕНА – ПУТ КА НЕСТАЈАЊУ

Сложени процеси који су доводили до „нестајања“ различитих делова словенских народа започети су у далекој прошлости, али, нажалост, трају и данас, а да се притом словенски научници нису позабавали овим феноменом. Јасно је да су Словени нападани и да их је много изгинуло у различитим ратовима, али они, у суштини, нису доводили до нестанка неког њиховог народа, већ је то чинила (насилна) асимилација, која је мењала њихов идентитет. У неким случајевима асимилација је трајала дужи временски период и отуђивала је већу или мању групу неког словенског народа. У неким случајевима под утицајем страних центара моћи формирао би се нови словенски народ, али са новом идеологијом и системом вредности и савршено новим културним одличјима, политичким тежњама и карактером.

Према руском порталу kramola.info, али са којим су између осталих сагласни и српски аутохтонисти, најранији пример асимилације већег дела словенског становништва догодио се на територији савремене Грчке (посебно на полуострву Пелопонезу). Процес је завршен у XI веку и само су Словени на северу ове покрајине успели да сачувају свој идентитет. Можда су драматичнији подаци за читаву Егејску Македонију. Наиме, према турском попису становништва из 1904. године Срби су чинили 85 посто становника Егејске Македоније (896.494), већ следећи Грчки попис из 1912. године бележи 326,426 православних и 41.000 исламизираних Срба, Турака 295.000, Грка 234.000, Јевреја 60.000, православних Влаха 50.000, Цигана (Рома) 25.302 и Албанаца 15.108. Следећи пописи које је спроводила грчка држава казују да је 1920. године Срба било 500.000, а 1949. 195.395. Данас у Егејској Македонији нема Срба, али има Грка који говоре словенским језиком (10.000).

Други пример тоталне асимилације јесте „гутање“ од стране Немаца многобројних полабских словенских племена, која су од XII века потпадала под немачку власт (световну и црквену). Резултат ове асимилације је нестанак Словена на истоку савремене Немачке (сва територија бивше Немачке Демократске Републике). Само су Лужички Срби, живећи ван главних комуникација и по густим и неприступачним шумама, успели да се очувају у

незнатном броју (приближно 46.000). Сличну судбину доживели су и Словени на Источним Алпима, чија се територија смањила за две трећине.

ЕТНОЦИД СЛОВЕНА У РУМУНИЈИ

Невероватан нестанак (етноцид) Словена (углавном Срба и Руса) догодио се на територији савремене Трансилваније, Влашке и Молдавије. Наиме, социјалним инжењерингом који је организовала Римокатоличка црква преко тзв. Школе Ардељана (водили су је језуити), осмишљена је идеологија румунизма која је тврдила да су становници ове три покрајине (некада и самосталне) државе (Дунавске кнежевине) потомци становника Римске империје, те су им створили адекватни романски језик који је у првој редакцији имао 50 посто српско-словенских речи, а сада, после више поправаки и различитих кампања «борбе за чистоту румунског језика» више од 25 посто. **Због тога и име њихове државе (у преводу) личи на шалу, а не на етничку стварност: Румунија – држава римских војника!**

Ова лаж уграђене је и у румунску државну химну. Наиме, друга строфа гласи:

2. Now or never let's give proof to the world
That in these veins still flows a Roman blood,
That in our chests we still maintain our pride in a name
The victor in his battles, the name of Trajan!

У преводу:

Сада или никада докажимо свету,
Да у овим рукама још тече римска крв
И да у нашим грудима ми са гордошћу чувамо име
Победника у свим биткама, име Трајана.

У ову лаж данас верују милиони, док у истину да се ради о асмилованим Словенима само најпућенији.

Директна романизација становника на данашњем подручју Румуније је кроз народно образовање почела најпре на територији Ердеља, под контролом Хабсбурга. Најпре је почео рад на унији православне јерархије са Римокатоличком црквом, а потом кроз опште школовање омладине тог становништва. У модерно доба, гркокатолички учитељи су Ердељом ширили идеје румунског национализма, а по ослобођењу Влашке и Молдавије од Османлија,

ови учитељи су исти рад проширили и у те кнежевине. Идеје румунског национализма су ширили у сарадњи са образованим људима који су, упадљиво, већином били страног порекла, уз подршку Хабсбуршке монархије, а касније Француске. Поља утицаја на народну свест су нарочито била: просвета, школство, штампа и књижевност.

Најпре је језуит Ладислав Барњаи, у име Римокатоличке цркве, повео преговоре о унији с Римом већ са митрополитом ердељског Београда (Алба Јулије) Теофилом Серемијем (митрополит 1692-1697. год.) који је био потпуно решен да напусти јединство Православне цркве. Митрополит Теофил је у том циљу сазвао сабор Митрополије 1697. године да би прихватио унију с Римом. Након његове смрти, нови кандидат за митрополита Атанасије Ангел је морао, приликом рукоположења у Цариграду, да се закуне да неће прихватити унију с Римом. Атанасије Ангел је био син православног свештеника из Бобјајне (данас у области Хундедоара). Међутим, чим је приспео у Ердељски Београд, показало се да не мари за заклетву. Услови за спровођење уније остварени су када су јерарси на територији хабсбуршког царства званично прихватили унију с Римом на новом Сабору у Ердељском Београду 1698. године на челу с Атанасијем Ангелом (?-1713. год.), а затим је 1700. год. унију с Римом на Сабору прихватила и сва остала православна ердељска јерархија. Сви сачувани документи овог Сабора су на словенском језику (Румуни данас ову чињеницу прикривају именујући словенски језик фразом „стари румунски језик“), иако има и научника (Илију Барбулеску) који овај период историје Румуније називају «Словенски период Румуније». Но, језуити су са унијатима организовали образовну институцију за њено ширење која је касније добила име «Школа Ардељана». Управо њени ђаци су формирали покрет „Школе Ардељана“, који је веома утицао да се изради политичка петиција романизованих Влаха Трансилваније (*Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*) 1791. године, која је захтевала уједињење влашке, трансилванијске и молдавске нације на идеолошким основама револуционарне Француске. То је био први пут да се појавио политички захтев уједињења народа који данас представљају румунску политичку нацију. Припадници „Школе Ардељана“ су постали стварни творци румунског језика, правописа, граматике и румунског национализма, али и уништивачи српско-словенског наслеђа ових земаља. Унија као метод Римокатоличке цркве за проверавање православних, најалост, код Срба и Руса никада није до краја проучена, тако да нису изведене ни праве поуке.

Трагично су прошли Словени (понајвише Срби и Руси) и у Молдавији. Наиме, познато је да је Молдавију основао војвода

Драгош и да је добила име по његовој керуши Молди која се удавила приликом преласка реке. Други владар Молдавије је војвода Богдан, који је извојевао независност Молдавије од Угара (због њега су становнике назвали Карабогданцима). Године 1512. Рус (сада Белорус) Франциско Скорина (споменик му стоји испред националне библиотеке Белорусије у Минску), био је у Молдавији код краљице Јелене Бранковић, од које је добио новац, између осталог, за борбу против римокатоличке пропаганде. Румун Илије Барбулеску, додуше и наш академик између два светска рата, наводи да је у Молдавији све до XVII века постајала српска већина са утицајном богословском школом у коју су чак из Прибалтика, и данашње Западне Украјине (Лавов) долазили богослови да се «уче српском језику и црквеном појању». Шта рећи на чињеницу да су Влашка и Молдавија биле у саставу Српске православне цркве (Охридске архиепископије, а потом Пећке патријаршије), те да су у овој цркви рукополагани свештеници и да је управо Српска православна црква одговорна за бројне написане књиге које су служиле у литургији и за учење! Румунска црква се осамосталила, исто као и тзв. Македонска православна црква – одлуком државе и тек када је прешла под власт Цариградске патријаршије 1924. године, купује томос којим добија аутокефалност. Наравно, нова аутокефална црква је прешла на латиницу и румунски језик, као и папски календар. Случајно?

ИСЛАМИЗАЦИЈА – СТРАНПУТИЦА КОЈА ВОДИ КА ГУБЉЕЊУ СЛОВЕНСКОГ ИДЕНТИТЕТА И УСВАЈАЊА ТУРСКОГ

Од почетка XV века дискриминација Словена, опет углавном Срба и Бугара, који су потпали под власт Османлија довела је до исламизације, коју је званични Стамбол водио као државну политику до краја свог постојања. Данас, према турским подацима у самој Републици Турској има око десет милиона поисламљених Срба, бар два милиона Бугара, док број оних у Албанији, Македонији, самој Србији и БиХ тек треба сабрати. Углавном, последица исламизације Срба у БиХ је и појава Бошњака, који су се на тај начин издвојили из састава српске нације, али и са веома слабом словенском идентификацијом. Њихов културолошки и политички образац је прожет исламом и туркофилијом, тако да немају осећај припадности словенским народима. Слична позиција је и код Горанаца (Срби – муслимани), муслимана Рашке области (тзв. санџаклије), са Торбешима у Македонији и Помацима у

Бугарској. Сви они су више противници народа из ког су потекли, него потенцијални савезници.

Аустроугарска монархија је водила политику германизације, иако су Немци чинили тек 25 посто, а разни словенски народи чак 60 посто становништва ове државе. Асимилација је спровођена на бројне начине: од школа, преко црквене уније, системом законодавства по коме православни, на пример, нису могли добити официрски чин, ако не приме римокатоличку веру. Наравно, Беч је осмислио и низ идеологија које су помагале германизацију. На пример, псеудонаучне теорије да су раније Чеси некада били Немци који су се пословенили, док су Словенци били „стари Немци“ који треба да се врате својим коренима. Аустро-Угарска је постигла велике успехе у асимилацији Срба у Трансилванији, које је путем 18 пута већих пореза од свих познатих у свету натерала да се мађаризују, а у цивилној Хрватској, Славонији и Далмацији од Срба унијата и покатоличених Срба створила нову хрватску нацију, која је постала „ударна песница“ Ватикана и Беча против православних Срба. О усташкој идеологији Хрвата и њиховој мржњи према Србима и Русима не треба много говорити.

МАЂАРИ: ПОЛА СРБИ – ПОЛА СЛОВАЦИ

Мађари су освојили исконске словенске земље Срба, Русина и Словака, које су брзо асимиловали, а који су у једном периоду називани погрдно „Мађаронима“ (асимилованим Словенима). Основни метод асимилације у Мађарској био је наметање мађарског језика. Каква је структура мађарске нације најбоље се види по националном мађарском песнику и народном лидеру **Шандору Петефију** (право име Александар Петровић), који је био по оцу Србин, а по мајци Словак. До данас су се у Мађарској очували гркокатолици (православни Срби и Русини), додуше само у литургијском смислу, јер су матерњи језик заборавили.

Ситуација није била боља ни током XX века. За време Другог светског рата процес асимилације словенског становништва Европе имао је веома забрињавајући карактер. Трећи рајх је желео „да коначно реши чешко питање“, што је значило германизацију свих Западних Словена. Покренута је идеологија према којој су Чеси – „Немци који говоре на словенском језику“. Слични планови су постојали и према Пољацима, Словацима, Словенцима, Русима, Србима и другима. Хитлер је планирао да Москву потопа и на њеном месту изгради језеро, а све Русе протера у Сибир. Павелић је геноцидом решавао српско питање на територији

тзв. НДХ, док је сама Србија била подељена између различитих окупатора.

АЛБАНИЗАЦИЈА СРБА

Од краја Другог светског рата спроводила се албанизација Косова и Метохије, а пројекат је започет избацивањем последња два слова из презимена („ић“), јер су била словенског порекла. Први су на удару били Горанци, док су Србе протеривали и убијали. Најбољи пример албанизације Космета је српска заједница Рафчана (Ораховац и околина) у којој до данас није у потпуности извршена албанизација, јер иако имају албански национални идентитет, Рафчани су матерњим језиком сматрали српски језик (додуше називали су га „рафчанским“ и „нашим“ језиком). После „осамостаљења“ Космета, Рафчани су и овај део њиховог идентитета потиснули. Према различитим подацима данас „држава“ Косово спроводи најбруталнију албанизацију (асимилацију) преосталог српског становништва.

МЕЂУСЛОВЕНСКЕ АСИМИЛАЦИЈЕ

Да трагедија Словена буде већа, побринули су се и они сами. Наиме, неке државе су организовале и процес међусловенске асимилације, који је имао успеха, услед блискости народа. Наиме, Пољска је колонизовала Русе из Белорусије и Малорусије (сада Украјине), а осмислила је идеологију украјинства, која је довела до стварања нове словенске нације и државе, углавном сачињене од етничких Руса, што у наше време поприма трагичне размере. „Штафету“ дерусификације у Белорусији и Украјини су затим преузимали различити центри моћи, између осталих Аустро-Угарска, Немци – нацисти и ненацисти, бољшевици, Европска унија, САД...

После Другог светског рата и припајања Подкарпатске Русије Украјини, ова је асимиловала Русине и свима је без питања као националност уписала опредељење „Украјинци“, док им је школе превела на украјински језик. Слично су се понашали и Хрвати, Словенци и Црногорци, односно Република Хрватска, Република Словенија и Република Црна Гора после осамостаљења, наметнувши жестоку политику асимилације преосталих Срба.

Савремено стање идентитета Руса и Срба је веома слично. Наиме, национална политика Русије данас копира курс из времена СССР-а, као што и Србија копира политику СФРЈ. Отуда долази

до вештачког стварања националних мањина и националних проблема. На пример, у Русији пропагирају постојање некаквих Сибираца, Козака и других, а у Србији Војвођана или Румуна (од Влаха).²

Одсутност идентитетске политике, односно, политике по националном питању прети да даље фрагментизује словенске народе, пре свега Русе и Србе, али и оне словенске народе који су у Европској унији. Под утицајем Брисела, на пример, популаризују се „мешани бракови“, иако се код држава које воде рачуна о националном идентитету и националним интеграцијама такви бракови жигошу, јер воде ка националној асимилацији. У Израелу, на пример, постоји државни програм „Маса“ који Јеврејима објашњава опасност мешаног брака. За то време у Русији и Србији медији популаришу такве бракове.

Историја показује да је главни фактор етничке консолидације словенског становништва током историје био језик и култура, али и унутрашња државна политика. Губљење лингвистичких и културних особености (управо је у томе смисао мрвљења српског и руског језика, замена ћирилције латиницом итд.) водила је брзој асимилацији Словена у туђе нације.

² Распад СССР-а и СФРЈ наново је донео Русима и Србима не само кризу идентитета, него и губитак заштите, те су их припадници нових народа заштићени националним државама и националистичким идеологијама проглашавали главним злом човечанства и несметано (без осуде било кога) прогањали, исељавали, пљачкали и одузимали им територије на којима су живели. Руси, после распада СССР-а 1989. године, у Руској Федерацији су бројали 119 милиона људи, у Украјини се припадницима руског народа изјашњавало 11,4 милиона (22 посто становника), у Казахстану 3 милиона (37,8 посто становништва ове земље), Узбекистану 1,7 милиона (осам посто), у Белорусији 1,4 милиона (13,2 посто), Киргизији 917.000 (или 21,5 посто становника), Литванији 905.500 (37,6 посто становника републике), Молдавији 562.000 (13 посто становника републике), Естонији 475.000 (30 посто становника републике), Азербејџану 393.000 (5,5 посто становника републике), Таџикитану 389.000 (7,6 посто становника републике, Грузији 342.000 (6,3 посто становника републике), Летонији 344.500 (9,3 посто републике), Туркменији 334.000 (9,4 посто становника републике), Јерменији 51.500 (1,5 становника републике). Сви Руси који су остали ван Русије били су изложени прогону и укидању националних права, при чему та политика у неким новим државама насталим на постсовјетском простору (Украјина, на пример) и даље укида основна права Руса (на језик, образовање, медије итд.). Иста слика је и са правима Срба на постјугословенском простору. Додајмо још да Руса у даљем иностранству има још 1,4 милиона, од чега већина живи у САД (милион људи).

Zoran Milošević
HOW DO SLAVIC NATIONS DISAPPEAR

Abstract

Complex processes that led to the "disappearance" of different parts of the entire Slavic nation began in the distant past, but, unfortunately, even to this day, Slavic scientists have not dealt with this phenomenon. It is obvious that the Slavs were constantly exposed to the attacks of various forces and that many of them perished in different wars. However, these wars, in fact, did not lead to the disappearance of either of their nations, but (forced) assimilation imposed on them, which has changed their identity. In some cases, assimilation lasted for a longer period of time and alienated a larger or smaller group of Slavic nation. In other cases, under the influence of foreign powers, a new (Slavic) nation would be formed, but with a completely new ideology and the Latin system of values, as well as with perfectly new cultural achievements, political aspirations and character.

As a rule, the new identity contained hatred for the native nations (the Serbs and the Russians), as well as hatred for Orthodoxy and the Cyrillic alphabet. If Orthodoxy would have been preserved as a dominant religion, it was "corrupted Orthodoxy" with the papal calendar and the Latin alphabet. Through these new nations, the West would not only reduce the number of Serbs and Russians, but also take away significant parts of their territories, separating Serbs and Russians, while continuing to surround Serbs and crumble them in the literary, military sense of the word.

Keywords:

Slavs, assimilation, identity, social engineering, Serbs, Russians, state, culture

III

ПРИЛОЗИ

Милутин Милошевић, КО ТО ПРАВИ РУМУНСКУ РЕПУБЛИКУ НА ИСТОКУ СРБИЈЕ?

УДРУЖЕЊЕ ВЛАХА «ПРИМОРАВА»: Наша отаџбина је Србија, а не Румунија

Марко Албуновић, КАКО СУ РУМУНИ ПРИСВОЈИЛИ ТЕСЛУ

Зоран Милошевић, РУМУНИЈА ПОСТАВИЛА «БОМБУ» ИСПОД НЕЗАВИСНОСТИ МОЛДАВИЈЕ

ВЕЛИКА РУМУНИЈА У ПРАКСИ: Румунија је званично објавила, да су сви романски народи изван границе Румуније – «Румуни»

РУМУНИЗАЦИЈА МОЛДАВИЈЕ – НЕКА СЕ СПРЕМИ СРБИЈА: Влада Молдавије предложила да званични језик у држави буде... Румунски

Петар Кочовић, ПУПИНОВИ СУ ПОРЕКЛОМ ВЛАСИ?
О СРПСКОМ ПОРЕКЛУ РУМУНА И МОДЛАВАЦА
О СРПСКОМ ПОРЕКЛУ РУМУНА И МОЛДАВАЦА

Добривој Николић, ЦРКВЕНО-ЈЕРАРХИЈСКА И ИМОВИНА ЗАЈЕДНИЦА ПРАВОСЛАВНИХ СРБА И РУМУНА У БАНАТУ И ПРЕКИД ТЕ ЗАЈЕДНИЦЕ (1700-1872. године)

Горан Игић, КАД ЈЕДНОМ ПОЧНЕТЕ ДА ПОКЛАЊАТЕ ТЕРИТОРИЈУ...

КО ТО ПРАВИ РУМУНСКУ РЕПУБЛИКУ НА ИСТОКУ СРБИЈЕ?

Милутин Милошевић

(Фото: Васељенска ТВ)

Погледајте ову фотографију! Оштро исцртане границе дела српске територије, црвеном бојом издвојене од остале мапе Србије. Обратите пажњу на контраст сиве и црвене! Значи ли црвена терен где ће пасти крв или простор где ће бити интензиван привредни раст, изван сивила у коме је приказана мапа?

У сваком случају, **овај део наше земље се поклапа са простором према коме показује своје територијалне аспирације, суседна нам Румунија.**

Како знам?

Много пре него што је почео сецесионистички рат на КиМ, планери неке будуће Републике Косово, свесни да немају кадрове, а опет свесни и да би нормално школовање можда трајало

дуго, а њима се журило, школовали су своје људе у Загребу, по неком чудном договору. Ти су „стручњаци“ завршавали факултете у експресном року али нису могли да се запосле у Хрватској.

Нико од Шиптара, будућих стручњака будуће Републике Косово, није одлучио да студира у Нишу, Београду, Скопљу, Крагујевцу, Новом Саду, па чак ни у Подгорици, Сарајеву... Баш у Загребу! Вероватно су респектовали тамошњи универзитет. И нико од њих није пао испит, нико није изгубио годину, нико није напустио студије (Шиптари су много интелигентни), нико динар није дао за студије из свог џепа и нико се није запослио у неком другом крају тадашње СФРЈ. Сви су постали кадрови „Републике Косово“.

Сличне ствари се дешавају и на простору означеном црвеном бојом, на овој мапи. Студенти и ђаци се бесплатно школују у Румунији, на румунском језику. Пропозиције су једноставне. Оба родитеља будућег стручњака морају да буду влашког порекла и морају да се декларишу као Румуни, а све под будним оком Покрета Румуна Србије, који Влахе сматра издајницима и њима не жели да помаже бесплатним школовањем, ако се не изјасне као Румуни.

Пазите, ради се о истој оној Румунији у којој се често дешавају масовне демонстрације и протести због беспарице. То је иста она Румунија чији радници беже у земље Западне Европе, јер у Румунији нема пара.

Па одакле онда паре за финансирање школовања наших грађана у Румунији?

Вероватно из истих извора који су финансирани и школовање Шиптара у Загребу. Интересантно је додати и занимљиву случајност да они који су већ завршили школовање у овој суседној и пријатељској земљи, чудним путевима госпо-дњим и необичном лакоћом, доспевају на руководеће позиције српских установа, фирми и сл.

Питаће се неко: да ли је само то разлог да сматрам како постоје сепаратистичке активности овог дела Србије, координисане споља. Наравно да не. **Лично сам био у прилици да видим пропагандни материјал на румунском језику, типа дискова, календара, памфлета, а све са недвосмисленом поруком: ово је Румунија, а не Србија.**

Лично сам био у прилици и да чујем како проверени појединци добијају оружје у сврхе „злу не требало“.

Хуманитарне организације или економски аналитичари из разноразних земаља који су некад, сасвим случајно пред рат, обилазили КиМ, сада шпартају овим крајем као делегације из Израела, Немачке, САД-а... (све саме пријатељске земље) уз образложење

да их занима туризам подунавске регије или да су потенцијални инвеститори, евентуално – радознали новинари.

А још нешто? Ма три дана бих могао да причам али погледајте нпр. ову фб групу:

<https://www.facebook.co/istocne.vesti?fref=ts!>

Администратори групе живе у Зајечару. У истом оном Зајечару у коме се налази румунски конзулат и одакле се руководи селекцијом будућих стручњака школованих у Румунији, о трошку сиромашне Румуније. Или то финансира неко други?!?

Администратори групе живе у истом том Зајечару где је седиште Покрета Румуна Србије. Верујем да се ради о пукој случајности али чак и да има нечега, све ће то да расканта наш вољени вођа, наш велики, први и једини координатор свих служби безбедности. Група има тенденцију да прерасте у информативни портал који ће консолидовати и систематизовати информације баш са терена који је означен црвеном.

Небитне су информације из Сирије, Кине, Ирана, Либије... баш као и информације из Београда или Новог Сада. Добро, можда у будућности информације из Београда добију значај исто као информације из Сирије али за сада, група ће се бавити информацијама са подручја које има јасне границе на мапи и чији ће административни центар бити Зајечар. Све то потпуно безазлено и сасвим случајно, наочиглед великог вође, који нас даноноћно чува. Зато сам ја безбрижан.

ИЗВОР: Васељенска

УДРУЖЕЊЕ ВЛАХА „ПРИМОВАРА“: Наша отаџбина је Србија, а не Румунија!

Румунија, уз благослов Србије, спроводи својеврстан геноцид над Власима са циљем да им утуви у главу да смо ми у заблуди и да нас они воде у светлу европску будућност, али као Румуне.

Преносимо отворено писмо Удружења Влаха „Примовара“ свим релевантним институцијама и представницима државе Србије. Писмо показује како држава Србија уопште не води рачуна шта јој њени тзв. „пријатељи“ из ЕУ раде иза леђа.

Поштовани,

Последњих месеци и недеља румунска држава уз помоћ међународне заједнице све своје капацитете користи да нас Влахе преведе у Румуне!

У школе се уводи румунски језик, на локалним телевизијама се уводе румунске емисије, одобравају се пројекти директно везани за румунизацију овог дела Србије, делегације румунских представника из Србије се примају на највишем нивоу у Букурешту, одобравају им се сви видови помоћи, све у намери да Румуни докажу да смо ми Власи Румуни, а Србији да ништа не зна или неће да зна о овој великој ујдурми и могућој опасности у блиској будућности.

У источној Србији се на попису као припадници Влашке националне мањине изјаснило 33.000 грађана ове земље. На истом попису као Румуни се изјашњавају њих 2.800. Спровodeћи ове акције држава **Румунија уз благослов наше државе спроводи својеврстан геноцид над нама Власима са циљем да мањина(2.800 Румуна) нама који смо већина (33.000 Влаха) утуви у главу да смо ми у заблуди и да нас они воде у светлу европску будућност али као Румуне.**

То што они раде је за нас неприхватљиво али им је законима ове земље и Европске уније дозвољено. Ми против Румуна немамо ништа. Имамо против оних који уз помоћ туђе земље, туђег новца, туђег утицаја хоће да нас “подуче” јер смо ми по њима у заблуди и имамо кризу идентитета. **Наша отаџбина је Србија** а већина Румуна каже да је њихова матична земља Румунија.

Шта Ви господо који водите ову земљу чекате!? Ако Вам није јасно да користећи проблем Косова и Метохије и Вашу заузетост решавањем тог питања, Румунија то користи да на

простору источне Србије створи хомогену румунску мањину, онда и не требате да Нас браните!

Преклињем Вас да се узмете у памет и закажете састанак свих релевантних Влашких удружења и организација да покушамо да ескалацију могућег нежељеног сукоба спречимо. Понављам да румунске организације и појединци имају сву потребну помоћ државе Румуније а да ми Власи у нашој Србији имамо НИШТА!

Последњи је час да реагујете, да Нас разумете, да Нас саслушате, да помогнете да ми Власи будемо једанпут за свагда изузети из овог лудила које се зове румунизација дела територије Србије, конкретно источне Србије.

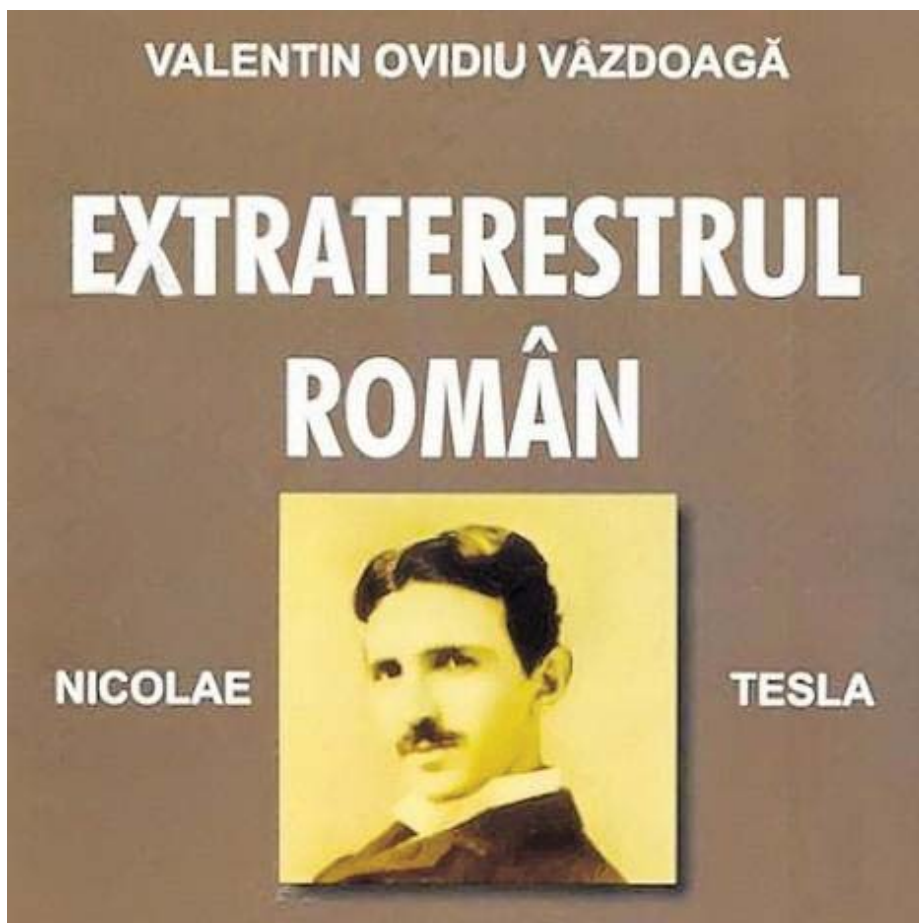
Вама господо који водите ову земљу мора да буде јасно да бранећи нас, браните и Србију! Ми сами, без Ваше помоћи у сваком погледу, не можемо да будемо заштитници интереса Србије јер смо понижени, уназађени, економски пропали и медијски блокирани. На Вама је одлука! Наш захтев је да реагујете брзо а уједно порука да ћемо се ми бранити од овог зла са Вама или без Вас!

Искрено Ваш,
Миливоје Јаношевић Мики

Удружење Влаха Примовара Злот

КАКО СУ РУМУНИ ПРИСВОЈИЛИ ТЕСЛУ

Марко Албуновић

Насловна страна књиге "Ванземаљски Румун"

„Никола (Nicolae) Тесла, познати румунски научник, рођен је 1856. године у Лици, у селу Смиљану. То комплетно подручје било је насељено Истро-Румунима...”, наводи се у, српској јавности до сада, непознатој књизи „Ванземаљски Румун“, објављеној 2005. године.

Аутор књиге Валентин Овидиу Ваздоага, у делу посвећеном Теслиним идејама које и данас распаљују људску машту, изводи закључак да нема никакве сумње да је његово порекло било румунско, будући да му се ни презиме не завршава на -ић, нити оно има неко значење на српском језику, а није ни често у данашњој Србији...

Теза о наводном румунском пореклу познатог изумитеља није нова, њу већ годинама пласира део румунске стручне јавности. „У приличном бројним румунских извора помиње се „чињеница“ о Теслином истро-румунском пореклу“, потврдио је за „Политику“ Владимир Јеленковић, директор Музеја Николе Тесле у Београду. Он каже да се са таквим податком први пут срео 2006. године.

„На једном од бројних скупова који су Тесли у част одржани 2006. године, поводом 150. годишњице његовог рођења, после одржане презентације, пришао ми је прилично љутити поштовалац Тесле и показао једну од страница велике енциклопедије на румунском језику. На тој страни био је представљен познати 'румунски' научник и проналазач Nicolae Tesla и његов патент авиона с вертикалним полетањем из 1928. године“, навео је Јеленковић.

Истро-румунска припадност Николе Тесле „потврђена“ је научним открићем професора **Дину Стефана Мораруа**, почасног члана Академије наука Румуније. Он тврди да су покрајина **Лика и град Госпић**, у чијој је близини **Тесла рођен, од 15–16. века били комплетно настањени Истро-Румунима.**“

Морару је ове наводе први пут изнео у текстовима које су почетком 1999. године, баш некако уочи агресије НАТО-а на СРЈ, објавиле румунске новине. Управо је Морару саопштио да поседује аудио-запис на коме познати румунски проналазач **Анри Коанда** (чије име данас носи аеродром у Букурешту) говори о Тесли као Румуну. Само, по овој теорији, Тесла је Румун пореклом из српског Баната.

„Чини се да је читаву ствар замрсио **Анри Коанда**, познати румунски пионир аеродинамике, који је **1910. године изградио први експериментални млазни авион** који је назвао 'коанда-1910'. У најразличитијим изворима често је цитирана Коандина изјава коју је наводно упутио Тесли приликом једног њиховог сусрета. Он му је рекао да је 'један од веома важних Румуна, Бананџанин, који може да мења свет'. Уз то иде и **тврдња да су њих двојица разговарали на румунском језику**“, објаснио је Владимир Јеленковић.

Према речима нашег саговорника, један од стручних румунских часописа који се бавио овом темом објективно примећује да

је „историја Румуна на Балкану, посебно Истро-Румуна, обавијена мистеријом, спекулацијама и врло честим контрадикторним тврдњама“.

Међутим, већ у наставку, исти извор улази у сопствену контрадикторност тврдећи да „имајући у виду да је Теслина породица била српског порекла, постоји велика вероватноћа да је њихово етничко порекло влашко. Уколико је то тако, могло би се претпоставити да је он Арумун или Меглено-Румун, пре него Истро-Румун“.

На сва питања и дилеме чији је Тесла, најбоље је одговорио он сам, кроз своје ватрене и веома емотивне говоре које је одржао за време свог кратког боравка у Београду 1892. године:

„Необично сам усхићен одушевљењем којим ме ви предусретате, и одушевљењем својим кад се ја после толико година мога бављења на страни у далеком свету, далеко од своје отаџбине, далеко од вас господо, моја мила браћо, налазим овде, међу вама. Своју радост, коју ја овога тренутка осећам, ја не уместо да вам искажем, али се радујем што овом приликом да пред вама, мила браћо, изразим свагда своје најмилије задовољство, да сам био и да вазда остајем само Србин и ништа више... И ако има какве славе и заслуге за човечанство, да се припише моме имену, то та почаст још више припада српском имену, српском народу из чије сам средине ја поникао“.

Замало Швеђанин

Тесла је у највећем броју извора означен као Србин или Американац, односно српско-амерички научник, инжењер и проналазач, али је понегде и Аустријанац, Хрват, Мађар, Грк, или Чех. Према речима нашег саговорника, једно од најнеобичнијих Теслиних националности је свакако шведско.

„У Теслиној личној архиви која се чува у Музеју, постоји важан званични документ који је издала Царинска служба САД у Њујоршкој луци 27. априла 1908. године. Из неког разлога, Тесла је много година после свог доласка у Америку тражио издавање документа којим се потврђује тачан дан његовог уласка у Сједињене Америчке Државе. У документу дословце пише да је 'Никола Тесла', стар 27 година, рођен у Шведској, упловио у ову луку на пароброду City of Richmond 6. јуна 1884. године.“

Загонетна грешка постаје потпуно јасна када се погледа списак путника који су овим бродом заједно са Теслом упловили у њујоршку луку. Чиновник који је пописивао нове досељенике, уп-

раво пристигле у „Нови свет“, Теслу је уписао заједно са великом групом шведских досељеника са којима је заједно путовао до Америке“, рекао је Владимир Јеленковић.

Наш човек, Бугарин

„Тесла би могао да буде и Бугарин, бар судећи према оригиналној вербалној акробатици коју је начинио један од бугарских научника у лепом градићу Монтани“, каже Јеленковић.

„Федерација научних и техничких савеза Бугарске упутила ми је позив да учествујем у обележавању 150. годишњице Теслиног рођења. Мало су закаснили, па се гостовање изложбе Музеја Николе Тесле и моје предавање десило добре две и по године касније, крајем 2008. Када је дошао ред на домаћине, **бугарски научник је на почетку свог излагања утврдио да је Никола Тесла српског порекла, али је као припадник словенских народа он исто толико и Бугарин, дакле „наш“ човек у потпуности**“, објаснио је Владимир Јеленковић, додајући да није било прилике да замери свом домаћину на овој тврдњи јер је била изречену сасвим добронамерном и позитивном духу и са бескрајним поштовањем према генијалном проналазачу.

ИЗВОР: Политика

РУМУНИЈА ПОСТАВИЛА „БОМБУ“ ИСПОД НЕЗАВИСНОСТИ МОЛДАВИЈЕ

Зоран Милошевић

Румунија постојано ради на томе да се Република Молдавија присаједини Румунији „на основу историјског права или референдума“, при чему Букурешт инсистира да то буде „на основу историјског права“, јер нису сигурни да би Молдавци гласали за тако нешто (истраживање јавног мњења то потврђује - 62 посто становника је против тога).

Но, главна интрига састоји се у чињеници да је у самом Уставу Румуније „забрањен било какав референдум“ који доводи у питање територијалну целовитост државе, па чак и по питању стварања аутономних области. Другим речима, Румунија је строго централизована држава, у којој мањине немају права на аутономију. Истовремено, Румуни су, због неопрезности и поткупљености молдавске елите, писали Устав Републике Молдавије и дозволили референдум „за ликвидацију властите државе“ чиме су поставили својеврсну бомбу под независност Молдавије и циљу стварања Велике Румуније.

Уколико би Румунија успела, повећала би своју територију за 33.846 км² и добила нових 3.557.600 становника, које би насилно румунизовала, како је то учинила раније са становницима Влашке и територије Молдавије која њој сада припада (заборавља се да је територија Молдавије већ једном подељена и већи део присаједињен Румунији, иако на овој територији нису живели Румуни), а да не говоримо о богатству нове територије. Све ово Румунија би искористила за даљу експанзију на Исток и присаједињење српских територија на које је одавно "бацила око".

Молдавија - стварне границе (жута боја)

Трагедија се састоји у томе што **околне земље које су угрожене политиком великорумунизма још ово не препознају као опасност**, те ћуте о румунским аспирацијама на територију Молдавије. Да је поштења, реалности и визионарства Србија би, и не само она, требало да помогне Молдавији да се врати у своје природне границе, а не да подржава присаједињење Молдавије Румунији, чиме потписују и себи "смртну пресуду" због румунских аспирација на Исток Србије и наше Влахе.

За почетак треба подржати актуелног председника Републике Молдавије, Игора Додона, који се бори за доношење новог Устава земље, како би избацио овај "непријатељски члан" и "срезао крила" великорумунским аспирацијама", али и против румунизације Молдаваца.

ВЕЛИКА РУМУНИЈА У ПРАКСИ: Румунија је званично објавила, да су сви романски народи изван граница Румуније – „Румуни“

Букурешт – Румунски парламент је 8. маја 2013. године, великом већином усвојио „законодавни амандман“, проглашавајући „Румунима“ све романске народе и етничке групе које живе у земљама Балкана. Како преноси румунско издање *Romanian Global News*, одлука је подржана од стране свих парламентарних фракција, без обзира на негативне коментаре о нацрту закона Министарства иностраних послова Румуније.

У складу са усвојеним амандманом, сви представници Балканско-Романских народа, који живе у државама балканског полуострва: Арумун, (Армани, Куцовласи, Власи, Цинцари), Истрорумун (*istr.* Власи, Румани, Румари; Ћирибирци, Ћићи), Мегленорумун, Молдавци, Власи и други. Букурешт дакле и „званично“, објављује „Румунима посвуда“ („*români de pretutindeni*“), без обзира на име које тренутно носе или назвање, односно, њихово – самоназвање. У „Румуне посвуда“ и „званично“ су ранжирани такође, „бесарабијци“, „буковинци“, „марамурешани“, који заправо егзистирају у: Молдавији, Одеси, Чернивци и Транскарпатским регионима Украјине.

Наш коментар на овај амандман:

Настањени готово у свим земљама Балкана (Бугарска, Србија, Словенија, Хрватска, Македонија, Албанија, Грчка, Турска, итд.) балкано-романски народи, а такође и Молдавци у Републици Молдавији и Украјини, као што су Власи у Србији, имају заједничко румунско порекло, али у састав румунске државе не потпадају, нити се желе изјашњавати да су румунског порекла, односно, као нација, не желе бити – Румуни. Говоре својим језиком и велика већина њих, себе не сматра „Румунима“.

Концепт „Румуни“, „румунски народ“ и „румунски језик“, створен је Трансилванијском лингвистиком са латиницом и измишљен је крајем XVIII века. Формирање Румуна као народа, догодило се у деловима данашње Румуније – Влашка и Молдавија (без Бесарабије, чија је данашња територија подељена између Републике Молдавије и Украјине) – у другој половини XIX века, док су остали

региони у којима су живели балкано-романски народи, улазили у састав других држава и њихова популација није учествовала у формирању румунске нације, нити Румуније, па према томе, са Румунијом и немају никакве везе.

Упркос томе, званични Букурешт, једнострано проглашава становништво тих територија, „Румунима“, њихов језик – „румунским“ и на основу тога, претендује у одређеном степену, да има свој утицај и присуство у земљама региона, где живи популација „румунског порекла“.

<http://www.dprp.gov.ro/>

http://www.rgnpress.ro/rgn_13/

<http://telegraf.com.ua/mir/europa/533964-rumyiniya-ofitsialno-obyavila-vse-romanskie-narodyi-rumynami.html>

<http://www.regnum.ru/news/1657072.html>

ИЗБОР: Васељенска тв

РУМУНИЗАЦИЈА МОЛДАВИЈЕ – НЕКА СЕ СПРЕМИ СРБИЈА: Влада Молдавије предложила да званични језик у држави буде... румунски!

Зоран Милошевић

Влада Молдавије је подржала законодавну иницијативу о измени члана 13 Устава којим је дефинисано да је државни језик «молдавски језик, а писмо латиница», те исти треба да гласи «румунски језик, а писмо лати-ница», саопштили је прес служба владе.

Тако би се после више векова у потпуности затрло словенство у Молдавији, као и сећање да је некада ово била српска покрајина којом су владали Бранковићи, као и да је била велики центар ћириличног православља у који су дола-зили богослови са свих страна да уче српско појање.

Коме одговара да се у Уставу Молдавије наведе да је званични језик румунски?

Свакако САД, Европској унији и НАТО-у, који желе да Румунија припоји Молдавију, те би се на тај начин проширили без референдума, пошто истраживања јавног мњења показују да становништво Молдавије не подржава улазак у НАТО.

Unirea-2018 (Уједињење 2018) је званични назив пројекта присаједињења Молдавије Румунији. «План за брисање Молдавије као државе постоји. Постоји за то већ издвојен буџет, обучени кадрови, а све то извршавају румунске колеге под руководством САД, наводи директор Института безбедности Молдавије и бивши заменик министра спољних послова, Валерија Осталеп. Молдавски председник, Игор Додон, је сагласан са Осталепом, али додаје да би реализација овог плана преобратила Молдавију у «крваво језеро», јер би се одмах подигли Гагаузи, Бугари и Руси са севера Молдавије, којих има око 500 000 душа. Такође у Придњестровљу има и 200 000 Руса и руска војска. За Брисел то би био кошмар, јер би се рат из Украјине проширио директно у Европску унију. Но, Букуре-шт се не осврће на ова упозорења. Да је тако посведочио је бивши румунски премијер Виктор

Понта (2012 – 2015), који је још 2016. године као председнички кандидат Социјалдемократске партије Румуније први најавио да ће се поводом 100 годишњице присаједињења Бесарабије Румунији догодити уједињење Румуније и Молдавије.

Главни «извођач радова» према пројекту Unirea – 2018 треба да буде бивши румунски председник Трајан Басеску (у периоду од 2004. до 2014. године), који је због тога добио молдавско грађанство и формирао политичку партију, која на парламентарним изборима 2018. године, треба да победи и присаједини Републику Молдавију Румунији. Управо је овај политичар потврдио да је припајање Молдавије Румунији «национални пројекат», који има подршку Брисела, Вашингтона и НАТО-а у изјави порталу alfanews.md со, који активно популарише тезу «да данас постоје две Румуније које треба да се уједине».

«Уједињење са Молдавијом је трећи национални пројекат Румуније, док су први и други били улазак у НАТО и Европску унију», говоре у Букурешту, иако су свесни да је преко 70 посто становника Молдавије против ове идеје. Посебно је питање «цене уједињења», које према рачуну униониста износи најмање 20 милијарди евра. Против присаједињења Молдавије Румуније је не само становништво ове републике, него и неке политичке партије, које су у парламенту усвојиле декларацију «која потврђује неутралност, јединство и недељивост државе». Такође, парламент је преко усвојене декларације позвао међународне институције и организације да чувају независност Републике Молдавије. Но, званични Букурешт се не обзире на ово.

«Припрема присаједињења Молдавији Румунији мора се завршити 2018. године», сматра посланик румунског парламента, Константин Кодријану, упоредо са парламентарним изборима у Молдавији. Идеја Букурешта и НАТО-а је, како тврди, Кодријану, да се на изборима у Молдавији кандидује бивши румунски председник Трајан Басеску, који је раније добио молдавско држављанство и изабран за председника Партије националног јединства. По победи, ујединио би «две Румуније».

Но, у све се умешао председник Молдавије Игор Додон, који је указом одузео држављанство Басескуу због његовог антиуставног деловања. Међутим, Уставни суд Румуније (у којем се налазе грађани Румуније, пет од шест судија), указ је ставио ван снаге. Тренутно није јасно има ли или нема Басеску молдавско држављанство. Но, то њега не спречава да посећује универзитете и пропагира идеју уједињења. Формални повод за одређивање 2018. године, као године уједињења Румуније и Молдавије је тај, што се 27. марта 2018. године навршава 100 година од

присаједињења Бесарабије Румунији, а после завршетка Првог светског рата, 1918. године.

У регистру који сведочи континуитет молдавске државе посебно место заузима политичко-правни акт донет 2. децембра 1917. године, којим је проглашена Молдавска Демократска република (Република Демократикэ Молдовеняскэ). Молдавска државност је утврђена 1359. године и прошла је сурова искушења и велике територијалне губитке, преживела је османску империју, власт фанариота, али је сачувала свој идентитет и обновила своју државност 1917. године, захваљујући сељацима и Русији.

После толико векова трајања, **сада је идентитет становника нападнут од стране ново-старог агресора – Запада. Агресија се изводи на исти начин – социјалним инжењерингом – као и 1859. године када је од дела кнежевине Молдавије и кнежевине Влашке (чије становништво није било румунско) створена држава Румунија, која је најсуровијим методама асимилувала словенско становништво и претворила га у Румуне.** Сада се та политика наставља нападом на Републику Молдавију и Исток Србије.

Логика каже, ако су први пут успели, зашто не би и други?

ПУПИНОВИ СУ ПОРЕКЛОМ ВЛАСИ?

Петар Кочовић

До села Москополе у Албанији се не стиже лако. Иако је ваздушном путањом двадесетак километара од граничног прелаза Свети Наум, а око 45 од Охрида, лош асфалтни пут води најпре у брда, затим у само насеље. Чим уђете у ово месташце, поглед на цркве Света Богородица, Свети Архангели, Свети Никола, Свети Атанасије и Свети Харалампије подсети вас да сте у православној средини.

Данас село има око 2.200 становника, готово је незамислив податак да је у доба Отоманске империје било један од највећих трговачких центара са око 70.000 житеља. Од села Москополе, које са данас назива и Воскопоје, били су већи само Истанбул и Солун у овом делу царства. У ондашњем граду живели су махом Власи, који су славили славу Света Богородица. На темељу тога се и дан-данас у Вевчанима прича да су преци Михајла Пупина били Власи.

Нешто ближе Охридском језеру, на албанској страни, налази се село Нича до којег се стиже планинским путем. Има око 400 душа које све до једне говоре матерњим језиком – влашким, а иду у албанску школу. На православном гробљу, поред старе цркве, можете видети натпис на крсту „Василе Пупа Коза”.

Према казивању мештана, овде су у 17. веку због неке кавге убили поменутог домаћина, па се његова жена Пупа с четири сина (Ђорђи, Никола, Константин и Стојан) и стоком (500 оваца и 100 коза) иселила. Прошли су кроз многа села, делимично или потпуно насељена влашким живљем. Одлучили су да се зауставе у селу Вевчани, где су од сеоског коџобаше добили плац и кућу. За Константина се зна да је имао два сина, Арсенија и Михајла. Арсеније се оженио Станом (обоје су рођени 1770. године, али се не зна када је Арсеније умро).

Арсеније, који је по баби Пупи узео презиме Пупин (тада су се деца, иначе, презивала по оцу), и Стана су имали троје деце. Године 1690. аустроугарски цар је позвао Србе, Црногорце, Грке, Македонце и остале да се прикључе аустроугарској војсци, нудећи заузврат акт („Привилегије”) по којем ће моћи да уживају повластице у Аустроугарској монархији. Тако су настале Бела и Војна крајина и одбрамбена утврђења на левој страни Дунава у Војводини.

Када је тачно Михајлов деда Арсеније прешао Дунав, није познато, али у Земунском магистрату постоји документ да турски поданик „Michael Constantin Popp” (рођени брат деде Михајла Пупина) треба да плати државну таксу од 773 пијастри због превоза памука из Македоније у Србију. Деда-стриц Михајло био је познати трговац, као многи Власи који су се преселили у Војводину.

Према речима Михајла Пупина, у аутобиографском роману „С пашњака до научењака”, његов деда Арсеније је за крајње одредиште добио Идвор, тридесетак километара од Панчева. Арсеније и Стана су имали три сина: Живана (1790–1847), Николу (1806–1848) и Константина (1814–1873). Последњи је Михајлов отац и рођен је у Идвору. Константин, који је у неким документима заведен као Коста, оженио се ћерком Танасија и Марије Миловановић, Алимпијадом. У селу су носили надимак „Алексић”. Али-

мпијада је рођена 1814. године у Опову, где је венчана 1832. године за Константина Пупина, „по овдашњим банатским обичајима”.

Михајло Пупин је, по регистру црквене општине Идвор (страна 26, редни број 237), рођен 27. септембра по старом или 9. октобра. по новом календару 1854. године, од оца Константина, по занимању граничара и мајке Алимпијаде. У ствари, право име Михајлове мајке је Олимпијада, а не Алимпијада.

Преостала прича је позната: он се из Аустроугарске одселио у САД, чији је постао држављанин. Оженио се Саром, с којом је имао ћерку Варвару (енглеско име Барбара), доцније удату за Хјуа Вилоубија. Варвара није имала деце. Године 1896. умире Сара Кетрин Џексон-Пупин од хеморалгичне (мишје) грознице, у току Пупинових испитивања икс-зрака, а Михајло се једва извукао. После тога је престао тиме да се бави.

Сви Пупинови су славили, а и данас, славу Света Богородица. Треба да се зна да Власи имају једну важну одлику: стално су у покрету, тражећи стално повољне услове за живот и рад. То се, свакако, односи ина Пупинове. И још нешто – трговачки дух који је красио Пупинове претке испољио се и код Михајла.

Дан пре дипломирања држављанство и стипендија

Михајло Пупин је имао тежак пут до завршетка студија. Након искрцавања с брода „Вестфалија” на Лонг Ајленду (26. марта 1874. године), радио је физичке послове све док се није уписао Колумбија универзитет 1878. године, смер физика. За време студија био је веома вредан, а бавио се и спортом, нарочито веслањем и рвањем. Дан пре дипломирања добио је америчко држављанство и стипендију.

Хтео је да настави усавршавање у области светлосне теорије код легендарног Џејмса Клерка Максвела, али му је професор Џон Тиндал предложио да најпре иде на Универзитет у Берлин код чувеног Хермана фон Хелмхолца. Тако је Пупинов пут до Тринити колеџа водио преко Берлина.

На докторским студијама срео се с радовима Жозефа Луја Лагранжа, а „Research sur la nature et la propagation de Sou” му је био основа за патент којим је стекао светску славу (дужина телефонирања). Михајло Пупин је, наиме, сматрао да је телефонски импулс таласне структуре.

Изучавајући Лагранжове једначине, наишао је на радове Оливера Хевисајда (1850–1925), енглеског инжењера и иноватора у области телекомуникација. Када је склопио неопходне теоријске чињенице, бацио се на прорачуне. Тако је 1899. патентирао патент број 652.630, први из серије који му је отворио врата великих телеграфских и телефонских компанија. Иако је имао патентно право у руци, нико није хтео да му плати све док није намотао први калем и показао га. Од тада па до истека важности добијао је паре од израде тзв. Пупиновог калема, темеља за телефонирање на даљину.

Оливер Хевисајде, међутим, био уверен да је Пупин искористио његова знања за осмишљавање свог патента, зато је тужбом тражио део новца. Суд га је одбио. Судски вештак Џон Кембел оценио је Хевисајдов рад као непотпун и недовољан.

Музеј у мотелу

Михајло Пупин никада није посетио село Вевчани. У његово време то је било тешко путовање. Па ипак, даљи рођаци очували су успомену на лик и дело овог великана. Његова лоза је угашена, јер ћерка није имала деце.

У селу Вевчани данас се налази Пупинова кућа, здање које је пре неколико година претворено у мотел, а чију је обнову помогао USAID у Македонији. У приземљу је ресторан, а једна просторија је претворена у музеј. Целокупна поставка је из 18. и 19. века.

Село Вевчани данас има око 2.500 становника, статус општине и градоначелника. Сваке године се за дан Светог Василија (13-14. јануар) одржава маскенбал, а село је због ове манифестације ушло у заједницу светских карневалских градова. Овај маскенбал има традицију дугу око 300 година.

У селу постоји извор који представља природну лепоту, због чега је увршћен у све светске туристичке водиче, па Вевчане у току године посети велики број туриста. Мушко становништво је печалбарско – и данас зидари из Вевчана праве врхунске фасаде широм бивше Југославије.

Из суседног села Боровец је др Илија Шуменковић, министар у српској влади, који је упозорио да ће, у случају да се граница између Југославије и Албаније одреди супротно препорукама комисије америчког председника Вудро Вилсона, његово и село Пупинових предака остали у Албанији. Препорука је усвојена, а

међудржавна међа је исцртана преко високих планинских врхова. Тако је постојбина предака Михајла Пупина остала у Југославији.

Село Вевчани у којем живе православци има више православних цркава, а једна се зове Света Варвара, по којој је, према казивању, Михајло Пупин својој ћерки наденуо име (Барбара, на енглеском).

Звоно ослобођења Македоније у Манастиру Мајке Свете Богородице Свевидеће (Свети Климент), у старом граду Охриду, поклонио је 1923. године. У данашњем новцу то износи 14.540 долара.

ИЗВОР: Политика, 08. 04. 2011.

О СРБСКОМ ПОРЕКЛУ РУМУНА И МОЛДАВАЦА

Од леве обале доњег тока Дунава, па до северних карпатских планина данас се простиру две романске нације: Румуни и Молдавци који су покрштени на србском језику. На основу средње-вековних језичких података о Молдавији и Румунији, види се да су нације у овим државама створене од Срба (Словена), државним инжињерингом Римокатоличке и Протестанске цркве, Хабсбуршке Монархије (Аустрије), Немачке, Француске, Лондона... помоћу кога је становништво Румуније и Молдавије сврстано у романску групу народа. Стварање "румунске" и "молдавске" нације условљено је променом (србског) језика у створену мешавину с латинским која је наметнута, уз прикривање античких и средњевековних докумената у којима пише, да су њени становници словенски Дачани или дачки „Словени“.

Антички и средњевековни извори, недвосмислено упућују на закључак, да су преци данашњих Румуна и Молдаваца били Срби („Словени“). То каже и Реља Новаковића у књизи „Карпатски и ликијски Срби“ а пре њега „Баварски географ“ и Павле Шафарик, како су Срби били многољудан и моћан народ од којег су постали сви данашњи „Словени“! Исто тврде Ф. Конт и К. Јиричек, да је данашња територија Румуније „матична земља“ Срба.

Такође, летописац Јован Зонара, који је у својој „Хроници“ описао римско освајање Дакије (данашње Румуније и Молдавије), за коју каже да је насељена Србима, јер је *цар Трајан завојштио на србске Дачане*.⁽¹⁾ Цариградски хроничар Маркелин назива Карпате Србским планинама, а Дион Касије у Римској историји бележи, да је Ликиније био Србин који је затражио помоћ од карпатских Срба!

Почетком четвртог столетја (308-324г.), спомињу се Срби у Карпатима и на доњем току Дунава, на територији данашње Румуније и Молдавије, у време царског сукоба Ликинија и Константина Великог. У Мајеровом лексикону из 1905. године (Mayers Konversations Lexikon) за Ликинија се каже, да је био *Дачанин из нижег сталежа*.⁽²⁾

О народу на данашњем подручју Румуније у време Византије, детаљно је писао и србски историчар В. Ђоровић који прећуткује Србе у Румунији. **Име Румунија настало је по Аромунима античком називу за Цинцаре, што је искварен назив за Ариме, ме-**

дске (сарбатске) староседеоце Хелма. За Молдавију, кажу, да јој име потиче од речи “молдован”, назив за пса (Ж. Урошевић). Географска имена, на сваком подручју, потичу из језика староседелаца, а антички картографи бележе географска имена на србском, од којих су се нека задржала: Баба, Пиран, Рисан, Берана, Бихаћ, Бар, Дебар, Лим, Бари, Бојан, Колар, Котур...

Р. Новаковић наводи топониме и хидрониме у Румунији, који су и данас чисто србски: Браниште, Бока, Брашов, Голиа, Дева, Добра, Доброта, Жилава Икона, Изворул (Рече), Кула, Ливадеа, Липовану, Марица, Мура, Окна, Поповић, Падина, Погана, Радован, Раковица, Рудо, Северин, Сербанешти, Слатина, Снагов, Срби, Трговиште, Уб... (Карпатски и ликијски Срби).

О србском пореклу Румуна, писао је Сава Текелија, један од најобразованијих људи у Аустријском Царству на размеђу 18. и 19. столетја. О томе је објавио чланак и књигу *Доказ да Власи нису римљанског порекла*(3) 1823. године. Друго допуњено издање штампано је 1827. године на немачком и румунском језику. Према преводу књижевника Стевана Бугарског из Темишвара, наслов књиге је: *Доказивање да Власи нису римског порекла и оно не произилази из њиховог талијанско-словенског језика. Са више доказа обогато и на влашки језик преведено од Саве Текелије*. Против Текелијиног закључка да су Дачани србског порекла, писали су румунски књижевници Дамаскин Божинка и Ефтимије Мургу, а од српских Ј. Скерлић, А. Форишковић и историчар Јован Радонић(4), љути на Текелију што је за Дачане рекао да су Срби, и што је предвидео да је хрватски Илирски покрет у Аустрији антисрбски.

Римска и „византијска“ државна документа такође обилују подацима о Дачанима. Овидије их не зове тим именом, него Гети, Сарбати, Понти и Рашани (“Трачани”), за које ми данас знамо да се односе на Србе (“Словене”). Баварски Географ такође их зове „Словени“: Готи (= Гети), Сораби, Скити, па потврђује, да је разумљиво што Овидије није разумео србски језик „Гота“ и Скита.(5) Ево, шта каже Овидије у писму пријатељу, о језику на румунској обали Црног мора: *Ја, римски песник – опростите музе! Врло често сам присиљен да говорим сарбатски... Око себе чујем да се говори готово само скитски и рашански и чини ми се да могу да пишем на гетски начин.*(6) Из овог писма се види, да у првом столетју нове ере, језик на територији данашње Румуније не припада групи латинских језика!

Пишући о србској средњовековној књижевности, проф. Вера Милосављевић каже, да је у Југославији плански рађено на њеном сужавању. Тадашње србске књиге су називане: „**србуље**“ јер су писане на србском језику. Србуље су прогањане, а сачувана дела

су вештачки дељена у две групе, да би се приказао мањи фонд србске средњевековне књижевности, јер књиге штампане на србском језику у градовима Румуније и Молдавије нису ушле у србску књижевност. Оваквим поступком, није само осиромашена србска књижевност, него је скривена и чињеница, да је становништво Румуније и Молдавије имало средњевековну књижевност на србском језику.

Коментаришући *Каталог* (о србуљама од 15. до 17. столетја) Библиотеке Матице српске, В. Милосављевић каже: *Ниједна књига из штампарија у Трговишту, Дугом Пољу, Брашову и Сас Себешу, у данашњој Румунији, није понела ознаку 'Ср'. Као српске књиге, нису означена ни она издања црквених књига за припаднике западне цркве, које су писане српским језиком и ћирилицом, а штампане су у Трнави (Словачка), у Риму и Венецији.* На тај начин, књиге на србском језику писане у Румунији, оваквом небригом савремених српских интелектуалаца су изгубљене, јер нико неће тражити србска дела под ознаком „Ћр“ (ћирилична), а поготово не она под ознаком „Рм“ (румунска). Тако су Србуље, књиге на србском језику, писане на територији Румуније, несрбски означаване – „Рм“.

Од половине 17. столетја су штампане књиге и на румунском језику, такође, ћирилицом“. В. Милосављевић нас извештава, да се на румунском кнежевском двору говорило србски у 17. столетју, а да је Стојан Новаковић (19. столетје) препознао србску књижевност у Румунији. Она то наводи у критици Матичиног „Каталога“: *Овде лежи и највећа загонетка овог Каталога. Да ли су и које су међу овим књигама – које нису означене ни као српске, ни као књиге на руском језику – србуље? За једну од њих, још Стојан Новаковић, а после и други аутори, установили су – да је права србуља. То је Триод цветни или Пентикостар – штампан у Трговишту (Румунија) 1648-1649. године, свакако једна од последњих, ако не и последње издање, права лабудова песма србуљске црквене књиге. По милости влашке кнегиње Јелене, штампан га је Јован Светогорац, родом из Каменграда у Босни, поштрижник манастира Гомионица... И ова књига је, у ранијој сигнатури у Библиотеци Матице српске у Новом Саду, била означена с 'Рм'.(7)*

Неопростиво је што су српски интелектуалци и академици, истрајавали на томе, да ова србска дела припишу књижевности на румунском језику!? У тако нешто, тешко је поверовати, али нам проф. Вера Милосављевић отклања сваку сумњу: Црквене „словенске“ књиге из старих штампарија с тла данашње Румуније, обично се у литератури зову влашке, али Хрват Јосип Бадалић за румунску књижевност до краја 16. столетја каже да је писана на

србском језику. Старе румунске цркве и данас су с фрескама и иконама на србском језику. Почеци коришћења новог румунског језика у литератури нису забележени пре 16. столетја, пише у енциклопедијској одредници о румунском језику, а становништво никад није научило наметнути латински језик, али је у свој (србски) језик уносило латинске речи. Те су се туђице, временом, умножавале. Касније су румунски филолози давали предност туђицама из латинског и уносили нове из романских језика. Тако је скован румунски језик (и молдавски).

Румунски језик није постојао пре 16. столетја, а најстарији документ румунског језика је једно писмо бојара Неакшула из 1521. године. У 16. столетју, појављују се, у оквиру реформациских настојања, преводи црквених текстова са србског (“словенског”) на румунски језик. Прва румунска штампана књига је из 1544, али није сачувана. Између 1559. и 1581, појављују се у Брашови протестанска издања црквених књига. Са становишта дакорумунског дијалекта за књижевни језик, било је значајно издање Библије из 1688. године. Румуни су до 19. столетја употребљавали ћирилицу са знацима ‘Џ’ и ‘Ц’, а молдавска варијанта румунског језика и данас користи ћирилицу“. (8)

Да би разумели “загонетку” зашто је романизовано становништво Дакије до 16. столетја говорило и писало на србском језику, морамо знати и правити разлику између “вулгарног латинског” на Хелму, који је келтске провениенције као облик романског језика познатији под именом “влашки”, од римског облика романског језика који је веома млад и није старији од 12. столетја! **Власи Царани за себе кажу да су најстарији Срби (иако су то Шопи)**, а цинцарски влашки је језик Аромуна (Влаха) који се у науци назива “старогрчки”. Романски елеменат келтске провениенције је веома стар на Хелму, а пренели су га досељени романизовани Срби са Истока, временски у Другом походу Срба на Исток (приближно 14. столетје ст. ере). То је прави одговор на питање романизације Дакије у апостолско време на србском језику, чије је становништво користило србски језик све до 16. столетја.

Осим србског и јелинског који је србизирани хуритски, сви европски језици су веома млади настали од латинског као *lingua franca*. Зато је Сава Текелија правилно приметио, да је румунски језик склоп србских и латинских речи. Јер су становници некадашње Дакије а данашње Румуније, примили хришћанство на србском језику који је био језик администрације у Средњем веку. Савремени румунски језик је прве своје трагове оставио тек у 16. столетју, али и данас садржи велики проценат србских речи.

Осим тога, Арадска, Буковинска, Ердељска и Вршачка или Карансебешка епархија била у саставу србске Карловачке ми-

торполије до 1864. године, када су приликом раздвајања црква укључене у састав румунске Сибињске митрополије(9), док је Темишварска епархија остала у саставу Карловачке митрополије све до 1919. године. Историчар Љубивоје Церовић је писао о Молдавији и њеном становништву, а он Србе налази у Молдавији само као досељенике из Србије из 15. столетја. Међутим, његова студија обилује подацима који упућује на закључак да је Молдавија, ипак, била србска (словенска) земља. Између осталог на то упућује и одлука молдавског војводе Васиља Лупуа (1634-1653) о оснивању Славјано-грчке академије у Сучави.

Занимљива је и повеља војводе Јеремије Мовила 1603. године, у којој се Срби спомињу као становници Молдавије. Очигледно, реч је о оном делу становништва које није прихватило романизацију која је тада била у замаху. Мада у времену од 15. до 17. столетја, нико није пребројавао насеља са србским становништвом, она су доста честа у другим текстовима. Тако, спомиње се насеље „Срби“ 1423. године, а 1489. забележено је србско насеље Селиште на реци Пруту. А 1603. године, ово су србска насеља: Валени, Србени, Срби, Балштети, Србе-шти, Градина, Срби код Ковурлуија, више села с именом Срби – у региону Сучаве и село Срби у дистрикту Текучи. У области Бакау, налазила су се два насеља с именом Срби. Поред њих је било и село Србилор. Мора да наведемо, мада изгледа невероватно, историчар Церовић је нашао и неколико села са именом Срби у дистриктима Дорохој и Неамц. Церовић пише, да је насеље Хабашести у близини града Јаши, у 17. и 18. столетју било насељено Србима.

Церовић наводи записе старих путописаца чији садржаји недвосмислено упућују на србско становништво Молдавије у 16. и 17. столетју, – кад је, према подацима о румунском језику започела романизација Срба (Словена) у Румунији и Молдавији. Податке о Србима у 16. и 17. столетју дају и страни путописци. Рајхердорф, Немац из Саксоније описујући Молдавију 1541. године, наводи да у овом војводству живе и Срби. Пољак Стријевски пише 1575. године, да Срби живе у Бесарабији, источној провинцији Молдавије. Путописац Креквиц из Трансилваније, наводи да Срби у Молдавији живе 'од старине' (1685 г.).(10)

Милош Милојевић је у 19. столетју записао о Дачанима у данашњој Румунији и Молдавији: *У раније поменутом простору Дачије, по разним писцима, живела су независно разна српска племена, која су по смрти Александра Великог присајединила овом простору и све дунавске србске земље – чак до Македоније... данашњи Румуни, који броје на шест милиона и нешто више душа, постадоше од чистих Срба и оно мало римских и сарбатских колониста, као и доцнијих разноплемених насртача; али*

им се језик највише исквари напливом немачких, фино-хунских, турско-бугарских, турско-аварских, фино-маџарских, хазарских, печењешких и осталих туђина и туђинских племена, који се сви, после Римљана туда ширише.(11)

Историчари се нису бавили значењем имена “Власи“ које није етничко, па данас групе становника у Србији под тим именом сматрају националном мањином! Власи су друго име за Србе или назив за сточаре у средњевековној Србији, али, нису објаснили једну веома једноставну чињеницу, да Срби сточари славе бога Волоса (Влахоса) као оличење Влашића које отвара лето, па га СПЦ слави као св. Влаха (16. 2). Европски народи су Србе звали Власима, као што су их звали Илирима или Раша-нима, а код Чеха и Пољака то је назив за хришћане (у значењу странаца, па и данас Италијане зову Власима!). Тако је Аустрија живот и организацију Срба у Војној Крајини, 1630. године регулисала Влашким уставом, лат. Statuta Valahorum.

Да су Аустријанци Влахе сматрали за Србе, посебно ако су се још служили србским језиком, сведочи саветник аустријске царице Марије Терезије (18. столетје) Јохан Христиф барон Бартенштајн.(12) Он пишући о Србима у данашњој Трансилванији, у Румунији, извештава да су овде средином 18. столетја живели искључиво Срби само Срби без Мађара и Румуна. Он их назива Власима и каже да они говоре србским језиком. Он те Србе зове Власима и каже да су већина православни, а да је део поунијатених признао папу за поглавара. Нажалост, данас се потомци тих становника у Трансилванији убрајају у Мађаре, говоре мађарски и сви су католици. Њих је два милиона и имају политички захтев за аутономијом у Румунији.

Срби Трансилваније (Ердеља) нису асимиловани у Румуне него у Мађаре. Преломни моменат је била одлука о енормном повећању пореза у 18. столетју, па је једини спас за Србе био католичење и мађаризација, јер да су ердељски Срби порумуњени, Ватикан и Аустрија би имали уместо њих опет православно становништво, а оно би свакако била сметња римокатоличкомширењу ка Украјини, Белорусији, Јерменији, Грузији и Русији.

Приредио Слободан Филиповић из књиге Слободана Јарчевића, “Бивши Срби Румуније и Молдавије”

(1) Илија Петровић: „Ка пореклу Дрекалову – по књигама староставним“, Нови Сад, 2009.

(2) Реља Новаковић *Србин римски цар*, Београд, 1999.

- (3) Вук Ст. Караџић: *Етнографски списи*, “Просвета“, Београд, 1972.
- (4) Вера Милосављевић: *Сава Текелија и српска мисао* – прва књига, Београд, 1998.
- (5) Реља Новаковић: *Карпатски и Ликијски Срби*, ИПА “Мирослав“, Београд, 1997.
- (6) Овидије: Тужаљке, V, 12, 55,56, 58
- (7) Исто.
- (8) *Енциклопедија Лексикографског завода*, Загреб, 1956.
- (9) Љубивоје Церовић: „Срби у Румунији од раног Средњег века до данашњег времена“, Београд, Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије“, 1997.
- (10) Љ. Церовић: „Срби у Молдавији“, Београд, Министарство Реп. Србије за Србе ван Србије, 1998.
- (11) Милош Милојевић: „Одломци историје Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији“, Београд, Државна штампарија, 1872, ново издање: „ЕТХОС“, Београд, 2004.
- (12) Ј. Христиф барон Бартенштајн: *Кратак извештај о стању расејаног многобројног Илирског народа по Царским и Краљевским наследничким земљама*, Штампарија Јерменског манастира Беч, 1866.

ЦРКВЕНО-ЈЕРАРХИЈСКА И ИМОВИНА ЗАЈЕДНИЦА ПРАВОСЛАВНИХ СРБА И РУМУНА У БАНАТУ И ПРЕКИД ТЕ ЗАЈЕДНИЦЕ (1700-1872. године)

Добривој Николић

ЦРКВЕНО-ЈЕРАРХИЈСКА И ИМОВНА ЗАЈЕДНИЦА ПРАВОСЛАВНИХ СРБА И РУМУНА У БАНАТУ И ПРЕКИД ТЕ ЗАЈЕДНИЦЕ (1700—1872 ГОДИНЕ)

Какву је организацију имала српска црква у бившој Угарској првих векова по прелазу Срба у хришћанство то нам није познато. Зна се само да су православни Славени имали својих епископа око 1054 год., па вероватно и Срби међу њима. Исто тако се зна да су се српски деспоти у Угарској бринули о верском животу угарских Срба, особито кметова или јобађа својих и да су им оснивали манастире. За верске потребе угарских Срба као надзорна власт њихова, почев са 1427 годином, бринула се београдска српска епархија под врховним надзором пећког патријарха. Тада је Београд са другим покрајинама стојао под влашћу угарског краља до 1521 год. После пада Београда (1521) београдска срп. епархија није била више кадра да се сама брине за верски живот угарских Срба те је требало основати више епархија у Угарској. Тако је основано више епархија током 16 и 17 века, међу којима се сигурно зна за липовску односно јенопољску од г. 1542 као викаријат београдске срп. епархије. У 16 веку под Турцима имали су банатски Срби четири епархије (липовска, бечкеречка, темишварска и вршачка), а 1688 год. у целој Угарској (дакле са Хрв. и Слов.) имали су Срби седам епархија (будимска, пожешка, липовска, темишварска, вршачка, бачка, фекетехеђска) све без икакве смесе Румуна и тек с малим делом Грка. У близини српских епархија није било румунских епархија. По томе је српска црква у Угарској организована и пре велике сеобе (1690), а њену реорганизацију у карловачку митрополију је извршио Патријарх

Арсеније III Чарнојевић који је на основу царске привилегије од 21 августа 1690 својом претставком од 28 VI 1694 цару предложио попуњење празних епископских столица и оснивање нових епархија и презентовао имена нових епископа, што је цар и усвојио те привилегијом од 4 марта 1695 попунио празне епископске столице односно нове епархије. Српска црква је већ тада била српска национална православна црква. Румуни су до 1698—1700 год. имали своју засебну православну митрополију, а тих година су православни Румуни у Ердељу под вођством свог митрополита Анастасија (који је резидирао у ердељском Карлштату) и свега свештенства прешли на унију са римокатоличком црквом. Само мали део у православљу осталих Румуна је појединачно и постепено улазио у заједницу срп. правосл. цркве тада већ организоване у карловачку митрополију. Тај прелаз је извршен овако:

На епископском синоду православних Румуна од 4 септембра 1700 г. је коначно завршен прелаз који је почео још 1698 год. Тада је митрополит Анастасије са епископима, са 52 протојереја, са 1563 презвитера (пароха) и с по 3 световњака из сваког противпрезвитерата потписао званичну декларацију о прелазу на унију предавши тиме и све црквено имање римокатоличкој цркви, па је Анастасије као унијатски бискуп устоличен у манастиру Св. Тројице у Булафехервару. Од тада па до 1726 г. држава није признавала за православне Румуне ни оне који нису прешли на унију. За то време је само српска православна црква признавана за источно православну веру (цркву). Румуни који нису прешли на унију ишли су као верске луталице без пастира па су појединце и постепено а не као целина или као званична црква тражили заштите, утехе и чланства у срп. прав. цркви, мада држава није хтела ни да чује о румунском православљу нити да дозволи Румунима повратак из уније у православну срп. цркву. Због тога је настала буна међу православним Румунима око половине 18 века па се бунтовници из В. Варада и Халмађа прикључише тадањој арадској срп. прав. епархији оставивши своје имање унијатској цркви. Ово задржано имање је допринело да се број унијата опет повећао. То се види из тога што је г. 1756 било само 255 унијатских породица, а г. 1765 су унијати имали већ 94 парохије са више од 100 свештеника.

За доказ томе да су Румуни у Банату били малобројни и незнатни и да нису могли имати везе са српским епархијама темишварском и вршачком до велике српске сеобе, на то је за владе Лајоша Великог, није било Румуна, а у крашовско-северинској жупанији тек врло мало. — Прве групе румунских досељеника у Банат су довели чланови јеруса-

лимског витешког реда у првој половини 13 века (Bodor A.: Temesvár és Délmagyarország, стр. 17 и 18). — У Араду и околини 1455 г. није било Румуна. (Márki: Arad vmegye története, I 496). — Г. 1557/8 било је нешто мало Румуна у арадској жупанији (нахији) — вели исти Марки (I 499). — До 1456 г. православни Румуни у Угарској још нису имали свог епископа, а г. 1479 су молили београдског српског митрополита за дејство код маџарског краља да се ослободе плаћања десетине својим земљишним власницима (господарима), пошто ни тада нису имали свог епископа него су стојали под управом унијатског бискупа у Галицији (тврде Јов. Михаљи, Буња и Фридрих Пешти). — Тек од г. 1594 постоје у Ердељу два румунска православна епископа (епархије), оба са седиштем у Булафехервару, од којих један Спиридон 1585—1609 г., а други Јован од 1585—1599 г. — Северинска жупанија и један део темишварске су до 1658 г. стојале под ердељским кнезовима и тек тада их Турци узеше под своју непосредну управу. По томе су ердељски Румуни могли бити епархиоте (верници) само ердељских епископа, под чију су власт потпале и све румунске српске и грчке цркве у Ердељу и у жупанијама које су тада припале Турцима.

Један део румунских бојара из Мале Влашке је тражио самосталност римничке епархије, до 1719 год. зависне од цариградске патријаршије, потчињењем београдском срп. митрополиту, а други део истих бојара је 1719 тражио самосталност свог римничког епископа али тако што би га и даље посвећивао цариградски патријарх. Бечка влада је резолуцијом од 14 I 1736 дала места оној првој молби (J. Schwicker: Die Vereinigung der Serbischen Metropolen von Belgrad u. Karlowitz im Jahre 1731, Wien 1881, стр. 116).

Малобројни православни Румуни из источног горовитог дела Баната се након ослобођења 1717 г. прикључише појединце српским епархијама темишварској и вршачкој, усупрот забрани државних власти, јер их као малобројне тада није за себе тражио римнички румунски епископ.

Буковинске и ердељске православне Румуне као залутадо стадо без пастира је царица Марија Терезија својом резолуцијом од 3 VII 1759 поверила верском надзору будимског српског епископа Дионисија Поповића, и против воље српског нар.-цркв. сабора од г. 1769. То је тако остало до 30 септембра 1783, када је цар Јосиф II признао овим Румунима карактер усвојене вероисповести те том резолуцијом потчињено буковинског православног румунског епископа, а резолуцијом од 9 октобра 1783 и ердељског правосл. румун. епископа карловачком срп. правосл. митрополиту, али само у догматским и чисто духовним пословима (без права на уживање српских привилегија), како је то каснијом резолуцијом од 8 XII 1783 нарочито наглашено. Од тада је карло-

вачки митрополит почео носити титулу и влашког митрополита (*nationis valachicae*).

У време прелаза ердељских Румуна на унију (1698—1700) у Банату није било Румуна, јер су се они, у колико их је било дотле, из страха од Турака склонили у Ердељ, а из Ердеља у Румунију и тако се тек по ослобођењу Баната постепено враћали у Банат прво горовити део, па онда у равни, где су затекли организовану српску цркву и њеног митрополита. Ови Румуни вероватно нису ни потпадали под некадању Анастасијеву митрополију у Ердељу.

Зак. чланком 27 од 1790/91 год. признати су и банатски Румуни као усвојена вероисповест али само као трпљени (прибиши) чланови српске правосл. цркве а не као уживаоци и српских привилегија. Ердељски Румуни су тек 1848 год. признати као усвојена вероисповест.

Рекли смо да о уласку Румуна у српску цркву није постојао никакав владарски акт, никакав црквени пакт и никакав трактат између српског и румунског чарода. Они се кришом, појединце и постепено прикључивали српским црквеним општинама, које тада добише привидно а не правно карактер мешовитих српско-румунских цркв. општина. Румунске прибеглице се у тим општинама временом осмелише и почеше за себе тражити нека посебна, верска и национална права као богослужење на румунском језику, деобу ц. општинског иметка, јачег улива у решавању црквених и националних послова српске цркве. Нису презали ни од тужакања Срба државним властима па ни од насилја над српским свештеницима за време богослужења итд. Такав је однос био између Срба и незваних им гостију све до 1864 год., када су 24 децембра Румуни издејствовали царску резолуцију којом се наређује одлучење Румуна из српске црквене јерархије и митрополије и образовање народне црквене румунске митрополије. Ова наредба је царском резолуцијом од 15 VII 1865 спроведена у живот именовањем барона Андрије Шагуне за румунског митрополита, оцепљењем арадске епархије од српске јерархије и оснивањем засебне, нове карансебешке дијецезе. Добивши тако засебну митрополију Румуни се под вођством свог архијереја Шагуне појавише као депутација пред срп. цркв. сабором у Карансебешу 1864/5 год. тражећи деобу целог иметка јерархијског, црквено-општинског, фондовског и банатске срп. манастире (Ходош, Бездин, Месић и Сенђураћ).

Сабор је одбио овај румунски захтев, доказавши краљу једним меморандумом (израђеним од Др. Т. Мандића) неоснованост румунских потраживања. Али с обзиром на прошлу верску заједницу и на будуће односе сабор је ипак одлучио да се Румунима из нар.-цркв. фондова исплати

аверзионална свота од 250.000 форината али под условом да се они одрекну свих осталих потраживања својих. Румуни не пристадоше на ово саборско решење него потражише другог пута и начина за остварење свог потраживања. При стварању угар. зак. чланка 9 од 1868 год. израдише они тајанственим начином да се у тај закон као 8 § уврсти одредба која гласи:

„Потраживања која произлазе из разлучења двеју митрополија (српске и румунске) а односе се било на целу митрополију било на поједине епархије или црквене општине па можда и на поједине личности, а неби се могла изравнати узајамним поравнањем, имаће се остварити пред којим од краља делегираним судом, без марке, таксе и пристојбе, с искључењем сваког другог правног лека, осим једино двостепеног редовног призива с тим да се овакве призване (апеловане) пресуде имају преко реда решавати“. Овај кобан по нас параграф је донесен само у корист Румуна. Срби га нису требали јер ништа нису ни тражили за себе од Румуна. Под теретом тог параграфа су многе наше цркв. општине љуто страдале, нарочито услед његова тумачења од стране делегираних држ. судова (кр. судбеног стола, кр. табле и кр. курије у Б. Пешти).

Сад се Румуни с новим одушевљењем бацише на посао и послаше 1871 год. пред нар.-цркв. сабор у Карловце своју другу депутацију ради покушаја измирења са Србима, који се сад нађоше у тешком положају јер су знали да сад Румуни позивом на § 8 споменутог зак. чланка могу тражити деобу целокупног црквеног иметка покретног и непокретног и то или на половину или што је још опасније према броју душа. После дуге борбе и већања у тајној седници сабора и конференцији сабор одлучи да и он од своје стране именује депутацију која ће с румунском депутацијом склопити неко поравнање о свима имовним питањима. (Чланови срп. депутације су били: епископ Арсеније Стојковић, Др. Т. Мандић, Др. Св. Милетић, Петар Чарнојевић, Теофан Живковић архимандрит, Др. Свет. Касапиновић, Др. Ј. Суботић, Др. Ђ. Милосављевић и Константин Пуљо. Чланови румунске депутације су били: Прокопије Ивачковић, Ђорђе Јовановић, Антон Мочоњи, Вићентије Бабеш, Симеон Бика, Живоин Поповић, Јован Балножан и Јован Поповић). Обе саборске комисије су заиста 18/30 VI 1871 склопиле поравнање, по коме су Румуни добили: а) из нар. цркв. фондова аверзионалну своту од 300.000 фор. под условом да се Румуни одрекну својих потраживања накнаде за епископске резиденције и епархијска добра у Темишвару и Вршцу; б) фондус инструктус арадске дијецезе и фондацију патријарха Јосифа Рајачића за румунску семинарију; в) половину неких школских фондова пештанске цркв. оп-

штине (изузев фондова Ђорђа Раље, херц. Албрехта од Саксона-Тешна, Јулија Чокора и Наума Бозде), учитељског пензионог фонда и стипендијске закладе Атанасија Бале и још неких мањих фондова. Захтев гледе манастира је српска депутација одбила на основу саборског меморандума од 1865 год. У погледу деобе имања помешаних српско-румунских општина пређашње арадске, вршачке и темишварске дијецезе делегације се споразумеше написаном карловачком нагодбом (Vereinbarung). Ову нагодбу је наш н. ц. сабор одобрио у седници од 5 авг. 1871 г. под бр. 2021 и 2023, а цар и краљ својом резолуцијом од 10 IV 1872, па је Румунима 9 XI 1872 г. исплаћена свота од 300.000 форината, споменути фондус инструктус и пустара Св. Симеона у арадској дијецези као и дотични фондови и фондације. Што се тиче манастира Ходоша Српски архиј. синод је 1865 г. пристао да се исти уступи Румунима под условом одобрења срп. н. ц. сабора. Али сабор то није одобрио те је тај манастир и данас у неправном поседу румунске прав. цркве. (в. Српски Сион бр. 9 и 10 од 1902 год.). Тако је питање румунског потраживања наших манастира остало нерешено.

Год. 1907 румунски митрополит у В. Сибињу покрене пред будимпештанским кр. судбеним столом деобну парницу против срп. прав. манастира у Банату: Бездина, Сенђурђа и Месића са свима правима и имањима истих на име деобног дела који тобоже припада румунској прав. цркви. У овој парници је нашу митрополију заступало више адвоката а највише Др. Милан Мандић, коме је хонорар имао да одреди суд. Три пресуде су судови донели у овој парници: кр. судбени сто је Румуне одбио с потраживањем, кр. табла је дала места потраживању, а кр. курија је парницу укинула с разлога што је објекат парнице (манастири) припао после рата делом Југославији а делом Румунији.

Судови су досудили др. М. Мандићу 98.000 круна на име накнаде судских трошкова за које је исти Мандић тражио од наше цркве преко милион динара. Услед отпора наше црквене управе адвокат је снизио своје потраживање на један милион, ако му се без суда исплати. Наша црквена управа је тражила да трошкове одреде наши а не маџарски судови. На то је Мандић тражио од судова маџарских 1 милион и шестотина иљада динара накнаде. Ови му заиста досудише 130.000 маџарских пенгова, на основу чега Мандић спроведе прво екзекуцију на будимском епископском двору а затим секвестар ради исплате свог потраживања. Не успевши ни с тим Мандић је нудио мирно поравнање у 7 махова, па и то без успеха. До 1937 г. нарасло је његово потраживање на 3 милиона. Уз интервенцију два Србина адвоката и бачког епископа Мандић се коначно из-

равнао с нашом црквеном управом одрекавши се свих даљих потраживања према нашој цркви а у вези са српским манастирима. Тако је скинут секвестар са епископског двора будимског а судови у Б. Пешти су замољени да нам издаду све наше историјске документе и књиге прикључене парничним списима и др. Регулисано је и питање трошкова † Др. Душана Рајића и др. Арпада Вендела пештанских адвоката који су нас заступали у парници са Мандићем. На име парничних трошкова и хонорара у овој парници од год. 1905 до коначне ликвидације исплаћено је из благајне срп. нар. цркв. фондова у Карловцима на рачун манастирског фонда сума од 1,729.694 Д., коју требају солидарно да накнаде тужени манастири Бездин, Св. Ђурађ и Месић, па су исти позвани да изјаве Патријаршијском управном одбору, на који начин мисле вратити манастирском фонду позајмљене им трошкове (Гласник Патријаршије бр. 10/940). Но тиме још није ликвидиран наш спор са Румунима око српских манастира, мада су се наша и румунска црква путем изасланих делегација 1934 г. споразумеле о начину решења материјалних спорова наше и румунске цркве у бившој Угарској. По томе споразуму (конвенцији) има Патр. упр. одбор преко експерата да процени фактичну вредност нашег одузетог имања. Досада је тражено од Минист. пољопривреде да манастиру Војловици врати и ослободи 340 к. јутара земље (од 396 ј. колико му је одузела аграрна реформа) и стави их на слободно расположење нашој цркви, како би наша црква могла по томе у смислу конвенције предати 340 јутара румунској правосл. цркви на име подмирења свих потраживања њених према нашим манастирима у бившој митрополији карловачкој. Пошто је Министарство пољопривреде одговорило да не може изаћи у сусрет овом тражењу, то је умољено претседништво Кр. владе за дејство да се нађе пута и начина да се манастиру Војловица врати одузетих му 396 ј. или пак нашој цркви стави на расположење у исту сврху друга која земља у Банату. Ово питање до августа 1940 г. још није решено односно споменута конвенција још није ступила у живот (Гласник бр. 10/940).

Што се тиче деобе иметка Срба и Румуна у т. зв. помешаним српско-румунским цркв. општинама у Банату она је у главном овако извршена. Срби сматрају да је та деоба стварно и правно неоснована и да јој је ишло на руку једнострано примењивање § 8 зак. чл. 9 од 1868 г., затим непоштовање српских привилегијалних права делимиче озакоњених зак. чланком 27: 1790/91 а нарочито погрешна претпоставка делегираних грађанских судова, по којој пре велике сеобе Срба у Угарској није било Срба и да су Срби у Банату затекли Румуне и с њима заједнички зидали цркве

и др. Осим тога је било и пропуштања дужности од стране српских црквених власти. Последица свега тога је било велико осиромашење Срба у подељеним цркв. општинама услед губитка једног дела верних и целе или дела парохијске сесије, земаља, зграда, и другог иметка црквених општина; даље услед рђаво изведене арондације нових румунских дијецеза арадске и карансебешке допале су Румунима неке срп. цркв. општине као што су Моноштор, Вашархељ, Липова, Дубоки Надаш, Брестовац, Чернеђхаз, Сентандраш и др. Тим околностима, пропуштањима и погрешкама се имају приписати румунски успеси а наши неуспеси при деоби мешовитих цркв. општина. Као последица наших неуспеха и недаћа дошло је и знатно бројно опадање српског народа у Банату. Досада немамо аутентичне податке о тој деоби те нам није познат тачан број односно именик општина у којима је извршена цркв.-јерархијска и имовна деоба, али по белешкама у књижевности изгледа да је та деоба извршена у овим општинама предратне темишварске епархије: Кеча, Темишвар-Мехала, Арадгај, Моноштор, Саравола, Велики Семиклуш, Фенлак, Чаково, Хрњаково, Мали Бечкерек, Петрово Село (срез рекашки), Парац, Кнез и Дубоки Надаш, а у предратној вршачкој епархији у општинама Белобрешка, Брестовац, Алибунар, Бела Црква, Велика Маргита, Влајковац, Добрица, Јабука, Мали Гај, Сушка, Делиблато, Долово, Мраморак, Ново Село, Омољница, Српска Пожежена, Орешац, и Дента. Колико знам деоба је извршена само у Моноштору мирним путем без судске интервенције и по одредбама карловачке нагодбе од 1871 г., а све друге парничним путем и на мању или већу штету Срба.

Растављање српске цркве у бившој Угарској 1865 г. на две разне црквене покрајине, на српску и румунску, извршено је с повредом 34 апостолског канона, по коме епископи једне покрајине морају признавати најстаријег епископа у метрополи, као и с гажењем српских привилегија од 20 VIII 1691 и 5 III 1695, по којима су све српске епархије и њихови поседи (цркве, општине и манастири) признати од краља као изрично и једино српска национална православна црквена добра, дакле с искључењем Румуна. То је искључење и изрично наглашено када је ердељски румунски митрополит 1783 г. потчињен карловачком митрополиту као и зак. чланком 27: 1790/91; у та добра српске цркве спадају и банатски српски манастири. Без обзира на то што су Румуни каснијом (у 18 веку) масовном колонизацијом у Банату Србе неприродним путем бројно надвисили, могли су они добити удела од имања срп. цркве само у случају ако претходно судски докажу да су умножењу нашег нар.-цркв. иметка и они нешто имовно допринели и ако ту деобу

тражи бар стотина Румуна. Но ова начела судови нису строго примењивали те су Срби изгубили иметка и у општинама где није била ни једна стотина Румуна.

По канонима православне цркве на једној територији (покрајини, провинцији) може само један митрополит постојати, па ни један епископ не може улетати у епархију другог епископа односно митрополита. Међутим у овом случају су два митрополита, српски и румунски, на једној политичкој територији (Угарској) формирала две црквене покрајине и развили цркв.-управну конкуренцију и то не на црквеној него чисто на расној (етнографској основи, а то је кроз незаконито.

Овај одељак монографије односно наших несрећних одношаја са румунском правосл. црквом можемо и морамо да завршимо с констатовањем и ових непобитних чињеница, које гласе у корист српске тезе у овом спору:

1) о Румунима у бившој Угарској нема података не само из времена доласка Маџара у Панонију него у Банату ни до почетка 18 века;

2) усељавање Румуна у Угарску је почело са Балканског полуострва у 13 веку, и то у северинску жупанију или Малу Влашку (која је припадала Угарској), одатле у Ердељ и у области северинске бановине (на територији Угарске), а из ових крајева у друге бреговите, а у 18 в. и у равне крајеве Баната;

3) јужно-угарски као и други Румуни су у црквеним пословима потпадали под цариградску патријаршију (путем ердељског односно влашког митрополита), док су угарски Срби све до 1690 г. били под управом пећког патријарха, и тако између Срба и Румуна до почетка 18 века у Угарској није било никакве црквене везе;

4) крајем 15 и у почетку 16 века су Срби у Банату имали многе своје манастире, док Румунима овде није било ни трага ни гласа, те нису ни могли узимати учешћа у подизању тих српских манастира и немају права на деобу ових манастира са Србима, који су једини становници били у близини тих манастира;

5) Срби су се у богослужењу служили српско-словенским језиком, а кад су за време робовања Турцима књиге на томе језику уништене, онда су они набављали из Русије књиге на руско-словенском језику, друкчије званом црквено-словенском и при томе и данас остали, док су се Румуни служили румунско-бугарско-словенским језиком. Ми дакле с Румунима нисмо имали ни црквено-правне ни црквено-језичке заједнице те нису имали односно немају право на удео у српском народно-црквеном имању.

КАД ЈЕДНОМ ПОЧНЕТЕ ДА ПОКЛАЊАТЕ ТЕРИТОРИЈУ...

Горан Игић

Осим Жомбоља (Џомбољ у многим документима и мапама), Краљевина СХС је 1924.-е предала Румунији и следећа села: Јам, Стара Беба, Ченеј, Чорда, Пуста Керестур, Мали Јам, Велики Јам, Сока, Пустиниш, Мали Комлуш, Ујвар и Хрватска Кеча. Заузврат добили смо села Модош и Пардањ (данас Међа), и мала сеоца Шурјан, Крива Бара и Гај.

Дакле, Румунија је добила један Град (Џомбољ) + још 12 повећих села. Ми смо добили два села + три малена сеоца (величине Винцаида ако је тако лакше некоме да укапира). Што би рекао Марко Ђурић **13:5 у корист Румуније**. Териториј који смо дали је повећи, а добили смо врло мало заузврат и територије и још мање становника. Џомбољ је у то време био пребогат. Немци су били врло склони да се уклопе у југословенско друштво, а Срба у Џомбољу било је три пута више него Румуна. Румуна је било 1% у Џомбољу!

Па и брак краља Краљевине СХС Александра и румунске принцезе Марије јуна 1922. године требало је да буде потврда нових граница у Банату, између осталог, јер да није закључен тај брак, ни рат између две земље око Баната, не би био искључен.

„Банатски гласник“, од 20. април 1924. год. доноси наслов “Модош и Пардањ опљачкани“, говорећи о репресији, коју су доживели многи становници од стране румунских власти, пре него што су “размењене територије”. Комесар полиције у Жомбољу, Брцански, послао је извештај Министарству унутрашњих дела 25. јула 1924. године, у којем се каже да се „Србима који су заостали у Жомбољу прати свако њихово кретање“ 20, а 30. августа 1924. године у извештајима пише: „На збору у Жомбољу говорио је један попа из Великог Комлуша. Рекао је да Румунија има војску и како је та војска ослободила све од непријатеља, па ће ослободити и ове крајеве, где и само један Румун живи.“ У таквој атмосфери неизвесности, притисака и гласина које су колале међу Банаћанима, становници су били итекако уплашени, па су многи Срби тада прикривали своју националност изјашњавајући се као

Румуни. Бугари католици из истог дела Баната су се често изјашњавали као Румуни католици, Мађари и слично.

О бесмисленој попустљивости према Румунији писао је и један Црњански. Управо предаја Џомбоља је Црњанског и довела до размишљања о српском становишту, које неуморно промовише проф. Ломпар данас.

Данас тема није актуелна, јер је демографски извршена румунизација тог дела Баната. Ипак, у трагању за одговорима како смо дошли као српска нација до тога да имамо једног Вучића на челу, који најављује правно-обавезујући споразум с Косовом-што је коначно и неповратно ПРИЗНАЊЕ Харадинајевог Косова као државе (а не улазак у УН, јер и Кина и Швајцарска нису дуго биле у УН па су биле државе), и пошто живимо у Кикинди на 7км од румунске границе, не можемо да се не сетимо примера како су изненада становници Жомбоља одлуком Београда осванули у нама суседној Румунији. О овим темама нико није пуно говорио. О Србима у Араду или Темишвару, Решици, Лугожу да ли ико пише данас...

Почело са Жомбољем, јуче Книн, данас Косово, сутра можда Рашка...Кад једном почнете да поклањате територију, сви ће штети.

НАША ИЗДАЊА

- Зоран Милошевић, *Нова логика империје*
- Раде Божовић, *Стваралачка снага Енглеза*
- Зоран Милошевић, *Терористи или жртве Запада*, муслиманско питање у Европској унији
- *Украјинско питање данас*, зборник радова
- *Унија*, политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, зборник радова
- *Где ти је држава, Каине?*, зборник радова
- Милан Дамјанац, *Самомрзећи Срби*, Српски идентитет у 21. веку
- Хасан Ребац, *Срби исламске вере*
- *Небеска геополитика*, Ватикан и међународни односи, зборник научних радова
- Иван А. Чарота, *Белроусија и Србија*, трагом изајамног упознавања и деловања
- *Србија и Евроазијски савез*, зборник научних радова
- Кирил Шевченко, *Лужичкосрпско питање и Чехословачка 1945-1948*
- Љиљана Јеротић, *Долина ћутљиве шуме*, роман
- *Анатомија румунске политике*, зборник научних радова
- Татајана Вучинић-Маљевић, *Библиографија Зорана Милошевића (1987 – 2107)*
- Срђана Вукајловић, *Дупло дно*, новеле

www.carsa.rs

Телефон

064 224 33 49

e-mail: zoran.milosevic@yandex.ru

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

94(=163.41)(498)(082)
323.1(=163.41)(498)(082)
94(498)(082)

РУМУНИЈА и румунизација Срба / приредио Зоран Милошевић ;
[преводиоци
Зоран Милошевић, Стефан Милошевић]. - Шабац : Центар академске
речи, 2018
(Бања Лука : Маркос). - 318 стр. : илустр. ; 25 cm

Ауторова слика. - Тираж 1.000. - Стр. 9-12: Предговор : у Румуна козје
уши
/ Приређивач. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-80142-18-0

а) Срби - Румунија - Зборници б) Српско питање - Румунија - Зборници
с) Румунија - Историја - Зборници
COBISS.SR-ID 257105420

ISBN 978-86-80142-18-0

9 788680 142180